

Audyt śledczy jako narzędzie przeciwdziałania nadużyciom finansowym w organizacjach

Wybrane aspekty

Redakcja naukowa

Piotr Sołtyk

**Audyt śledczy jako narzędzie
przeciwdziałania nadużyciom
finansowym w organizacjach**

Audyt śledczy jako narzędzie przeciwdziałania nadużyciom finansowym w organizacjach

Wybrane aspekty

Redakcja naukowa

Piotr Sołtyk

Poznań 2025

Projekt okładki:
Wydawnictwo Rys

Recenzja:
dr hab. inż. Agnieszka Becla, prof. UE we Wrocławiu

Copyright by:
Autorzy

Copyright by:
Wydawnictwo Rys

Korekta:
Sebastian Surendra

Wydanie I
Poznań 2025

ISBN 978-83-68668-07-0

DOI 10.48226/978-83-68668-07-0

Wydanie:

Wydawnictwo Rys
ul. Kolejowa 41
62-070 Dąbrówka
tel. 600 44 55 80
e-mail: tomasz.paluszynski@wydawnictworys.com
www.wydawnictworys.com

Spis treści

Wstęp	11
-------------	----

Część I.

Technologie i innowacje cyfrowe w audycie śledczym	17
---	-----------

Konrad Górski

1. Nowoczesne technologie i analiza danych w audycie śledczym – zastosowanie Big Data i sztucznej inteligencji (AI)	19
1.1. Wprowadzenie	19
1.2. Sztuczna inteligencja kontra tradycyjne metodyki wykrywania oszustw w sprawozdaniach finansowych.....	20
1.3. Pojęcie i cechy Big Data w audycie śledczym	21
1.4. Zastosowania Big Data w audycie śledczym.....	22
1.5. Sztuczna inteligencja i jej zastosowanie w wykrywaniu oszustw finansowych	22
1.6. Korzyści wynikające ze sztucznej inteligencji w usługach audytu śledczego	24
1.7. Ryzyko stosowania nowoczesnych technologii.....	25
1.8. Przyszłość audytu śledczego	26
1.9. Podsumowanie	28
Bibliografia	29

Karolina Łabuda

2. Nowoczesne technologie w audycie śledczym – sztuczna inteligencja jako kluczowe narzędzie w wykrywaniu oszustw finansowych	31
2.1. Wprowadzenie	31
2.2. Oszustwa w sprawozdawczości finansowej.....	32
2.3. Czynniki sprzyjające nadużyciom finansowym.....	35
2.4. Innowacyjne metody walki z oszustwami finansowymi.....	38
2.5. Wybrane przykłady zastosowania AI w procesie audytu śledczego ..	46
2.6. Korzyści i wyzwania wynikające z zastosowania AI w audycie dochodzeniowym	49
2.7. Podsumowanie.....	51
Bibliografia	52

Emilia Prochownik

3.	Rola audytu śledczego w zapobieganiu nadużyciom finansowym w przedsiębiorstwach przy wykorzystaniu nowych technologii	55
3.1.	Wprowadzenie	55
3.2.	Audyt śledczy i jego rola w zarządzaniu ryzykiem	55
3.3.	Metody oraz techniki stosowane w audycie śledczym	58
3.4.	Nowe technologie jako narzędzia zwiększające efektywność w wykrywaniu nadużyć	60
3.5.	Podsumowanie	63
	Bibliografia	64

Adrianna Spychała

4.	Wykorzystanie sztucznej inteligencji w audycie śledczym – szanse i zagrożenia.....	65
4.1.	Wprowadzenie	65
4.2.	Audyt śledczy – definicja i podstawy prawne	66
4.3.	Sztuczna inteligencja – definicja i istota w audycie śledczym	68
4.4.	Szanse oraz zagrożenia związane z implementacją rozwiązań AI w audycie śledczym	69
4.5.	Zagrożenia związane z zastosowaniem AI w audycie śledczym	71
4.6.	Podsumowanie	73
	Bibliografia	74

Andrzej Pielka

5.	Zastosowanie rozwiązań sztucznej inteligencji (AI) w usługach audytu śledczego.....	77
5.1.	Wprowadzenie	77
5.2.	Pojęcie audytu śledczego i sztucznej inteligencji	78
5.3.	Zastosowanie AI w audycie śledczym	80
5.4.	Zalety zastosowania AI w audycie śledczym	84
5.5.	Wyzwania i ograniczenia audytu śledczego	85
5.6.	Przyszłość AI w audycie śledczym.....	87
5.7.	Podsumowanie	88
	Bibliografia	89

Część 2.

Funkcje i zastosowania audytu śledczego w wykrywaniu nadużyć finansowych91

Sandra Boczek

6.	Audyt śledczy jako narzędzie identyfikacji oszustw gospodarczych....	93
6.1.	Wprowadzenie	93
6.2.	Podstawowe przestępstwa o charakterze gospodarczym.....	94
6.3.	Tradycyjne techniki audytu śledczego.....	98
6.4.	Nowoczesne narzędzia w audycie śledczym	99
6.5.	Podsumowanie.....	101
	Bibliografia	102

Patrycja Ciepał

7.	Audyt śledczy w wykrywaniu nieuczciwych praktyk finansowych – przykład piramid finansowych.....	105
7.1.	Wprowadzenie	105
7.2.	Audyt śledczy w walce z oszustwami finansowymi	105
7.3.	Piramidy finansowe jako istota oszustwa finansowego	110
7.4.	Przykład największego oszustwa finansowego we współczesnej historii	112
7.5.	Zapewnienia KNF	115
7.6.	Podsumowanie.....	115
	Bibliografia	116

Julia Flisiak

8.	Teoretyczne aspekty przestępczości gospodarczej	119
8.1.	Wprowadzenie	119
8.2.	Definicja i klasyfikacja nadużyć finansowych	119
8.3.	Rodzaje przestępstw gospodarczych	120
8.4.	Podstawowe koncepcje przestępczości gospodarczej	122
8.5.	Koncepcje w krajach anglosaskich – White Collar Crime i Blue Collar Crime.....	123
8.6.	Dane statystyczne o liczbie przestępstw gospodarczych za lata 2020-2023	124
8.7.	Wpływ pandemii COVID-19 na przestępczość gospodarczą w Polsce	127
8.8.	Podsumowanie.....	129
	Bibliografia	130

Adrian Fryszakowski

9. Rola audytu śledczego i wybrane metody kryminalistyczne stosowane w jego procesie.....	133
9.1. Wprowadzenie	133
9.2. Definicja i cele audytu śledczego	134
9.3. Metody kryminalistyczne stosowane w toku audytu śledczego	136
9.4. Badanie dokumentów	136
9.5. Przesłuchanie	139
9.6. Oględziny	141
9.7. Ekspertyza.....	142
9.8. Analiza kryminalna.....	142
9.9. Podsumowanie	144
Bibliografia	144

Natalia Kotula

10. Rola audytu śledczego w wykrywaniu nadużyć finansowych w sektorze publicznym	147
10.1. Wprowadzenie	147
10.2. Charakterystyka nadużyć finansowych w sektorze publicznym.....	148
10.3. Procedury, techniki i narzędzia analityczne w usługach audytu śledczego.....	150
10.4. Studium przypadku – afera respiratorowa w trakcie pandemii COVID-19	153
10.5. Podsumowanie	154
Bibliografia	155

Patryk Obora

11. Audyt śledczy narzędziem wykrywania nadużyć finansowych – analiza raportów ACFE za lata 2022-2024	157
11.1. Wprowadzenie	157
11.2. Błąd a oszustwo finansowe	158
11.3. Cel popełniania oszustw finansowych	159
11.4. Metody wykrywania oszustw finansowych przez audyt śledczy.....	161
11.5. Wnioski z analizy raportów Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) za lata 2022-2024.....	164
11.6. Podsumowanie	166
Bibliografia	167

Część 3.

Techniki, kompetencje i etyka audytora śledczego169

Katarzyna Cięciwa

12. Rola whistleblowerów (sygnalistów) w audycie śledczym	171
12.1. Wprowadzenie	171
12.2. Kim jest sygnalista i jaka jest jego rola?.....	171
12.3. Sygnaliści a nadużycia finansowe	173
12.4. Mechanizmy ochrony sygnalistów	176
12.5. Etyczne i praktyczne wyzwania związane z whistleblowingiem	179
12.6. Podsumowanie	181
Bibliografia	182

Marta Józwiak

13. Rola kompetencji miękkich w pracy audytora śledczego.....	185
13.1. Wprowadzenie	185
13.2. Definicja oszustw o charakterze gospodarczym w MSRF 240.....	186
13.3. Definicja kompetencji miękkich i ich znaczenie w pracy audytora śledczego.....	189
13.4. Kluczowe umiejętności miękkie w pracy audytora śledczego	192
13.5. Podsumowanie	193
Bibliografia	194

Aneta Kowalczyk

14. Kompetencje i umiejętności audytora śledczego – co odróżnia go od audytora finansowego?	195
14.1. Wprowadzenie	195
14.2. Istota i pojęcie audytu finansowego oraz audytu śledczego	195
14.3. Cechy wyróżniające audytora śledczego na tle audytora finansowego	197
14.4. Narzędzia i techniki stosowane w audycie śledczym oraz audycie finansowym.....	200
14.5. Znaczenie audytu śledczego na przykładzie afery GetBack.....	203
14.6. Podsumowanie	205
Bibliografia	206

Natalia Nowaczek

15. Analiza zjawiska prania pieniędzy: etapy procesu, techniki i wpływ na gospodarkę	209
15.1. Wprowadzenie	209
15.2. Definicja prania brudnych pieniędzy, geneza oraz wpływ na gospodarkę	210
15.3. Główne etapy prania pieniędzy.....	211
15.4. Metody identyfikacji i przeciwdziałania praniu pieniędzy	214
15.5. Pranie pieniędzy w erze cyfrowej – wyzwania i możliwości technologiczne.....	217
15.6. Podsumowanie	220
Bibliografia	221

Ewelina Mietelska

16. Wpływ stresu i presji organizacyjnej na ryzyko nadużyć – ujęcie psychologiczne i audytowe	223
16.1. Wprowadzenie	223
16.2. Stres i presja organizacyjna – definicje i źródła.....	223
16.3. Psychologiczne mechanizmy wpływu stresu na ryzyko nadużyć	224
16.4. Kultura organizacyjna i etyka jako czynniki moderujące.....	225
16.5. Ujęcie audytowe: jak audyt postrzega i identyfikuje ryzyko nadużyć wynikających z presji?	226
16.6. Przykłady przypadków i najnowsze dane empiryczne	227
16.7. Narzędzie wspomagające pracę audytora śledczego	228
16.8. Podsumowanie	230
Bibliografia	230

Zakończenie	233
-------------------	-----

Spis rysunków	235
---------------------	-----

Spis tabel.....	235
-----------------	-----

Wstęp

Problem nadużyć finansowych w podmiotach gospodarczych oraz instytucjach publicznych pozostaje wciąż aktualny. Pokusa nielegalnego przywłaszczenia aktywów lub podejmowania działań prowadzących do nieprawidłowości skutkujących stratami majątkowymi i wizerunkowymi towarzyszy organizacjom od wieków. Niezależnie od skali i wartości takich nadużyć każde oszustwo zawodowe wywiera negatywny wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstwa. Z danych opublikowanych przez ACFE (*The Association of Certified Fraud Examiners*) w raporcie *Occupational Fraud 2024: A Report to the Nations* wynika, że badane przedsiębiorstwa traciły średnio 5% rocznych przychodów w wyniku różnego rodzaju oszustw. Mediana strat wyniosła aż 145 tys. dol. Badanie objęło 1921 przypadków ze 138 krajów i ujawniło skalę strat przekraczających łącznie 3,1 mld dol. W 89% przypadków stwierdzono przywłaszczenie aktywów, natomiast fałszowanie zapisów w sprawozdaniach finansowych występowało w 5% firm – przy czym mediana strat w tej kategorii osiągnęła poziom aż 766 tys. dol. Dane te potwierdzają, że każde oszustwo finansowe generuje poważne straty dla organizacji. Jak stanowi polskie prawo bilansowe, defraudacje, malwersacje i inne nadużycia ujmuje się jako pozostałe koszty operacyjne, zgodnie z zasadami rachunkowości finansowej.

Oszustwa finansowe należą do kategorii przestępstw gospodarczych, które z natury są trudne do wykrycia. Sprawcy często doskonale znają mechanizmy funkcjonowania organizacji i potrafią wykorzystywać ich słabe punkty. Dodatkowym zagrożeniem jest dynamiczny rozwój technologii cyfrowych, zwłaszcza w kontekście powszechności transakcji bezgotówkowych. Tworzy to środowisko sprzyjające nadużyciom. Umiejętność obchodzenia zabezpieczeń w systemach informatycznych – np. poprzez inżynierię programistyczną – staje się dla przestępców swoistym „kluczem” do cyberprzestępczości finansowej. Kompetencje i wiedza sprawców – szczególnie w tak wyspecjalizowanych dziedzinach, jak bankowość, obrót papierami wartościowymi czy sektor ubezpieczeniowy – stale rosną, co znacząco utrudnia ich identyfikację oraz prowadzenie skutecznych postępowań dochodzeniowych. Zgodnie z polskim ustawodawstwem odpowiedzialność za przeciwdziałanie

ryzyku nadużyć finansowych spoczywa na kierownictwie organizacji. Kadra zarządzająca – niezależnie od organizacyjnego szczebla – odpowiada za stworzenie oraz nadzorowanie skutecznego systemu kontroli wewnętrznej i zarządczej, którego celem jest ograniczenie ryzyka wystąpienia malwersacji. Jak wynika z raportu ACFE, aż 32% przypadków oszustw wynikało z braku odpowiednich mechanizmów kontrolnych, a 19% było skutkiem ich obejścia przez kierownictwo.

W ostatnim czasie obserwuje się wyraźny kryzys skuteczności systemów kontroli wewnętrznej – zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym. Potwierdzają to wyniki badań publikowanych przez ACFE, a także liczne informacje pokontrolne Najwyższej Izby Kontroli (NIK). Społeczeństwo niemal codziennie dowiaduje się o przypadkach niegospodarności, łamaniu procedur przetargowych czy korupcji przy zawieraniu umów dotyczących dostaw, usług i robót budowlanych. Przykłady te unaoczniają słabość i nieskuteczność systemów nadzoru oraz mechanizmów kontrolnych.

Od współczesnej kontroli wewnętrznej oczekuje się przede wszystkim skutecznego przeciwdziałania ryzyku nadużyć oraz dostarczania szybkiej i użytecznej informacji umożliwiającej podejmowanie działań naprawczych i wzmacniających system zarządzania. Jednym z narzędzi wspierających te procesy jest audyt wewnętrzny, którego szczególną formę stanowi audyt śledczy (określany również jako audyt dochodzeniowy). Warto podkreślić, że audyt śledczy nie jest tożsamy z klasycznym audytem wewnętrznym czy finansowym – jego filozofia i cel są odmienne, choć wspólnym mianownikiem pozostaje generowanie dla organizacji „wartości dodanej” (*added value*).

Audyty śledcze wykorzystywane są nie tylko do prowadzenia postępowań wewnętrznych po wykryciu nieprawidłowości. Coraz częściej pełni funkcję narzędzia prewencyjnego – służy bieżącej identyfikacji ryzyka oraz analizie skuteczności systemów kontrolnych. W tym ujęciu stanowi on ważny instrument zapobiegania patologiom w działalności organizacji. Audyt śledczy wspiera jakość zarządzania oraz kształtowanie kultury organizacyjnej opartej na etyce, zgodności z prawem i gotowości do reagowania na nowe zagrożenia. Ten typ audytu odgrywa również istotną rolę w postępowaniach przygotowawczych prowadzonych przez organy ścigania – w tym prokuraturę, policję czy żandarmerię wojskową. Najczęściej dotyczy to spraw związanych z korupcją,

manipulowaniem przetargami publicznymi lub nieprawidłowościami w zakresie przyznawania i rozliczania dotacji. Audyt śledczy pozwala na bardziej rzetelną ocenę zgodności działań z obowiązującym prawem i procedurami.

Celem niniejszej monografii jest z jednej strony przybliżenie wybranych aspektów teoretycznych audytu śledczego, a z drugiej – przedstawienie praktycznych doświadczeń autorów publikacji. Osoby te na co dzień zajmują się identyfikacją ryzyka nadużyć finansowych w różnych organizacjach. Szczególna uwaga została poświęcona wyzwaniom oraz możliwościom, jakie niesie ze sobą rozwój nowoczesnych technologii cyfrowych, w tym wykorzystanie sztucznej inteligencji (AI) w audycie dochodzeniowym.

W oparciu o przeprowadzone rozważania oraz postawione cele monografii przyjęto hipotezę, że wraz z postępującym rozwojem technologii cyfrowej oraz dynamicznymi zmianami w otoczeniu prawnym, organizacyjnym i kulturowym będzie wzrastać zapotrzebowanie na specjalistyczne usługi audytu śledczego. Audyt ten nie będzie ograniczał się wyłącznie do funkcji detekcyjnej, lecz stanie się również narzędziem identyfikacji przyszłych zagrożeń związanych z defraudacjami.

Dla przejrzystości przekazu publikacja została podzielona na trzy części obejmujące kolejne opracowania. Ich autorami są studenci studiów stacjonarnych i niestacjonarnych kierunku audyt finansowy Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Autorzy ci to w większości praktycy – audytorzy wewnętrzni, pracownicy instytucji kontroli wewnętrznej, aparatu kontroli państwowej oraz doświadczeni asystenci biegłych rewidentów z czołowych firm audytorskich w Polsce. Monografia jest efektem współpracy wykładowcy przedmiotu audyt śledczy ze studentami tego ambitnego i niezwykle interesującego kierunku, umożliwiającego rozwój zawodowych aspiracji w obszarze audytu i rewizji finansowej.

Część pierwsza publikacji zatytułowana *Technologie i innowacje cyfrowe w audycie śledczym* poświęcona została ważnej w tej chwili tematyce: walce z oszustwami finansowymi przy wykorzystaniu współczesnych technologii cyfrowych. W pierwszym rozdziale pt. *Nowoczesne technologie i analiza danych w audycie śledczym – zastosowanie Big Data i AI* przedstawiono nowoczesne technologie wspierające audyt śledczy, ze szczególnym uwzględnieniem analizy

danych. Omówiono sposoby wykorzystania algorytmów sztucznej inteligencji oraz korzyści, jakie przynosi zastosowanie technologii Big Data w procesie ujawniania nadużyć finansowych. Drugi rozdział, pt. *Nowoczesne technologie w audycie śledczym – sztuczna inteligencja jako kluczowe narzędzie w wykrywaniu oszustw finansowych*, ukazuje zalety i możliwości związane z wykorzystaniem sztucznej inteligencji do identyfikowania i eliminowania nieprawidłowości w raportowaniu finansowym. Rozdział trzeci, pt. *Rola audytu śledczego w zapobieganiu nadużyciom finansowym w przedsiębiorstwach przy wykorzystaniu nowych technologii*, przystępnie prezentuje rolę audytu śledczego we współczesnych organizacjach. Opisuje też rozwiązania i korzyści, jakie niosą nowe technologie w codziennej praktyce audytorskiej. Czwarty rozdział pt. *Wykorzystanie sztucznej inteligencji w audycie śledczym – szanse i zagrożenia* wpisuje się w problematykę omawianej części monografii, koncentrując się na szansach i zagrożeniach wynikających z zastosowania sztucznej inteligencji w procedurach audytu śledczego. Na zakończenie tej części publikacji w piątym rozdziale pt. *Zastosowanie rozwiązań sztucznej inteligencji w usługach audytu śledczego* zaprezentowano konkretne rozwiązania oparte na sztucznej inteligencji stosowane w audycie śledczym. Podano także przykłady praktycznego wykorzystania dostępnych narzędzi technologicznych.

Druga część monografii, zatytułowana *Funkcje i zastosowania audytu śledczego w wykrywaniu nadużyć finansowych*, zawiera rozdziały bezpośrednio odnoszące się do zagadnień zawartych w jej tytule. Rozdział szósty pt. *Audyt śledczy jako narzędzie do identyfikacji oszustw gospodarczych* porusza istotne kwestie poznawcze, ukazując audyt śledczy jako efektywne narzędzie w identyfikowaniu przypadków korupcji oraz oszustw w organizacjach. W rozdziale siódmym, zatytułowanym *Audyt śledczy w wykrywaniu nieuczciwych praktyk finansowych – przykład piramid finansowych*, omówiono rolę audytu śledczego w rozpoznawaniu oszustw finansowych na przykładzie piramidy finansowej stworzonej przez Bernarda Lawrence’a Madoffa. Tematyka przestępczości gospodarczej została starannie przedstawiona w rozdziale ósmym pt. *Teoretyczne aspekty przestępczości gospodarczej*. Omówiono w nim rodzaje i skutki przestępczości gospodarczej, a także wpływ pandemii COVID-19 na jej rozwój w Polsce w latach 2019-2022. Rozdział dziewiąty, *Rola audytu śledczego i wybrane*

metody kryminalistyczne stosowane w jego procesie, koncentruje się na określeniu celów audytu śledczego oraz prezentacji wybranych metod kryminalistycznych wykorzystywanych w jego przebiegu. Zaprezentowano techniki pozwalające nie tylko wykryć nadużycia, lecz także zidentyfikować sprawcę, przeanalizować mechanizm oszustwa oraz określić skalę strat poniesionych przez przedsiębiorstwo. W rozdziale dziesiątym, zatytułowanym *Rola audytu śledczego w wykrywaniu nadużyć finansowych w sektorze publicznym*, poruszono aktualną i istotną problematykę nadużyć finansowych w instytucjach publicznych. Podjęto próbę odpowiedzi na pytania badawcze, takie jak: *Jakie są rodzaje nadużyć finansowych w sektorze publicznym?* oraz *Jakie procedury, techniki i narzędzia analityczne są wykorzystywane przez audytorów śledczych?* Ostatni rozdział – jedenasty – tej części pt. *Audyt śledczy narzędziem wykrywania nadużyć finansowych – analiza raportów ACFE za lata 2022-2024* – zawiera analizę statystyczną oszustw finansowych w oparciu o dane publikowane przez *Association of Certified Fraud Examiners (ACFE)*. Przeanalizowano m.in. różnice pomiędzy raportami z poszczególnych lat, zwracając szczególną uwagę na zmiany w liczbie przypadków oszustw, ewolucję stosowanych mechanizmów nadużyć gospodarczych oraz skuteczność narzędzi wykorzystywanych do ich wykrywania. Ukazano kierunki, jak rozwija się problematyka oszustw finansowych.

Trzecia, a zarazem ostatnia część publikacji, zatytułowana *Techniki, kompetencje i etyka audytora śledczego*, poświęcona została zagadnieniom kompetencji zawodowych, etyki oraz psychologicznych aspektów pracy audytora śledczego. Rozdział dwunasty, pt. *Rola whistleblowerów (sygnalistów) w audycie śledczym*, prezentuje wyniki analizy dotyczącej roli sygnalistów w procesie audytu śledczego. Ukazuje ich wpływ na wykrywanie przestępstw gospodarczych oraz omawia wyzwania, z jakimi się mierzą. Równie interesujące treści zawiera kolejny, trzynasty rozdział, zatytułowany *Rola kompetencji miękkich w pracy audytora śledczego*. Celnie skomentowano tu skład i znaczenie kompetencji miękkich w kontekście usług audytu śledczego, podkreślając ich wpływ na skuteczność działań audytora. Rozdział czternasty, pt. *Kompetencje i umiejętności audytora śledczego – co odróżnia go od audytora finansowego?*, stanowi próbę odpowiedzi na postawione w tytule pytanie. Trafnie ukazano różnice pomiędzy tymi dwoma rodzajami audytu, wskazując jednocze-

śnie ich kluczową rolę w przeciwdziałaniu nadużyciom finansowym. W rozdziale piętnastym, pt. *Analiza zjawiska prania pieniędzy: etapy procesu, techniki i wpływ na gospodarkę*, omówiono trzy kluczowe etapy prania pieniędzy: lokowanie, maskowanie oraz integrację. Przedstawiono również techniki umożliwiające ukrycie przestępczego pochodzenia środków finansowych. Szczególną uwagę poświęcono procedurom AML (*Anti-Money Laundering*) oraz metodom identyfikacji i przeciwdziałania procederowi prania pieniędzy. Wskazano także na wyzwania, przed którymi stają organy ścigania oraz instytucje finansowe w zakresie wykrywania i zapobiegania tym praktykom. Ostatni, szesnasty rozdział publikacji, zatytułowany *Wpływ stresu i presji organizacyjnej na ryzyko nadużyć – ujęcie psychologiczne i audytowe*, podejmuje temat wpływu stresu oraz presji w miejscu pracy na skłonność do nadużyć. Z perspektywy psychologicznej i audytowej analizowany jest związek pomiędzy presją organizacyjną a ryzykiem podejmowania działań sprzecznych z etyką i obowiązującym prawem.

Wyrażam wdzięczność autorom za podjęcie się trudnych, ale istotnych badań w niszowym obszarze audytu dochodzeniowego. Ze względu na poruszaną tematykę publikacja może stanowić wartościowe źródło wiedzy zarówno dla środowiska akademickiego – w szczególności pracowników naukowych zajmujących się audytem śledczym i rewizją finansową – jak również dla praktyków. Z uwagi na deficyt tego typu opracowań na polskim rynku wydawniczym może ona być także wykorzystywana w procesie dydaktycznym na kierunkach takich jak: audyt finansowy, audyt wewnętrzny, finanse i rachunkowość, ekonomia, prawo czy kryminologia. Publikacja może znaleźć zastosowanie również w ramach aplikacji zawodowych oraz kursów doskonalenia dla kandydatów na biegłych rewidentów, głównych księgowych, pracowników organów ścigania, jak i instytucji kontroli państwowej.

Szczególne wyrazy wdzięczności autorzy pragną okazywać Pani Profesor Agnieszce Becli z Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu za wnikliwe i cenne uwagi, które pozwoliły udoskonalić prezentowane treści w poszczególnych rozdziałach.

Piotr Sołtyk
Kraków, wrzesień 2025 r.

Część I.

Technologie i innowacje cyfrowe w audycie śledczym

Konrad Górski – *Nowoczesne technologie i analiza danych w audycie śledczym – zastosowanie Big Data i sztucznej inteligencji (AI)*

Karolina Łabuda – *Nowoczesne technologie w audycie śledczym – sztuczna inteligencja jako kluczowe narzędzie w wykrywaniu oszustw finansowych*

Emilia Prochownik – *Rola audytu śledczego w zapobieganiu nadużyciom finansowym w przedsiębiorstwach przy wykorzystaniu nowych technologii*

Adrianna Sychała – *Wykorzystanie sztucznej inteligencji w audycie śledczym – szanse i zagrożenia*

Andrzej Piekła – *Zastosowanie rozwiązań sztucznej inteligencji w usługach audytu śledczego*

1. Nowoczesne technologie i analiza danych w audycie śledczym – zastosowanie Big Data i sztucznej inteligencji (AI)

1.1. Wprowadzenie

Nowoczesne technologie oraz rozbudowane systemy finansowe stały się filarami gospodarki XXI wieku. Choć niosą ze sobą ogromne szanse rozwoju, są również źródłem zjawisk niepożądanych, jakimi są nadużycia gospodarcze, w tym finansowe. W związku z narastającą liczbą oszustw i zwiększającym się zaawansowaniem sposobów ich ukrywania coraz większą rolę odgrywa audyt śledczy. Stanowi on specjalistyczną formę audytu, skoncentrowaną na identyfikowaniu i analizie nieprawidłowości, oszustw oraz przestępstw gospodarczych.

Tradycyjne techniki audytorskie okazują się coraz mniej skuteczne wobec rosnącej ilości danych i cyfryzacji procesów biznesowych. Audytorzy śledczy, często działający pod presją czasu i z ograniczonym dostępem do informacji, coraz chętniej sięgają po narzędzia analityczne z zakresu Big Data i sztucznej inteligencji. Technologie te umożliwiają nie tylko szybkie przetwarzanie ogromnych ilości danych, ale również identyfikowanie ukrytych wzorców, anomalii i potencjalnych zagrożeń¹.

Aby utrzymać konkurencyjność rynkową, przedsiębiorstwa decydują się na implementację rozwiązań opartych na analizie danych. W tym celu integrują swoje systemy z usługami chmurowymi, Internetem Rzeczy (IoT) oraz zewnętrznymi źródłami, np. mediami społecznościowymi. Wykorzystanie sztucznej inteligencji pozwala nie tylko na zwiększenie precyzji i efektywności analiz, ale również odciąża specjalistów od rutynowych i czasochłonnych zadań, jednocześnie minimalizując ryzyko ich błędów. Dzięki postępowi technologicznemu

¹ A. Faysal, *Big Data and AI Revolution in Audit, Investigating the Shift in Methodologies and Outcomes*, Western Illinois University, Illinois. 2024, https://www.researchgate.net/publication/384971436_Big_Data_and_AI_Revolution_in_Audit_Investigating_the_Shift_in_Methodologies_and_Outcomes (dostęp: 2.05.2025).

audyt przechodzi obecnie transformację, która zwiększa jego skuteczność w dynamicznie zmieniającym się środowisku biznesowym².

Celem tej części opracowania jest zaprezentowanie, jak nowoczesne technologie mogą wspierać audyt śledczy, zwłaszcza w zakresie analizy danych oraz wykorzystania algorytmów sztucznej inteligencji. W pracy omówiono korzyści płynące z zastosowania Big Data i *machine learningu* przy wykrywaniu nadużyć finansowych, ale również zwrócono uwagę na wyzwania i zagrożenia związane z ich wdrażaniem. Opracowanie porusza też możliwe kierunki rozwoju audytu śledczego w kontekście postępującej cyfryzacji i podkreśla, jak ważne już teraz jest posiadanie umiejętności w zakresie IT przez dzisiejszych audytorów.

1.2. Sztuczna inteligencja kontra tradycyjne metodyki wykrywania oszustw w sprawozdaniach finansowych

Tradycyjne metody wykrywania oszustw bazują na określonym zbiorze reguł stworzonych przez specjalistów. Taka metodyka dobrze sprawuje się w przypadku znanych schematów, ale wymaga ciągłych aktualizacji o nowe techniki oszustw. W porównaniu do tych klasycznych rozwiązań nowoczesne podejścia wykorzystujące AI (*Artificial Intelligence*) oferuje wyższy poziom skuteczności i lepiej radzi sobie z dynamicznie zmieniającym się środowiskiem finansowym oraz rosnącą ilością danych.

Wykorzystanie sztucznej inteligencji do wykrywania oszustw w sprawozdaniach finansowych opiera się na algorytmach uczenia maszynowego (*machine learning*), które analizują dane na podstawie wcześniejszych przypadków zarówno prawidłowych, jak i fałszywych raportów finansowych. Dzięki temu sztuczna inteligencja może samodzielnie rozpoznawać wzorce oraz nietypowe zachowania w danych, bez potrzeby opierania się na sztywnych, wcześniej zdefiniowanych regułach, co czyni takie systemy bardziej elastycznymi i skuteczniejszymi w wykrywaniu nowych, zmieniających się w czasie metod oszustwa. Należy mieć również na uwadze, że systemy oparte na sztucznej inteligencji potrafią analizować ogromne ilości informacji o wiele szybciej i dokładniej niż człowiek, co przekłada się na wcześniejsze wykrywanie nieprawidłowości i zmniejszenie strat finansowych. Istotnym atutem

² *Ibidem.*

jest też możliwość przetwarzania nieustrukturyzowanych danych, co daje firmom większe możliwości oszczędności³.

1.3. Pojęcie i cechy Big Data w audycie śledczym

Obecnie organizacje funkcjonują w środowisku informacyjnym, w którym codziennie generowane są olbrzymie ilości danych – zarówno w sposób zaplanowany (np. dokumentacja księgową, raporty transakcyjne), jak i spontaniczny (np. wiadomości e-mail, logi systemowe, aktywność w mediach społecznościowych). W kontekście audytu śledczego odpowiednie wykorzystanie tych zasobów może stanowić klucz do skutecznego wykrywania nadużyć. Tu właśnie pojawia się pojęcie Big Data, które rewolucjonizuje sposób analizy danych w audycie⁴.

Big Data to termin odnoszący się do zestawów danych, które są zbyt obszerne, zbyt złożone lub różnorodne, aby mogły zostać skutecznie przetworzone za pomocą tradycyjnych metod analitycznych. W literaturze przedmiotu najczęściej przywołuje się tzw. model 5V, który charakteryzuje dane typu Big Data w następujący sposób:

- volume (wolumen) – ogromne ilości danych;
- velocity (prędkość) – szybkie tempo generowania i przetwarzania danych;
- variety (różnorodność) – dane strukturalne i niestructuralne (np. pliki tekstowe, obrazy, dźwięki);
- veracity (wiarygodność) – zmienna jakość i spójność danych;
- value (wartość) – potencjał informacyjny, który można z nich wydobyc⁵.

³ K. Kasztelnik, E.K. Jermakowicz, *Financial Statement Fraud Detection in the Digital Age. Artificial Intelligence versus Traditional Methodologies*; Tennessee State University, Nashville, Tenn, 2024, <https://www.cpajournal.com/2024/06/24/financial-statement-fraud-detection-in-the-digital-age/> (dostęp: 2.05.2025).

⁴ N. Azima Noordin, K. Hussainey, A. Hayek, *The Use of Artificial Intelligence and Audit Quality: An Analysis from the Perspectives of External Auditors in the UAE*, „Journal of Risk and Financial Management”, No. 15(8), 2022, s. 339, https://www.researchgate.net/publication/362393778_The_Use_of_Artificial_Intelligence_and_Audit_Quality_An_Analysis_from_the_Perspectives_of_External_Auditors_in_the_UAE (dostęp: 2.05.2025).

⁵ J. Haiba, H.J. Hadi, A.H. Shnain, S. Hadishaheed, *BIG DATA AND FIVE V'S CHARACTERISTICS*; Ministry of Education, Islamic University College; 2015,

1.4. Zastosowania Big Data w audycie śledczym

W kontekście audytu śledczego istotne jest nie tylko gromadzenie danych, ale przede wszystkim ich selekcja, oczyszczanie oraz analiza pod kątem wykrycia ukrytych wzorców lub anomalii mogących świadczyć o nieprawidłowościach. W praktyce Big Data znajduje zastosowanie w wielu obszarach audytu śledczego:

- identyfikacja nieprawidłowości księgowych: analiza dużych wolumenów danych księgowych pozwala wykrywać powtarzalne schematy księgowania, które mogą wskazywać na manipulacje finansowe (np. sztuczne zawyżanie przychodów);
- wykrywanie anomalii: analizę Big Data można wykorzystać do identyfikacji transakcji odbiegających od normy, np. nagłe zmiany w strukturze wydatków, nietypowe przelewy zagraniczne czy nielogiczne przyporządkowanie kosztów;
- analiza sieci powiązań: ułatwia tworzenie map relacji między kontrahentami, właścicielami i pracownikami w celu wykrycia potencjalnych konfliktów interesów, podmiotów powiązanych lub zorganizowanych działań przestępczych;
- badanie wzorców czasowych: analiza cykliczności transakcji (np. wypłaty gotówki w tych samych dniach miesiąca) może pomóc w wykryciu działań noszących znamiona defraudacji⁶.

1.5. Sztuczna inteligencja i jej zastosowanie w wykrywaniu oszustw finansowych

Sztuczna inteligencja to dziedzina informatyki, której celem jest tworzenie systemów potrafiących realizować zadania wymagające zwykle ludzkiej inteligencji, takie jak podejmowanie decyzji, uczenie się czy rozwiązywanie problemów. AI może być bardzo cennym narzędziem w prowadzeniu audytów, zwłaszcza przy wykrywaniu nieprawidłowości w sprawozdaniach finansowych, ponieważ potrafi analizować ogromne ilości danych, wykrywać wzorce i przewidywać potencjalne

https://www.researchgate.net/publication/332230305_BIG_DATA_AND_FIVE_V'S_CHARACTERISTICS (dostęp: 2.05.2025).

⁶ N. Azima Noordin, K. Hussainey, A. Hayek, *op. cit.*

zagrożenia. Aby jednak modele AI były skuteczne, muszą być trenowane na odpowiednich i wysokiej jakości danych oraz podlegać stałemu monitorowaniu⁷. Sztuczna inteligencja obejmuje różne technologie, m.in. uczenie maszynowe (ML), przetwarzanie języka naturalnego (NLP), robotykę, widzenie komputerowe czy systemy eksperckie. Dzięki ich udziałowi systemy są w stanie nie tylko analizować dane, ale też reagować na zmieniające się warunki i automatycznie podejmować decyzje⁸.

Uczenie maszynowe jest jednym z głównych obszarów AI. Polega na tworzeniu algorytmów, które uczą się rozpoznawać wzorce i podejmować decyzje na podstawie danych. W audycie ML może pomóc w odróżnianiu legalnych operacji od potencjalnych oszustw. Choć często uważa się, że algorytmy są obiektywne, w rzeczywistości mogą one przejmować uprzedzenia twórców lub danych, na których były trenowane⁹.

Przetwarzanie języka naturalnego (NLP) to technologia, która pozwala maszynom rozumieć, analizować oraz generować tekst pisany i mówiony. W kontekście audytu jest szczególnie przydatna, ponieważ znaczna część danych (np. notatki, e-maile, raporty zarządu) jest niestrukturyzowana. NLP może analizować takie dokumenty szybciej i dokładniej niż człowiek, identyfikując nietypowe sformułowania lub wątpliwe powiązania między podmiotami¹⁰.

Eksploatacja danych (*Data Mining*) to kolejna technika, która wykorzystuje metody statystyczne i uczenie maszynowe do „wykopywania” istotnych informacji w dużych zbiorach danych. DM często działa w połączeniu z innymi technologiami AI, wspierając analizę i końcowe podejmowanie decyzji¹¹.

Automatyzacja procesów robotycznych (RPA, *Robotic Process Automation*) pozwala automatyzować powtarzalne zadania, takie jak wprowadzanie danych. „Boty” mogą pracować szybciej i precyzyjniej niż ludzie, zwiększając efektywność i ograniczając ryzyko błędów. W połączeniu z eksploatacją danych RPA może jeszcze bardziej przyspieszyć procesy i poprawić kontrolę wewnętrzną¹².

⁷ K. Kasztelnik, E.K. Jermakowicz, *op. cit.*

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ K. Kasztelnik, E.K. Jermakowicz, *op. cit.*

¹² *Ibidem.*

Analityka predykcyjna to narzędzie, które wykorzystuje dane historyczne i algorytmy ML do przewidywania przyszłych zdarzeń. Może być stosowana do wykrywania nieprawidłowości, analizy trendów czy identyfikacji nietypowych wzorców w danych finansowych. To podejście znajduje zastosowanie m.in. w analizie wskaźnikowej, eksploracji tekstu czy monitorowaniu ryzyka¹³.

Na rynku dostępne są różne narzędzia wspierające analizę danych:

- Tableau – do wizualizacji danych i tworzenia interaktywnych raportów;
- Microsoft Power BI (*Business Intelligence*) – do interaktywnych analiz biznesowych;
- Alteryx – do automatyzacji i predykcyjnej analizy danych;
- RapidMiner – platforma open source do uczenia maszynowego;
- Python – popularny język programowania z szeroką gamą narzędzi analitycznych.

Dzięki interfejsom API (*Application Programming Interface*) możliwa jest również automatyzacja procesów wykrywania oszustw – poprzez łączenie się z bazami danych i zastosowanie algorytmów (ML *Machine Learning*) do ich analizy¹⁴.

1.6. Korzyści wynikające ze sztucznej inteligencji w usługach audytu śledczego

Głównym celem audytu przedsiębiorstwa jest ocena, czy sprawozdania finansowe są rzetelne i zgodne z ogólnie przyjętymi zasadami rachunkowości. Według wytycznych organów nadzorczych, takich jak Rada Nadzoru Rachunkowości czy PCAOB, audyt polega na wyrażeniu opinii, czy dane zawarte w sprawozdaniach prawidłowo przedstawiają sytuację majątkową, finansową, wyniki działalności oraz przepływy pieniężne firmy. Aby móc sformułować taką opinię, audytor przeprowadza szereg działań – począwszy od planowania i identyfikacji ryzyka, przez ocenę skuteczności systemów kontroli wewnętrznej, aż po wykonanie szczegółowych testów, analizę danych oraz weryfikację oświadczeń zarządu i istotnych zdarzeń następujących po dacie bilansowej¹⁵.

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ A. Faysal, *op. cit.*

Sztuczna inteligencja może znacząco wesprzeć praktykę audytorską, usprawniając niemal każdy jej etap. Przede wszystkim pozwala zautomatyzować powtarzalne czynności, takie jak wprowadzanie danych, ich ekstrakcja czy uzgadnianie, co oszczędza czas i redukuje błędy. AI potrafi także błyskawicznie przetwarzać i analizować ogromne zbiory danych z dużą precyzją, pozwala w tym wykrywać wzorce i odchylenia łatwe do przeoczenia w ręcznym przeglądzie¹⁶.

Dzięki wykorzystaniu zaawansowanej analityki algorytmy mogą lepiej oceniać ryzyko i wskazywać obszary wymagające głębszej kontroli. AI przyspiesza też cały proces audytu – od analizowania po raportowanie – co pomaga dotrzymywać napiętych terminów. Co więcej, może ujawniać złożone zależności w danych, które umykają ludzkiej analizie, oraz automatycznie skanować dokumenty i regulacje, wychwytyjąc ewentualne niezgodności¹⁷.

W zakresie wykrywania nadużyć AI pomaga rozpoznawać nietypowe zachowania w danych, które mogą wskazywać na działania oszukańcze. Na podstawie analizy danych historycznych może również identyfikować trendy, zależności i przewidywać potencjalne zagrożenia lub możliwości. AI wspiera też tworzenie raportów, automatycznie generując podsumowania i rekomendacje na podstawie przeprowadzonych analiz. W efekcie firmy mogą nie tylko zwiększyć efektywność audytu, ale także osiągnąć oszczędności, ograniczając koszty i maksymalnie wykorzystując dostępne zasoby¹⁸.

1.7. Ryzyko stosowania nowoczesnych technologii

Nowoczesne technologie są chwalone za ich ogromną rolę w procesie wykrywania oszustw w sprawozdaniach finansowych. Jednak ich wykorzystanie wiąże się też z pewnymi zagrożeniami, które należy mieć na uwadze:

- Ryzyko zbytniego zaufania: korzystanie z zaawansowanych narzędzi technologicznych może prowadzić do nadmiernego polegania na wynikach analizy, co z kolei osłabia rolę profesjonalnej oceny

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem.*

audytora, jego doświadczenia i sceptycyzmu. Może to również powodować błędne poczucie bezpieczeństwa i pomijanie czynnika ludzkiego w procesie wykrywania nadużyć.

- Falszywe alarmy: algorytmy AI mogą niekiedy błędnie klasyfikować legalne operacje jako oszukańcze, co prowadzi do niepotrzebnych kontroli, zwiększenia kosztów i możliwego naruszenia reputacji firmy.
- Ograniczony zakres danych do uczenia: skuteczność modeli sztucznej inteligencji zależy od dostępnych danych historycznych. Gdy jest ich niewiele lub są niepełne, modele mogą nie działać wystarczająco precyzyjnie.
- Jakość danych: błędne lub nieaktualne dane mogą prowadzić do niewłaściwych wniosków.
- Ryzyko cyberataków: wykorzystanie technologii do analizy danych finansowych niesie ze sobą ryzyko związane z cyberbezpieczeństwem – jak np. włamania, wycieki danych czy inne incydenty naruszające prywatność.
- Dylematy etyczne: stosowanie AI w audycie może rodzić pytania dotyczące prywatności, stroniczości algorytmów oraz nieprzewidywanych skutków ich działania;

Technologie takie jak AI czy Big Data oferują nowe możliwości w zakresie wykrywania oszustw finansowych, jednakże należy podejść do nich z ostrożnością. Najważniejszym elementem obecności sztucznej inteligencji w audycie jest zidentyfikowanie i kontrolowanie ryzyka, by zapewnić, że nowoczesne narzędzia będą realnym wsparciem, a nie źródłem dodatkowych problemów¹⁹.

1.8. Przyszłość audytu śledczego

Wraz z postępem digitalizacji i coraz powszechniejszym wykorzystaniem zaawansowanych narzędzi analitycznych (wspieranych przez AI) audyt śledczy będzie coraz częściej łączony z nowoczesnymi technologiami. Przyszłość tej dziedziny opiera się na automatyzacji, przewidywaniu zagrożeń i współpracy interdyscyplinarnej – skupiając

¹⁹ K. Kasztelnik, E.K. Jermakowicz, *op. cit.*

się nie tylko na retrospektywnej analizie zdarzeń, ale także na identyfikacji ryzyka, zanim dojdzie do nadużycia. Jednym z głównych kierunków rozwoju pozostaje wykorzystanie modeli predykcyjnych, opartych na uczeniu maszynowym, które pozwalają na wskazanie potencjalnych obszarów ryzyka jeszcze przed wystąpieniem nieprawidłowości. W ten sposób audyt staje się narzędziem prewencyjnym, wspierającym mechanizmy wczesnego ostrzegania w organizacjach. Jednocześnie rośnie znaczenie automatyzacji procesów audytowych – w tym automatycznego rozpoznawania i analizy faktur, wykrywania nietypowych transakcji i generowania raportów. Pozwala to audytorom skupić się na interpretacji wyników i podejmowaniu decyzji, podczas gdy zadania analityczne są wykonywane przez systemy informatyczne²⁰.

Technologia blockchain, dzięki swojej zdecentralizowanej strukturze, odporności na zmiany i bezpieczeństwo, może znacząco poprawić jakość tradycyjnych procesów raportowania finansowego i zgodności. Nowe koncepcje obejmują wykorzystanie blockchain jako podstawy systemów raportowania, które zapewniają odporność na manipulacje, umożliwiają natychmiastowe udostępnianie danych, automatyczną weryfikację zgodności z przepisami za pomocą inteligentnych kontraktów i pełną przejrzystość transakcji finansowych. Takie cechy zmniejszają ryzyko błędów, nadużyć i nieprawidłowości, a jednocześnie wzmacniają zaufanie do sprawozdawczości finansowej²¹.

Ponadto, dzięki nieziennej naturze danych na blockchain możliwe jest prowadzenie kompletnego, historycznego rejestru transakcji finansowych, co znacznie upraszcza audyty i kontrole regulacyjne. Badania wskazują również na możliwość integracji blockchain z istniejącymi systemami finansowymi, bez konieczności ingerencji w wewnętrzne procesy organizacji. Poprzez analizę danych zarejestrowanych

²⁰ T. Narku Odonkor, T. Tosin Adewale, T. Deborah Olorunyomi, *AI-Powered financial forensic systems: A conceptual framework for fraud detection and prevention*, „Magna Scientia Advanced Research and Reviews”, no. 2(2), 2021, https://www.researchgate.net/publication/387285979_AI-Powered_financial_forensic_systems_A_conceptual_framework_for_fraud_detection_and_prevention (dostęp: 2.05.2025).

²¹ T. Narku Odonkor, T. Adewale, T. Deborah Olorunyomi, *Blockchain-enhanced financial transparency: A conceptual approach to reporting and compliance*, „International Journal of Frontiers in Science and Technology Research”, no. 2(1), 2022.

na blockchain może wspierać procesy decyzyjne i dostarczać cennych spostrzeżeń. Obecnie takie rozwiązanie natrafia na liczne problemy już na fazie wdrożeniowej. Nowa technologia jest nowością na rynku, dlatego nie ma jasnych przepisów jej funkcjonowania w aspekcie prawnym. Innymi wątpliwościami przy jej zastosowaniu są kwestie prywatności i ograniczenia technologiczne²².

1.9. Podsumowanie

W środowisku zdominowanym przez dane i technologie cyfrowe audyt śledczy wspierany przez zaawansowane technicznie narzędzia odgrywa coraz ważniejszą rolę w walce z oszustwami finansowymi. Nowoczesne organizacje działają w rzeczywistości, w której klasyczne metody audytu są niewystarczające, biorąc pod uwagę złożoność i skalę potencjalnych oszustw. W tym kontekście wykorzystanie Big Data i sztucznej inteligencji staje się nie tylko wsparciem, ale także koniecznością prowadzenia skutecznych działań śledczych. Nowe technologie pozwalają audytorom śledczym sprawniej analizować dane, szybciej identyfikować anomalie i wzorce oszustw oraz skuteczniej podejmować decyzje na podstawie wiarygodnych i ponadsektorowych informacji.

Narzędzia analityczne, których źródło stanowi sztuczna inteligencja umożliwiającą analizę nie tylko danych liczbowych, ale także niestrukturyzowanych treści, takich jak komunikacja wewnętrzna czy dane z mediów społecznościowych, co znacznie rozszerza możliwości audytu. Przyszłość audytu śledczego zależeć będzie od umiejętności skutecznego łączenia wiedzy finansowej z technologią – a audytorzy, którzy potrafią działać na styku tych dziedzin, będą najefektywniej przeciwdziałać przestępczości finansowej w dobie przemysłu 5.0.

²² *Ibidem.*

Bibliografia

1. Azima Noordin N., Hussainey K., Hayek A. (2022). *The Use of Artificial Intelligence and Audit Quality: An Analysis from the Perspectives of External Auditors in the UAE*, „Journal of Risk and Financial Management”, https://www.researchgate.net/publication/362393778_The_Use_of_Artificial_Intelligence_and_Audit_Quality_An_Analysis_from_the_Perspectives_of_External_Auditors_in_the_UAE (dostęp: 2.05.2025).
2. Faysal A., *Big Data and AI Revolution in Audit: Investigating the Shift in Methodologies and Outcomes*, Western Illinois University, Illinois. 2024, :https://www.researchgate.net/publication/384971436_Big_Data_and_AI_Revolution_in_Audit_Investigating_the_Shift_in_Methodologies_and_Outcomes (dostęp: 1.05.2025).
3. Haiba J., Hadi H.J., Shnain A.H., Hadishaheed S. (2015). *Big Data and five v's characteristics*, Ministry of Education, Islamic University College, https://www.researchgate.net/publication/332230305_BIG_DATA_AND_FIVE_V'S_CHARACTERISTICS (dostęp: 2.05.2025).
4. Kasztelnik K., Jermakowicz E.K. (2024). *Financial Statement Fraud Detection in the Digital Age Artificial Intelligence versus Traditional Methodologies*, Tennessee State University, Nashville, Tenn, <https://www.cpajournal.com/2024/06/24/financial-statement-fraud-detection-in-the-digital-age/> (dostęp: 2.05.2025).
5. Narku Odonkor T., Adewale T., Deborah Olorunyomi T. (2021). *AI-Powered financial forensic systems, A conceptual framework for fraud detection and prevention*, „Magna Scientia Advanced Research and Reviews”, https://www.researchgate.net/publication/387285979_AI_Powered_financial_forensic_systems_A_conceptual_framework_for_fraud_detection_and_prevention (dostęp: 2.05.2025).
6. Narku Odonkor T., Adewale T., Deborah Olorunyomi T., *Blockchain-enhanced financial transparency, A conceptual approach to reporting and compliance*, „International Journal of Frontiers in Science and Technology Research”, <https://frontiersrj.com/journals/ijfstr/2022> (dostęp: 2.05.2025).

2. Nowoczesne technologie w audycie śledczym – sztuczna inteligencja jako kluczowe narzędzie w wykrywaniu oszustw finansowych

2.1. Wprowadzenie

Wiarygodność stanowi fundament budowania konkurencyjności przedsiębiorstw, będąc wynikiem ścisłego przestrzegania obowiązujących norm prawnych oraz zasad etyki biznesowej. Kluczowym źródłem informacji na temat rzetelności finansowej firm są ich sprawozdania finansowe, sporządzane zgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości. Dokumenty te muszą odpowiadać szczegółowym wymaganiom dotyczącym zarówno treści, jak i formy, a niektóre przedsiębiorstwa zobowiązane są do poddania ich audytowi przeprowadzanemu przez niezależnego biegłego rewidenta²³. Celem takiego badania jest weryfikacja, czy sprawozdanie finansowe w sposób dokładny i przejrzysty odzwierciedla rzeczywisty stan majątkowy oraz wyniki finansowe firmy.

Audyt wykonany przez niezależnych ekspertów znacząco wzmacnia zaufanie interesariuszy do przedstawionych w nim informacji. Oszustwa finansowe w sprawozdawczości stanowią poważne zagrożenie dla stabilności rynków oraz zaufania inwestorów, wpływając negatywnie na transparentność i integralność systemu finansowego. W obliczu dynamicznego rozwoju cyfryzacji oraz coraz bardziej złożonych mechanizmów finansowych, tradycyjne metody wykrywania nieprawidłowości okazują się często niewystarczające. Ręczne przeglądanie ogromnych zbiorów danych przez audytorów wiąże się z ryzykiem przeoczeń, zwłaszcza w przypadku dużych organizacji, gdzie objętość informacji jest szczególnie rozległa²⁴. Audyty przeprowadzane są cyklicznie, zazwyczaj raz w roku, co utrudnia szybsze

²³ Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (t.j. Dz.U. 2024 r., poz. 1035 z późn. zm.).

²⁴ A. Wygodny, *Sztuczna inteligencja w audycie i zarządzaniu ryzykiem – nowe możliwości poszerzania wiedzy*, „Kontrola Państwowa”, nr 6 (419), 2024, s. 42-59.

wykrywanie nadużyć finansowych. Tradycyjne systemy ochrony przed nieuczciwymi praktykami stają się coraz mniej skuteczne, gdyż oszuści skutecznie adaptują swoje metody, aby omijać te zabezpieczenia, co stawia przed audytorami nowe wyzwania w zakresie zapewnienia rzetelności i przejrzystości procesów finansowych²⁵. W odpowiedzi na te wyzwania opracowywane są nowoczesne rozwiązania technologiczne, które umożliwiają skuteczniejsze identyfikowanie i eliminowanie nieprawidłowości w procesie raportowania finansowego, przyczyniając się tym samym do podniesienia efektywności audytów oraz poprawy przejrzystości danych finansowych²⁶. Sztuczna inteligencja (*Artificial Intelligence* – AI), dzięki swojej zdolności do przetwarzania olbrzymich ilości danych w wyjątkowo krótkim czasie, stanowi obiecujące rozwiązanie dla tego problemu. Narzędzia oparte na AI nie tylko umożliwiają zaawansowaną analizę danych, ale także są w stanie wykrywać ukryte wzorce i identyfikować potencjalne anomalie, które mogą wskazywać na wystąpienie oszustw²⁷.

2.2. Oszustwa w sprawozdawczości finansowej

Oszustwo jest pojęciem, które ma wiele definicji, jednak wszystkie zawierają wspólny element – świadome działanie mające na celu wprowadzenie w błąd innej osoby. Oszustwa są zazwyczaj dokonywane w tajemnicy, a ich celem jest uzyskanie korzyści finansowych przez sprawcę, często kosztem drugiej strony. Może przybierać różne formy nadużyć, w tym przestępstw, w których sprawca celowo manipuluje informacjami, aby zdobyć nienależne profity. Pod pojęciem nadużyć gospodarczych kryje się wiele innych terminów – przestępstwa finansowe, nadużycia finansowe, malwersacje, przekręty, oszustwa w biznesie,

²⁵ B.O. Adelakun, E.R. Onwubuariri, G.A. Adeniran, A. Ntiakoh, *Lepsze wykrywanie oszustw w księgowości dzięki sztucznej inteligencji: techniki i studia przypadków*, „Finance & Accounting Research Journal”, nr 6, t. 6, 2024, s. 978-999.

²⁶ Rozporządzenie (UE) 2024/1689 w sprawie harmonizacji przepisów dotyczących sztucznej inteligencji (AI Act), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 310/1 2024.

²⁷ M. Szczerbak, *Rola audytu finansowego w wykrywaniu nadużyć gospodarczych*, „Nowoczesne Systemy Zarządzania”, nr 14 (1), 2019, s. 201-219.

korupcje, nadużycia pracownicze, przestępstwa białych kołnierzyków i inne. Najpowszechniejszą definicją nadużyć jest ta sformułowana przez Stowarzyszenie Biegłych ds. Przystępstw i Nadużyć Gospodarczych, która opisuje nadużycie gospodarcze jako „każde celowe działanie bądź zaniedbanie skutkujące osiągnięciem korzyści przez sprawcę lub poniesieniem straty przez ofiarę, dokonane za pomocą wprowadzenia w błąd”²⁸. Aldona Kamela-Sowińska określa nadużycie jako wykorzystanie zajmowanego stanowiska do osiągnięcia korzyści²⁹. Każde przestępstwo gospodarcze jest jednocześnie oszustwem, jednak nie każde oszustwo kwalifikuje się jako przestępstwo gospodarcze. Aby oszustwo mogło zostać uznane za przestępstwo gospodarcze, musi spełniać określone kryteria zawarte w przepisach prawa karnego. Dopiero wówczas, gdy działanie to wiąże się z naruszeniem norm prawnych dotyczących działalności gospodarczej, można mówić o przestępstwie gospodarczym³⁰. Tego rodzaju przestępstwa prowadzą do uszczuplenia majątku firmy, a skutki ich popełnienia mogą być poważne zarówno w kontekście finansowym, jak i reputacyjnym³¹.

Istnieje wiele sposobów popełniania oszustw, jednak najczęściej wyróżnia się dwa główne typy: defraudację, polegającą na przywłaszczeniu mienia, oraz fałszowanie sprawozdań finansowych, które zagrażają integralności raportowania finansowego i wiarygodności przedsiębiorstw³².

Defraudacja stanowi jedną z najczęstszych form oszustw finansowych, polegającą na sprzeniewierzeniu środków należących do organizacji przez osoby posiadające dostęp do tych zasobów. Może przyjmować różne formy, takie jak zawyżanie kosztów, fałszowanie faktur, tworzenie fikcyjnych umów czy dokonywanie nieautoryzowanych przelewów środków. W zależności od skali nadużycia oraz zastosowanej metody defraudacja może być trudna do wykrycia, zwłaszcza jeśli sprawca dysponuje znaczną kontrolą nad dokumentacją finansową.

²⁸ *Ibidem*, s. 201-219.

²⁹ A. Kamela-Sowińska, *Psychologiczne i ekonomiczne źródła oszustw księgowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, nr 32(88), 2006, s. 106 -117.

³⁰ M. Szczerbak, *op. cit.*, s. 201-219.

³¹ *Ibidem*.

³² M. Hulicka, *Oszukańcza sprawozdawczość finansowa. Wpływ rzetelnej rewizji finansowej na efektywność nadzoru korporacyjnego i ograniczanie asymetrii informacji na rynku kapitałowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 50.

Często tego typu nadużycia są popełniane przez pracowników niższego szczebla, którzy dokonują drobnych kradzieży w sposób systematyczny.

Jednak szczególnie niebezpieczne są przypadki defraudacji na szczeblu kierowniczym, gdzie osoby zarządzające finansami mają szerokie możliwości manipulowania danymi księgowymi i ukrywania śladów przestępstwa. Skutki defraudacji mogą być katastrofalne, prowadząc nie tylko do poważnych strat finansowych, ale także do utraty zaufania inwestorów i partnerów biznesowych, a w skrajnych przypadkach – do upadłości przedsiębiorstwa. W związku z tym organizacje wprowadzają coraz bardziej zaawansowane mechanizmy kontroli, takie jak audyty wewnętrzne, analiza danych z wykorzystaniem sztucznej inteligencji oraz systemy wczesnego ostrzegania przed nieprawidłowościami finansowymi. Zapobieganie defraudacji wymaga nie tylko wdrożenia skutecznych narzędzi nadzoru, ale również budowania kultury organizacyjnej opartej na etyce, transparentności i odpowiedzialności³³.

Biegli rewidenci pełnią kluczową funkcję w identyfikowaniu oszustw finansowych, przeprowadzając dogłębną analizę sprawozdań finansowych. Audytorzy realizują badanie zgodnie z precyzyjnie opracowanym planem działania, w wyznaczonym czasie oraz przy zastosowaniu odpowiednich metodologii. W trakcie audytu uwzględniają wagę badanych zagadnień, dbając o efektywność i rzetelność procesu. Działają zgodnie z obowiązującymi standardami, w tym Krajowymi Standardami Rewizji Finansowej opracowanymi przez Krajową Radę Biegłych Rewidentów, a także kierując się swoją wiedzą, doświadczeniem i intuicją zawodową. W trakcie badania utrzymują stały kontakt z kierownictwem jednostki, a w razie potrzeby korzystają z fachowego doradztwa w określonych dziedzinach, choć nie zwalnia ich to z pełnej odpowiedzialności za wydaną opinię. Ich zadaniem jest także zachowanie odpowiedniego krytycyzmu i zawodowego sceptycyzmu, uwzględniając ryzyko naruszeń prawa, nadużyć finansowych oraz istotnych błędów popełnianych przez jednostkę. Dążą do pozyskania rzetelnych dowodów, które potwierdzą treść oświadczeń i wyjaśnień składanych przez przedstawicieli badanej jednostki. W celu stwierdzenia zaistnienia oszustwa konieczne jest wskazanie czynu przestępczego,

³³ K. Ranoszek, *Oszustwa księgowe – studium przypadków*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, nr 21(2) 2020, s. 179.

poszkodowanego, poniesionych przez niego strat, podejrzanego, a także zebranie dowodów, które potwierdzą odniesione przez niego korzyści z popełnionego czynu³⁴.

Oszukańcza sprawozdawczość finansowa może wynikać z intencjonalnych działań, takich jak manipulowanie, fałszowanie lub zmienianie danych oraz dokumentów źródłowych, stanowiących podstawę do sporządzenia sprawozdań finansowych. Może również obejmować nieprawidłową prezentację lub świadome pominięcie istotnych zdarzeń, transakcji oraz innych kluczowych informacji, które mają wpływ na kompletność i wiarygodność sprawozdania. Inną formą oszustwa jest celowe niewłaściwe stosowanie zasad rachunkowości, które wpływa na wartość kwot, klasyfikację, sposób prezentacji oraz ujawnienie danych. W praktyce rachunkowości oszustwo różni się od błędu na podstawie zamiaru działania – jeżeli działanie miało na celu wprowadzenie nieprawidłowości w sprawozdaniu finansowym, jest to oszustwo, natomiast jeśli wynikało z pomyłki, jest to błąd. Błędy te mogą mieć swoje źródło w pomyłkach popełnianych podczas gromadzenia i przetwarzania danych, błędnych szacunkach księgowych wynikających z przeoczenia lub błędnej interpretacji faktów, a także w niewłaściwym zastosowaniu zasad rachunkowości dotyczących wyceny, klasyfikacji, prezentacji czy ujawnienia informacji w sprawozdaniach finansowych³⁵.

2.3. Czynniki sprzyjające nadużyciom finansowym

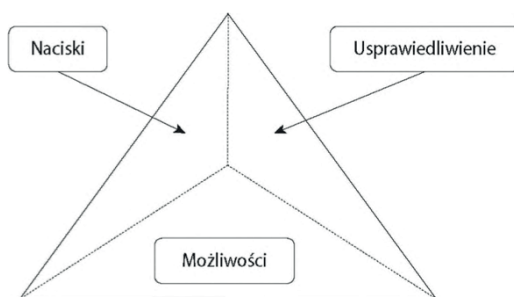
Koncepcja znana jako trójkąt Cresseya, inaczej określana mianem trójkąta nadużyć, stanowi teoretyczne narzędzie wyjaśniające okoliczności sprzyjające występowaniu oszustw i przestępstw gospodarczych. Została ona opracowana przez Donalda Cresseya, który, na podstawie wywiadów z ok. 200 skazanymi i osadzonymi zidentyfikował kluczowe czynniki prowadzące do naruszeń prawa w działalności przedsiębiorstw.

³⁴ A. Młynarczyk, *Metody szacowania ryzyka wystąpienia nieprawidłowości w sprawozdaniach finansowych jako znaczący element rewizji finansowej*, Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Katowice 2009, s. 13.

³⁵ J. Szczotka, *Rewizja finansowa niezbędnym elementem bezpieczeństwa obrotu gospodarczego*, „Zeszyty Naukowe WSFiP”, nr 3, 2014.

Cressey wyróżnił trzy główne elementy, które muszą wystąpić jednocześnie, aby doszło do popełnienia przestępstwa: presję, okazję oraz racjonalizację. Istotną cechą tej koncepcji jest jej uniwersalność, co pozwala na wyjaśnienie zarówno nadużyć popełnianych przez pracowników, jak i przestępstw gospodarczych na poziomie zarządczym. Szerokie zastosowanie trójkąta Cresseya potwierdza jego wartość analityczną, zarówno w kontekście typowych oszustw pracowniczych, jak i bardziej złożonych przestępstw gospodarczych popełnianych przez najwyższe szczeble zarządzające w organizacjach³⁶. Na rysunku 1 przedstawiono trójkąt oszustw.

Rysunek 1. Trójkąt oszustw Cresseya

Źródło: J. Żukowska-Kalita, *Symptomy oszustw w sprawozdaniach finansowych i ich identyfikacja w procesie badania sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, nr 154, 2017, s. 60.

Aby doszło do oszustwa, konieczne jest spełnienie trzech kluczowych warunków, z których pierwszym jest pojawienie się odpowiedniej okazji (możliwości). Kolejnym niezbędnym czynnikiem jest presja, rozumiana jako zewnętrzne naciski, które mogą skłaniać jednostkę do podjęcia nieuczciwego działania. Trzecim istotnym elementem

³⁶ J. Webber, *Metody i techniki wykrywania nadużyć i oszustw finansowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2016, s. 88.

jest racjonalizacja, czyli proces usprawiedliwiania własnych działań. W przypadku braku któregośkolwiek z tych czynników oszustwo staje się mało prawdopodobne. Zatem, gdy osoba ma okazję do popełnienia oszustwa, znajduje się pod presją, ale jej zasady moralne nie pozwalają jej na usprawiedliwienie takich działań, nieuczciwe postępowanie również jest mało prawdopodobne.

Wymienione czynniki można bezpośrednio odnieść do oszustw związanych z fałszowaniem sprawozdań finansowych oraz z zawłaszczeniem majątku. W kontekście pierwszej kategorii jednym z kluczowych zagrożeń w zakresie presji jest niestabilność finansowa lub zagrożenie rentowności, które mogą wynikać z trudnych warunków ekonomicznych, branżowych czy operacyjnych jednostki, takich jak intensywna konkurencja czy spadające marże. Dodatkowym czynnikiem presji są nadmierne oczekiwania ze strony zewnętrznych interesariuszy, które mogą dotyczyć osiągnięcia określonych wskaźników rentowności lub innych celów zgodnych z rynekowymi trendami. Presja ta może także wynikać z konieczności realizacji ambitnych celów finansowych wyznaczonych przez nadzór, takich jak cele sprzedaży czy rentowności, szczególnie gdy są one powiązane z systemami motywacyjnymi (premiami). W przypadku fałszowania sprawozdań finansowych istotnym zagrożeniem może być specyfika działalności jednostki, która sprzyja nadużyciom, np. poprzez realizację skomplikowanych transakcji z podmiotami powiązanymi. Ryzyko to wzrasta również w przypadku braku efektywnego nadzoru ze strony kierownictwa, złożonej lub niestabilnej struktury organizacyjnej oraz niedoskonałości systemów kontroli wewnętrznej, takich jak nieefektywna księgowość czy niewłaściwie działające systemy informatyczne.

Racjonalizacja fałszowania sprawozdań może wynikać z niewłaściwego przekazywania, wdrażania i egzekwowania zasad etycznych przez kierownictwo. W niektórych przypadkach członkowie zarządu, którzy nie są bezpośrednio odpowiedzialni za sprawy finansowe, angażują się w decyzje dotyczące zasad rachunkowości czy wyceny kluczowych pozycji, co może prowadzić do manipulacji wynikami finansowymi³⁷. Dodatkowym zagrożeniem jest również brak rozróżnienia między

³⁷ J. Fijałkowska, *Falszowanie informacji ekonomiczno-finansowej w sprawozdawczości przedsiębiorstw*, [w:] *Etyka w służbie biznesu*, Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk, Łódź 2013, s. 111.

wydatkami prywatnymi a firmowymi przez właścicieli przedsiębiorstw oraz stosowanie niezgodnych z prawem metod mających na celu obniżenie wykazywanych dochodów w celu uzyskania korzyści podatkowych. Powtarzające się próby uzasadniania nieprawidłowych księgowości za pomocą kryterium istotności mogą być kolejnym wskaźnikiem skłonności do fałszowania raportów finansowych.

W kontekście zawłaszczenia majątku presja może wynikać z osobistych zobowiązań finansowych, które skłaniają zarówno członków kierownictwa, jak i pracowników mających dostęp do gotówki lub cennych aktywów, do podejmowania działań szkodzących organizacji. Dodatkowo, negatywne relacje między pracownikami a firmą mogą stanowić istotny czynnik, który zwiększa ryzyko nadużyć. Możliwość zawłaszczenia majątku rośnie w przypadku, gdy organizacja dysponuje znacznymi sumami gotówki dostępnymi na żądanie, posiada cenne zapasy w niewielkich ilościach, a także aktywa łatwe do spieniężenia, takie jak diamenty czy komponenty komputerowe. Ryzyko to potęguje także brak jednoznacznego określenia własności niektórych środków trwałych. Dodatkowym czynnikiem ryzyka jest niski poziom kontroli wewnętrznej, przejawiający się w niewłaściwym nadzorze nad wydatkami kierownictwa, nieskutecznym systemie autoryzacji transakcji czy niewystarczającej kontroli dostępu do danych informatycznych, co sprzyja malwersacjom. Postawy i usprawiedliwienia zawłaszczenia majątku często wynikają z bagatelizowania konieczności nadzoru oraz z braku dbałości o skuteczność kontroli wewnętrznych. Przejawia się to w ignorowaniu obowiązujących procedur lub braku działań korygujących po wykryciu nieprawidłowości, co sprzyja rozwojowi nieuczciwych praktyk³⁸.

2.4. Innowacyjne metody walki z oszustwami finansowymi

W odpowiedzi na narastające zagrożenia opracowano innowacyjne metody przeciwdziałania oszustwom, które umożliwiają szybkie wykrywanie podejrzanych wzorców oraz anomalii. Takie systemy znacznie zwiększają efektywność działań prewencyjnych, minimali-

³⁸ S. Sojak, *Kreatywna rachunkowość-falszerstwo czy pomysł na wyższy zysk?*, „Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu”, nr 3, 2003, s. 169-172.

zując tym samym ryzyko strat finansowych. Sztuczna inteligencja (AI) to dynamicznie rozwijająca się dziedzina technologii, która wpływa na wszystkie sektory gospodarki, wprowadzając liczne korzyści. Mimo częstego używania terminu „sztuczna inteligencja” jego precyzyjna definicja pozostaje trudna do ustalenia. Zgodnie z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczącym harmonizacji przepisów w zakresie sztucznej inteligencji, znanym jako *AI Act*, systemy sztucznej inteligencji są definiowane jako maszyny zdolne do działania na różnych poziomach autonomii, które mogą dostosowywać się po wdrożeniu. AI umożliwia generowanie przewidywań, treści, zaleceń oraz podejmowanie decyzji na podstawie dostarczonych danych. Jest to forma inteligencji wykazywana przez maszyny, która imituje typowe procesy ludzkie, takie jak uczenie się, wyciąganie wniosków czy samokorekta³⁹. To również dziedzina nauki, której celem jest opracowywanie algorytmów wykazujących cechy inteligencji, rozumianej jako zdolność do samodzielnej adaptacji, podejmowania złożonych decyzji, uczenia się oraz myślenia abstrakcyjnego⁴⁰.

Systemy AI są trenowane na obszernych zbiorach danych, co umożliwia im identyfikację standardowego, „normalnego” zachowania finansowego. Dzięki porównaniu bieżących danych z wcześniej wyuczonymi wzorcami AI jest w stanie wychwycić wszelkie odchylenia i nieprawidłowości, które wymagają dalszej analizy, gdyż mogą wskazywać na potencjalne oszustwa lub błędy. Na przykład niespodziewany wzrost liczby transakcji w godzinach nocnych czy nagły skok wydatków w określonej kategorii mogą budzić uzasadnione podejrzenia. Sztuczna inteligencja potrafi również wykrywać niespójności oraz braki w danych zawartych w sprawozdaniach finansowych⁴¹. Dzięki swojej zdolności do analizy dużych zbiorów danych historycznych stanowi niezwykle cenne narzędzie w obszarze analityki predykcyjnej. Korzystając z danych finansowych z przeszłości, AI jest w stanie prognozować przyszłe trendy oraz identyfikować potencjalne ryzyka.

³⁹ S. Legg, *A Review of „On Defining Artificial Intelligence”*, „Journal of Artificial General Intelligence”, no. 11, 2020.

⁴⁰ K. Różanowski, *Sztuczna inteligencja rozwój, szanse i zagrożenie*, „Zeszyty Naukowe Warszawskiej Wyższej Szkoły Informatyki”, nr 2, 2007, s. 111.

⁴¹ B.O. Adelakun, B.O. Antwi, D.T. Fatogun, O.P. Olaiya, *Zwiększenie dokładności audytu: Rola sztucznej inteligencji w wykrywaniu anomalii finansowych i oszustw*, „Finance & Accounting Research Journal”, nr 6, t. 6, 2024, s. 1049-1068.

Umożliwia to skuteczniejsze rozpoznanie obszarów wymagających szczególnej uwagi, co z kolei pozwala na efektywne rozdzielanie zasobów audytowych i koncentrację wysiłków tam, gdzie są one najbardziej potrzebne⁴².

Technologie takie jak uczenie maszynowe (ML), przetwarzanie języka naturalnego (NLP) oraz uczenie się na podstawie danych historycznych wprowadziły istotną rewolucję w procesie wykrywania oszustw w rachunkowości. Dzięki tym zaawansowanym metodom systemy są w stanie analizować ogromne zbiory danych, identyfikować nietypowe wzorce oraz automatycznie wykrywać potencjalne nadużycia, które mogłyby umknąć ludzkiej uwadze.

Przetwarzanie języka naturalnego (*Natural Language Processing* – NLP) jest gałęzią sztucznej inteligencji, która koncentruje się na interakcji pomiędzy komputerami a ludzkim językiem. NLP umożliwia komputerom nie tylko rozumienie i interpretowanie, ale także generowanie języka ludzkiego w sposób efektywny i użyteczny. W kontekście audytu technologia ta znajduje szerokie zastosowanie, umożliwiając automatyzację przeglądu dokumentów, analizowanie danych w czasie rzeczywistym oraz wykrywanie potencjalnych nieprawidłowości. Dzięki NLP możliwe jest szybkie identyfikowanie nieścisłości w raportach finansowych, co stanowi istotne narzędzie w wykrywaniu oszustw finansowych i zapewnianiu zgodności z obowiązującymi regulacjami⁴³. Automatyzacja procesu zbierania danych przyspiesza pracę audytora i pozwala na skupienie się jedynie na interpretacji wyników⁴⁴.

Uczenie maszynowe stanowi kluczowy element w rozwoju sztucznej inteligencji, umożliwiając jej naukę na podstawie danych historycznych oraz podejmowanie decyzji opartych na tych danych. W ramach tego procesu wyróżnia się dwa główne podejścia: uczenie nadzorowane i uczenie nienadzorowane. Uczenie nadzorowane wykorzystuje oznaczone zbiory danych do rozpoznawania wzorców na podstawie znanych wyników, np. klasyfikacji transakcji jako legalnych lub podejrzanych. Stosuje algorytmy, takie jak drzewa decyzyjne, które upraszczają decyzje poprzez serię pytań prowadzących do końcowej klasyfikacji,

⁴² *Ibidem.*

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ *AI do audytu wewnętrznego: Jak wykorzystać AI do oceny ryzyka*, <https://mojafirma.ai/ai-w-biznesie/audyt-wewnetrzny/ocena-ryzyka> (dostęp: 28.03.2025).

oraz maszyny wektorów nośnych (SVM), które wyznaczają optymalną granicę w przestrzeni danych. Uczenie nienadzorowane analizuje nieoznaczone dane w celu wykrycia ukrytych wzorców, np. anomalii mogących wskazywać na nadużycia. Klasteryzacja grupuje podobne elementy, pomagając w identyfikacji zależności, a detekcja anomalii wskazuje nietypowe zachowania, wymagające dalszego nadzoru⁴⁵.

Big Data to obszerne i skomplikowane zbiory informacji, szczególnie pochodzące z nowoczesnych źródeł, których analiza dostarcza istotnych wskazówek wspierających procesy decyzyjne. Dostęp do różnorodnych danych umożliwia realizację przedsięwzięć oraz inwestycji o potencjalnie wyższej stopie zwrotu, w porównaniu do tradycyjnego podejścia, opartego wyłącznie na intuicji kadry zarządzającej. Z tego względu niezwykle istotne staje się efektywne zarządzanie zgromadzonymi danymi oraz ich precyzyjna interpretacja⁴⁶. Wykorzystanie technologii Big Data w kontekście wykrywania oszustw finansowych pełni kluczową funkcję w strategiach zapewniania bezpieczeństwa instytucji finansowych. W obliczu rosnącej liczby cyberprzestępstw oraz coraz bardziej wyrafinowanych metod stosowanych przez oszustów analityka danych staje się niezastąpionym narzędziem w przeciwdziałaniu przestępczości finansowej. Dzięki ogromnym zbiorom danych oraz nowoczesnym algorytmom analitycznym możliwe staje się szybkie wykrywanie podejrzanych transakcji i nieprawidłowości. Automatyzacja procesów analitycznych oraz zaawansowane technologie przetwarzania dużych zbiorów danych umożliwiają identyfikację nieprawidłowości poprzez porównanie sprawozdań finansowych z danymi rynkowymi oraz wcześniejszymi raportami, co w efekcie pozwala na skuteczne wykrywanie anomalii⁴⁷.

Kolejną zaawansowaną metodą wspierającą zapobieganie oszustwom finansowym jest automatyzacja procesów audytowych przy użyciu robotów programowych, znanych również jako RPA (*Robotic*

⁴⁵ B.O. Adelakun, E.R. Onwubuariri, G.A. Adeniran, A. Ntiakoh, *op. cit.*, s. 1049-1068.

⁴⁶ M. Kalińska-Kula, *Wykorzystanie big data w procesach decyzyjnych przedsiębiorstw*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Marketing i Zarządzanie”, nr 48 (2), 2017, s. 144-153.

⁴⁷ K. Zaworski, H. Albertyński, *Czy raportowane dane to jedynie wierzchołek góry lodowej? Systemy informacyjne rachunkowości w świetle rewolucji Big Data*, Wydawnictwo SIZ, Łódź 2024, s. 43-46.

Process Automation). Ta technologia umożliwia automatyczne przeprowadzanie analiz dokumentów księgowych, weryfikację zgodności raportów finansowych oraz wykrywanie podejrzanych transakcji. Dzięki jej zastosowaniu organizacje mogą znacząco skrócić czas trwania audytów oraz zminimalizować ryzyko popełniania błędów przez pracowników. Roboty programowe mogą także pełnić funkcję w monitorowaniu zgodności z obowiązującymi regulacjami prawnymi oraz raportowaniu wszelkich nieprawidłowości do odpowiednich organów nadzoru. Połączenie sztucznej inteligencji, Big Data oraz RPA stanowi niezwykle skuteczne narzędzie w walce z oszustwami finansowymi, umożliwiając organizacjom błyskawiczne reagowanie na potencjalne zagrożenia⁴⁸.

Wyjątkowe podejście do zapobiegania oszustwom finansowym stanowi również technologia blockchain, czyli rozproszony rejestr, który gwarantuje pełną transparentność oraz niezmienność zapisów finansowych. Każda zmiana wprowadzona do systemu jest zapisywana w blokach i zabezpieczona kryptograficznie, co zapewnia, że nie można jej ani cofnąć, ani edytować bez odpowiednich autoryzacji. Dzięki tym właściwościom blockchain stanowi niezwykle skuteczne narzędzie w zapewnianiu integralności danych oraz w ochronie przed manipulacjami i oszustwami w obszarze finansów⁴⁹. Zakłada również tworzenie współdzielonego dziennika transakcji, w którym uczestnicy obrotu gospodarczego zapisują dane dotyczące dokonanych transakcji, wskazując wszystkie strony zaangażowane w te operacje. Dzięki temu blockchain skutecznie eliminuje ryzyko fałszowania dokumentacji finansowej oraz ukrywania transakcji, gdyż zapisane dane nie są kontrolowane przez pojedyncze podmioty, ale są dostępne dla wszystkich uczestników obrotu – zmiana jednego bloku wymaga jednoczesnej zmiany wszystkich pozostałych, co uniemożliwia manipulowanie danymi⁵⁰. Ta technologia przyczynia się do zwiększenia przejrzystości oraz umożliwia łatwiejszy dostęp do informacji o przedsiębiorstwie dla różnych interesariuszy, takich jak dostawcy, klienci, audytorzy, organy

⁴⁸ A. Wygodny, *Sztuczna inteligencja w audycie i zarządzaniu ryzykiem – nowe możliwości poszerzania wiedzy*, „Kontrola Państwowa”, nr 69, 2024, s. 42-59.

⁴⁹ P. Międlar, *Blockchain w systemie finansowym*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, nr 173, 2019, s. 77- 88.

⁵⁰ *Ibidem*.

regulacyjne oraz inwestorzy⁵¹. W dużym uproszczeniu technologia blockchain to „rozproszona baza danych, która przechowuje informacje w blokach połączonych w łańcuch”⁵². W teorii każde zdarzenie księgowe w organizacji mogłoby zostać zapisane na blockchain, co pozwoliłoby na potwierdzenie autentyczności i wiarygodności transakcji bez konieczności interwencji audytora. W takim modelu zamiast tradycyjnych wywiadów pisemnych lub ustnych audyt skupiałby się na monitorowaniu procesów, analizie kontroli oraz identyfikowaniu osób naruszających ustalone procedury, co znacząco zwiększyłoby efektywność audytu⁵³.

Technologie biometryczne, takie jak rozpoznawanie twarzy, odciski palców czy skanowanie tęczówki, stanowią istotne zabezpieczenia w procesach autoryzacji finansowej, zapewniając wyższy poziom ochrony przed nieautoryzowanym dostępem. Kiedy są one połączone z analizą behawioralną, umożliwiają precyzyjniejszą identyfikację użytkowników, skutecznie eliminując zagrożenia związane z kradzieżą tożsamości. Analiza behawioralna polega na monitorowaniu wzorców zachowań użytkowników w systemach finansowych, co pozwala na wykrywanie wszelkich nieprawidłowości. Na przykład jeśli użytkownik zmienia sposób logowania, częstotliwość edytowania dokumentów finansowych lub metodę zatwierdzania płatności, system może automatycznie flagować takie działania jako podejrzane i podjąć odpowiednie środki ostrożności⁵⁴.

Działania zapobiegające oszustwom, oprócz zaawansowanej technologii, wymagają także efektywnej koordynacji ludzkiej. Pracownicy organizacji powinni być odpowiednio wyczuleni na wczesne sygnały ostrzegawcze. W kontekście zachowań podejrzliwość może wzbudzać

⁵¹ M. Kołodziej, *Technologia blockchain jako kwantyfikikator zmian w sektorze finansowym*, „Informatyka Ekonomiczna”, nr 46(4), 2017, s. 79-89.

⁵² M. Niedopytański, *Blockchain i sztuczna inteligencja w ochronie danych: bezpieczne przechowywanie i analiza*, <https://mostwiedzy.pl/pl/publication/blockchain-i-sztuczna-inteligencja-w-ochronie-danych-bezpieczne-przechowywanie-i-analiza,202412231726050033201-0> (dostęp: 28.03.2025).

⁵³ M. Kowalczyk, R. Napiecek, *Technologia blockchain w rachunkowości*, CeDeWu, Warszawa 2021, s. 42-46.

⁵⁴ A. Nowak, *Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo wystąpienia manipulacji w sprawozdaniach finansowych – przegląd literatury*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, nr 152, s. 12-13.

niechęć menedżerów do udzielania wyjaśnień dotyczących przyczyn podejmowania decyzji budżetowych. Natomiast w zakresie transakcji księgowi mogą zgłaszać wątpliwości dotyczące realizacji płatności za faktury wystawione przez podmioty zarejestrowane w tzw. rajach podatkowych. Inne sygnały ostrzegawcze to np. powtarzające się nieudane transakcje zakupowe. Zapobiegawcze podejście obejmuje również systematyczną weryfikację rocznych osobistych deklaracji finansowych oraz oświadczeń o braku konfliktu interesów składanych przez członków kierownictwa, które są analizowane przez niezależne jednostki⁵⁵.

Dzięki zastosowaniu tych metod możliwe jest wczesne wykrywanie oszustw, co pozwala na ich zapobieganie przed wystąpieniem strat finansowych. W Krajowym Standardzie Badania 200 jednym z ogólnych celów biegłego rewidenta jest „uzyskanie racjonalnej pewności czy sprawozdanie finansowe jako całość nie zawiera istotnego zniekształcenia niezależnie od tego, czy zostało ono spowodowane oszustem lub błędem [...]”⁵⁶. Pomimo że wykrywanie oszustw i nadużyć nie stanowi bezpośredniego celu audytu, opinia publiczna oczekuje, że sprawozdanie finansowe zatwierdzone przez biegłego rewidenta będzie wolne od ryzyka wystąpienia tych zjawisk. Społeczna odpowiedzialność audytora polega na zapewnieniu, że sprawozdanie finansowe odzwierciedla rzeczywisty stan finansowy jednostki, a jego badanie przeprowadzone zostało w sposób, który minimalizuje ryzyko ukrytych nieprawidłowości, w tym oszustw czy nadużyć⁵⁷. Z przeprowadzonych przez firmę KPMG badań wynika, że 43% respondentów uważa, iż audytorzy powinni priorytetowo traktować wykorzystanie sztucznej inteligencji do wykrywania oszustw. Ponadto, ponad 50% badanych wskazuje na kluczową rolę AI w ograniczaniu ryzyka, wzmacnianiu kontroli wewnętrznych oraz analizie danych,

⁵⁵ R. Burchart, H. Lelusz, *Zafalszowania w sprawozdaniach finansowych i sposoby ich ograniczania*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 503, 2018, s. 78-88.

⁵⁶ Krajowy Standard Badania 200 w brzmieniu Międzynarodowego Standardu Badania 200, *Ogólne cele niezależnego biegłego rewidenta oraz przeprowadzanie badania zgodnie z międzynarodowymi standardami badania*, uchwała nr 3430/52a/2019.

⁵⁷ M. Kutera, *Audyty finansowe a przestępstwa gospodarcze*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, nr 49(105), 2009, s. 109-121.

co podkreśla rosnące znaczenie technologii w zapewnianiu skuteczności audytu oraz w przeciwdziałaniu nadużyciom finansowym⁵⁸.

2.5. Wybrane przykłady zastosowania AI w procesie audytu śledczego

MindBridge, kanadyjska firma założona w 2015 r., jest pionierem w zastosowaniu zaawansowanych technologii w audycie. Jej platforma MindBridge AI umożliwia audytorom efektywne wykrywanie nieprawidłowości, potencjalnych oszustw oraz błędów w danych finansowych. Narzędzie to automatyzuje czasochłonne zadania manualne, analizując dane w czasie rzeczywistym, co pozwala na przeprowadzanie bardziej skutecznych audytów, minimalizowanie ryzyka, zapewnianie zgodności z regulacjami oraz podejmowanie lepiej uzasadnionych decyzji. KPMG włącza platformę MindBridge jako jedno z kluczowych narzędzi wspierających proces audytu. Dzięki tej technologii audytorzy mają możliwość skanowania wszystkich transakcji ujętych w rocznych sprawozdaniach finansowych organizacji, co pozwala na identyfikację transakcji o podwyższonym ryzyku, które wymagają dalszej analizy i testów. W odróżnieniu od tradycyjnych metod statystycznych, które umożliwiały analizę jedynie próby transakcji, MindBridge pozwala na audytowanie 100% danych transakcyjnych organizacji⁵⁹.

KPMG opracowało zaawansowany proces detekcji i weryfikacji potencjalnych oszustw, który integruje analizy danych, informatykę śledczą oraz narzędzia takie jak KPMG K-Scanner. Proces ten umożliwia skuteczną identyfikację podejrzanych transakcji, nieprawidłowości i anomalii w danych finansowych, co jest kluczowe dla zapewnienia integralności sprawozdań finansowych. KPMG K-Scanner, jako jedno z głównych narzędzi, pozwala na automatyczną weryfikację kontrahen-

⁵⁸ KPMG, *AI in financial reporting and audit, Navigating the new era*, <https://kpmg.com/xx/en/our-insights/ai-and-technology/ai-in-financial-reporting-and-audit.html> (dostęp: 28.03.2025).

⁵⁹ KPMG, *AI w audycie to nowe możliwości. Przekładamy innowacje na korzyści dla klientów i pracowników*, <https://kpmg.com/pl/pl/home/campaigns/2024/02/ai-w-audycie-otwiera-nowe-mozliwosci-przekladamy-innowacje-na-realne-korzysci-dla-klientow.html> (dostęp: 28.03.2025).

tów w bazach Ministerstwa Finansów, sprawdzając status VAT oraz zgodność rachunków bankowych z „białą listą” podatników. Narzędzie to działa w chmurze, umożliwiając archiwizację oraz analizę historii weryfikacji, co znacząco zmniejsza ryzyko prawne i poprawia proces dochowania należytej staranności w zakresie transakcji gospodarczych⁶⁰.

Strażnik AI to zaawansowane narzędzie opracowane przez Deloitte, które wspiera wykrywanie oszustw finansowych przy użyciu sztucznej inteligencji i uczenia maszynowego. Dzięki analizie dużych zbiorów danych w czasie rzeczywistym narzędzie precyzyjnie identyfikuje anomalie oraz potencjalne nadużycia, jednocześnie minimalizując liczbę fałszywych alarmów. Automatyzacja analizy i raportowania procesów audytowych znacząco zwiększa efektywność audytów, umożliwiając organizacjom przewidywanie i zapobieganie zagrożeniom zanim wpłyną na ich działalność. Strażnik AI wspomaga również budowanie zaufania do procesów wewnętrznych, zapewniając zgodność z regulacjami i minimalizując ryzyko zarówno finansowe, jak i reputacyjne⁶¹. Deloitte wykorzystuje także szereg innowacyjnych narzędzi wspierających procesy audytowe, w tym Guided Risk Assessment Personal Assistant, który wspomaga audytorów w ocenie ryzyka, umożliwiając bardziej trafne identyfikowanie obszarów wymagających uwagi. AI Chatbot z kolei stanowi wsparcie w lepszym zrozumieniu przepisów i standardów audytu, automatyzując procesy konsultacyjne i dostarczając szybką pomoc w odpowiedziach na pytania dotyczące przepisów prawa. Ponadto, Deloitte korzysta z takich technologii jak Deloitte Signal, Deloitte Optix, Deloitte Connect oraz I-count, które umożliwiają bardziej efektywne rozwiązywanie problemów księgowych, poprawiając precyzję i czas reakcji w analizie danych finansowych. Technologie te wspierają audytorów w codziennym procesie audytu, podnosząc jakość i efektywność pracy, a także umożliwiają lepsze zarządzanie ryzykiem i zapewnienie zgodności z regulacjami⁶².

⁶⁰ KPMG. *KPMG K-scanner – aplikacja do szybkiej i masowej weryfikacji kontrahentów*. <https://kpmg.com/pl/pl/home/produkty/kpmg-k-scanner-aplikacja-umozliwiajaca-szybka-i-masowa-weryfikacje-kontrahentow.html> (dostęp: 28.03.2025).

⁶¹ Deloitte, *Guard.ai services*, <https://www.deloitte.com/pl/pl/products/guard-ai.html> (dostęp: 28.03.2025).

⁶² I. Supriadi, *The audit revolution, Integrating artificial intelligence in detecting fraud*, „Akuntansi dan Teknologi Informasi”, nr 17(1), 2024, s. 48-61.

PwC, we współpracy z startupem z Doliny Krzemowej, opracowało technologię GL.ai, która wykorzystuje zaawansowane techniki, takie jak uczenie przez wzmocnienie. GL.ai zostało przeszkolone na podstawie danych audytowych z różnych krajów, w tym Kanady, Niemiec, Szwecji i Wielkiej Brytanii, co pozwoliło mu nabyć zdolność do przetwarzania i analizowania dużych zbiorów danych. Dzięki zastosowaniu technologii przetwarzania języka naturalnego (NLP) GL.ai jest w stanie rozumieć skomplikowane dokumenty, takie jak umowy najmu, kontrakty czy protokoły posiedzeń zarządu, umożliwiając tym samym audytorom szybsze i bardziej precyzyjne rozwiązywanie problemów. Innowacyjne podejście tej technologii pozwala na automatyzację wielu procesów audytowych, co znacząco poprawia efektywność, dokładność i szybkość przeprowadzanych audytów⁶³.

EY wykorzystuje innowacyjne narzędzia, takie jak EY GPT Virtual Compliance Officer (VCO) oraz EY GPT eDiscovery, które znacząco usprawniają procesy audytowe i zgodności. GPT VCO działa jako samoobsługowy portal wspierany przez sztuczną inteligencję, który umożliwia firmom wgranie procedur i polityk wewnętrznych. Dzięki temu narzędziu pracownicy mogą uzyskać natychmiastowe odpowiedzi na pytania dotyczące obowiązujących regulacji, a w przypadku bardziej złożonych kwestii, system przekierowuje je do odpowiednich administratorów. Tego typu rozwiązanie zwiększa zrozumienie i akceptację przepisów wewnętrznych, zapewniając jednocześnie dostęp do chat bota, który jest w stanie udzielić odpowiedzi na szeroki zakres pytań związanych z procedurami. Z kolei EY GPT eDiscovery rewolucjonizuje proces przeglądu dokumentów, automatyzując pierwszy poziom analizy. To narzędzie ułatwia identyfikację kluczowych dowodów w trakcie śledztwa elektronicznego, oceniając istotność dokumentów i prezentując wyniki w zwięzły oraz łatwy do zrozumienia sposób. Takie zastosowanie sztucznej inteligencji pozwala na zaoszczędzenie czasu, zwiększenie dokładności oraz usprawnienie procesu gromadzenia dowodów, co jest kluczowe w dochodzeniach i analizach audytowych⁶⁴. Trzeba pamiętać, że wybór odpowiednich narzędzi przez audytora śledczego uwarunkowany jest wieloma czynnikami. Przy czym zakres

⁶³ *Ibidem*, s. 48-62.

⁶⁴ EY, *AI w zarządzaniu ryzykiem nadużyć i zgodności*, https://www.ey.com/pl_pl/services/forensic-integrity-services/forensics-ai (dostęp: 28.03.2025).

wykonywanych prac, a także specyfika badanego obszaru ma niewątpliwie decydujące znaczenie przy takim wyborze.

2.6. Korzyści i wyzwania wynikające z zastosowania AI w audycie dochodzeniowym

Jedną z kluczowych zalet stosowania systemów sztucznej inteligencji jest ich zdolność do ciągłego uczenia się oraz adaptacji do zmieniających się warunków. Ta zdolność do samodoskonalenia sprawia, że systemy te stają się coraz bardziej efektywne w wykrywaniu nieprawidłowości, nawet w obliczu nowych, wcześniej nieznanymi zagrożeń⁶⁵. W przeciwieństwie do tradycyjnych systemów, które opierają się na ustalonych regułach i mogą prowadzić do nieuzasadnionych obaw o legalność transakcji, AI analizuje znacznie większe zbiory danych, co umożliwia dokładniejsze wykrywanie oszukańczych transakcji. Ponadto, wykorzystanie sztucznej inteligencji przyczynia się do znacznej poprawy efektywności audytu – analiza transakcji w czasie rzeczywistym, automatyzacja rutynowych zadań oraz przetwarzanie równoległe przyspieszają cały proces audytowy, co skutkuje szybszym i bardziej efektywnym wykrywaniem potencjalnych nadużyć⁶⁶. Dzięki zastosowaniu analityki predykcyjnej AI pozwala na przewidywanie potencjalnych oszustw jeszcze przed ich wystąpieniem, co daje organizacjom możliwość wdrożenia odpowiednich działań zapobiegawczych. Ponadto, AI umożliwi realizację audytu w czasie rzeczywistym, dzięki czemu transakcje mogą być nieprzerwanie monitorowane, a wszelkie nieprawidłowości mogą zostać wykryte i poddane analizie natychmiastowo, minimalizując ryzyko wystąpienia nadużyć⁶⁷. W 2022 r. przeprowadzono badanie, którego celem było określenie korzyści płynących z zastosowania sztucznej inteligencji w audycie. Wyniki analizy wskazały trzy kluczowe korzyści, które najczęściej wymieniali respondenci: poprawa efektywności, ulepszona komunikacja z klientem oraz automatyzacja procesów audytowych⁶⁸.

⁶⁵ B.O. Adelakun, B.O. Antwi, D.T. Fatogun, O.P. Olaiya, *op. cit.*

⁶⁶ B.O. Adelakun, E.R. Onwubuariri, G.A. Adeniran, A. Ntiakoh, *op., cit.*

⁶⁷ I. Supriadi, *op. cit.*

⁶⁸ A. Karmańska, *Artificial intelligence in audit*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 66(4), 2022, s. 87-99.

Jednym z kluczowych wyzwań związanych z implementacją sztucznej inteligencji w audycie jest zapewnienie wysokiej jakości, wiarygodnych i kompletnych danych, na podstawie których algorytmy będą podejmować trafne decyzje. W praktyce oznacza to konieczność ścisłej kontroli jakości danych, by upewnić się, że spełniają one odpowiednie standardy i są wolne od błędów oraz uprzedzeń. Algorytmy AI, działając na podstawie historycznych danych, mogą nieświadomie przejąć uprzedzenia zawarte w tych danych, dlatego audytorzy muszą być świadomi tego ryzyka i podejmować działania zmierzające do ich eliminacji. Kluczowa jest również przejrzystość procesów – audytorzy muszą rozumieć mechanizmy, które kierują podejmowanymi przez AI decyzjami, oraz umieć wyjaśnić te decyzje zainteresowanym stronom⁶⁹. Jednym z kluczowych wyzwań związanych z wdrożeniem sztucznej inteligencji w audycie jest dostosowanie systemów AI do obowiązujących norm regulacyjnych⁷⁰ oraz wytycznych etycznych, szczególnie w kontekście ochrony prywatności i bezpieczeństwa danych⁷¹.

Aby spełnić te wymagania, konieczne jest wdrożenie zaawansowanych technologii, takich jak szyfrowanie danych, kontrola dostępu oraz techniki anonimizacji, które zapewnią odpowiednią ochronę przetwarzanych informacji. Dodatkowo, integracja AI z istniejącymi systemami i procesami audytowymi może wymagać ich modyfikacji, a w niektórych przypadkach także opracowania nowych strategii i procedur. Wdrożenie sztucznej inteligencji wiąże się również z istotnymi inwestycjami w szkolenia pracowników, rozwój technologii oraz budowę odpowiedniej infrastruktury, co stanowi istotne obciążenie dla organizacji⁷². Obecnie sztuczna inteligencja, mimo swojej zaawansowanej zdolności do analizy danych i wykrywania wzorców, nadal wymaga nadzoru człowieka. AI jest narzędziem wspierającym audytorów, automatyzującym czasochłonne procesy, ale wciąż potrzebuje interwencji człowieka w zakresie podejmowania ostatecznych decyzji, interpretacji wyników czy zarządzania skomplikowanymi sytuacjami wymagającymi doświadczenia i etycznego osądu.

⁶⁹ B.O. Adelakun, B.O. Antwi, D.T. Fatogun, O.P. Olaiya, *op. cit.*

⁷⁰ A. Karmańska, *op. cit.*

⁷¹ Departament Rachunkowości Ministerstwa Finansów, *Międzynarodowe Standardy Badania*, <https://mf-arch2.mf.gov.pl/web/bip/ministerstwo-finansow/dzialalnosc/rewizja-finansowa/miedzynarodowe-standardy-badania> (dostęp: 28.03.2025).

⁷² B.O. Adelakun, B.O. Antwi, D.T. Fatogun, O.P. Olaiya, *op. cit.*

Pytanie, czy AI kiedykolwiek w pełni zautomatyzuje proces audytu, jest wciąż otwarte. Wiele zależy od rozwoju technologii, zwłaszcza w zakresie interpretacji bardziej subtelnych i kontekstowych kwestii, takich jak etyka czy decyzje związane z niejednoznacznymi danymi. Choć AI może wykonywać audyty na bardzo wysokim poziomie, wciąż istnieje wiele aspektów, które wymagają ludzkiego osądu, zwłaszcza w sytuacjach wymagających intuicji i zrozumienia szerszego kontekstu. W praktyce najbardziej realistycznym scenariuszem w najbliższej przyszłości jest model wspólnej pracy, gdzie AI wspiera audytorów, ale to człowiek pozostaje odpowiedzialny za nadzór i końcowe decyzje⁷³.

2.7. Podsumowanie

Współczesne oszustwa finansowe w sprawozdawczości stanowią poważne zagrożenie dla stabilności rynków i zaufania inwestorów, dlatego tradycyjne metody wykrywania nieprawidłowości stają się coraz mniej skuteczne. W odpowiedzi na ten problem organizacje wdrażają zaawansowane technologie, takie jak analiza danych, AI oraz blockchain, które umożliwiają bardziej efektywne wykrywanie oszustw i błędów finansowych. Sztuczna inteligencja, dzięki swojej zdolności do ciągłego uczenia się i adaptacji, staje się kluczowym narzędziem w procesie audytu, pozwalając na identyfikowanie coraz bardziej wyrafinowanych technik oszustw oraz wykrywanie anomalii w czasie rzeczywistym⁷⁴. Dzięki wykorzystaniu AI w audycie możliwe staje się automatyzowanie wielu czasochłonnych procesów, co znacząco zwiększa efektywność operacyjną.

Sztuczna inteligencja pozwala na analizowanie dużych zbiorów danych w krótkim czasie, co ułatwia identyfikację potencjalnych błędów i ryzyka. Mimo to AI nie zastępuje całkowicie audytorów – ich rola ulega ewolucji. Zamiast wykonywać manualne, rutynowe zadania, audytorzy korzystają z narzędzi AI do identyfikowania kluczowych obszarów ryzyka, podejmowania strategicznych decyzji oraz interpretowania wyników generowanych przez systemy AI⁷⁵. Doświadczenie audytorów

⁷³ I. Supriadi, *op. cit.*

⁷⁴ B.O. Adelakun, E.R. Onwubuariri, G.A. Adeniran, A. Ntiakoh, *op. cit.*

⁷⁵ I. Supriadi, *op. cit.*

pozostanie niezbędne, szczególnie w kontekście dostosowywania strategii audytowych do dynamicznie zmieniającego się środowiska finansowego. Przyszłość audytu będzie opierać się na dalszym rozwoju technologii AI oraz ich integracji z istniejącymi procesami audytowymi.

Audytorzy będą musieli rozwijać nowe kompetencje związane z zarządzaniem technologiami AI oraz umiejętnością analizy dużych zbiorów danych w czasie rzeczywistym. Zastosowanie AI w audycie pozwoli nie tylko na usprawnienie procesów, ale również na lepsze zarządzanie ryzykiem, poprawę efektywności audytów oraz budowanie długoterminowego zaufania do organizacji. Aby osiągnąć te korzyści, firmy muszą inwestować w innowacyjne narzędzia technologiczne, skuteczne systemy kontroli wewnętrznej oraz przestrzegać regulacji prawnych dotyczących ochrony danych.

Bibliografia

Literatura

1. Adelakun B.O., Antwi B.O., Fatogun D.T., Olaiya O.P. (2024). *Zwiększenie dokładności audytu: Rola sztucznej inteligencji w wykrywaniu anomalii finansowych i oszustw*, „Finance & Accounting Research Journal”, nr 6, t. 6.
2. Adelakun B.O., Onwubuariri E.R., Adeniran G.A., Ntiakoh A. (2024). *Lepsze wykrywanie oszustw w księgowości dzięki sztucznej inteligencji. Techniki i studia przypadków*, „Finance & Accounting Research Journal”, nr 6, t. 6.
3. *AI do audytu wewnętrznego: Jak wykorzystać AI do oceny ryzyka*, <https://mojafirma.ai/ai-w-biznesie/audyt-wewnetrzny/ocena-ryzyka> (dostęp: 28.03.2025).
4. Burchart R., Lelusz H. (2018). *Zafalszowania w sprawozdaniach finansowych i sposoby ich ograniczania*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 503.
5. Deloitte, *Guard.ai services*, <https://www.deloitte.com/pl/pl/products/guard-ai.html> (dostęp: 28.03.2025).
6. Departament Rachunkowości Ministerstwa Finansów, *Międzynarodowe Standardy Badania*, <https://mf-arch2.mf.gov.pl/web/bip/ministerstwo-finansow/dzialalnosc/rewizja-finansowa/międzynarodowe-standardy-badania> (dostęp: 28.03.2025).
7. EY, *AI w zarządzaniu ryzykiem nadużyć i zgodności*, https://www.ey.com/pl_pl/services/forensic-integrity-services/forensics-ai (dostęp: 28.03.2025).

8. Fijałkowska J. (2013). *Falszowanie informacji ekonomiczno-finansowej w sprawozdawczości przedsiębiorstw*, [w:] *Etyka w służbie biznesu*, Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk, Łódź.
9. Hulicka M. (2008). *Oszukańcza sprawozdawczość finansowa. Wpływ rzetelnej rewizji finansowej na efektywność nadzoru korporacyjnego i ograniczanie asymetrii informacji na rynku kapitałowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
10. Kalińska-Kula M. (2017). *Wykorzystanie big data w procesach decyzyjnych przedsiębiorstw*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Marketing i Zarządzanie”, nr 2(48).
11. Kamela-Sowińska A. (2006). *Psychologiczne i ekonomiczne źródła oszustw księgowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, nr 32(88).
12. Karmańska A. (2022). *Artificial intelligence in audit*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 66 (4).
13. Kołodziej M. (2017). *Technologia blockchain jako kwantyfikatory zmian w sektorze finansowym*, „Informatyka Ekonomiczna”, nr 4(46).
14. Kowalczyk M., Napieček R. (2021). *Technologia blockchain w rachunkowości*, CeDeWu, Warszawa.
15. KPMG, *AI in financial reporting and audit: Navigating the new era*, 2024, <https://kpmg.com/xx/en/our-insights/ai-and-technology/ai-in-financial-reporting-and-audit.html> (dostęp 28.03.2025).
16. KPMG. *AI w audycie to nowe możliwości. Przekładamy innowacje na korzyści dla klientów i pracowników* <https://kpmg.com/pl/pl/home/campaigns/2024/02/ai-w-audycie-otwiera-nowe-mozliwosci-przekladamy-innowacje-na-realne-korzysci-dla-klientow.html> (dostęp: 28.03.2025).
17. KPMG. *KPMG K-scanner – aplikacja do szybkiej i masowej weryfikacji kontrahentów*. <https://kpmg.com/pl/pl/home/produkty/kpmg-k-scanner-aplikacja-umozliwiajaca-szybka-i-masowa-weryfikacje-kontrahentow.html> (dostęp: 28.03.2025).
18. Krajowy Standard Badania 200 w brzmieniu Międzynarodowego Standardu Badania 200. Ogólne cele niezależnego biegłego rewidenta oraz przeprowadzanie badania zgodnie z międzynarodowymi standardami badania, 2019, Uchwała nr 3430/52a/2019.
19. Kutera M. (2009). *Audyt finansowy a przestępstwa gospodarcze*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, nr 49 (105).
20. Legg S. (2020), *A Review of „On Defining Artificial Intelligence”*, „Journal Of Artificial General Intelligence”, nr 11.
21. Międlar P. (2019), *Blockchain w systemie finansowym*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów”, nr 173.

22. Młynarczyk A. (2009). *Metody szacowania ryzyka wystąpienia nieprawidłowości w sprawozdaniach finansowych jako znaczący element rewizji finansowej*, Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Katowice.
23. Niedopytalski M., *Blockchain i sztuczna inteligencja w ochronie danych: bezpieczne przechowywanie I analiza*, 2024, <https://mostwiedzy.pl/pl/publication/blockchain-i-sztuczna-inteligencja-w-ochronie-danych-bezpieczne-przechowywanie-i-analiza,202412231726050033201-0> (dostęp: 28.03.2025).
24. Nowak A. (2016). *Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo wystąpienia manipulacji w sprawozdaniach finansowych-przegląd literatury*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH” nr 152.
25. Ranoszek K. (2020). *Oszustwa księgowo–studium przypadków*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, nr 2.
26. Różanowski K. (2007). *Sztuczna inteligencja rozwój, szanse i zagrożenie*, „Zeszyty Naukowe Warszawskiej Wyższej Szkoły Informatyki”, nr 2.
27. Sojak S. (2003). *Kreatywna rachunkowość-falszerstwo czy pomysł na wyższy zysk?* „Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu”, nr 3.
28. Supriadi I. (2004). *The audit revolution: Integrating artificial intelligence in detecting fraud*, „Akuntansi dan Teknologi Informasi”, 17(1).
29. Szczerbak M. (2019). *Rola audytu finansowego w wykrywaniu nadużyć gospodarczych*, „Nowoczesne Systemy Zarządzania”, nr 14 (1).
30. Szczotka J. (2014). *Rewizja finansowa niezbędnym elementem bezpieczeństwa obrotu gospodarczego*, „Zeszyty Naukowe” WSFiP nr 3.
31. Webber J. (2016). *Metody i techniki wykrywania nadużyć i oszustw finansowych*, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań.
32. Wygodny A. (2024). *Sztuczna inteligencja w audycie i zarządzaniu ryzykiem – nowe możliwości poszerzania wiedzy*, „Kontrola Państwowa”, nr 6(419).
33. Wygodny A. (2024). *Sztuczna inteligencja w audycie i zarządzaniu ryzykiem-nowe możliwości poszerzania wiedzy*, „Kontrola Państwowa”, nr 69.
34. Zaworski K. Albertyński H. (2024). *Czy raportowane dane to jedynie wierzchołek góry lodowej? Systemy informacyjne rachunkowości w świetle rewolucji Big Data*, Wydawnictwo SIZ, Łódź.

Akty prawne

1. Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym,(tj. Dz.U. 2024 r., poz. 1035 z późn. zm.).
2. Rozporządzenie (UE) 2024/1689 w sprawie harmonizacji przepisów dotyczących sztucznej inteligencji (AI Act). Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 310/1 2024.

3. Rola audytu śledczego w zapobieganiu nadużyciom finansowym w przedsiębiorstwach przy wykorzystaniu nowych technologii

3.1. Wprowadzenie

Audyt śledczy to niewątpliwie jeden z najważniejszych badań stosowanych w przedsiębiorstwach. Dzięki niemu można w prosty sposób wykryć oraz w szybkim czasie zniwelować wszelkiego rodzaju oszustwa majątkowe i finansowe. Wiele jednostek gospodarczych w dzisiejszych czasach w celu zmniejszenia zobowiązań czy to podatkowych, czy względem swoich kontrahentów stosuje wiele technik mających na celu przyniesienie im korzyści kosztem innych podmiotów, a także ukryciu działań niezgodnych z prawem oraz przepisami ustawy o rachunkowości. W tym celu pomocne stają się działania podejmowane przez specjalistów w zakresie niwelowania tego rodzaju przestępstw, a także zmniejszenie możliwości ich ponownego wystąpienia.

Celem rozdziału jest ukazanie funkcji, jaką audyt śledczy pełni w dzisiejszych czasach w oparciu o szereg metod oraz technik przyczyniających się prawidłowemu oraz przynoszącemu określone korzyści w działaniu bazujące na pomocnych w dobie cyfryzacji nowe technologiach, umożliwiających dogłębszy przegląd czynności oraz operacji gospodarczych podejmowanych w przedsiębiorstwie.

3.2. Audyt śledczy i jego rola w zarządzaniu ryzykiem

Audyt śledczy stanowi kluczowy element stosowany do wykrywania wszelkich nadużyć mających miejsce w przedsiębiorstwach. Jest on określany jako „ogół działań podejmowanych w momencie wystąpienia podejrzenia popełnienia nadużycia”⁷⁶. W literaturze często jego

⁷⁶ S. Zieliński, *Nowoczesne technologie przetwarzania informacji w służbie prywatnego zwalczania przestępczości, Przestępczość XXI wieku. Szanse i wyzwania dla kryminologii*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 458-459.

zadania są definiowane jako służące podejmowaniu działań mających na celu przeciwdziałanie wszelkim przestępstwom m.in., oszustwom, korupcji, a także przestępstwom finansowym. Za jego główny cel uważa się przede wszystkim określenie, czy nieprawidłowości są skutkiem działań podejmowanych przez pojedynczego człowieka czy wynikają z przestępstwa. Ponadto pełni on szereg funkcji, do których zalicza się⁷⁷:

- zapobieganie oszustwom finansowym,
- eliminowanie przestępczości finansowej,
- zapobieganie wystąpieniu podobnych działań w przyszłości,
- efektywność w zarządzaniu ryzykiem,
- zwiększanie zdyscyplinowanego oraz zgodnego z prawem prowadzenia działalności gospodarczej.

Wymienione funkcje audytu śledczego przyczyniają się do eliminowania nadużyć oraz ich mniejszego rozprzestrzeniania się, a zatem przynoszą korzyści nie tylko dla danej jednostki gospodarczej, ale również dla gospodarki jako całości. Wszelkie działania podejmowane w ramach audytu śledczego są wykonywane przez wykwalifikowanych specjalistów w tym zakresie, do których można zaliczyć biegłych rewidentów posiadających odpowiednio uzyskiwane w tym celu kwalifikacje. Ich czynności można przyrównać do zawodu detektywa czy organów ścigania, a efekty tych działań odnoszą się do opracowywania m.in. ekspertyz sądowych⁷⁸. Ponadto audyt śledczy jest prowadzony tylko na zlecenie w wyniku podejrzenia popełnienia przestępstwa, wykroczenia czy podejrzenia wystąpienia materialnych nieprawidłowości. Natomiast najważniejszą rolę, jaką odgrywa, niewątpliwie jest dostarczanie interesariuszom informacji na temat zachodzących w danej jednostce gospodarczej niewłaściwych zdarzeń i tym samym podejmowanie przez nich działań chroniących ich interesy przed różnego rodzaju stratami, zarówno majątkowymi, jak i wizerunkowymi.

Jako że audyt śledczy przyczynia się do wykrywania nadużyć, jest niezbędny do zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie. Jego powiązanie z nim zostało już wspomniane w wyżej wymienionych funkcjach jakie pełni. Dlatego też mianem ryzyka określa się działanie, którego

⁷⁷ *Ibidem*, s. 458.

⁷⁸ P. Ostrowska, *Problematyka rachunkowości kreatywnej, agresywnej i audytu śledczego w świetle opinii księgowych*, „Academic Review of Business and Economics”, vol. 2(1), 2022, s. 6.

efekt jest nieznan. Jest ono definiowane jako prawdopodobieństwo wystąpienia jakiegoś niepożądanego działania, szkody, czy to w postrzeganiu jednostki gospodarczej, a więc jej wizerunku, czy bezpośrednio w odniesieniu do jej majątku. Często jest mylone z pojęciem „niepewności” i w ten sposób rozumiane. Natomiast różnica pomiędzy tymi dwoma pojęciami jest dość istotna. Cechą charakterystyczną dla niepewności jest brak możliwości ustalenia prawdopodobieństwa wystąpienia danego zjawiska. Z kolei w przypadku ryzyka określenie tego prawdopodobieństwa jest możliwe. Dodatkowo wyróżnia się jeszcze jedną kluczową różnicę pomiędzy tymi pojęciami. Mianowicie ryzyko jest mierzalne, natomiast w przypadku niepewności nie jest możliwe obliczenie skali danego zdarzenia⁷⁹.

Dodatkowo warto wspomnieć, iż ryzyko często jest postrzegane jako coś negatywnego, przynoszącego tylko straty. Ma ono jednak również swoją pozytywną cechę, ponieważ dzięki niemu można, pomimo bardziej ryzykownego działania, uzyskać większe korzyści.

Ponadto ryzyko można klasyfikować na wiele możliwości, z uwagi na szeroki obszar jego występowania. Kluczowym podziałem jest wyróżnienie ryzyka strategicznego oraz ryzyka operacyjnego. Ich charakterystyka przedstawia się następująco⁸⁰:

- ryzyko strategiczne – związane z konsekwencjami niewłaściwych decyzji podejmowanych przez przedsiębiorstwo,
- ryzyko operacyjne – odnosi się do wszelkich strat związanych z zawodnością procesów występujących wewnątrz jednostki oraz jej niedostosowaniem się do otoczenia zewnętrznego.

Wymienione rodzaje ryzyka stwarzają podstawę do przedstawienia roli, jaką odgrywa ono w audycie śledczym. Zatem biorąc pod uwagę ryzyko strategiczne, które opiera się na wszelkich czynnościach ekonomicznych oraz legislacyjnych, można powiedzieć, iż jest ona podstawą do świadczenia badania audytowego w zakresie audytu śledczego z uwagi na jego powiązanie m.in. z wszelkimi zmianami w ustawodawstwie, czy zdolnością przedsiębiorstwa do spłat swoich zobowiązań. Natomiast ryzyko operacyjne jest kluczem dla kwestii naruszeń przepisów prawa, a także wszelkich kontroli zachodzących

⁷⁹ K. Winiarska, *Audyt wewnętrzny. Teoria i zastosowanie*, Difin, Warszawa 2019, s. 204-205.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 210.

w jednostce⁸¹. Bez ryzyka audyt śledczy nie miałby prawa bytu, ponieważ jego główny cel działania opiera się na niwelowaniu oszustw, które występują w danych przedsiębiorstwach, a z kolei samo ryzyko wpływa na możliwości realizacji założonych celów przez jednostkę. Bazując na powyższych kwestiach, warto również wspomnieć, że ryzyko przyczynia się do efektywniejszego zarządzania organizacją w przyszłości. Stwarza podstawy dla przedsiębiorstw do ich efektywniejszego, zgodnego z prawem prowadzenia działalności gospodarczej, eliminując wszelkie odstępstwa od norm prawnych, chroniąc tym samym przedsiębiorstwa przed bankrutstwem, a także ukazując dobry wizerunek przedsiębiorstwa w oczach jego interesariuszy. Zatem można uznać, że odpowiednie zarządzanie ryzykiem pełni kluczową funkcję w prowadzeniu audytu śledczego.

3.3. Metody oraz techniki stosowane w audycie śledczym

Do przeprowadzania badania w zakresie audytu śledczego stosuje się szereg technik oraz metod pomocnych, przy wykrywaniu nadużyć oraz wszelkich zniekształceń występujących w jednostce gospodarczej. Mają one na celu dogłębne oraz odpowiednio szczegółowe zbadanie wszelkich nieprawidłowości występujących w przedsiębiorstwie, aby móc zidentyfikować, czy w danej jednostce miały miejsce przestępstwa lub nadużycia w różnych obszarach i na różnych szczeblach. Dlatego też istotne jest dobranie odpowiednich technik oraz metod, które pomogą w identyfikacji danego rodzaju przestępstwa w zróżnicowanej strukturze jednostki. Ponadto powinny one być tak określone, aby mogły być stosowane w przedsiębiorstwach o zróżnicowanym typie działalności, a zatem od jednostek produkcyjnych po jednostki zajmujące się np. doradztwem finansowym.

W związku z tym do stosowanych przez audyt śledczy metod zalicza się⁸²:

- przesłuchania,
- badanie dokumentacji,

⁸¹ *Ibidem*, s. 210.

⁸² A. Kadej, *Wybrane kryminalistyczne metody śledcze – możliwość wykorzystania w audycie śledczym*, „Zeszyty Naukowe SGH”, nr 154, 2017, s. 2.

- analiza kryminalistyczna,
- ekspertyzy,
- oględziny.

Metody te są pomocne do wykrywania, określania, a także zbierania materiałów dowodowych. Dodatkowo warto wspomnieć, iż metody te powinny być stale utrwalane i ulepszone w celu ich efektywnego wykorzystania. Stosowane przez audyt śledczy czynności przyczyniają się do prawidłowego oraz rzetelnego rozwiązania sprawy, co łączy go bezpośrednio z kryminalistyką. Definicja kryminalistyki jest dość jasna: to nauka o sposobach oraz technikach służących wykrywaniu oraz zapobieganiu przestępstwom, a także identyfikowaniu ich sprawców⁸³. Zatem wykorzystywana jest w policji oraz czynnościach detektywistycznych. Ponadto audyt śledczy wykorzystuje również metody stosowane w rewizji finansowej, której celem jest przeprowadzanie wszelkich procesów badawczych sprawozdań finansowych, co bezpośrednio łączy się z wydaniem opinii dotyczącej prawidłowości stosowanego w przedsiębiorstwie systemu rachunkowości oraz jego sytuacji gospodarczej⁸⁴.

Wiele przedsiębiorstw od lat stosuje różnego rodzaju techniki pomocne w minimalizowaniu ryzyka oszustw finansowych, które mogą w nim wystąpić. Zalicza się do nich m.in. podejmowanie działań szkoleniowych w tym zakresie, zwiększanie świadomości pracowników na temat ponoszonej przez nich odpowiedzialności, a także promowanie wszelkiego rodzaju wartości etycznych⁸⁵. Natomiast audyt śledczy stosuje nieco inne techniki, którymi są⁸⁶:

- analiza danych,
- analiza dokumentacji,
- przeprowadzanie przesłuchań,
- przeprowadzanie wywiadów:

⁸³ *Kryminalistyka – co to, dziedziny, jakie studia, praca w kryminalistyce*, <https://prodetektyw.pl/kryminalistyka/> (dostęp: 16.03.2025).

⁸⁴ E.I. Szczepankiewicz, *Rewizja finansowa, audyt wewnętrzny a audyt śledczy w wykrywaniu oszustw gospodarczych*, „Zeszyty Naukowe SGH”, nr 152, 2016, s. 89.

⁸⁵ P. Ostrowska, *op. cit.*, s. 7.

⁸⁶ A. Nowak, *Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo wystąpienia manipulacji w sprawozdaniach finansowych – przegląd literatury*, „Zeszyty Naukowe. Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH w Warszawie”, 2016, s. 11-14.

Wszystkie wymienione techniki oraz metody stosowane w audycie śledczym w oparciu zarówno o rewizję finansową, jak i kryminalistykę służą do badania dokumentów finansowo-księgowych, których weryfikacją zajmuje się właśnie audyt śledczy. Dokumentację tę nazywa się dowodami źródłowymi, które powinny być tworzone w oparciu o ustawę o rachunkowości oraz inne ustawy podatkowe m.in., Ordynację podatkową. Te akty prawne definiują wszelkie wytyczne, jakie powinny być zastosowane do sporządzania dokumentacji w szczególności co do formy, rodzaju oraz zasad ich sporządzania⁸⁷.

3.4. Nowe technologie jako narzędzia zwiększające efektywność w wykrywaniu nadużyć

W ostatnich latach coraz większą rolę w życiu codziennym odgrywają nowoczesne technologie. Sztuczna inteligencja towarzyszy ludziom każdego dnia, nawet jeśli nie zdają sobie z tego sprawy. Dla jednych jest to powód do niepokoju, dla innych szersze możliwości przetwarzania informacji oraz wygodniejszy i łatwiejszy sposób do ich pozyskiwania. W wielu dziedzinach życia oraz naukach technologia i wszelkie nowe sposoby jej rozwoju są stosowane na co dzień. Również w audycie śledczym wykorzystuje się szereg zasobów informatycznych przyczyniających się do zwiększenia efektywności wykonywanej pracy. Jako że audyt śledczy jest określany jako działania, które mają na celu niwelowanie oszustw oraz wszelkich innych niezgodnych z prawem czynności, nowe technologie stają się nie odłącznym narzędziem do jego stosowania. Dodatkowym argumentem to potwierdzającym jest fakt, iż coraz więcej przedsiębiorstw prowadzi swoje księgi w formie elektronicznej, z uwagi na pozyskiwanie przez nich m.in. faktur czy innych dokumentacji tylko w wersji cyfrowej.

Z roku na rok maleje liczba jednostek, które wykorzystują dokumentację w formie tradycyjnej, czyli papierowej. To tworzy podstawy dla biegłych rewidentów działających w obszarze audytu śledczego duże ułatwienia w wykonywanej pracy. Niemniej zarówno forma tradycyjna, jak i elektroniczna jest przedmiotem badania, a wszelkie

⁸⁷ A. Kołdej, *op. cit.*, s. 4.

odstępstwa od obowiązujących regulacji czy próby zniekształcania wyników finansowych są zwalczane. Trudno się nie zgodzić z faktem, że nowe technologie coraz częściej będą pomocne przy zwiększaniu efektywności identyfikowania dysfunkcji w działalności firm i wykrywania różnego rodzaju nadużyć gospodarczych.

Na przestrzeni lat w badaniu dla celów audytu śledczego wykorzystywano różnego rodzaju metody i techniki, które zostały opisane wcześniej. Są one istotne i ciągle wykorzystywane również teraz. Niemniej do nowoczesnych narzędzi, które odgrywają coraz większą rolę w procesie zapobiegania oszustwom, zalicza się⁸⁸:

- AI,
- Big Datę,
- automatyzację procesów.

Jeśli chodzi o wykorzystywanie sztucznej inteligencji w procesie wykrywania nadużyciom, jest ona stosowana od niedawna, ale już odgrywa istotną rolę. Jej zwolenników z miesiąca na miesiąc jest coraz więcej. Przedsiębiorstwa korzystają z niej z uwagi na łatwość dostępu, duże możliwości przepływu informacji oraz szybkość uzyskania zamierzonych efektów. W audycie śledczym jest szczególnie ważnym narzędziem, ponieważ dokumentacja, która podlega badaniu, stanowi zbiór bardzo licznych zapisów. Warto więc w tym miejscu wymienić cechy, jakie ma to narzędzie. Zalicza się do nich szybkość reakcji, stałe doskonalenie oraz niwelowanie błędów. Są one na tyle ważne z punktu widzenia audytu śledczego, że z każdą chwilą staje się ona coraz bardziej zaawansowana, co pozwala oszczędzić czas oraz zredukować błędy, które niestety przy tradycyjnych metodach są nieuniknione. Liczne artykuły na temat sztucznej inteligencji poruszają również argument, iż w przyszłości może ona przewidywać przestępstwa przed ich wystąpieniem. Na dziś takie możliwości jednak nie istnieją⁸⁹.

Drugim nowoczesnym narzędziem wykorzystywanym w audycie śledczym jest Big Data. Podobnie jak sztuczna inteligencja jest ono

⁸⁸ *Jak nowe technologie pomagają w walce z przestępczością ubezpieczeniową*, <https://www.e-point.pl/blog/nowoczesne-technologie-przestepczosc-ubezpieczeniowa> (dostęp: 16.03.2025).

⁸⁹ *Jak sztuczna inteligencja pomaga walczyć z oszustwami finansowymi*, <https://autopay.pl/baza-wiedzy/blog/fintech/jak-sztuczna-inteligencja-pomaga-walczy-z-oszustwami-finansowymi> (dostęp: 16.03.2025).

stosunkowo nowe, a określa się je jako nieustrukturyzowane zbiory danych oraz wszelkiego rodzaju „różnorodność formatów i struktur, rozproszenie źródeł i dziedzin pochodzenia”⁹⁰. Charakteryzuje się ono szybkością pozyskiwania odpowiednich danych, możliwością ich magazynowania oraz ich późniejszą analizą jako całości zbiorów, a nie tylko pojedynczych elementów, co skutkuje pozyskiwaniem bardziej rzetelnych rezultatów. Dzięki tym cechom Big Data jest skutecznie wykorzystywana w audycie śledczym z uwagi na fakt, iż pozwala w szybkim czasie uporządkować pozornie niemające ze sobą żadnego powiązania transakcje w różnych obszarach działalności przedsiębiorstwa. Zatem można powiedzieć, że narzędzie to również przyczynia się do zwiększania efektywności w całym procesie badania oraz wykrywania oszustw, które przedsiębiorstwa próbują zatajać albo nie zdają sobie sprawy z ich występowania⁹¹.

Automatyzacja procesów to pojęcie związane z przetwarzaniem danych na bieżąco oraz identyfikowaniem wszelkich zdarzeń, które w codziennym cyklu działalności jednostki nie mają miejsca. Jest to również tworzenie oraz wykorzystywanie specjalnie w tym celu tworzonych baz danych. Stwarza ona duże możliwości z punktu widzenia zwiększania wydajności pracy wykonywanej przez biegłych rewidentów w ramach audytu śledczego, zarządzania uzyskanymi dzięki niej informacjami, a także podejmowania określonych działań. Wszystkie przytoczone funkcje, jakie pełni automatyzacja procesów w audycie śledczym, mają jeden podstawowy cel – służą ułatwieniu procesu badania oraz szybszemu pozyskaniu wyników z jego przeprowadzenia⁹².

Wszystkie wymienione nowe technologie stosowane w audycie śledczym jako narzędzia zwiększające efektywność wykonywanego badania są niezmiernie ważne z punktu widzenia całego procesu wykrywania wszelkich nieprawidłowości, oszustów oraz przestępstw w skali, nie tylko samego przedsiębiorstwa, ale również całości gospodarki. Są one

⁹⁰ R. Ładysz, M. Kiedrowicz, G. Bliźniuk, *Przetwarzanie i analiza zasobów typu Big Data w przeciwdziałaniu przestępstwom finansowym*, Wojskowa Akademia Techniczna, Warszawa 2019, s. 70.

⁹¹ *Ibidem*, s. 71-72.

⁹² K. Jarczevska-Walendziak, *Wykorzystywanie otwartych źródeł informacji przez służby śledcze*, „Zeszyty Naukowe Toruńskie Studia Bibliologiczne”, nr 1(18), 2017, s. 145.

kluczowe dla bardziej precyzyjnego przebadania i zniwelowania niepożądanych praktyk oraz zachowań, które mimo doby cyfryzacji, a także zaawansowanych technik są wciąż stosowane. Dodatkowo pomagają one zwiększać świadomość społeczności, że w dobie cyfryzacji coraz trudniej jest ukryć, zataić niezgodne z prawem działania, a organy odpowiedzialne za ich niwelowanie mają większe możliwości weryfikacji.

3.5. Podsumowanie

Audyt śledczy odgrywa istotną rolę w procesie identyfikacji wszelkich nadużyć i czynności niezgodnych z przepisami prawa. Za jego główne cele uważa się m.in. zwiększanie zdyscyplinowanego oraz zgodnego z prawem prowadzenia działalności gospodarczej oraz zapobieganie wystąpieniu nieprawidłowości w przyszłości. Przyczynia się on do efektywnego zarządzania ryzykiem, z którym to niewątpliwie jest powiązany. Razem stanowią klucz do skutecznego przeprowadzania procesu badania. Audyt śledczy jako proces wykonywany przez wykwalifikowanych specjalistów w tym zakresie tj., biegłych rewidentów ma za zadanie służyć dobru, zarówno interesariuszy, jak i całości gospodarki poprzez niwelowanie działań w jednostkach gospodarczych, które przyczyniają się do pogorszenia, nie tylko ich kondycji oraz wizerunku, ale również gospodarki.

Aby proces badania został dobrze wykonany, musi opierać się na metodach i technikach odpowiednio dobieranych w zależności od rodzaju działalności jednostki kontrolowanej, w taki sposób, żeby wynik takiego badania przyniósł wiarygodne i zgodne z prawdą rezultaty. Zalicza się do nich m.in. przesłuchania, ekspertyzy czy analizy dokumentacji. Ponadto w dobie cyfryzacji niezbędne staje się stosowanie nowych technologii, które ułatwiają wykrywanie oraz zapobieganie pojawiającym się w jednostkach gospodarczych nieprawidłowościach. Wraz ze wzrostem i rozwojem przedsiębiorstw poleganie na sprawdzonych metodach nie byłoby skuteczne, dlatego tak ważne jest wybieranie coraz to nowszych technik w celu sprostowania stale zmieniającemu oraz powiększającemu się otoczeniu.

Bibliografia

1. Jarczewska-Walendziak K. (2017). *Wykorzystywanie otwartych źródeł informacji przez służby śledcze*, „Zeszyty Naukowe Toruńskie Studia Bibliologiczne”, nr 1(18).
2. Kadej A. (2017). *Wybrane kryminalistyczne metody śledcze – możliwość wykorzystania w audycie śledczym*, „Zeszyty Naukowe SGH w Warszawie”, nr 154.
3. Ładysz R., Kiedrowicz M., Bliźniuk G. (2019). *Przetwarzanie i analiza zasobów typu Big Data w przeciwdziałaniu przestępstwom finansowym*, Wojskowa Akademia Techniczna, Warszawa.
4. Nowak A. (2016). *Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo wystąpienia manipulacji w sprawozdaniach finansowych – przegląd literatury*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów, Zeszyty Naukowe SGH w Warszawie”.
5. Ostrowska P. (2022). *Problematyka rachunkowości kreatywnej, agresywnej i audytu śledczego w świetle opinii księgowych*, „Academic Review of Business and Economics”, vol. 2(1).
6. Szczepankiewicz E. I. (2016). *Rewizja finansowa, audyt wewnętrzny a audyt śledczy w wykrywaniu oszustw gospodarczych*, „Zeszyty Naukowe SGH w Warszawie”, nr 152.
7. Winiarska K. (2019). *Audyt wewnętrzny. Teoria i zastosowanie*, Difin, Warszawa.
8. Zieliński S. (2020). *Nowoczesne technologie przetwarzania informacji w służbie prywatnego zwalczania przestępczości*, [w:] *Przestępczość XXI wieku. Szanse i wyzwania dla kryminologii*, Wolters Kluwer, Warszawa.
9. *Jak nowe technologie pomagają w walce z przestępczością ubezpieczeniową*, <https://www.e-point.pl/blog/nowoczesne-technologie-przestepczosc-ubezpieczeniowa> (dostęp: 16.03.2025).
10. *Jak sztuczna inteligencja pomaga walczyć z oszustwami finansowymi*, <https://autopay.pl/baza-wiedzy/blog/fintech/jak-sztuczna-inteligencja-pomaga-walczy-z-oszustwami-finansowymi> (dostęp: 16.03.2025 r.)
11. *Kryminalistyka – co to, dziedziny, jakie studia, praca w kryminalistyce*, <https://prodetektyw.pl/kryminalistyka/> (dostęp: 16.03.2025).

4. Wykorzystanie sztucznej inteligencji w audycie śledczym – szanse i zagrożenia

4.1. Wprowadzenie

Celem rozdziału jest przedstawienie szans i zagrożeń w zakresie wykorzystania sztucznej inteligencji (AI) w audycie śledczym. Według raportów *Association of Certified Fraud Examiners (ACFE)* straty spowodowane nadużyciami sięgają 5% rocznych przychodów firm, co w skali światowej oznacza biliony amerykańskich dolarów⁹³. Istota wykorzystania AI jest swoistą odpowiedzią na ten problem. Jednakże, jak każde rozwiązanie, budzi wiele kontrowersji oraz zagrożeń. Niniejsza praca ma więc na celu podsumowanie tychże szans i zagrożeń, jak i przedstawienie rekomendacji i zaleceń przy wprowadzeniu rozwiązań wykorzystujących sztuczną inteligencję w audycie śledczym. Opracowanie ma charakter przeglądowo-analityczny. Jej zakres skupia się na praktycznym zastosowaniu AI oraz jego implementacji w zakresie wykonywania przeglądów audytowych.

Autorka koncentruje się na korzyściach i perspektywach rozwoju, ale również barierach etycznych, ekonomicznych i prawnych, jakie może przynieść korzystanie z nowoczesnej technologii. Opracowanie skupia się na praktycznym wpływie sztucznej inteligencji na procesy audytowe. Nie obejmuje ono szczegółowych analiz technologicznych algorytmów AI. Źródłami wiedzy są publikacje naukowe, raporty firm audytorskich oraz *case studies* dotyczące wykrywania nadużyć z wykorzystaniem AI.

W pierwszej części autorka skupia się na szerokim przedstawieniu podstawowych pojęć wykorzystywanych w pracy. Na podstawie dostępnych publikacji opisane zostały pojęcia audytu śledczego oraz sztucznej inteligencji. Pozostałe części mają charakter empiryczny. Na podstawie *case studies*, raportów audytowych oraz innych praktycznych źródeł

⁹³ <https://www.acfe.com/report-to-the-nations/> (dostęp: 10.05.2025).

wiedzy autorka przedstawia szanse i zagrożenia wynikające z wykorzystywania AI w audycie śledczym. Szczególny nacisk postawiono na kwestie etyczne, ekonomiczne i prawne, jakie zostały zauważone przy wykorzystywaniu AI w badaniach audytowych. Ostatnia część jest podsumowaniem przeprowadzonych analiz. Autorka wskazuje zarówno zalety, jak i wady wprowadzenia AI do audytu śledczego. Przetawia rekomendacje oraz zalecenia, które powinny zostać wzięte pod uwagę przy implementacji rozwiązań AI.

4.2. Audyt śledczy – definicja i podstawy prawne

Audyt śledczy definiowany jest jako zastosowanie zasad rachunkowości do wykrywania przestępstw i defraudacji finansowych. Jest on również określany jako rachunkowość sądowa – wykrywanie nieprawidłowości w księgach rachunkowych oraz sprawozdawczości finansowej. Bardziej szczegółowe opracowania opisują audyt śledczy jako wykrywanie prania pieniędzy, oszustw podatkowych oraz informatycznych⁹⁴. Występowanie audytu śledczego jest swoistą odpowiedzią na potrzebę kontroli w przedsiębiorstwie. Kontrola ta jest niezbędna do wczesnego wykrywania nadużyć, a tym samym do prawidłowego kierowania przedsiębiorstwem. Zgodnie z naukami o zarządzaniu audyt śledczy jest niezbędny do wykrywania tzw. patologii organizacyjnych⁹⁵. Są one definiowane jako zespół działań, trwała niesprawność organizacji, która powoduje marnotrawstwo przekraczające granice społecznej tolerancji⁹⁶. Istnienie audytu śledczego pozwala na wykrycie już pojedynczych działań, które w długofalowych skutkach, mogłyby prowadzić do patologii organizacyjnych.

Szczególną rolą audytu śledczego, wyróżniającą ją spośród innych form, jest szczegółowa analiza przestępstw finansowych. Audyt śledczy,

⁹⁴ Z., Dobrowolski, J. Kościelniak, *Audyt śledczy w spółkach Skarbu Państwa i spółkach komunalnych*. Instytut Spraw Publicznych, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2018, s. 6-11.

⁹⁵ Z., Dobrowolski, *Patologie organizacji: kierunki przeciwdziałania*, [w:] G. Ignatowski, Ł. Sułkowski, Z. Dobrowolski (red.), *Oblicza patologii zawodowych i społecznych*, Difin, Warszawa 2015, s. 58.

⁹⁶ W. Kieżun, *Sprawne zarządzanie organizacją: zarys teorii i praktyki*, SGH, Warszawa 1998, s. 376.

poza wcześniej wspomnianym wykrywaniem defraudacji, analizuje popełnione przestępstwa. Wskazywane są motywy, cechy, charakter popełnionych przestępstw, jak i również wskazanie sprawcy przestępstwa i zebranie materiału dowodowego⁹⁷.

Audyt śledczy jako specyficzna forma kontroli jest więc nieodłączną częścią prawidłowo funkcjonującej gospodarki. Organizacją bowiem są nie tylko przedsiębiorstwa, co cała gospodarka ekonomiczno-prawna kraju. Brak wykrywania przestępstw podatkowych, prania brudnych pieniędzy czy defraudacji przyczynia się bezpośrednio do uszczuplenia budżetu państwa⁹⁸. Podstawy prawne przeprowadzania audytu śledczego wynikają bezpośrednio z jego powiązania z audytem zewnętrznym i wewnętrznym. Jest to bowiem swoisty odłam tychże gałęzi audytu. Można więc założyć, że podstawą przeprowadzania audytów śledczych jest zgodność z Ustawą z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, z Międzynarodowymi Standardami Badania publikowanymi przez Polską Izbę Biegłych Rewidentów⁹⁹ oraz z rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 4 września 2015 r. w sprawie audytu wewnętrznego oraz informacji o pracy i wynikach tego audytu. Wszystkie te dokumenty zwracają uwagę na postępowanie etyczne audytora, jego niezależność, potrzebę odpowiednich kwalifikacji, obowiązek raportowania i standardy przeprowadzania audytu¹⁰⁰. Poza wymienionymi obowiązkami audytor ma również prawny nakaz znajomości krajowych i międzynarodowych wytycznych standardów rachunkowości oraz przepisów podatkowych.

⁹⁷ A. Czuk, *Dowody w postępowaniu kontrolnym i ich procesowa waloryzacja*, „Kontroler Info” 2017, s. 46-60, https://www.kontroler.info/files/010/public/kontrolerinfo/naukowe/9_pazdziernik_2017.pdf (dostęp: 10.05.2025).

⁹⁸ E.,I. Szczepankiewicz, *Rewizja finansowa, audyt wewnętrzny a audyt śledczy w wykrywaniu oszustw gospodarczych.*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, nr 152, 2016, s. 73-93.

⁹⁹ <https://www.pibr.org.pl/pl/konsultacje-Miedzynarodowe-Standardy-Badania> (dostęp 10.05.2025).

¹⁰⁰ Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach (Dz.U. 2024 r., poz. 1035) oraz rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 4 września 2015 r. w sprawie audytu wewnętrznego oraz informacji o pracy i wynikach tego audytu (Dz.U. 2015 poz. 1480).

4.3. Sztuczna inteligencja – definicja i istota w audycie śledczym

Powszechność sztucznej inteligencji w obecnej gospodarce jest zauważona stosunkowo od niedawna. W związku z tym wciąż jest niełatwo o spójną definicję sztucznej inteligencji. W dostępnych publikacjach można jednak wyróżnić kilka wspólnych cech, które definiują sztuczną inteligencję. Jest to zdolność komputerów do uczenia się na podstawie dostępnych modeli matematycznych. Autorzy publikacji wskazują, że sztuczna inteligencja potrafi uczyć się na własnych błędach, wyciągać wnioski i analizować dane¹⁰¹. Pierwszy raz pojęcie „sztuczna inteligencja” (*Artificial Intelligence* – AI), zostało użyte przez Johna McCarthy’ego w 1955 r. W literaturze anglojęzycznej wyróżnia się podstawowy test, który wskazuje, czy dany model matematyczny implementowany do komputera jest sztuczną inteligencją¹⁰².

Cechą wskazującą na to, że w istocie mamy do czynienia ze sztuczną inteligencją, jest przejście przez komputer testu Turinga. Test ten opiera się na założeniu, że w środowisku istnieje trzech uczestników: komputer, człowiek i sędzia-człowiek. Komputer oraz człowiek porozumiewają się z sędzią wyłącznie za pomocą tekstu. Jeśli sędzia nie jest w stanie zidentyfikować komputera, jest to oznaka, że komputer ma sztuczną inteligencję¹⁰³.

Od roku 2020 widoczny jest gwałtowny rozwój technologii AI dostępnej dla każdego użytkownika komputera. Najpopularniejsze szeroko dostępne rozwiązania AI to¹⁰⁴:

- chatboty tekstowe (ChatGPT, Gemini, Claude) – zaawansowane modele językowe, potrafiące prowadzić konwersacje, pisać teksty i odpowiadać na pytania w sposób zbliżony do ludzkiego;
- generatory obrazów/audio/wideo (DALL·E, MidJourney) – tworzenie treści audiowizualnych na podstawie opisów tekstowych, wykorzystując uczenie maszynowe,

¹⁰¹ M.J. Kasperski, *Sztuczna Inteligencja*, Helion, Gliwice 2003, s. 10-50.

¹⁰² J. Schuett, *A legal definition of AI*, a Xiv preprint arXiv:1909.01095 (4) 2019, s. 1-4.

¹⁰³ A.M. Turing, *Computing machinery and intelligence*, „Mind” 1950, s. 433-460.

¹⁰⁴ <https://www.cognity.pl/blog-najpopularniejsze-narzedzia-ai-i-ich-zastosowanie> (dostęp: 10.05.2025); <https://swiattechnologii.pl/najpopularniejsze-narzedzia-ai-15-rozwiazan/> (dostęp: 10.05.2025) oraz <https://www.unite.ai/pl/10-best-ai-assistants/> (dostęp: 10.05.2025).

- asystenci głosowi (Alexa, Google Assistant) – ustawianie przypomnień, sterowanie urządzeniami smart home czy wyszukiwanie informacji;
- narzędzia deweloperskie (Google Colab, Hugging Face) – gotowe biblioteki i modele AI, pozwalając programistom eksperymentować z uczeniem maszynowym bez konieczności posiadania własnej infrastruktury;
- AI w aplikacjach biurowych (Microsoft 365 Copilot, Canva Magic Design) automatyzacja powtarzalnych zadań, takich jak formatowanie dokumentów, generowanie prezentacji czy projektowanie grafik.

4.4. Szanse oraz zagrożenia związane z implementacją rozwiązań AI w audycie śledczym

Audyt śledczy jako prężnie rozwijający się odłam audytów zewnętrznych i wewnętrznych, jest oferowany przez wiele największych firm audytorskich. Firmy te, chcąc jak najbardziej zmniejszyć kosztowność takich badań, implementują rozwiązania AI w swoich badaniach. Widoczna jest tendencja zmieniająca pracę audytora z osoby przeprowadzającej analizę danych do osoby, która analizuje już przetworzone dane. Badania wskazują, że wykorzystanie sztucznej inteligencji w audycie, zmniejsza jego czas o 90%, a możliwość błędów o 60%¹⁰⁵. KPMG jako jedna z czołowych firm audytowych, również oferując usługi z zakresu audytu śledczego, wprowadziła do swoich audytów narzędzie MindBridge. Jest to system oparty na AI, skanujący wszystkie transakcje wykonane w ciągu roku. Marek Gajdziński, Partner, szef Działu Audytu w KPMG w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej, wskazuje, że implementacja i wykorzystanie narzędzia zwiększyła zaufanie interesariuszy sprawozdań finansowych¹⁰⁶.

Autorzy artykułu pt. *Application of artificial intelligence in forensic audit* Mantosh Sharma oraz dr Bappaditya Biswas wskazują analogicz-

¹⁰⁵ https://www.concur.be/blog/article/how-to-improve-expense-report-audits-with-ai-and-automation?&cookie_preferences=complete (dostęp: 10.05.2025).

¹⁰⁶ <https://kpmg.com/pl/pl/home/campaigns/2024/02/ai-w-audycie-otwiera-nowe-mozliwosci-przekladamy-innowacje-na-realne-korzysci-dla-klientow.html> (dostęp: 10.05.2025).

ne narzędzie do analizy dużej ilości danych, wykorzystywane stricte w audycie śledczym. Tableau Public jest narzędziem typu *open-source* (publicznie dostępnym), które wspomaga w budowaniu modeli analitycznych dużych zbiorów danych¹⁰⁷.

W Deloitte jest zaimplementowane rozwiązanie AI mające za zadanie analizę danych finansowych. Narzędzie Argus nauczone zostało ludzkich interakcji i zachowań, które mogłyby wpłynąć i wskazywać na nadużycia finansowe. Zadaniem tego narzędzia jest wyodrębnienie kluczowych informacji z dokumentów źródłowych, umów i raportów. Deloitte wskazuje, że 100% dokumentów źródłowych może zostać przeanalizowane przez Argus¹⁰⁸. Zdecydowaną możliwością wykazywaną w raportach oraz publikacjach naukowych jest zmniejszenie czasu analizy danych oraz możliwość przetestowania całej populacji badania, a nie jedynie pojedynczych próbek. Autor publikacji pt. *Duże zbiory danych AI i otwarte źródła informacji* wprost przedstawia jako jedną z zalet wykorzystania AI w audycie śledczym sprawną analizę dużej ilości danych. Na potrzeby audytu śledczego narzędzia AI mogą analizować nie tylko dane finansowe, ale również dane niefinansowe takie jak: media społecznościowe czy zewnętrzne bazy danych. Autor wskazuje to za niezbędne dla przeprowadzenia audytów śledczych wysokiej jakości¹⁰⁹.

Mimo wykorzystania AI do analizy dużej ilości danych wskazywane jednak jest, że stanowi to ograniczenie kosztów związanych bezpośrednio z pracami powtarzalnymi, niewymagającymi szczególnych umiejętności. AI ma za zadanie zwiększyć zakres prac, których człowiek nie byłby w stanie wykonać z uwagi na ograniczenie czasowe. Sztuczna inteligencja w każdym z wymienionych przypadków jest narzędziem wskazującym potencjalnie ryzykowne obszary, a nie ich dokładną analizę i weryfikację. Ostateczna weryfikacja i komunikacja nadużyć należy do audytora. W żadnym z analizowanych przypadków firm audytorskich nie ma narzędzia, które by komunikowało bezpośrednio nadużycia.

¹⁰⁷ M. Sharma, B. Biswas, *Application of Artificial Intelligence in Forensic Audit*, „The Management Accountant Journal”, vol. 56(10), 2021, s. 51-53.

¹⁰⁸ <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/deloitte-analytics/us-da-advanced-audit-analytics.pdf> (dostęp: 10.05.2025).

¹⁰⁹ W. Goleński, M. Będzieszak, M. Folta, *Duże zbiory danych, AI i otwarte źródła informacji*, „Kontrola Państwa”, nr 2, 2025.

Dodatkowym atutem sztucznej inteligencji jest jej możliwość do samouczenia się. Wskazywane jest ograniczenie kosztów aktualizacji czy implementacji nowych systemów z nowymi bazami danych. Raz zaimplementowany model nie wymaga aktualizacji baz danych. Na podstawie jego użycia, wykorzystania model sam powiększa swoje umiejętności i bazy wspomagające realizację zleconych mu badań¹¹⁰. Przykładem są tu wcześniej wymienione systemy AI. Narzędzie Argus wdrożone w 2016 r. przez Deloitte miało za zadanie jedynie analizę dokumentów źródłowych. Jednak raporty z roku 2024 wskazują, że obecnie to samo narzędzie wykorzystywane jest do analizy umów i raportów¹¹¹. Przy analizie wykorzystania narzędzi AI w audycie śledczym wyróżnia się również minimalizację ludzkich błędów. Sztuczna inteligencja jako niezależna od człowieka, nie ma możliwości popełnienia błędów takich jak przeoczenie danych, literówki czy pomylenie cyfr. Dodatkowo, AI potrafi analizować dane pod kątem błędów ludzkich – zaawansowane modele są w stanie przeanalizować, które anomalie finansowe mogą być wynikiem błędów ludzkich, a które próbą oszustwa¹¹². Mając na uwadze wskazane zalety, z dużym prawdopodobieństwem można uznać, że AI będzie z biegiem czasu stawać się niezbędnym narzędziem powszechnie wykorzystywanym w usługach rewizji finansowej i usługach różnych form audytu.

4.5. Zagrożenia związane z zastosowaniem AI w audycie śledczym

Jak każde rozwiązanie informatyczne, wykorzystanie sztucznej inteligencji jest obciążone zagrożeniami związanymi z jego wykorzystywaniem. Przede wszystkim widoczny jest konflikt pomiędzy koniecznością implementacji do modelu AI ogromnej ilości danych a ich przetwarzaniem. Sztuczna inteligencja w celu wykrycia odchyleń

¹¹⁰ <https://www.grfcpa.com/2019/02/forensic-auditing-and-artificial-intelligence-help-detect-fraudulent-activity/> (dostęp: 10.05.2025).

¹¹¹ <https://www.toolify.ai/ai-news/revolutionizing-the-audit-industry-the-impact-of-ai-1287190> (dostęp: 10.05.2025).

¹¹² <https://www.grfcpa.com/2019/02/forensic-auditing-and-artificial-intelligence-help-detect-fraudulent-activity/> (dostęp: 10.05.2025).

potrzebuje implementacji jak największej ilości danych. Zazwyczaj są to wszystkie dostępne dane finansowe. Jednak zgodnie ze stanowiskiem General Data Protection Regulation istnieje wiele zagrożeń związanych z wykorzystywaniem dużej ilości danych w AI. GDPR wskazuje, że implementowanie do modeli AI danych może zagrażać ochronie danych osobowych¹¹³. Dla poprawnego działania sztuczna inteligencja musi zachowywać te dane. W przypadku audytów śledczych podstawą analiz są dane wrażliwe – dane finansowe i osobowe. Naukowcy z Uniwersytetu Stanowego Karoliny Północnej w swojej publikacji wskazali, że kradzież danych z modeli AI jest możliwa. Może naruszać to miliony danych wrażliwych na ujawnienie¹¹⁴.

Jako zagrożenie związane z zastosowaniem AI w audycie śledczym jest częste wykazywanie fałszywie pozytywnych wyników. Sztuczna inteligencja analizuje dane, a nie środowisko, w którym te dane występują. W związku z tym, w zależności od regionu, ustroju politycznego czy ekonomicznego, sztuczna inteligencja może wykazać poszczególne dane jako potencjalne nadużycie, mimo jego braku¹¹⁵. Wskazywana jest w związku z tym istotność doświadczenia audytora, który analizuje wyniki przedstawione przez sztuczną inteligencję. Sytuacje takie jak wojna na Ukrainie czy pandemia COVID-19 skutkowały nieprzewidywanymi operacjami gospodarczymi w przedsiębiorstwach. Niekiedy wymagane było znaczne opuszczenie cen bądź zwiększenie wydatków. Takie anomalie sztuczna inteligencja oznaczała jako nadużycia. Dopiero analiza doświadczonego audytora i umiejscowienie zdarzeń gospodarczych w miejscu i czasie wykazywała, że w istocie te zdarzenia nie miały znamion oszustw finansowych czy podatkowych.

Zbyt duże zaufanie do sztucznej inteligencji może doprowadzić do fałszywych oskarżeń. W roku 2021 ujawniono działania holenderskiego urzędu skarbowego, który bezkrytycznie polegając na systemach sztucznej inteligencji, oskarżał tysiące holenderskich rodzin o oszustwa podatkowe. Wyniki AI nie były należycie analizowane, a długi i kary

¹¹³ G. Sartor, F. Lagioia, *The impact of the General Data Protection Regulation (GDPR) on artificial intelligence*, GDPR, 2020.

¹¹⁴ <https://neuron.expert/news/how-to-steal-an-ai-model-without-actually-hacking-anything/10048/pl/> (dostęp: 10.05.2025).

¹¹⁵ <https://www.valid8financial.com/white-paper/ai-impact-on-fraud-investigations> (dostęp: 10.05.2025).

za oszustwa podatkowe były automatycznie przypisywane w systemie do podatników¹¹⁶.

4.6. Podsumowanie

Analiza publikacji, artykułów naukowych oraz dostępnych narzędzi przez autorkę, wskazuje bezpośrednio na szanse oraz zagrożenia płynące z implementacji sztucznej inteligencji w audycie śledczym. Audyt śledczy jako dział audytu zajmujący się nie tylko wykrywaniem przestępstw, ale również zebraniem dowodów i wskazaniem sprawcy, narażony jest na przegląd niekiedy ogromnej ilości dowodów. Wykorzystanie sztucznej inteligencji do analizy i wyodrębnienia dowodów faktycznie wskazujących na nadużycie jest zdecydowanie największą zaletą. W efekcie koszty takiego audytu mogą się znacznie zmniejszyć, a niedopatrzona poprzez wykonywanie powtarzalnej pracy przez audytora, są zmniejszone do zera. Dodatkową zaletą jest samouczenie się takiego narzędzia. W dobie coraz to nowszych oszustw brak potrzeby implementacji nowych narzędzi dostosowanych do nowych metod nadużyć jest znaczną oszczędnością. Model komputerowy do samouczenia się może analizować dane pod kątem wszystkich najnowszych prób oszustw.

Zagrożenia płynące z AI polegają głównie na zbyt dużym zaufaniu do modelu. Na szczególną uwagę zasługuje możliwość wykradnięcia danych z modelu. Jako że do audytu śledczego wykorzystywane są dane wrażliwe, konsekwencje płynące z wycieku danych mogą być bardzo groźne. Dodatkowo, AI nie analizuje zdarzeń gospodarczych indywidualnie. Sztuczna inteligencja wskazuje jedynie nietypowe zdarzenia gospodarcze. Nie są one jednak analizowane szczegółowo pod względem ich celowości. Przy korzystaniu z AI istotne jest doświadczenie audytora i jego profesjonalny sceptycyzm. Audytor już przed przystąpieniem do włączenia do badania rozwiązań sztucznej inteligencji, powinien zdecydować, jakie dane są niezbędne do przeprowadzenia audytu śledczego.

¹¹⁶ <https://www.vatcalc.com/artificial-intelligence/tax-authorities-adopt-ai-for-tax-fraud-and-efficiencies/> (dostęp: 10.05.2025).

Każde te dane powinny być zgodne z ochroną danych osobowych obowiązującą w kraju badania. Następnie do każdego wyniku przedstawionego przez sztuczną inteligencję, audytor powinien wykorzystać profesjonalny sceptycyzm. Każdy wynik powinien być umieszczony w miejscu i czasie, powinny być wzięte pod uwagę okoliczności danego zdarzenia gospodarczego. Podsumowując, odpowiednie korzystanie ze sztucznej inteligencji może mieć wiele pozytywnych skutków dla przeprowadzenia audytu śledczego. Jednak nie można zapominać, że jest to jedynie narzędzie do analizy danych, a nie do ich ostatecznej interpretacji. Dlatego tak ważne są przy tym rola, wykształcenie i doświadczenie audytora.

Bibliografia

1. Czuk A. (2017). *Dowody w postępowaniu kontrolnym i ich procesowa waloryzacja*, „Kontroler Info”.
2. Dobrowolski Z., Kościelniak J. (2018). *Audyty śledczy w spółkach Skarbu Państwa i spółkach komunalnych*, Instytut Spraw Publicznych, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
3. Dobrowolski Z. (2015). *Patologie organizacji: kierunki przeciwdziałania*, [w:] G. Ignatowski, Ł Sułkowski, Z. Dobrowolski (red.), *Oblicza patologii zawodowych i społecznych*, Difin, Warszawa.
4. Goleński W., Będzieszak M., Folta M. (2025). *Duże zbiory danych, AI i otwarte źródła informacji*, „Kontrola Państwowa”, nr 2.
5. Kasperski M.J. (2003). *Sztuczna Inteligencja*, Helion, Gliwice.
6. Kieżun W. (1998). *Sprawne zarządzanie organizacją: zarys teorii i praktyki*, SGH, Warszawa.
7. Schuett J.,A. (2019). *legal definition of AI*, arXiv preprint arXiv:1909.01095, 4.
8. Sharma M., Biswas B. (2021). *Application of Artificial Intelligence in Forensic Audit*, „The Management Accountant Journal”, vol. 56(10).
9. Szczepankiewicz E.I. (2016). *Rewizja finansowa, audyt wewnętrzny a audyt śledczy w wykrywaniu oszustw gospodarczych*. Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów. Zeszyty Naukowe SGH”.
10. Turing A.M. (1950). *Computing machinery and intelligence*, „Mind”. vol. 59, no. 236, s. 433-460.

Akty prawne

Międzynarodowe Standardy Badania <https://www.pibr.org.pl/pl/konsultacje-Miedzynarodowe-Standardy-Badania>.

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 4 września 2015 w sprawie audytu wewnętrznego oraz informacji o pracy i wynikach tego audytu (Dz.U. 2015 poz. 1480).

Ustawa z dnia 11 maja 2017 o biegłych rewidentach (Dz.U. 2024 r., poz. 1035).

Źródła internetowe

<https://kpmg.com/pl/pl/home/campaigns/2024/02/ai-w-audycie-otwiera-nowe-mozliwosci-przekladamy-innowacje-na-realne-korzysci-dla-klientow.html> (dostęp: 10.05.2025).

<https://neuron.expert/news/how-to-steal-an-ai-model-without-actually-hacking-anything/10048/pl/>

<https://www.acfe.com/report-to-the-nations/> (dostęp: 10.05.2025).

https://www.concur.be/blog/article/how-to-improve-expense-report-audits-with-ai-and-automation?&cookie_preferences=complete (dostęp: 10.05.2025).

<https://www.grfcpa.com/2019/02/forensic-auditing-and-artificial-intelligence-help-detect-fraudulentactivity/> (dostęp: 10.05.2025).

11. <https://www.toolify.ai/ai-news/revolutionizing-the-audit-industry-the-impact-of-ai-1287190> (dostęp: 10.05.2025).

<https://www.valid8financial.com/white-paper/ai-impact-on-fraud-investigations> (dostęp: 10.05.2025).

<https://www.vatcalc.com/artificial-intelligence/tax-authorities-adopt-ai-for-tax-fraud-and-efficiencies/> (dostęp: 10.05.2025).

<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/deloitte-analytics/us-da-advanced-audit-analytics.pdf> (dostęp: 10.05.2025).

<https://www.cognity.pl/blog-najpopularniejsze-narzedzia-ai-i-ich-zastosowanie> (dostęp: 10.05.2025).

<https://swiattehnologii.pl/najpopularniejsze-narzedzia-ai-15-rozwiazan/> (dostęp: 10.05.2025).

<https://www.unite.ai/pl/10-best-ai-assistants/> (dostęp: 10.05.2025).

<https://www.pibr.org.pl/pl/konsultacje-Miedzynarodowe-Standardy-Badania> (dostęp: 10.05.2025).

5. Zastosowanie rozwiązań sztucznej inteligencji (AI) w usługach audytu śledczego

5.1. Wprowadzenie

Współczesny świat finansów i gospodarki charakteryzuje się rosnącym stopniem złożoności procesów biznesowych, zróżnicowaniem struktur organizacyjnych oraz dynamicznymi zmianami regulacyjnymi. Wzrastająca liczba transakcji oraz szybki rozwój technologii cyfrowych zwiększają również ryzyko nadużyć finansowych, prania pieniędzy i innych przestępstw gospodarczych. W obliczu tych wyzwań audyt śledczy odgrywa coraz ważniejszą rolę jako specjalistyczna dziedzina zajmująca się wykrywaniem i dokumentowaniem nieprawidłowości.

W tym kontekście szczególne znaczenie zyskuje sztuczna inteligencja (ang. *Artificial Intelligence* – dalej: AI), która w ostatnich latach przekształca wiele obszarów działalności gospodarczej, w tym również audyt. Zdolność AI do analizy ogromnych zbiorów danych, wykrywania wzorców oraz automatyzacji złożonych procesów czyni ją obiecującym narzędziem w walce z przestępczością finansową. AI nie tylko wspomaga audytorów w prowadzeniu analiz, ale również otwiera nowe możliwości w zakresie profilaktyki i wczesnego ostrzegania przed nadużyciami.

Celem niniejszego podrozdziału jest omówienie roli i zastosowań sztucznej inteligencji w audycie śledczym. Obejmuje także analizę dostępnych rozwiązań technologicznych, przykłady ich praktycznego wykorzystania, a także identyfikuje główne korzyści i potencjalne zagrożenia związane z ich wdrożeniem. Szczególna uwaga zostanie poświęcona sposobom, w jakie AI może wspierać wykrywanie oszustw, analizę dokumentacji i danych, a także przyczyniać się do zwiększenia skuteczności oraz efektywności działań śledczych.

5.2. Pojęcie audytu śledczego i sztucznej inteligencji

Audyt śledczy (ang. *forensic audit*) to specjalistyczna forma audytu, skoncentrowana na wykrywaniu i badaniu przypadków nadużyć finansowych, korupcji, defraudacji, oszustw oraz innych nieprawidłowości w organizacjach i instytucjach. Celem audytu śledczego jest nie tylko potwierdzenie wystąpienia nieprawidłowości, ale również ustalenie ich zakresu, przyczyn oraz osób odpowiedzialnych. Proces ten obejmuje analizę dokumentacji finansowej, badanie zgodności procedur z obowiązującymi przepisami, przesłuchiwanie świadków, analizę zapisów systemowych, w tym danych cyfrowych oraz zbieranie dowodów w sposób zgodny z wymogami prawa¹¹⁷.

Metody wykrywania oszustw w audycie śledczym rozpoczynają się od przeprowadzenia ogólnych testów, które pozwalają na dogłębne zrozumienie działalności podmiotu oraz umożliwiają wykrycie potencjalnych problemów dotyczących rzetelności i kompletności danych finansowych. Następnie wykonywane są bardziej szczegółowe testy, skoncentrowane na identyfikacji nietypowych powtórzeń np. wprowadzonych transakcji, które mogą wskazywać na nieprawidłowości. W przypadku oszustw związanych ze sprawozdaniami finansowymi, choć techniki analityczne są ważnym narzędziem, ich efektywność jest ograniczona, jeśli nie są wspierane przez specjalistyczną wiedzę oraz doświadczenie praktyczne, co jest niezbędne do wykrywania bardziej skomplikowanych manipulacji.

Do najczęściej wykorzystywanych narzędzi w audycie śledczym należą programy Microsoft Excel oraz Access, ze względu na ich szeroką dostępność oraz funkcjonalność. Jednakże istnieją również inne zaawansowane aplikacje, takie jak Minitab, IDEA czy SAS, które oferują rozbudowane możliwości analizy danych i stanowią wartościową alternatywę. Ponadto, na rynku dostępne są specjalistyczne pakiety oprogramowania, które mogą być integrowane z systemami księgowymi przedsiębiorstw lub systemami przetwarzającymi transakcje, co umożliwia skuteczniejsze wykrywanie nadużyć i nieprawidłowości¹¹⁸.

¹¹⁷ Counting Partner. *Forensic audit. Wykrywanie nadużyć gospodarczych i oszustw finansowo-księgowych*. Counting Partner, 10.06.2025. <https://countingpartner.pl/audyt-wewnetrzny/forensic-audit> (dostęp: 4.06.2025).

¹¹⁸ M.J. Nigrini, *Forensic analytics: Methods and techniques for forensic accounting investigations* (2nd ed.). John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey 2020, s. 504.

Z kolei AI – rozumiana jako zbiór algorytmów umożliwiających maszynom uczenie się, rozumowanie i podejmowanie decyzji – to interdyscyplinarna dziedzina informatyki, której celem jest tworzenie systemów komputerowych zdolnych do wykonywania zadań wymagających ludzkiej inteligencji. Do takich zadań należą m.in. uczenie się (*machine learning*), rozpoznawanie wzorców, przetwarzanie języka naturalnego (*natural language processing*, NLP), podejmowanie decyzji, a także rozumowanie i wnioskowanie. W praktyce AI znajduje zastosowanie w tworzeniu systemów eksperckich, chatbotów, autonomicznych agentów, a także narzędzi analitycznych wspierających podejmowanie decyzji biznesowych i operacyjnych¹¹⁹.

AI można definiować na różne sposoby, w zależności od obranej perspektywy badawczej. W literaturze, zwłaszcza w uznanym podręczniku Russella i Norviga, wskazuje się cztery podstawowe podejścia do określania, czym jest AI:

- naśladowanie ludzkiego działania (*acting humanly*),
- odwzorowywanie ludzkiego myślenia (*thinking humanly*),
- rozumowanie w sposób logiczny (*thinking rationally*),
- podejmowanie racjonalnych decyzji i działań (*acting rationally*).

Pierwsze z podejść nawiązuje do testu Turinga, który zakłada, że system można uznać za inteligentny, jeśli jego zachowanie nie odbiega od zachowania człowieka. Drugie podejście skupia się na odtwarzaniu mechanizmów poznawczych zachodzących w ludzkim umyśle. Kolejne dwa podejścia akcentują znaczenie racjonalności – jedno w kontekście logicznego myślenia, drugie w odniesieniu do podejmowania optymalnych decyzji. W szczególności to ostatnie, czyli koncepcja podejmowania racjonalnych decyzji i działań, uznawane jest za najbardziej użyteczne we współczesnych zastosowaniach AI, gdyż kładzie nacisk na skuteczność działania, niezależnie od sposobu przetwarzania informacji przez system¹²⁰.

W kontekście audytu śledczego zastosowanie algorytmów AI umożliwia identyfikację anomalii, wykrywanie ukrytych wzorców oraz przewidywanie ryzyk związanych z nadużyciami finansowymi. W praktyce

¹¹⁹ M. Dziedzic, *Sztuczna inteligencja w audycie finansowym i śledczym*, „Europejski Przegląd Prawa i Stosunków Międzynarodowych”, nr 1, 2022.

¹²⁰ S. Russell, P. Norvig, *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. (3rd ed.). Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 2009, s. 1-4.

wykorzystuje się przede wszystkim wspomniane metody uczenia maszynowego, takie jak drzewa decyzyjne, sieci neuronowe czy algorytmy grupowania (*clustering*). Narzędzia te pozwalają na szybkie przetwarzanie dużych zbiorów danych oraz poprawiają dokładność wnioskowania, co skutkuje wyższą jakością audytów i lepszym zabezpieczeniem organizacji przed potencjalnymi stratami wynikającymi z nadużyć¹²¹.

Zastosowanie sztucznej inteligencji w kontekście audytu śledczego umożliwia integrację tych dwóch dziedzin, prowadząc do istotnego zwiększenia skuteczności w identyfikowaniu, dokumentowaniu oraz analizowaniu nadużyć. Dzięki AI możliwe staje się znaczące zwiększenie precyzji i szybkości analiz, rozszerzenie zakresu badanych danych oraz ograniczenie błędów wynikających z subiektywnych ocen audytorów¹²². Ponadto, systemy oparte na AI mogą automatycznie wykrywać wzorce charakterystyczne dla określonych typów nadużyć, co pozwala na ich wcześniejsze zidentyfikowanie i podjęcie działań zapobiegawczych. Wspomaganie audytorów narzędziami analitycznymi opartymi na uczeniu maszynowym pozwala również na efektywniejsze wykorzystanie dostępnych zasobów oraz zwiększenie efektywności całego procesu audytowego, co z kolei może pomóc w zarządzaniu ryzykiem w organizacji.

5.3. Zastosowanie AI w audycie śledczym

Analiza danych finansowych

Analiza danych finansowych jest jednym z kluczowych obszarów zastosowania sztucznej inteligencji w audycie śledczym. Nowoczesne systemy oparte na uczeniu maszynowym (ML) potrafią błyskawicznie przetwarzać i analizować ogromne zbiory danych finansowych, takich jak księgi rachunkowe, transakcje bankowe, rejestry podatkowe czy faktury. Dzięki temu możliwe jest szybkie wychwytywanie nietypowych zachowań, takich jak powtarzające się drobne płatności, transakcje

¹²¹ A. Naqvi, *Artificial Intelligence for Audit, Forensic Accounting, and Valuation: A Strategic Perspective*, Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey 2020, s. 231.

¹²² A. Wygodny, *Sztuczna inteligencja w audycie i zarządzaniu ryzykiem*, „Kontrola Państwowa”, nr 6, 2024, s. 42-58.

z nieznanymi lokalizacji czy przelewy w godzinach nietypowych dla działalności firmy. Nowoczesne platformy analityczne wykorzystują modele uczenia nadzorowanego i nienadzorowanego do przetwarzania milionów transakcji w czasie rzeczywistym. Algorytmy klasyfikują operacje według poziomu ryzyka, identyfikują nietypowe schematy płatności (np. *smurfing*, *layering*) oraz łączą je z danymi kontrahentów. Badania KPMG wskazują, że implementacja ML zmniejsza liczbę fałszywych alarmów nawet o 45 %¹²³.

Modele predykcyjne tworzone na bazie danych historycznych, zawierających przypadki znanych oszustw i nadużyć, uczą się rozpoznawać wzorce zachowań mogące świadczyć o nieprawidłowościach. Dzięki temu potrafią one nie tylko wykrywać znane typy oszustw, ale również identyfikować nowe, wcześniej niespotykane schematy działań przestępczych¹²⁴. Dodatkowo, AI może integrować dane pochodzące z różnych źródeł i systemów księgowych, umożliwiając kompleksową ocenę spójności finansowej przedsiębiorstwa. Takie podejście pozwala na pełniejsze zrozumienie kontekstu analizowanych transakcji oraz skuteczniejsze wykrywanie działań ukierunkowanych na ukrycie przestępstw, np. poprzez dzielenie płatności na mniejsze kwoty (*smurfing*) lub wykorzystanie podmiotów pośredniczących.

Zastosowanie sztucznej inteligencji w analizie danych finansowych może nie tylko zwiększyć efektywność wykrywania nieprawidłowości, ale również umożliwić bieżący monitoring działalności organizacji, co wspiera działania prewencyjne i pozwala na szybsze reagowanie na potencjalne zagrożenia. Systemy AI, w tym uczenie maszynowe, pozwalają na przetwarzanie ogromnych ilości danych w celu wykrywania nietypowych transakcji i anomalii, które mogą wskazywać na nadużycia. Modele predykcyjne uczą się na podstawie historycznych przypadków oszustw, co umożliwia skuteczniejsze przewidywanie przyszłych przypadków¹²⁵.

¹²³ KPMG *The Future of AI in Forensic Audit*. KPMG International Report, 2021. <https://kpmg.com/uk/en/insights/ai/manage-economic-crime-risk-with-ai.html> (dostęp: 4.06.2025).

¹²⁴ J. Ferreira, *What Is Fraud Analytics and How to Use Data for Fraud Detection?* Feedzai, Coimbra 2025. <https://www.feedzai.com/blog/fraud-data-analytics/> (dostęp: 11.06.2025).

¹²⁵ M. Villano, *At Mastercard, AI is helping to power fraud-detection systems*, <https://www.businessinsider.com/mastercard-ai-credit-card-fraud-detection-protects-consumers-2025-5?IR=T> (dostęp: 11.06.2025).

Analiza dokumentów

Wykorzystanie przetwarzania języka naturalnego (NLP) oraz uczenia maszynowego w analizie dokumentów stanowi znaczący przełom w audycie śledczym. AI pozwala na automatyczne przeszukiwanie oraz analizę treści dużych zbiorów dokumentów, takich jak e-maile, umowy handlowe, faktury, raporty wewnętrzne, a także korespondencja służbowa. Systemy te potrafią nie tylko identyfikować podejrzone sformułowania, ale również wykrywać ukryte powiązania między zdarzeniami, osobami i podmiotami.

Dzięki zastosowaniu NLP możliwe jest zautomatyzowane wykrywanie słów kluczowych, analizowanie kontekstu wypowiedzi, klasyfikowanie dokumentów według tematyki oraz rozpoznawanie emocji i intencji w komunikacji pisemnej. Przykładowo, system może zidentyfikować fragmenty tekstu wskazujące na próbę ukrycia informacji, manipulowania danymi czy zatajenia transakcji¹²⁶.

W praktyce audytu śledczego AI wykorzystywane jest również do porównywania treści dokumentów w celu wykrywania sprzeczności i zmian w zapisach, które mogą świadczyć o ich modyfikacji. Automatyzacja tych procesów pozwala znacznie przyspieszyć działania audytorów, zmniejszyć ryzyko pominięcia istotnych dowodów oraz zwiększyć dokładność prowadzonych analiz.

Wykrywanie wzorców i powiązań

Wykrywanie wzorców i powiązań to jedna z najbardziej zaawansowanych funkcji sztucznej inteligencji w audycie śledczym. Dzięki zdolności do przetwarzania i analizowania dużych zbiorów danych AI może identyfikować skomplikowane zależności pomiędzy transakcjami, osobami, podmiotami oraz działaniami finansowymi. Tego typu analiza jest niezwykle przydatna w przypadku przestępstw o złożonej strukturze, takich jak pranie pieniędzy, tworzenie fałszy-

¹²⁶ A. Malladhi, *Artificial Intelligence and Machine Learning in Forensic Accounting*, „SSRG International Journal of Computer Science and Engineering”, vol. 10(7), 2023, s. 6-8, <https://www.internationaljournalssrg.org/IJCSE/2023/Volume10-Issue7/IJCSE-V10I7P102.pdf> (dostęp: 11.06.2025).

wych faktur, wyłudzenia VAT czy działanie zorganizowanych grup przestępczych¹²⁷.

Zaawansowane algorytmy, w tym sieci neuronowe oraz analiza grafowa, pozwalają AI budować dynamiczne modele sieci powiązań między jednostkami – osobami fizycznymi, firmami, kontami bankowymi czy lokalizacjami geograficznymi. Modele te umożliwiają wykrycie nietypowych lub ukrytych powiązań, które mogą wskazywać na działania niezgodne z prawem¹²⁸. Przykładowo, AI może zidentyfikować pozorne transakcje handlowe pomiędzy powiązаныmi firmami, których celem jest ukrycie rzeczywistego przepływu środków. Dodatkowo, AI umożliwia przeprowadzanie analizy czasowej – analizując sekwencje zdarzeń, może wykrywać cykliczność lub powtarzalność działań, które mogą świadczyć o schematach oszustw. Dzięki temu audytorzy mogą nie tylko wykrywać incydenty, ale także przewidywać potencjalne przyszłe zagrożenia na podstawie wcześniejszych wzorców zachowań.

Integracja danych z różnych źródeł – takich jak systemy finansowe, bazy danych klientów, dane rejestrowe i komunikacja elektroniczna – pozwala tworzyć pełny obraz działalności badanych podmiotów. W efekcie AI staje się nie tylko narzędziem detekcyjnym, ale również wspiera proces strategicznego podejmowania decyzji w ramach dochodzenia. AI może analizować relacje między podmiotami, łączyć dane z różnych źródeł i identyfikować sieci powiązań, co jest szczególnie przydatne w przypadku skomplikowanych oszustw i prania pieniędzy¹²⁹.

Automatyzacja procesów śledczych

Automatyzacja procesów śledczych z wykorzystaniem sztucznej inteligencji umożliwia znaczne zwiększenie efektywności i dokładności dzia-

¹²⁷ D. Savage et al., *Detection of Money Laundering Groups: Supervised Learning on Small Networks*, [w:] *Proceedings of the AAAI-17 Workshop on AI and Operations Research for Social Good (WS-17-01)*, Palo Alto: AAAI Press, 2017.

¹²⁸ J. Berryhill et al., *Hello Word: Artificial Intelligence and its use in the public sector*. OECD Working Papers on Public Governance, No. 36. OECD Publishing, Paris 2019. s. 7-8, <https://doi.org/10.1787/726fd39d-en> (dostęp: 11.06.2025).

¹²⁹ K. Feinstein et al., *Integrating Data Analytics Into a Financial Investigation*. Lexology (Law Business Research), London 2025, <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d7b50538-1b72-4910-ba14f59e8487a5a9> (dostęp: 11.06.2025).

łań prowadzonych przez zespoły audytorskie. AI przejmuje wykonywanie wielu powtarzalnych i czasochłonnych zadań, takich jak klasyfikowanie i oznaczanie dokumentów, wstępne filtrowanie danych, czy generowanie raportów analitycznych. Przykładowo, system może automatycznie segregować dokumentację według typu sprawy, identyfikować priorytetowe obszary ryzyka oraz tworzyć streszczenia dokumentów dla szybszego przeglądu przez audytora. Dzięki zastosowaniu robotów programowych (RPA – *Robotic Process Automation*) i zintegrowanych systemów AI możliwe jest również wykonywanie zaawansowanych operacji, takich jak automatyczne pobieranie danych z wielu źródeł (systemy ERP, bazy danych, rejestry publiczne), ich oczyszczanie i porządkowanie, a następnie ich analiza pod kątem zgodności z procedurami i regulacjami¹³⁰.

Automatyzacja obejmuje również wsparcie dla procesów decyzyjnych – AI może sugerować najbardziej prawdopodobne kierunki dalszego dochodzenia na podstawie dotychczasowych ustaleń, a także wykrywać luki w dokumentacji lub niespójności logiczne. Co więcej, systemy oparte na AI uczą się na podstawie wcześniejszych przypadków, co pozwala na ciągłe doskonalenie modeli śledczych¹³¹.

Z punktu widzenia audytora śledczego automatyzacja oznacza redukcję obciążenia operacyjnego, eliminację błędów wynikających z rutyny oraz możliwość skoncentrowania się na interpretacji wyników i podejmowaniu decyzji strategicznych.

5.4. Zalety zastosowania AI w audycie śledczym

Wprowadzenie sztucznej inteligencji do praktyki audytu śledczego przynosi szereg wymiernych korzyści, które znacząco wpływają na jakość i efektywność prowadzonych dochodzeń. Oto główne zalety wynikające z implementacji AI w następujących dziedzinach:

- Szybkość i efektywność: AI umożliwia błyskawiczne przetwarzanie i analizę ogromnych ilości danych, co w tradycyjnych metodach wymagałoby wielu dni lub tygodni pracy zespołu audytorskiego.

¹³⁰ Deloitte *Could artificial intelligence fuel the future of financial investigations?* Deloitte Center for Financial Services 2023. (Deloitte Insights), <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/public-sector/ai-financial-investigations.html> (dostęp: 10.06.2025).

¹³¹ A. Malladhi, *op. cit.*, s. 13-20.

Automatyzacja zadań pozwala skupić się na interpretacji wyników i działaniach o charakterze strategicznym.

- Zwiększona skuteczność wykrywania nadużyć: Systemy oparte na AI potrafią identyfikować złożone i subtelne wzorce zachowań, które mogą świadczyć o oszustwach, nawet jeśli są one dobrze ukryte. Dzięki analizie statystycznej, predykcyjnej oraz rozpoznawaniu anomalii, audytorzy mogą dotrzeć do nowych, wcześniej nieznanymi schematów przestępczych.
- Redukcja błędów ludzkich: Automatyczne przetwarzanie danych ogranicza możliwość popełnienia błędów wynikających z ludzkiej nieuwagi, zmęczenia czy subiektywnych interpretacji. AI działa według ustalonych algorytmów i kryteriów, co zwiększa obiektywność analiz.
- Skalowalność i elastyczność: Systemy oparte na AI można łatwo dostosować do potrzeb różnej wielkości przedsiębiorstwa oraz rodzaju prowadzonych śledztw. Mogą one działać w trybie ciągłym, analizując nowe dane w czasie rzeczywistym, a także integrować się z różnorodnymi źródłami informacji.
- Wsparcie w podejmowaniu decyzji: AI dostarcza analitykom danych oraz audytorom gotowych wniosków i rekomendacji, które mogą być podstawą do dalszych działań śledczych lub zarządczych. W ten sposób systemy te nie tylko analizują dane, ale też wspierają proces decyzyjny na różnych szczeblach organizacyjnych.
- Oszczędność zasobów: Wdrożenie AI pozwala zredukować liczbę godzin pracy wymaganych do przeprowadzenia audytu śledczego, co przekłada się na niższe koszty operacyjne oraz efektywniejsze zarządzanie zasobami kadrowymi¹³².

Zalet tych nie sposób przecenić, zwłaszcza w kontekście dynamicznych zmian na rynkach finansowych i coraz bardziej wyrafinowanych metodach nadużyć finansowych.

5.5. Wyzwania i ograniczenia audytu śledczego

Pomimo licznych zalet, jakie niesie za sobą wykorzystanie sztucznej inteligencji w audycie śledczym, istnieje również szereg istotnych

¹³² *Ibidem*, s. 161-171.

wyzwań i ograniczeń, które należy brać pod uwagę przy jej wdrażaniu i eksploatacji. Są to¹³³:

- Jakość danych: skuteczność systemów AI w dużej mierze zależy od jakości, spójności i kompletności danych, na których są trenowane i które analizują. Dane niekompletne, błędne lub zniekształcone mogą prowadzić do nieprawidłowych wniosków lub błędów decyzyjnych.
- Zrozumiałość modeli: wiele nowoczesnych algorytmów, zwłaszcza modele głębokiego uczenia, działają w sposób trudny do zrozumienia nawet dla specjalistów. Zjawisko to określa się mianem „czarnej skrzynki”, co utrudnia weryfikację poprawności i transparentności podejmowanych przez AI decyzji, a także ogranicza możliwość ich prawnego i etycznego uzasadnienia.
- Koszty wdrożenia i utrzymania: pomimo postępującej dostępności technologii AI wdrożenie zaawansowanych systemów analitycznych wiąże się nadal z dużymi nakładami finansowymi. Obejmują one zarówno zakup technologii, jak i koszty szkoleń personelu oraz adaptacji istniejącej infrastruktury informatycznej.
- Zagadnienia etyczne i prawne: przetwarzanie danych osobowych i wrażliwych przez systemy AI rodzi pytania o zgodność z przepisami o ochronie prywatności (np. RODO) oraz o możliwe uprzedzenia algorytmiczne, które mogą prowadzić do niesprawiedliwego traktowania określonych osób lub grup.
- Zależność od technologii: Rosnące uzależnienie od technologii może prowadzić do zmniejszenia kompetencji analitycznych u ludzi oraz zwiększenia ryzyka w przypadku awarii systemów lub błędów w kodzie źródłowym algorytmu.
- Brak standardów i regulacji: Obszar wykorzystania AI w audycie śledczym nie jest jeszcze w pełni uregulowany prawnie ani wystandardyzowany. Brakuje jednolitych wytycznych co do sposobu wdrażania i nadzoru nad algorytmami, co zwiększa ryzyko nadużyć oraz odpowiedzialności prawnej organizacji.

¹³³ V. Ganapathy, *AI-Based Risk Assessments in Forensic Auditing: Benefits, Challenges and Future Implications*, Shodh Sari-An International Multidisciplinary Journal, ICERT Publication, 2024. s. 123-126, <https://icertpublication.com/wp-content/uploads/2024/10/206.-AI-BASED-RISK-ASSESSMENTS-IN-FORENSIC-AUDITING.pdf> (dostęp: 10.06.2025).

Z powyższych powodów, niezbędne jest świadome i odpowiedzialne wdrażanie narzędzi AI, przy zachowaniu wysokich standardów etycznych i bezpieczeństwa, a także zapewnienie odpowiedniego nadzoru nad ich działaniem.

5.6. Przyszłość AI w audycie śledczym

Przyszłość AI w audycie śledczym zapowiada się niezwykle dynamicznie, naznaczona zarówno dalszym rozwojem technologicznym, jak i ewolucją podejścia organizacji do zarządzania ryzykiem oraz zapewniania zgodności z przepisami. Przewiduje się, że systemy sztucznej inteligencji będą coraz bardziej zintegrowane z wewnętrznymi procesami kontrolnymi firm, umożliwiając nie tylko wykrywanie, ale i przewidywanie zagrożeń na podstawie danych w czasie rzeczywistym¹³⁴.

Rozwój technologii uczenia głębokiego (*deep learning*) oraz tzw. AI generatywnej (*generative AI*), umożliwiającej m.in. tworzenie realistycznych scenariuszy zdarzeń, może znacząco zwiększyć możliwości analityczne audytorów śledczych. Modele te będą w stanie nie tylko przetwarzać dane historyczne, ale również generować predykcje dotyczące potencjalnych przyszłych działań przestępczych. Co więcej, rozwój technologii *edge computing* może pozwolić na analizowanie danych bezpośrednio tam, gdzie są one generowane, przyspieszając reakcję na incydenty¹³⁵.

W przyszłości zwiększy się również rola tzw. Explainable AI (XAI) – systemów, które nie tylko dostarczają wyników, ale również potrafią w sposób przejrzysty wyjaśnić, jak doszły do konkretnych wniosków. To ważne z punktu widzenia audytu śledczego, który często wiąże się z koniecznością przedstawienia dowodów w procesach sądowych.

¹³⁴ F. Ketelaar, A. Mičković, *Artificial Intelligence in fraud detection: textual analysis of 10-K filings*, „Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie”, vol. 99(2), 2025, s. 61-71. DOI: 10.5117/mab.99.132881. <https://mab-online.nl/article/132881/> (dostęp: 11.06.2025).

¹³⁵ O. Emehin, I. Emeteveke, O.J. Adeyeye, I. Akanbi, *Generative AI in Forensic Data Analysis: Opportunities and Ethical Implications for Cloud Based Investigations*, „International Journal of Research Publication and Reviews”, vol. 5, nr 10, 2024, s. 2941-2957, <https://ijrpr.com/uploads/V5ISSUE10/IJRPR34162.pdf> (dostęp: 11.06.2025).

Kolejnym istotnym trendem będzie wzrost zapotrzebowania na specjalistów łączących kompetencje z zakresu analityki danych, audytu oraz znajomości systemów AI – tzw. Audytorów przyszłości. Wraz z automatyzacją coraz większej liczby procesów rola człowieka przesunie się w stronę nadzoru nad algorytmami, walidacji ich wyników i zapewnienia zgodności z normami etycznymi i prawnymi¹³⁶.

Można także spodziewać się większego zaangażowania regulatorów w kwestie wykorzystania AI, co przełoży się na tworzenie nowych wytycznych i regulacji prawnych. Rozwój AI w audycie śledczym będzie więc nie tylko kwestią technologii, ale także zrównoważonego zarządzania ryzykiem oraz etycznego podejścia do analizy danych.

Przyszłość AI w audycie śledczym zapowiada się obiecująco. Postępy w dziedzinie uczenia głębokiego, rozwoju modeli generatywnych oraz integracji z systemami ERP zwiększają potencjał AI w identyfikacji i zapobieganiu nadużyciom. Coraz większe znaczenie będzie miała też współpraca ludzi z AI, w ramach której audytorzy będą pełnili funkcję nadzorców i interpretatorów wyników generowanych przez maszyny.

5.7. Podsumowanie

Sztuczna inteligencja stanowi ogromne wsparcie dla audytu śledczego, oferując narzędzia pozwalające na bardziej efektywne i skuteczne wykrywanie nadużyć finansowych. Zdolność AI do szybkiej analizy dużych wolumenów danych, identyfikacji wzorców, przetwarzania języka naturalnego oraz automatyzacji złożonych procesów audytowych sprawia, że technologie te stają się nieodzownym elementem nowoczesnych dochodzeń gospodarczych.

W pracy omówiono podstawowe definicje oraz zaprezentowano konkretne obszary zastosowania AI w audycie śledczym, takie jak analiza danych finansowych, przetwarzanie dokumentów, wykrywanie powiązań oraz automatyzacja procesów. Przedstawiono także zalety i potencjał tej technologii, jak również wyzwania związane z jej wdrożeniem, w tym kwestie etyczne, prawne i techniczne.

¹³⁶ R. Kirkland, *Artificial intelligence meets the C-suite*. McKinsey Quarterly. 1.09.2014 (wywiad), New York 2014, <https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/artificial-intelligence-meets-the-c-suite> (dostęp: 11.06.2025).

Wnioski płynące z analizy wskazują, że choć sztuczna inteligencja nie zastąpi w pełni ludzkiej intuicji, doświadczenia i wiedzy eksperckiej, to może stanowić ich skuteczne uzupełnienie i wsparcie. Dzięki synergii pomiędzy człowiekiem a technologią możliwe jest prowadzenie audytów śledczych z większą precyzją, szybkością i rzetelnością. Wraz z dalszym rozwojem technologii oraz kształtowaniem się regulacji prawnych dotyczących AI, należy spodziewać się dalszego wzrostu jej znaczenia w praktyce audytorskiej. Właściwe wykorzystanie potencjału AI wymaga jednak świadomego i odpowiedzialnego podejścia, oparłego na etyce, przejrzystości oraz ciągłym doskonaleniu kompetencji audytorów i analityków danych.

Bibliografia

1. Berryhill J. et al. (2019). *Hello Word: Artificial Intelligence and its use in the public sector*. OECD Working Papers on Public Governance, No. 36. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/726fd39d-en> (dostęp: 11.06.2025).
2. Counting Partner, Forensic audit (2015). *Wykrywanie nadużyć gospodarczych i oszustw finansowo-księgowych*. Counting Partner, <https://counting-partner.pl/audyt-wewnetrzny/forensic-audit> (dostęp: 4.06.2025).
3. Deloitte (2024). *Could artificial intelligence fuel the future of financial investigations?* Deloitte Center for Financial Services. Deloitte Insights, <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/public-sector/ai-financial-investigations.html> (dostęp: 10.06.2025).
4. Dziejic M. (2022). *Sztuczna inteligencja w audycie finansowym i śledczym*, „Europejski Przegląd Prawa i Stosunków Międzynarodowych”, nr 1, https://ewspa.edu.pl/wp-content/uploads/2024/06/Eppism1-2022_dziejic-2.pdf (dostęp: 3.06.2025).
5. Emehin O., Emeteveke I., Adeyeye O.J., Akanbi I. (2024). *Generative AI in Forensic Data Analysis: Opportunities and Ethical Implications for Cloud Based Investigations*, „International Journal of Research Publication and Reviews”, vol. 5(10), s. 2941-2957, <https://ijrpr.com/uploads/V5ISSUE10/IJRPR34162.pdf> (dostęp: 11.06.2025).
6. Feinstein K. et al. (2025). *Integrating Data Analytics Into a Financial Investigation*, <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d7b50538-1b72-4910-ba14-f59e8487a5a9> (dostęp: 11.06.2025).

7. Ferreira J. (2025). *What Is Fraud Analytics and How to Use Data for Fraud Detection?* Feedzai, Coimbra, <https://www.feedzai.com/blog/fraud-data-analytics/> (dostęp: 11.06.2025).
8. Ganapathy V. (2024). *AI-Based Risk Assessments in Forensic Auditing: Benefits, Challenges and Future Implications*, „Shodh Sari-An International Multidisciplinary Journal”, s. 123-126, <https://icertpublication.com/wp-content/uploads/2024/10/206.-AI-BASED-RISK-ASSESSMENTS-IN-FORENSIC-AUDITING.pdf> (dostęp: 10.06.2025).
9. Ketelaar F., Mićković A. (2025) *Artificial Intelligence in fraud detection: textual analysis of 10-K filings*, „Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie”, vol. 99(2). DOI: 10.5117/mab.99.132881. <https://mab-online.nl/article/132881/> (dostęp: 11.06.2025).
10. Kirkland R. (2014). *Artificial intelligence meets the C-suite*. McKinsey Quarterly. 1.09.2014 (wywiad), New York, <https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/artificial-intelligence-meets-the-c-suite> (dostęp: 11.06.2025).
11. KPMG (2021). *The Future of AI in Forensic Audit*, KPMG International Report, <https://kpmg.com/uk/en/insights/ai/manage-economic-crime-risk-with-ai.html>. (dostęp: 4.06.2025).
12. Malladhi A. (2020). *Artificial Intelligence and Machine Learning in Forensic Accounting*, „SSRG International Journal of Computer Science and Engineering”, vol. 10(7). <https://www.internationaljournalssrg.org/IJCSE/2023/Volume10-Issue7/IJCSE V10I7P102.pdf> (dostęp: 11.06.2025).
13. Naqvi A. (2020). *Artificial Intelligence for Audit, Forensic Accounting, and Valuation: A Strategic Perspective*. Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey.
14. Nigrini M.J. (2019). *Forensic analytics: Methods and techniques for forensic accounting investigation* (2nd ed.), John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.
15. Russell S., Norvig P., *Artificial Intelligence: A Modern Approach* (3rd ed.). Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey.
16. Savage D., Lu X., Yu X., Lu Q., Blomberg E., Zhang Q. (2017). Detection of money laundering groups: Supervised learning on small networks. *Proceedings of the AAAI-17 Workshop on AI and Operations Research for Social Good (WS-17-01)*, AAAI Press, <https://cdn.aaai.org/ocs/ws/ws0302/15101-68325-1-PB.pdf> (dostęp 12.06.2025).
17. Villano M., *At Mastercard, AI is helping to power fraud-detection systems*, <https://www.businessinsider.com/mastercard-ai-credit-card-fraud-detection-protects-consumers-2025-5?IR=T> (dostęp: 11.06.2025).
18. Wygodny A. (2024). *Sztuczna inteligencja w audycie i zarządzaniu ryzykiem*, „Kontrola Państwowa”, nr 6, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,30248.pdf> (dostęp: 11.06.2025).

Część 2.

Funkcje i zastosowania audytu śledczego w wykrywaniu nadużyć finansowych

Sandra Boczek – *Audyt śledczy jako narzędzie do identyfikacji oszustw gospodarczych*

Patrycja Ciepał – *Audyt śledczy w wykrywaniu nieuczciwych praktyk finansowych – przykład piramid finansowych*

Julia Flisiak – *Teoretyczne aspekty przestępczości gospodarczej*

Natalia Kotula – *Rola audytu śledczego w wykrywaniu nadużyć finansowych w sektorze publicznym*

Patryk Obora – *Audyt śledczy narzędziem wykrywania nadużyć finansowych – analiza raportów ACFE za lata 2022-2024*

6. Audyt śledczy jako narzędzie identyfikacji oszustw gospodarczych

6.1. Wprowadzenie

Audyt śledczy definiowany jest jako kompleksowe badanie, które ma na celu ustalenie faktów związanych z podejrzeniem nieprawidłowości, oszustwa i korupcji w organizacji. Proces audytu śledczego skoncentrowany jest na weryfikacji prawdziwości zarzucanych nieprawidłowości oraz na identyfikacji okoliczności nadużyć, jak również ich sprawców. Ten specyficzny rodzaj audytu obejmuje wykrywanie nadużyć, oszustw finansowych, korupcji oraz innych nieprawidłowości w organizacji. Podstawowym celem audytu śledczego jest m.in. zebranie dowodów, które mogą zostać wykorzystane w postępowaniu sądowym bądź dyscyplinarnym. Termin audyt śledczy – w swojej tradycyjnej formie – odnosi się do badania zarzutów nieprawidłowości w przedsiębiorstwie z wykorzystaniem metod pracy audytora wewnętrznego, biegłego rewidenta, zdobywszy nauki kryminalistyki oraz warsztatu pracy śledczych w procesie karnym. Generalnie można wskazać trzy fundamentalne elementy, które cechują audyt śledczy w obszarze zarządzania i finansów. Są to następujące cechy¹³⁷:

- jest wykorzystywany głównie do celów prawnych, czyli sporządzania ekspertyz sądowych, podczas prowadzenia spraw lub w celu zgłoszenia zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa gospodarczego;
- dotyczy wykrywania, dochodzenia nieprawidłowości i oszustw gospodarczych w jednostkach, a także ich zapobiegania, w szczególności w sprawozdaniach finansowych, oszustw pracowniczych oraz rachunkowości;
- wymaga specjalistycznych kwalifikacji z zakresu: rachunkowości i finansów, wyceny przedsiębiorstw, identyfikacji i szacowania

¹³⁷ A. Kamela-Sowińska, *Audyt śledczy-pojęcie i zakres*, [w:] *Audyt w systemie kontroli*, red. W. Gabrusewicz, VI Ogólnopolska Konferencja Zawodowa, KIBR, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań 2010, s. 94.

ryzyka, audytu finansowego, prawa, logiki, podstaw psychologii i kryminalistyki.

6.2. Podstawowe przestępstwa o charakterze gospodarczym

Współczesna gospodarka narażona jest na coraz bardziej złożone formy nadużyć i oszustw gospodarczych. Podstawowe przestępstwa o charakterze gospodarczym to¹³⁸:

- Oszustwa przetargowe – jest to działanie, które zmierza do przeprowadzenia przetargu w sposób niewłaściwy bądź niezgodny z prawem. Polega na przedkładaniu fałszywych dokumentów, składaniu dokumentów stwierdzających nieprawdę lub składaniu nierzetelnych oświadczeń. Warunkiem orzeknięcia winy jest udowodnienie sprawy celowego, umyślnego działania w celu uzyskania zamówienia ogłoszonego w przetargu. Za to przestępstwo przewidziana została kara pozbawienia wolności na okres od 3 miesięcy do 5 lat¹³⁹.
- Korupcja – jest to przejmowanie korzyści majątkowych i osobistych lub ich obietnicy w zamian za podejmowanie konkretnych decyzji związanych z realizacją konkretnych działań. Najczęściej wyodrębnia się: korupcję polityczną, gospodarczą, w urzędzie administracji lub jednostce gospodarczej. Może występować w formie: przekupstwa, wręczania i przyjmowania dowodów wdzięczności, konfliktu interesów osobistych i jednostki, wymuszenia, a także nepotyzmu oraz zagarniania środków publicznych. Przestępstwo ma wpływ na prawidłowe funkcjonowanie mechanizmów rynkowych, szkodzi finansom publicznym, podnosi koszty prowadzenia działalności oraz znacząco obniża poziom zaufania społecznego.

¹³⁸ M. Skorlińska-Mathiesen, *Audyt śledczy*, [w:] *Problemy zapewnienia jakości sprawozdawczości i audytu w jednostkach gospodarczych*, „Zeszyty Naukowe” 2013, nr 2 (10), red. E.I. Szczepankiewicz, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu i Rachunkowości w Poznaniu, Poznań, 2013, s. 83-84; A. Kamela-Sowińska, *Audyt śledczy w jednostkach sektora finansów publicznych*, [w:] E.I. Szczepankiewicz et al., *Kontrola i audyt wewnętrzny w jednostkach samorządu terytorialnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 68-69 i 72; M. Kutera, *Rola audytu finansowego w wykrywaniu przestępstw gospodarczych*, Difin, Warszawa 2008, s. 56-57.

¹³⁹ Ustawa z dnia 16 października 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu brudnych pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz.U. 2018 r., poz. 723).

- Pranie brudnych pieniędzy – jest to przestępstwo najtrudniejsze do wykrycia, jednak coraz częściej pojawia się w obrocie gospodarczym. Ma na celu wprowadzenie do obiegu pieniędzy lub innych aktywów majątkowych, które pochodzą z nielegalnej działalności. Często dotyczy sprzedaży narkotyków, nielegalnego handlu bronią czy też innej niedozwolonej aktywności gospodarczej. Na straży przestrzegania przepisów związanych z tym procederem stoi Generalny Inspektor Informacji Finansowej. Działa on w oparciu o ustawę o przeciwdziałaniu prania brudnych pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu.
- Niegospodarność – nieumiejętność zarządzania majątkiem. Najczęściej jest to nieprzemyślana decyzja skutkująca nieodpowiednim ulokowaniem kapitału przedsiębiorstwa bądź jego marnotrawieniem. Jednakże w przypadku, gdy działanie ma charakter celowy i zamierzony posiada ono znamiona przestępstwa o charakterze gospodarczym.
- Nierzetelne prowadzenie dokumentacji gospodarczej – przestępstwo przeciwko obrotowi gospodarczemu. Wyrządzający szkodę majątkową osobie fizycznej, prawnej albo jednostce organizacyjnej niemającej osobowości prawnej przez nieprowadzenie dokumentacji działalności gospodarczej albo prowadzenie jej w sposób nierzetelny lub niezgodny z prawdą, w szczególności niszcząc, usuwając, ukrywając, przerabiając lub podrabiając dokumenty dotyczące tej działalności, podlega karom określonym w art. 303 Kodeksu karnego¹⁴⁰.
- Sprzeniewierzenie majątku – najczęściej obejmuje zwykłe kradzieże składników majątku. Proceder ten jest maksymalnie ukrywany. Przynosi dość ograniczone korzyści dla osoby, która tego dokonała i podlega karom określonym w kodeksie karnym lub wykroczeń. Podstawowym celem przeprowadzenia audytu śledczego powinno być ustalenie¹⁴¹:

- osób, które są odpowiedzialne za zaistniałe nieprawidłowości;

¹⁴⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 383).

¹⁴¹ A. Kamela-Sowińska, *Audyt śledczy – pojęcie i zakres*, [w:] *Audyt w systemie kontroli*, red. W. Gabrusewicz, VI Ogólnopolska Konferencja Zawodowa, KIBR, Katedra Rachunkowości Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2010, s. 94.

- czy zidentyfikowane potencjalne oszustwa gospodarcze miały miejsce w jednostce w poprzednich okresach;
- czy zidentyfikowane błędy były wynikiem błędów, czy wynikały z celowym działaniem podejmowanych przez kadre jednostki, spółek zależnych, kontrahentów lub inne osoby współpracujące z jednostką;
- wysokość strat finansowych poniesionych przez jednostkę;
- wysokość strat wizerunkowych;
- wysokość strat prawnych;
- wniosków do raportu z audytu śledczego, który może być wykorzystany do podjęcia dalszych działań.

Na przestrzeni lat nieprawidłowości, nadużycia i przestępstwa o charakterze gospodarczym były wielokrotnie klasyfikowane przez różnych autorów. Dla przybliżenia znaczenia tych terminów przedstawiono wybrane pojęcia spotykane w pracy audytorów dochodzeniowych:

- oszustwa finansowe według A. Beli, E. Bolesławskiej¹⁴²:
- oszustwa „białych kołnierzyków”: oszustwa przeciwko prawu gospodarczemu, ograniczeniu uczciwej konkurencji, korupcja, oszustwa ubezpieczeniowe, oszustwa internetowe, oszustwa podatkowe, oszustwa kredytowe, oszustwa dokumentacyjne;
- oszustwa organizacyjne: finansowe, środowiskowe, administracyjne, podatkowe, praktyki księgowej, wprowadzanie do systemu fałszywych danych, transakcji;
- oszustwa zawodowe: polityków, urzędników, biznesmenów, prawników, lekarzy, farmaceutów, księgowych, biegłych rewidentów, audytorów wewnętrznych, przywódców związkowych;
- błędy i oszustwa księgowe według K. Schneidera¹⁴³:
- fałszowanie dokumentów księgowych,
- uchylanie się od podatków,
- przestępstwa komputerowe,
- nieprawidłowości i błędy w ewidencji gospodarczej;
- nadużycia gospodarcze według A. Piaszczyka¹⁴⁴:
- korupcja,

¹⁴² A. Bela, E. Bolesławska, *Oszustwa finansowe. Podręcznik dla audytorów*, InfoAudit, Warszawa 2005, s. 45.

¹⁴³ K. Schneider, *Błędy i oszustwa w dokumentach finansowo-księgowych*, PWE, Warszawa 2007, s. 60-260.

¹⁴⁴ A. Piaszczyk, *Audyty śledcze*, Prestiż, Lublin 2009, s. 36-102.

- nadużycia pozaksięgowo – zaniżone przychody, nieewidencjonowana sprzedaż, czasowy zabór środków,
- nadużycia płacowe,
- fałszowanie sprawozdań finansowych,
- nadużycia w rozliczaniu wydatków służbowych – zawyżanie wydatków, fikcyjne wydatki, nieprawidłowe klasyfikowanie wydatków;
- Oszustwa gospodarcze według M. Kutery¹⁴⁵:
- korupcja,
- pranie brudnych pieniędzy,
- oszustwa czekowe,
- fałszywe zwolnienia lekarskie,
- kradzież gotówki,
- fałszywi pracownicy na listach płac,
- kradzież bazy danych,
- ustawianie przetargów;
- nadużycia związane z wykonywaniem stanowiska według M. Hulickiej¹⁴⁶:
- korupcja,
- sprzeniewierzenie majątku,
- nieprawdziwe informacje finansowe;
- oszustwa i nadużycia zawodowe według W. Wąsowskiego¹⁴⁷:
- sprzeniewierzenie majątku,
- korupcja,
- nieuczciwa sprawozdawczość;
- nadużycia i przestępstwa o charakterze gospodarczym według M. Skorlińskiej-Mathiensen¹⁴⁸:
- oszustwa przetargowe,
- korupcja,
- defraudacja aktywów,

¹⁴⁵ M. Kutera, *op. cit.*, s. 24.

¹⁴⁶ M. Hulicka, *Oszukańcza sprawozdawczość finansowa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 54, 62-63.

¹⁴⁷ W. Wąsowski, *Kreatywna rachunkowość. Fałszowanie sprawozdań finansowych*, Difin, Warszawa 2010, s. 12-14.

¹⁴⁸ M. Skorlińska-Mathiensen, *Audyt śledczy*, [w:] *Problemy zapewnienia jakości sprawozdawczości i audytu w jednostkach gospodarczych*, „Zeszyty Naukowe”, nr 2(10), 2013, red. E.I. Szczepankiewicz, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu i Rachunkowości w Poznaniu, Poznań 2013, s. 83-84.

- pranie brudnych pieniędzy,
- niegospodarność,
- nierzetelne prowadzenie dokumentacji gospodarczej,
- fałszowanie sprawozdań finansowych;
- przestępstwa i oszustwa w organizacjach według W. Jasińskiego¹⁴⁹:
- korupcja,
- pranie pieniędzy,
- oszustwa kapitałowe,
- niegospodarność i nadużycie zaufania,
- czyny nieuczciwej konkurencji,
- przestępstwa na szkodę wierzycieli;
- oszustwa w obrocie gospodarczym według A. Kameli-Sowińskiej¹⁵⁰:
- oszustwa gospodarcze;
- oszustwa menedżerskie – np. zmowa cenowa, fałszywa reklama, uchylanie się od płacenia podatków, kradzież aktywów, oszustwa w sprawozdaniach finansowych, sprzeniewierzenie;
- sprzeniewierzenie środków pomocowych z Unii Europejskiej.

6.3. Tradycyjne techniki audytu śledczego

W odpowiedzi na rosnące zagrożenie organizacje coraz częściej sięgają po specjalistyczny audyt śledczy jako narzędzie identyfikacji i przeciwdziałania nadużyciom. Do tradycyjnych technik audytu śledczego należą¹⁵¹:

- Przegląd dokumentacji księgowej i finansowej – jest to podstawowa technika, polegająca na szczegółowej analizie faktur, umów, sprawozdań finansowych, rejestrów płatności i innych dokumentów, które mogą wskazywać na fałszerstwa czy zawyżanie kosztów. Ma na celu sprawdzenie poprawności dokumentów, zgodności

¹⁴⁹ W. Jasiński, *Nadużycia w przedsiębiorstwach, przeciwdziałanie i wykrywanie*, Poltext, Warszawa 2013, s. 21.

¹⁵⁰ A. Kamela-Sowińska, *Audyt śledczy w jednostkach sektora finansów publicznych*, [w:] E.I. Szczepankiewicz et al., *Kontrola i audyt wewnętrzny w jednostkach samorządu terytorialnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 61-87.

¹⁵¹ https://econjournals.sgh.waw.pl/public/journals/5/archiwum_2018_2014/2017/ZN_154/Anetta_Kadej_154.pdf (dostęp :18.05.2025).

z przepisami prawa rachunkowego oraz identyfikację ewentualnych błędów. Zakres przeglądu może obejmować: weryfikację polityki rachunkowości firmy, sprawdzenie rozrachunków i odpisów amortyzacyjnych, weryfikację rejestrów VAT, PIT i ZUS, kontrolę rozliczeń międzynarodowych, sprawdzenie dowodów księgowych i ich zakwalifikowanie do ujęcia w księgach rachunkowych.

- Wywiady i przesłuchania – pozwalają na uzyskanie informacji od osób mających wiedzę na temat badanej sprawy. Mają zbliżony charakter do przesłuchań prowadzonych przez organy ścigania, ale są pozbawione rygoru odpowiedzialności karnej. Celem nadrzędnym dla audytora jest pozyskanie informacji niezbędnych do oceny pewnych okoliczności lub zaistniałych zdarzeń. Dlatego należy odpowiednio dobrać grono osób, z którymi przeprowadzi się wywiad lub od których pozyska wyjaśnienia. Nieodpowiedni dobór osób znacznie obniża jakość informacyjną i zwiększa czasochłonność audytu.
- Weryfikacja kontroli wewnętrznej – pozwala na wykrywanie oraz analizę nieprawidłowości, w tym nadużyć. Skupia się na sprawdzeniu, czy istniejące systemy kontroli są skuteczne w zapobieganiu i wykrywaniu potencjalnych nieprawidłowości. Może obejmować analizę dokumentacji, rozmowy z pracownikami oraz testowanie procedur kontrolnych.

6.4. Nowoczesne narzędzia w audycie śledczym

Wykorzystanie zaawansowanych technik i narzędzi pozwala na skuteczne wykrywanie nieprawidłowości, które mogłyby pozostać niezauważone przy tradycyjnych metodach audytu. Wśród nowoczesnych narzędzi w audycie śledczym można wyróżnić:

- Analizę danych (*Data Analytics*) – celem działań *Data Analytics* jest wyciąganie praktycznych wniosków na podstawie surowych danych. To narzędzie pozwala na wychwycenie wzorców charakterystycznych dla oszustw. Jest to proces eksploracji danych, który składa się z wielu etapów. Rozpoczyna się od gromadzenia, czyszczenia i organizowania informacji z różnych źródeł. Kolejnym krokiem

będzie analiza, w ramach której eksperci wykorzystują techniki statystyczne i algorytmy uczenia maszynowego do wyszukiwania wzorców, korelacji i ukrytych trendów w danych¹⁵².

- Informatyka śledcza (*Digital Forensics*) – obejmuje zespół czynności mających na celu pozyskanie cyfrowych dowodów z nośników elektronicznych, w tym dowodów na popełnienie czynów zabronionych. By zgromadzone materiały posiadały moc dowodową, muszą być pozyskane zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie procedurami oraz z zachowaniem tzw. łańcucha dowodowego. Narzędzia informatyki śledczej mogą odkryć skasowane pliki, ukryte komunikaty czy też logi aktywności¹⁵³.
- Analiza sieci powiązań (*Social Network Analysis*) – to badanie zbiorowości poprzez sprawdzanie relacji zachodzących pomiędzy jej jednostkami. Ma na celu wykrycie zmów przetargowych, układów korupcyjnych lub konfliktów interesów¹⁵⁴.
- Wykrywanie anomalii (*Anomaly Detection*) – jest to metoda wykrywania włamań, która wyszukuje aktywność, która różni się od normalnego zachowania jednostek systemowych i zasobów systemowych. Z wykorzystaniem algorytmów statystycznych i sztucznej inteligencji identyfikuje się nietypowe zachowania, jak np. nagłe zmiany w strukturze kosztów, nietypowe przelewy lub niezgodności w raportach¹⁵⁵.
- Geolokalizacja i dane cyfrowe – proces określania fizycznej lokalizacji osoby lub urządzenia za pomocą różnych dostępnych technologii, takich jak GPS, sieci komórkowe, Wi-Fi, adresy IP, a nawet sygnały Bluetooth. Pomaga potwierdzić obecność pracowników w miejscu zdarzenia lub wykazać niezgodności w raportowanych działaniach¹⁵⁶.

W praktyce audytorzy często łączą wiele narzędzi w zależności od charakteru sprawy. Audyt rozwija się dynamicznie, lecz musi zmagać się z wieloma wyzwaniami jakimi mogą być:

- dostęp do danych rozproszonych w chmurze,

¹⁵² <https://www.ovhcloud.com/pl/learn/what-is-data-analytics/> (dostęp: 18.05.2025).

¹⁵³ <https://recovery.pl/informatyka-sledcza-narzedziem-pozyskiwania-dowodow-z-cyfrowych-nosnikow> (dostęp: 18.05.2025).

¹⁵⁴ <https://predictivesolutions.pl/sna-czyli-siec-jako-obiekt-analzy> (dostęp: 18.05.2025).

¹⁵⁵ <https://cyberwiedza.pl/zs/anomaly-detection/> (dostęp: 18.05.2025).

¹⁵⁶ <https://hipermedium.pl/b/geolokalizacja-jak-dziala-i-z-jakich-danych-korzysta,25> (dostęp: 18.05.2025).

- potrzeba specjalistów łączących wiedzę z zakresu finansów, prawa i IT,
- rosnąca złożoność struktur korporacyjnych.

W przyszłości kluczowe będzie wykorzystywanie technologii AI, uczenia maszynowego oraz technologii blockchain w celu automatyzacji i zwiększenia precyzji wykrywania oszustw. Audyt śledczy jest niezbędnym narzędziem w zapobieganiu oszustwom gospodarczym. Teraźniejsze oszustwa gospodarcze stają się coraz bardziej „wyszukane” – przestępcy wykorzystują złożone sieci powiązań, technologie informatyczne i luki w przepisach. Dlatego też audyt śledczy musi nieustannie się rozwijać, aby skutecznie odpowiadać na te zagrożenia. W dobie aktywnie zmieniającego się środowiska gospodarczego i technologicznego, profesjonalny audyt staje się koniecznością, aby zapewnić bezpieczeństwo w organizacji, a także zadbać o jej reputację i zaufanie interesariuszy¹⁵⁷. Wzrost liczby przestępstw gospodarczych i innych dysfunkcji w sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw powoduje konieczność zwiększania roli kontroli wewnętrznej oraz różnych form audytu w zapobieganiu zjawiskom patologii gospodarczej.

6.5. Podsumowanie

Audyt śledczy stanowi wyspecjalizowaną formę audytu wymierzoną przeciwko przejawom przestępczości gospodarczej takim jak oszustwa, korupcja oraz inne nadużycia i przestępstwa finansowe. W przeciwieństwie do tradycyjnego audytu finansowego skupia się nie tylko na zgodności z przepisami, ale również na identyfikacji działań niezgodnych z prawem. Kryterium legalności jest tu równie ważne jak inne pozostałe kardynalne zasady i reguły wykorzystywane w ewaluacji audytu. Można w sposób ogólny uznać, że ten rodzaj audytu jest połączeniem metod pracy audytora wewnętrznego, biegłego rewidenta, specjalisty z zakresu kryminalistyki, a także łączy techniki stosowane przez śledczych. Z uwagi na zmieniające się uwarunkowania zarządzania i szybki postęp technologii cyfrowej będzie zachodziła konsolidacja różnych form i technik audytu z uwzględnieniem rozwiązań bliskich dla kryminalistyki.

¹⁵⁷ <https://www.pwc.com/gx/en/services/forensics/economic-crime-survey.html> (dostęp: 18.05.2025).

Badania przeprowadzane przez jednostki audytowe mają prowadzić do wykluczania błędów oraz do zapobiegania i ograniczania ryzyka wystąpienia nadużyć finansowych i nie tylko. Rola rzetelnego audytora jest zatem niezwykle istotna. Audyt śledczy przynosi szereg korzyści takich jak minimalizacja ryzyka prawno-finansowego oraz ochrona reputacji firmy. Rozwój i profesjonalizacja audytu śledczego stanowią istotny krok w kierunku zwiększenia etyczności i uczciwości życia gospodarczego. Będzie też odgrywał coraz większą rolę w administracji publicznej. Przemawia za tym chociażby obowiązek dbania o racjonalne wykorzystanie przez beneficjentów środków finansowych pochodzących z budżetu Unii Europejskiej. Ochrona dotacji unijnych przed ryzykiem oszustwa i malwersacji to tylko jedno z nielicznych zadań stojących przed audytorami w tym tych specjalizujących się w identyfikacji ryzyka korupcji. Mając na uwadze powyższe audyt śledczy staje się nieodzownym instrumentem ochrony interesów firm, instytucji publicznych oraz społeczności jako całości. W obliczu coraz bardziej zaawansowanych metod oszustw gospodarczych rola audytu śledczego będzie w przyszłości nadal rosła, przyczyniając się do konstrukcji bardziej transparentnego i odpowiedzialnego zarządzania w podmiotach gospodarczych i organizacjach publicznych.

Bibliografia

Literatura

1. Bela A., Bolesławska E. (2005). *Oszustwa finansowe. Podręcznik dla audytorów*, InfoAudit, Warszawa.
2. Hulicka M. (2008). *Oszukańcza sprawozdawczość finansowa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
3. Jasiński W. (2013). *Nadużycia w przedsiębiorstwach, przeciwdziałanie i wykrywanie*, Poltext, Warszawa 2013.
4. Kamela-Sowińska A. (2015). *Audyt śledczy w jednostkach sektora finansów publicznych*, [w:] Szczepankiewicz E.I., Kamela-Sowińska A., Żółtowski R., Klak J., Szyba A., Młynarczyk K., Witkowska M., Luma A., *Kontrola i audyt wewnętrzny w jednostkach samorządu terytorialnego*, Wolters Kluwer, Warszawa.

5. Kamela-Sowińska A. (2010). *Audyt śledczy – pojęcie i zakres, Audyt w systemie kontroli*, red. W. Gabrusewicz, VI Ogólnopolska Konferencja Zawodowa, KIBR, Katedra Rachunkowości Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań.
6. Kutera M. (2008). *Rola audytu finansowego w wykrywaniu przestępstw gospodarczych*, Difin, Warszawa.
7. Piaszczyk A. (2009). *Audyt śledczy*, Prestiz, Lublin.
8. Schneider K. (2007). *Błędy i oszustwa w dokumentach finansowo-księgowych*, PWE, Warszawa.
9. Skorlińska-Mathiensen M. (2013). *Audyt śledczy*, [w:] *Problemy zapewnienia jakości sprawozdawczości i audytu w jednostkach gospodarczych*, „Zeszyty Naukowe”, nr 2(10), red. E.I. Szczepankiewicz, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu i Rachunkowości w Poznaniu, Poznań.
10. Wąsowski W. (2010). *Kreatywna rachunkowość. Falszowanie sprawozdań finansowych*, Difin, Warszawa.

Akta prawne

1. Ustawa z dnia 16 października 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu brudnych pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (t.j. Dz.U. 2018 r., poz. 723).
2. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 383).

Źródła internetowe

1. <https://cyberwiedza.pl/zs/anomaly-detection/> (dostęp: 18.05.2025).
2. https://econjournals.sgh.waw.pl/public/journals/5/archiwum_2018_2014/2017/ZN_154/Anetta_Kadej_154.pdf (dostęp: 18.05.2025).
3. <https://fraud-control.pl/uslugi/audyt-dochodzeniowy/> (dostęp: 18.05.2025).
4. <https://hipermedium.pl/b/geolokalizacja-jak-dziala-i-z-jakich-danych-korzysta,25> (dostęp: 18.05.2025).
5. <https://kpmg.com/pl/pl/home/services/deal-advisory/zarzadzanie-ryzykiem-naduzyc-i-uslugi-dochodzeniowe/audyty-sledcze.html> (dostęp: 18.05.2025).
6. <https://predictivesolutions.pl/sna-czyli-siec-jako-obiekt-analzy> (dostęp: 18.05.2025).
7. <https://recovery.pl/informatyka-sledcza-narzedziem-pozyskiwania-dowodow-z-cyfrowych-nosnikow> (dostęp: 18.05.2025).

8. <https://www.ovhcloud.com/pl/learn/what-is-data-analytics/> (dostęp: 18.05.2025).
9. <https://www.pwc.com/gx/en/services/forensics/economic-crime-survey.html> (dostęp: 18.05.2025).

7. Audyt śledczy w wykrywaniu nieuczciwych praktyk finansowych – przykład piramid finansowych

7.1. Wprowadzenie

We współczesnych czasach bez wątpienia audyt śledczy odgrywa niebagatelną rolę w funkcjonowaniu całego rynku finansowego, w tym w odpowiedniej analizie i identyfikacji zagrożeń finansowych, które mogą bezpośrednio przekładać się na niestabilność rynku oraz prowadzić do niebezpieczeństwa dla inwestorów. Oszustwem finansowym na imponującą skalę, mającym destrukcyjny charakter zarówno dla indywidualnych inwestorów, jak i większych podmiotów jest przykład piramidy finansowej stworzonej przez Bernarda Lawrence'a Madoffa, która przez blisko ponad 40 lat funkcjonowała niezauważona przez organy państwa i instytucje regulacyjne, przyjmując postać fikcyjnie legalnej działalności – funduszu inwestycyjnego.

Niedostateczna kontrola i luki w mechanizmach regulacyjnych spowodowały, że oszustwo rozrosło się na gigantyczną skalę. Rozwój rynków finansowych jednocześnie spowodował akcelerację znaczenia audytu śledczego, tym samym przypadek oszustwa Madoffa udowadnia jak istotna w kontekście ochrony rynku finansowego jest transparentność, niezależność oraz umiejętność szybkiego reagowania w przypadku niepokojących sygnałów. Globalizacja wywiera konieczność wprowadzania skutecznych przepisów i innych regulacji, a tym samym profesjonalnych działań audytorskich, tak aby skutecznie móc zminimalizować ryzyko wystąpienia podobnych oszustw finansowych w przyszłości.

7.2. Audyt śledczy w walce z oszustwami finansowymi

Postępująca obecnie digitalizacja sektora finansów oraz stały rozwój sztucznej inteligencji może przyczyniać się do niestabilności oraz

powstawania zagrożeń gospodarczych. Stwarza to nie tylko problem dla ekonomistów, ale także inwestorów, oczekujących wysokich stóp zwrotu z inwestycji. Inwestorzy kierujący się chęcią pomnażania kapitału niejednokrotnie mogą zostać uwikłani w oszukańcze procedury i tym samym stracić pokaźne kwoty.

Oszustwa finansowe mogą przybierać wiele form i rodzajów, począwszy od fałszowania zapisów księgowych, manipulowania informacjami umieszczanymi w sprawozdaniach finansowych poprzez pranie brudnych pieniędzy, a kończąc na wielopoziomowych rozbudowanych schematach oszukańczych, takich jak piramidy finansowe. Problematyka tych ostatnich zostanie bliżej przybliżona w następnych fragmentach rozdziału, zanim jednak to nastąpi, należy zaznajomić się ze specyfiką samego oszustwa finansowego oraz audytu śledczego wychodzącego mu naprzeciw.

Definicja oszustwa finansowego kładzie nacisk przede wszystkim na działalność umyślną podmiotu, mającą na celu osiągnięcie nielegalnych korzyści poprzez wprowadzanie w błąd nie tylko inwestorów, organów regulacyjnych, ale również instytucji finansowych. Dodatkowo M. Kutera oprócz umyślnego postępowania określa oszustwo jako działanie, które jest podejmowane w celu zapewnienia bezprawnych korzyści¹⁵⁸. Nie można zaprzeczyć, iż postępujący rozwój w kontekście technologii informatycznych sprzyja zagrożeniom związanym z powstawaniem oszustw¹⁵⁹. Z tego również powodu rośnie zainteresowanie narzędziami, które mogłyby przyczynić się do szybszego wykrywania, a tym samym przeciwdziałania i rozprzestrzeniania się tych niebezpieczeństw. Wśród narzędzi kluczowych w wykrywaniu oraz walce z nadużyciami oraz oszustwami finansowymi jest audyt śledczy.

W celu prawidłowego zaznajomienia się z tematyką poruszaną w opracowaniu rozważania należy przede wszystkim rozpocząć od definicji audytu śledczego. Ł. Szymański w jednym z artykułów poświęconych tematyce audytu śledczego porównuje go do specjalistycznego badania, które jest prowadzone przede wszystkim w celu udokumentowania, a także analizie ewentualnych nieprawidłowości występujących

¹⁵⁸ M. Kutera, *Rola audytu finansowego w wykrywaniu przestępstw gospodarczych*, Difin, Warszawa 2008, s. 26.

¹⁵⁹ M. Kutera, *Whistleblowing jako narzędzie wykrywania oszustw gospodarczych*, „Zeszyt Naukowy SGH”, nr 152, s. 125.

w jednostce¹⁶⁰. S. Matusik z kolei podkreśla, iż zadania z zakresu audytu śledczego powinny być wykonywane przez fachowców najwyższej klasy, mających wiedzę z dziedzin takich jak: prawo, finanse oraz rachunkowość, gdyż ma on powiązanie z usługami o charakterze stricte dochodzeniowym, a nawet autor określa je jako detektywistyczne, ponieważ opierają się na znajdowaniu dowodów i nieprawidłowości oraz określaniu ich skali¹⁶¹.

Na wstępie należy także podkreślić, iż ten rodzaj audytu różni się od jego tradycyjnej formy. Różnicami są przede wszystkim zakres, przedmiot, częstotliwość oraz szczegółowość audytu śledczego, który w porównaniu do audytu tradycyjnego charakteryzuje się wykorzystaniem specjalistycznych technik śledczych. Bazuje on także na rozszerzonej puli narzędzi przeznaczonych nie tylko do analizy danych cyfrowych, ale i narzędziach wykorzystywanych podczas dochodzeń policyjnych, czy technik kryminalistycznych. Ten rodzaj audytu nierzadko wiąże się z większymi nakładami zasobów, czasu oraz wspomnianym również rozszerzonym zakresem wiedzy audytora. Audyt śledczy można także podzielić na dwie główne fazy. Pierwszą z nich – fazę wykrywania – podczas, której audytor skupia się na wstępnej analizie oraz weryfikacji potencjalnych zagrożeń, gromadzenie dokumentów źródłowych niezbędnych do analizy oraz wybór odpowiednich technik wykrywania nadużyć. Z kolei druga – faza dochodzeniowa – wyróżnia się czynnościami związanymi z badaniem dokumentów źródłowych, przeprowadzaniem raportu z audytu, który w niektórych przypadkach może być kierowany do organów zewnętrznych takich jak prokuratura czy sądy¹⁶². Kolejną różnicą pomiędzy audytem tradycyjnym a śledczym jest jego końcowy rezultat, z tym drugim bowiem może wiązać się podjęcie kroków prawnych, w tym również wszelkiego typu postępowań cywilnych czy prawnych¹⁶³.

¹⁶⁰ Ł. Szymański, *Czym jest audyt śledczy? Definicja, metodologia, zastosowanie i wpływ na bezpieczeństwo organizacji*, <https://eitt.pl/baza-wiedzy/audyt-sledczy-co-to-jest-jak-dziala/> (dostęp: 13.03.2025).

¹⁶¹ S. Matusik, *Zarządzanie ryzykiem w procesie audytu finansowego przedsiębiorstwa*, „Nauki o Finansach”, nr 3(28), 2016., s. 78.

¹⁶² E.I. Szczepankiewicz, *Rewizja finansowa, audyt wewnętrzny a audyt śledczy w wykrywaniu oszustw gospodarczych*, „Zeszyt Naukowy SGH”, nr 152, 2016, s. 88.

¹⁶³ Ł. Szymański, *op. cit.*

Wspominając o audycie śledczym, nie można pominąć podstawowych celów, dla których taki rodzaj badania jest przeprowadzany. Główny cel należy określić jako rozpoznanie oraz odpowiednie udokumentowanie nieprawidłowości, biorąc pod uwagę także aspekty operacyjne oraz finansowe w funkcjonowaniu jednostki. Podkreślić należy również, iż takie badanie nie jest przeprowadzone jedynie w celu wykrywania oszustw, ale też zapobiegania wystąpieniu ewentualnych nieprawidłowości w przyszłości¹⁶⁴. Audyt śledczy dodatkowo może przysporzyć korzyści jednostce badanej, co wynika przede wszystkim z jego prewencyjnego charakteru. Dzięki weryfikacji przez audytora słabszych obszarów funkcjonowania jednostki ma ona możliwość wprowadzenia odpowiednich narzędzi, mechanizmów i procedur, które nie tylko skutecznie mogą usprawnić jej funkcjonowanie, ale także zapobiec ewentualnym zagrożeniom.

Poruszywszy tematykę audytu śledczego, nie można przejść obojętnie wobec postaci audytora odpowiedzialnego za przeprowadzenie badania. Jest on bowiem odpowiedzialny nie tylko za obszary finansowe funkcjonowania jednostki, ale także za weryfikację obszarów niefinansowych¹⁶⁵. Taka osoba powinna wykazywać się niezależnością oraz docieklivością, które mogą okazać się niezbędne podczas prawidłowego weryfikowania zaistniałych okoliczności, tym samym przyczyniając się do identyfikowania osób odpowiedzialnych za ewentualne nieprawidłowości. Pośród cech wyróżniających audytora powinny znaleźć się także skrupulatność, odporność na presję, dyskrecja, umiejętności analitycznego myślenia oraz wspomniana już znajomość prawa oraz regulacji. Wymienione cechy mają jak w największym stopniu przyczynić się do wiarygodnego określenia sytuacji badanej jednostki. Precyzja jest niezbędna, gdyż nawet najmniejszy szczegół w prowadzonym badaniu może okazać się znaczący. W przypadku poruszania się w obszarze ewentualnych nadużyć finansowych mogą wystąpić ewentualne próby manipulacji decyzji audytora, dlatego tak ważna jest jego odporność na presję oraz naciski zewnętrzne. Nie można zapominać także o konieczności posługiwania się umiejętnościami analitycznego myślenia, łączenie faktów, odpowiednia

¹⁶⁴ *Ibidem*.

¹⁶⁵ A. Bartoszewicz, S. Bartoszewicz, *Implementacja systemu zwalczania nadużyć finansowych przez Instytucję Zarządzającą na potrzeby audytu desygnacyjnego*, „Zeszyt Naukowy SGH”, nr 152, 2016, s. 62.

analiza występujących w jednostce zdarzeń, tak aby w jak najlepszym stopniu zaznajomić się z sytuacją panującą w jednostce. Pomocna może się okazać umiejętność skutecznej komunikacji z osobami w środowisku organizacji, począwszy od pracowników, a kończąc na najwyższym szczeblu – kadrze zarządzającej. Umiejętności interpersonalne staną się bowiem kluczowe podczas prowadzenia wywiadów, przesłuchań oraz zbieraniu niezbędnych zeznań.

Proces audytu śledczego jest zaopatrzony w rozbudowany system wyspecjalizowanych narzędzi oraz nowoczesnych technologii. Istotny wpływ na intensyfikację tego rozwoju ma wykorzystywanie automatyzacji oraz zaawansowanych technologii. Kluczowa podczas tego procesu okazuje się analiza danych finansowych oraz niefinansowych, a jest to zapewnione dzięki odpowiedniemu oprogramowaniu, które pomaga w identyfikacji występowania ewentualnych anomalii mogących świadczyć o nadużyciach. Postęp nowoczesnych technologii, w tym również uczenia maszynowego oraz sztucznej inteligencji, mogą przyczyniać się do usprawniania i skracania procesu badania, ponieważ zapewniają automatyczną identyfikację ewentualnych odchyleń od wzorców, tym samym mogą lepiej wykrywać nietypowe transakcje¹⁶⁶. Szybsza identyfikacja potencjalnych zagrożeń, a tym samym sprawniejsze podejmowanie odpowiednich działań korzystnie wpływa na skuteczność audytu śledczego. Z drugiej jednak strony wspomniany wzrost znaczenia sztucznej inteligencji oraz nowoczesnych rozwiązań wywiera na audycie śledczym konieczność wprowadzania coraz to bardziej rozbudowanych aspektów związanych z bezpieczeństwem cyfrowym¹⁶⁷. Na podstawie przedstawionych informacji można sformułować stwierdzenie, iż audyt śledczy, dzięki zastosowaniu szerokiego wachlarza narzędzi, może bez wątpienia stać się jednym z nowoczesnych rozwiązań mogących wykrywać nadużycia, przestępstwa oraz oszustwa gospodarcze¹⁶⁸. Doskonalenie tego narzędzia staje się koniecznością nie tylko w aspektach identyfikacji ryzyka defraudacji środków finansowych, ale także budowania wizerunku organizacji chroniącej swoje aktywa przed nieuprawnionym ich przywłaszczeniem.

¹⁶⁶ Ł. Szymański, *op. cit.*

¹⁶⁷ *Ibidem.*

¹⁶⁸ E.I. Szczepankiewicz, *op. cit.*, s. 74.

Jak można zauważyć, audyt śledczy odgrywa istotną rolę w identyfikacji oraz analizie oszustw gospodarczych, w tym także przypadków o charakterze finansowym¹⁶⁹. Dogłębna analiza i zakres jego szczegółowości pozwalają na monitorowanie nieprawidłowości i skuteczne im przeciwdziałanie. Pomimo starań zarówno audytorów, jak i instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo na rynku oszustwa finansowe stale stanowią jeden z głównych problemów, z którymi mamy do czynienia w gospodarce. Przyjmując formy od pozornie nieistotnych, takich jak chociażby manipulacje dokumentami księgowymi, nadużycia finansowe czy podatkowe, poprzez pranie brudnych pieniędzy, a kończąc na wielkoskalowych oszustwach. Te ostatnie mogą być określane jako jedne z najbardziej złożonych, destrukcyjnych i spektakularnych przestępstw finansowych, do których bez wątpienia można zaliczyć znane na całym świecie piramidy finansowe. W poniższej części pracy ta tematyka zostanie bliżej omówiona, a przede wszystkim przybliżone zostaną zasady funkcjonowania piramid, metody ich wykrywania oraz przeciwdziałania, a także kluczowa rola audytu śledczego wychodzącego im naprzeciw.

7.3. Piramidy finansowe jako istota oszustwa finansowego

Z przykładami piramid finansowych na rynkach światowych mierzymy się od dziesięcioleci. Czasami są one traktowane jako wyznacznik występujących na nim niedoskonałości i nieprawidłowości w działaniu organów odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa. Zanim jednak przejdziemy do dalszych rozważań, należy podkreślić, iż pomimo rozwoju nowoczesnych technologii, które teoretycznie mogą przyczynić się do zapewnienia większego poziomu bezpieczeństwa, jednocześnie żaden system – nawet ten działający na podstawie najnowocześniejszych form przeciwdziałania nadużyciom – nie może być określony jako całkowicie wolny od ryzyka. Bowiem to właśnie wspomniane ryzyko jest elementem, którego nie da się całkowicie wyeliminować¹⁷⁰. Klu-

¹⁶⁹ I. Emerling, *Rola audytu w wykrywaniu nadużyć gospodarczych*, „Zeszyt Naukowy SGH”, nr 154, 2017, s. 16.

¹⁷⁰ M. Szczerbak, *Rola audytu finansowego w wykrywaniu nadużyć gospodarczych. Nowoczesne systemy zarządzania*, „Zeszyt Naukowy. Instytut Organizacji i Zarządzania, Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie”, nr 14, 2019, s. 212.

czowym czynnikiem występującym na rynku pozostaje także asymetria informacji.

Rozważania dotyczące piramid finansowych należy rozpocząć od ich definicji. M. Pachucki przedstawia piramidę jako strukturę, w której zyski uczestników są bezpośrednio powiązane z późniejszymi wpłatami kolejnych osób zainteresowanych możliwością osiągnięcia korzyści, czyli inaczej mówiąc osób – znajdujących się niżej w strukturze¹⁷¹. Można zatem określić, iż działanie takiej piramidy jest bezpośrednio zależne od kapitałów wnoszonych przez nowych uczestników struktury. Znając schemat funkcjonowania, nie jest tajemnicą, że prędzej czy później dojdzie do upadku takiej piramidy. Piramidy cieszą się dużą popularnością głównie dzięki rzekomej gwarancji wysokich stóp zwrotu dla oferowaną inwestorom.

Dodatkowo, kluczową rolę w promowaniu tego schematu odgrywa marketing, kreujący wizerunek jednostki jako niezwykle przejrzystej i transparentnej. W rzeczywistości jednak dostęp do informacji dla klientów bardzo często okazuje się utrudniony, a w większości przypadków nawet niemożliwy. Dla twórcy piramidy priorytetem jest jak najdłuższe przetrwanie piramidy, gdyż to właśnie tym sposobem jest w stanie wyludzać od nieświadomych jej uczestników coraz to większe sumy pieniężne. Może dojść do sytuacji, w których inwestorzy będą decydowali się na wycofanie zainwestowanych środków – dopóki kwoty te będą niewielkie – nie będzie to stanowiło problemu, jednak w momencie, w którym pojawią się niepokoje i wątpliwości wśród inwestujących, a kwoty wycofywanych środków będą wysokie doprowadzi to do upadku piramidy finansowej. M. Pachucki w swojej książce trafnie zauważył, że schemat piramidy można z dużym powodzeniem porównać do domku z kart¹⁷².

Wspomniana poprzednio asymetria informacji ma niekorzystny wpływ na kapitałodawców, dlatego bardzo ważna w tym aspekcie staje się edukacja finansowa. Do przejawów takiej działalności można

¹⁷¹ M. Pachucki, *Piramidy finansowe: metody i sposoby zapobiegania*, [w:] *Manipulacje i oszustwa na rynku finansowym. Perspektywa konsumenta. Wykrywanie, przeciwdziałanie, zapobieganie*, red. A. Jurkowska-Zeidler, E. Rutkowska-Tomaszewska, A. Wiktorow, J. Monkiewicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2020, s. 211.

¹⁷² M. Pachucki, *Piramidy i inne oszustwa na rynku finansowym. Poradnik klienta usług finansowych*, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2016, s. 11.

zaliczyć chociażby kampanię prowadzoną przez Komisję Nadzoru Finansowego (KNF) „Nie wszystko złoto co się świeci – inwestuj świadomie!”¹⁷³. Dodatkowo działania KNF obejmują także szereg innych działań, regulacji, tworzenia listy ostrzeżeń publicznych – przyjmując działania prewencyjne w celu jak najbardziej skutecznej walki z nadużyciami na rynku.

W kontekście prawodawstwa pojęcie piramidy finansowej bardzo często jest przedstawiane jako tożsame pojęcie do schematu Ponziego. To właśnie Charlesa Ponziego określa się jako prekursora znanych obecnie piramid. Wynika to m.in. z faktu zastosowania przez niego po raz pierwszy w historii tego mechanizmu. Można powiedzieć, iż stworzony przez niego w 1920 r. mechanizm stał się „inspiracją” dla przyszłych oszustów finansowych. Pomimo upływu czasu i zmian, do jakich doszło na przestrzeni tych lat, piramidy nadal bazują na podwalinach z przeszłości¹⁷⁴.

7.4. Przykład największego oszustwa finansowego we współczesnej historii

Po zapoznaniu się z definicją, ze schematem działania oraz genezą powstania piramid finansowych można przejść do meritum, a mianowicie największego oszustwa finansowego znanego współczesnej historii. Postać Bernarda Lawrence’a Madoffa jest znana milionom osób na całym świecie. Przez lata dumnie przyjmował tytuł jednego z najlepszych finansistów na Wall Street, a później zapisał się na kartach historii jako twórca największej piramidy finansowej na świecie. Jego postać stała się inspiracją dla wielu reżyserów przedstawiających jego postać w filmach i serialach. Wśród nich można w szczególności wyróżnić film *Arcyoszust* z Robertem De Niro w roli głównej z 2007 r. w reżyserii Barry’ego Levinsona oraz produkcję serialu dokumentalnego Joego Berlingera *Madoff: potwór z Wall Street* z 2023 r.

¹⁷³ *Nie wszystko złoto co się świeci – inwestuj świadomie!* Komisja Nadzoru Finansowego, https://www.knf.gov.pl/dla_konsumenta/kampanie_informacyjne/nie_wszystko_zloto_co_sie_swieci (dostęp 13.03.2025).

¹⁷⁴ S. Bielecka, *Piramidy i inne oszustwa na rynku finansowym a znaczenie marketingu wielopoziomowego*, [w:] *Marketing On. Siła innowacji*, red. H. Hall, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2017, s. 43.

Madoff prowadził firmę inwestycyjną Bernard L. Madoff Investment Securities LLC (BLMIS) z siedzibą w Nowym Jorku na Manhattanie. Na dwóch piętrach słynnego wieżowca Lipstick Building prowadził legalną działalność, gdzie codziennie setki pracowników dokonywało transakcji na giełdach światowych, kryjąc tym samym to, co działo się na innym piętrze – sercu piramidy finansowej¹⁷⁵. Doskonała lokalizacja, nowoczesna i prestiżowa siedziba firmy, zapewnienia o znakomitej kondycji finansowej miały zachęcać inwestorów oraz dawać im przekonanie, iż inwestycja w BLMIS jest dla nich ogromnym sukcesem i możliwością.

Bernard Madoff był uznawany za prekursora we wdrażaniu nowych technologii zarówno w kontekście gospodarczym, jak i komunikacyjnym. Zapewniło mu to duże uznanie ze strony najważniejszych podmiotów w Stanach Zjednoczonych, a wśród nich m.in. Securities and Exchange Commission (SEC) oraz New York Stock Exchange (NYSE)¹⁷⁶. Dodatkowo pomagał on we wprowadzaniu nowych regulacji i rozwiązań w sektorze finansowym oraz zajmował wysokie stanowiska, jako członek rady gubernatorów, przewodniczący rad nadzorczych wielu fundacji, wiceprezes National Association of Securities Dealers (NASD) oraz trzy kadencje jako prezes zarządu w National Association of Securities Dealers Automated Quotations (NASDAQ).

Kryzys finansowy w 2008 r. był bezpośrednią przyczyną upadku piramidy Madoffa. To wtedy znaczna część inwestorów zaczęła wycofywać zainwestowane środki. Niedługo później BLMIS zaczęła borykać się z problemami finansowymi, które przyczyniły się do utraty płynności, a tym samym do niestabilności i w konsekwencji rozpadu całego oszukańczego schematu. Dostępne źródła szacują, iż ofiarą oszustwa padło ponad 5 tys. inwestorów, zaczynając od drobnych klientów indywidualnych, poprzez hollywoodzkie gwiazdy, polityków, laureatów Pokojowej Nagrody Nobla, uczelnie wyższe, banki, fundacje, na największych firmach i podmiotach gospodarczych kończąc. Określa się, że łącznie powierzyli Madoffowi równowartość 65 mld dol.¹⁷⁷ BLMIS

¹⁷⁵ D.B. Henriques, *The wizard of lies. Bernie Madoff and the death of trust*, Henry Holt & Company Inc, New York 2011.

¹⁷⁶ *Ibidem*.

¹⁷⁷ M. Pachucki, *Piramidy i inne oszustwa...*, s. 11-12.

ostatecznie upadła w 2009 r., a upadłość doprowadziła do zachwiania równowagi i bezpieczeństwa na światowych rynkach.

W ciągu kilku dni z szanowanego na Wall Street finansisty stał się jedną z najbardziej zniechęconych osób w historii Stanów Zjednoczonych. Jego proces miał miejsce 11 grudnia 2008 r. i to właśnie wtedy usłyszał 11 zarzutów. Składały się na nie m.in. oszustwa związane z manipulacją i fałszowaniem dokumentów księgowych, działaniem na szkodę inwestorów, praniem brudnych pieniędzy na skalę ogólnoswiatową oraz składaniem fałszywych zeznań¹⁷⁸. W wyniku postawionych mu zarzutów skazano go na 150 lat pozbawienia wolności.

Znaczącą część inwestorów, która powierzyła środki Madoffowi, otwarcie krytykowała i oskarżała instytucje odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa na rynku za nie zapobiegnięcie oszustwu, trwającemu przez blisko 40 lat. Inwestorzy główną odpowiedzialnością obciążają SEC, zarzucając niewystarczające regulacje i narzędzia odpowiadające za nadzór nad rynkiem. Pomimo licznych zgłoszeń, które wpływały do instytucji przez lata funkcjonowania BLMIS, Amerykańska Komisja Papierów Wartościowych i Giełd nie podjęła żadnych działań w kierunku weryfikacji, tym samym nielegalna działalność Madoffa kwitła, a on funkcjonował jako czynny uczestnik oraz autorytet na rynku.

Upadek piramidy wywołał konsekwencje: przyczynił się do utraty oszczędności inwestorów indywidualnych oraz instytucjonalnych, ale także negatywnie wpłynął na postrzeganie instytucji inwestycyjnych oraz regulacyjnych. W konsekwencji podmioty te stanęły przed niełatwym zadaniem odbudowania swojej pozycji oraz koniecznością usprawnienia nadzoru nad rynkiem finansowym, rozbudowaniem przepisów prawa i zaostrzeniem obecnych, powstały także nowe instytucje będące odpowiedzialne za wspieranie interesów inwestorów oraz nałożono większe oczekiwania na audyt i kontrolę firm, które działanie opierają na działalności stricte inwestycyjnej.

¹⁷⁸ P. Masiukiewicz, *Piramidy finansowe. Teoria, regulacje i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2015, s. 80-81.

7.5. Zapewnienia KNF

KNF zapewniła, iż Fundusz Madoffa nie prowadził działalności na terytorium Rzeczypospolitej Polski. Jednak pomimo braku wystąpienia bezpośrednich powiązań z jego działalnością na polskim rynku finansowym doszło do negatywnych efektów, a szczególnie do osłabienia polskiego rynku giełdowego. Przybliżona tu historia Madoffa dotyczy ogromnego kłamstwa i chciwości, która zapisała się na kartach historii Stanów Zjednoczonych jako jedna z największych katastrof finansowych w skali całego kraju, a nawet świata. W książce pt. *The wizard of lies. Bernie Madoff and the death of trust* Diany B. Henriques padło trafne określenie jego postaci – „Madoff nie był nieludzką potworną. On był potwornie ludzki”. To właśnie dlatego przypuszcza się, że tak szybko zyskiwał zaufanie swoich inwestorów¹⁷⁹. Widać, jak szybko można zbudować także we współczesnym świecie mechanizm oszustwa finansowego, które może negatywnie dotknąć miliony ludzi na całym świecie.

7.6. Podsumowanie

Upadek piramidy uwydatnił ogromną słabość systemów regulacyjnych, a także podkreślił szereg nieprawidłowości i uchybień ze strony podmiotów mających gwarantować bezpieczeństwo rynków, pokazał także jakie konsekwencje może nieść za sobą brak odpowiedniej kontroli oraz państwowego nadzoru. Po wyjściu na jaw piramidy finansowej to właśnie audyt śledczy odegrał kluczową rolę w szczegółowej identyfikacji, analizie, oszacowaniu strat oraz identyfikowaniu osób dotkniętych całym procederem. Przypadek tego oszustwa pozawala zrozumieć jak istotne w funkcjonowaniu rynku są narzędzia i mechanizmy kontrolne, a także wykrywanie odchyłeń i anomalii na wczesnym etapie. Można przypuszczać, iż gdyby procedury audytowe zostały wdrożone we wczesnej fazie skala oszustwa, a w konsekwencji strat poniesionych przez inwestorów mogłaby być znacznie mniejsza.

Wspomniana już wcześniej rola audytu śledczego jest niezwykle istotna w skutecznej walce z oszustwami finansowymi, zarówno

¹⁷⁹ D.B. Henriques, *op. cit.*, s. 26.

w kontekście analizy i ujawnianiu istniejących nieprawidłowości, jak i w przeciwdziałaniu występowania kolejnych. Należy dokonać wszelkich starań, aby poruszony tutaj przykład piramidy Bernarda Madoffa stał się przestrożą, a także impulsem do wzmocnienia roli, jaką kontrola wewnętrzna/finansowa odgrywa w wykrywaniu oszustw finansowych, tak aby zapewnić bezpieczeństwo całego rynku, jak i jego uczestników. W świecie cyfrowym taka kontrola powinna być przede wszystkim skuteczna i ukierunkowana na zarządzanie zmianami w przeszłości każdej organizacji.

Bibliografia

1. Bartoszewicz A., Bartoszewicz S. (2016). *Implementacja systemu zwalczania nadużyć finansowych przez Instytucję Zarządzającą na potrzeby audytu desygnacyjnego*, „Zeszyt Naukowy SGH”, nr 152.
2. Bielecka S. (2017). *Piramidy i inne oszustwa na rynku finansowym, a znaczenie marketingu wielopoziomowego*, [w:] *Marketing On. Siła innowacji*, red. H. Hall, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów.
3. Emerling I. (2017). *Rola audytu w wykrywaniu nadużyć gospodarczych*, „Zeszyt Naukowy SGH”, nr 154.
4. Henriques D.B. (2011). *The wizard of lies. Bernie Madoff and the death of trust*, Henry Holt & Company Inc., New York.
5. Kutera M. (2008). *Rola audytu finansowego w wykrywaniu przestępstw gospodarczych*, Difin, Warszawa.
6. Kutera M. (2016). *Whistleblowing jako narzędzie wykrywania oszustw gospodarczych*, „Zeszyt Naukowy SGH”, nr 152.
7. Masiukiewicz P. (2015). *Piramidy finansowe. Teoria, regulacje i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
8. Matusik S. (2016). *Zarządzanie ryzykiem w procesie audytu finansowego przedsiębiorstwa*, „Nauki o Finansach”, nr 3(28).
9. *Nie wszystko złoto co się świeci – inwestuj świadomie!* https://www.knf.gov.pl/dla_konsumenta/kampanie_informacyjne/nie_wszystko_zloto_co_sie_swieci (dostęp 13.03.2025).
10. Pachucki M. (2020). *Piramidy finansowe: metody i sposoby zapobiegania*, [w:] *Manipulacje i oszustwa na rynku finansowym. Perspektywa konsumenta. Wykrywanie, przeciwdziałanie, zapobieganie*, red. A. Jurkowska-Zeidler, E. Rutkowska-Tomaszewska, A. Wiktorow, J. Monkiewicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

11. Pachucki M. (2016). *Piramidy i inne oszustwa na rynku finansowym. Poradnik klienta usług finansowych*, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa.
12. Szczepankiewicz E.I. (2016). *Rewizja finansowa, audyt wewnętrzny a audyt śledczy w wykrywaniu oszustw gospodarczych*, „Zeszyt Naukowy SGH”, nr 152.
13. Szczerbak M. (2019). *Rola audytu finansowego w wykrywaniu nadużyć gospodarczych, Nowoczesne systemy zarządzania*, „Zeszyt Naukowy. Instytut Organizacji i Zarządzania, WAT w Warszawie”, nr 14.
14. Szymański Ł. *Czym jest Audyt śledczy? Definicja, metodologia, zastosowanie i wpływ na bezpieczeństwo organizacji*, <https://eitt.pl/baza-wiedzy/audyt-sledczy-co-to-jest-jak-dziala/> (dostęp: 1.01.2025).

8. Teoretyczne aspekty przestępczości gospodarczej

8.1. Wprowadzenie

Gospodarka jest dziedziną życia, która służy pomnażaniu dóbr o charakterze majątkowym – korzyść majątkowa natomiast jest nieodłącznym elementem aktywności gospodarczej – ta sfera stosunków społecznych jest szczególnie narażona na wszelkiego rodzaju niebezpieczeństwa. Obecnie przestępstwa gospodarcze stanowią poważne zagrożenie dla prawidłowego funkcjonowania rynków kapitałowych. Mają one negatywny wpływ na prawidłową alokację zasobów finansowych, które posiadają inwestorzy. W każdym nadużyciu gospodarczym dochodzi do naruszenia praw jakiejś grupy finansującej bezpośrednio lub pośrednio działalność podmiotu gospodarczego, przede wszystkim właścicieli przedsiębiorstw (akcjonariuszy, udziałowców), czyli inwestorów angażujących własne wolne środki pieniężne w dane przedsięwzięcie gospodarcze. Działalność firm jest też finansowana kapitałami obcymi. W takim przypadku ryzyko ponoszą głównie kredytodawcy (banki) oraz inne grupy – kontrahenci, pracownicy, instytucje publiczno-prawne¹⁸⁰.

Celem tej części opracowania jest przedstawienie problemu przestępczości gospodarczej, jej rodzajów, skutków oraz zaprezentowanie danych statystycznych. Dodatkowo, przedstawiony zostanie skutek pandemii COVID-19 na przestępczość gospodarczą w Polsce w latach 2019-2022.

8.2. Definicja i klasyfikacja nadużyć finansowych

Literatura przedmiotu prezentuje wiele różnych klasyfikacji nadużyć finansowych. Jedne z nich za główne kryterium podziału przyjmują rodzaj popełnianego nadużycia, inne – stopień wykrywalności, osoby uczestniczące w procederze czy też charakter szkody. Zdecydowanie

¹⁸⁰ M. Kutera, *Rola audytu finansowego w wykrywaniu przestępstw gospodarczych*, Difin, Warszawa 2008, s. 134-140.

najbardziej użyteczna jest klasyfikacja oparta na kryterium przedmiotowym. Ma ona również wiodące znaczenie przy identyfikowaniu danego nadużycia jako przestępstwo gospodarcze. Należy bowiem wyraźnie stwierdzić, że nie każde oszustwo jest przestępstwem gospodarczym. Staje się nim dopiero wówczas, gdy można przyporządkować do niego konkretny przepis prawa karnego. Jeżeli nie można dokonać takiego powiązania, nie ma mowy o przestępstwie gospodarczym i możliwości pociągnięcia sprawców do odpowiedzialności karnej¹⁸¹. W polskim systemie prawnym nie istnieje formalna definicja przestępstwa gospodarczego. Niemniej zgodnie z doktryną jest to specyficzny rodzaj przestępstwa, ściśle związany z działalnością gospodarczą lub finansową. Polega na naruszaniu przepisów prawa regulujących prowadzenie działalności gospodarczej, zarządzanie finansami lub manipulacje na rynku. Przestępstwa gospodarcze występują powszechnie w wielu krajach i posiadają potencjał wywoływania poważnych konsekwencji dla gospodarki¹⁸².

8.3. Rodzaje przestępstw gospodarczych

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. 2024, poz. 17) przestępstwa gospodarcze regulowane są w rozdziale 36 *Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu i interesom majątkowym w obrocie cywilnoprawnym*. Działania przestępcze obejmują m.in.:

- wyrządzenie szkody w obrocie gospodarczym (art. 296),
- korupcję gospodarczą (art. 296a),
- oszustwa kredytowe (art. 297),
- oszustwa asekuracyjne (art. 298),
- pranie pieniędzy (art. 299),
- udaremnienie lub uszczuplenie zaspokojenia wierzycieli (art. 300),
- doprowadzenie do upadłości lub niewypłacalności (art. 301),
- faworyzowanie wyłącznie wybranych wierzycieli (art. 302),

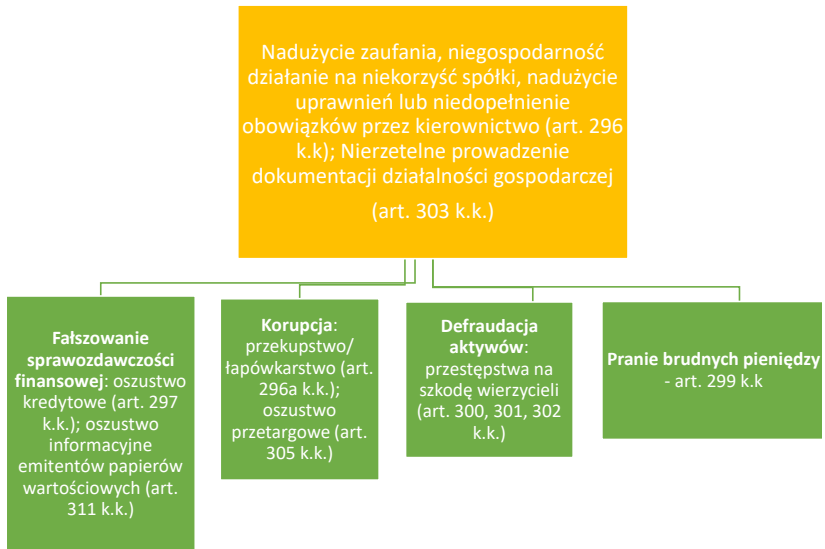
¹⁸¹ M. Kutera, *Audyt finansowy a przestępstwa gospodarcze*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, nr 105, 2009, s. 109-121.

¹⁸² *Przestępstwo gospodarcze* (2023), [w:] *Encyklopedia Zarządzania*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Przestępstwo_gospodarcze (dostęp: 12.05.2025).

- nierzetelne prowadzenie dokumentacji (art. 303),
- wyzysk kontrahenta (art. 304),
- udaremnienie przetargu (art. 305),
- usuwanie lub fałszowanie oznaczeń towaru (art. 306)¹⁸³.

M. Kutera w swojej publikacji pt. *Audyt finansowy a przestępstwa gospodarcze* wyróżniła następujące typy przestępstw gospodarczych przedstawione na rysunku 2.

Rysunek 2. Typy przestępstw gospodarczych według M. Kutera

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Kutera, *op. cit.*, s. 109-121.

¹⁸³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. 2024 r., poz. 17).

8.4. Podstawowe koncepcje przestępczości gospodarczej

Powstało wiele koncepcji przestępczości gospodarczej wytworzonych na gruncie europejskim, które bazują na fundamentalnej koncepcji przedmiotowej K. Lindemana, upatrującej istoty przestępczości gospodarczej w naruszeniach ponadindywidualnych dóbr życia gospodarczego. Ostatecznie jednak wskazano na cztery możliwe ujęcia: administracyjne, dziennikarskie, marksistowskie i profesjonalne¹⁸⁴.

Ujęcie administracyjne skupia się na dobrach chronionych prawem, które są atakowane czynami sprawców. Czołowym przedstawicielem takiego modelu definiowania jest K. Tiedemann, który twierdzi, że przestępczość gospodarcza składa się z zakazanych przez prawo zachowań, które uderzają w ponadindywidualne interesy gospodarcze, przy czym istota tych czynów sprowadza się do wykorzystywania zaufania niezbędnego do prowadzenia działalności w obrocie gospodarczym. Czyny te mają być zwrócone przeciwko obowiązującemu systemowi gospodarczemu¹⁸⁵.

W ujęciu dziennikarskim bardzo widoczne jest podłoże socjologiczne – stanowi ono przejaw dziennikarskiej ciekawości, tradycji poszukiwania sensacji oraz śledzenia największych afer. Cechy charakterystyczne dla tej koncepcji to: rozszerzenie pola obserwacji, wychodzenie poza czynniki kryminalne, co umożliwiło wykazanie powiązań natury przestępczej między światem mafijnym a zgodnymi z prawem strukturami finansowymi. Ponadto, zwróciło to również uwagę na sprawcach przestępstw gospodarczych i pokazanie, że są to często osoby szanowane, zajmujące wysoką pozycję w hierarchii społecznej. Niektórzy autorzy są zdania, że wadą ujęcia dziennikarskiego jest nadmierne przesunięcie ciężaru z czynu na osobę sprawcy¹⁸⁶.

Trzecia grupa powstała pod wpływem ideologii marksistowskiej – kładzie ona akcent na proceder przestępczego wyzyskiwania klas społecznych o niskim statusie materialnym przez tzw. klasy posiadające¹⁸⁷.

¹⁸⁴ O. Górniok, *Przestępczość gospodarcza...*, s. 11–12 oraz idem, *Pojęcie przestępczości gospodarczej a jej społeczno-polityczna warstwa*, [w:] E. Pływaczewski (red.), *Aktualne problemy prawa karnego i kryminologii*, Temida 2, Białystok 1998, s. 161.

¹⁸⁵ O. Górniok, *Pojęcie przestępczości...*, s. 164.

¹⁸⁶ *Ibidem*, s. 166.

¹⁸⁷ *Ibidem*, s. 169.

Ostatnia z grup teorii przestępczości gospodarczej odwołuje się do kryterium profesjonalizmu w prowadzeniu działalności rynkowej, stąd występują one też pod nazwą „przestępczość przedsiębiorstw”. Czołową przedstawicielką tych koncepcji jest M. Delmas-Marty, która zwraca uwagę, że przedmiotem przestępczości gospodarczej są głównie zachowania członków przedsiębiorstw, które godzą w porządek finansowy, ekonomiczno-społeczny oraz poziom życia danego społeczeństwa¹⁸⁸. W krajach o rozwiniętej gospodarce wolnorynkowej ok. 2/3 poważnych przestępstw gospodarczych popełnianych jest w związku z działalnością przedsiębiorstw. Do przestępczości przedsiębiorstw zaliczana jest szeroka gama czynów: przeciwko środowisku, konsumentom oraz bezpieczeństwu pracy.

8.5. Koncepcje w krajach anglosaskich – White Collar Crime i Blue Collar Crime

Teorie przestępczości gospodarczej, które wykształciły się w krajach anglosaskich, bazowały na podmiotowej koncepcji E.H. Sutherlanda, który wprowadził pojęcie przestępczości białych kołnierzyków (*White Collar Crime*). Wskazywał on, że przestępstwa gospodarcze popełniane są przez sprawców o wysokim statusie społecznym i zawodowym, którzy wykorzystując swoje uprzywilejowanie (głównie majątkowe), dopuszczają się rozlicznych przestępstw powiązanych zasadniczo z szeroko rozumianymi finansami¹⁸⁹. Inni autorzy anglosascy stworzyli z kolei koncepcję *Blue Collar Crime* (przestępczości niebieskich kołnierzyków), która postrzegała szerzej omawiane zjawisko, zaliczając do niego przestępstwa gospodarcze popełniane przez pracowników niższego szczebla. To właśnie oni nazywani byli tytułowymi niebieskimi kołnierzykami. Za cechy przestępczości gospodarczej, dostrzegane we wszystkich wymienionych wyżej koncepcjach, uznać można:

- brak w działaniach sprawców przemocy, która zastępowana jest działaniami mającymi pozory legalności, a polegającymi najczęściej

¹⁸⁸ M. Delmas-Marty, *Droit penal des affaires, Partie general, Politique Penal*, Presse Universitaires de France, Paris 1973, s. 7.

¹⁸⁹ E.H. Sutherland, *White Collar Crime*, Dryden Press, New York 1949 s. 9.

- na nadużywaniu instytucji życia gospodarczego, funkcjonujących w znacznym stopniu na zasadach publicznego zaufania,
- poważne straty materialne i niematerialne jako następstwa takich działań, przy czym te ostatnie wykraczają niekiedy poza sferę życia gospodarczego (np. w przypadku korupcji),
 - fakt, że ofiarami są głównie anonimowe osoby, gałęzie i instytucje systemu gospodarczego,
 - stosunkowo znaczna liczba sprawców rekrutuje się z wyższych warstw społecznych¹⁹⁰.

8.6. Dane statystyczne o liczbie przestępstw gospodarczych za lata 2020-2023

Główny Urząd Statystyczny opublikował dane o poziomie przestępstw gospodarczych stwierdzonych przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych w Polsce. Zostały one zaprezentowane w tabeli 1.

¹⁹⁰ O. Górniok, *Koncepcja przestępstw gospodarczych w doktrynie niemieckiej a polityka kryminalna*, „Państwo i Prawo”, nr 1, 1993, s. 62 oraz idem, *Przestępczość gospodarcza i jej zwalczanie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1994, s. 55-56.

Tabela 1. Liczba przestępstw gospodarczych w Polsce w latach 2020-2023

Nazwa	O charakterze gospodarczym			
	2020	2021	2022	2023
Polska	198 163	224 775	263 761	225 979
Dolnośląskie	11 513	14 828	16 160	14 508
Kujawsko-Pomorskie	8 286	10 155	15 598	13 799
Lubelskie	5 852	8 560	8 557	11 352
Lubuskie	4 709	7 280	4 696	5 107
Łódzkie	11 151	19 478	12 754	17 312
Małopolskie	24 666	24 124	23 128	25 309
Mazowieckie	24 209	28 850	32 683	32 742
Opolskie	2 576	4 806	4 257	4 475
Podkarpackie	12 961	10 237	8 191	7 119
Podlaskie	3 522	4 537	8 495	6 152
Pomorskie	8 708	12 515	14 960	12 124
Śląskie	45 902	46 841	77 579	41 524
Świętokrzyskie	8 429	6 000	7 412	5 640
Warmińsko-Mazurskie	5 319	5 076	7 435	7 517
Wielkopolskie	15 209	15 564	16 959	16 052
Zachodniopomorskie	5 151	5 924	4 897	5 247
Max	45 902	46 841	77 579	41 524
Min	2 576	4 537	4 257	4 475

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych GUS – <https://stat.gov.pl/publikacje/publikacje-a-z/> (dostęp: 15.05.2025).

Rysunek 3. Przepiępstwa gospodarcze stwierdzone przez policję w Polsce w 2023 r.

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych GUS – <https://stat.gov.pl/publikacje/publikacje-a-z/> (dostęp: 15.05.2025).

W ostatnich czterech latach największa liczba przestępstw została odnotowana przez policję w województwie śląskim. W 2020, 2021 i 2022 r. zauważalny jest wzrost liczby przestępstw. W roku 2023 natomiast widać znaczny spadek z 77 579 przestępstw w 2022 r. do 41 524. Niemniej są to znacznie wyższe wartości w porównaniu do pozostałych województw. Według raportów śląskiej policji rok 2024 był dla nich wyjątkowo aktywny. Statystyki pokazały, że wszczęli oni najwięcej w Polsce postępowań – 17,5 tys., stwierdzających popełnienie również największej w kraju liczby przestępstw – prawie 40 tys.

Z tak dużą liczbą przeprowadzonych postępowań śląscy policjanci mogą pochwalić się jednocześnie jednym z największych wskaźników wykrycia – 75,5%. Pomimo spadku ogólnej liczby przestępstw przestępstwa gospodarcze, do jakich dochodzi na terenie województwa śląskiego, stanowią ponad 16% ogółu przestępstw wykrytych w kraju, czyli prawie co szóste wykryte przestępstwo ujawniono na Śląsku. Województwem, które wykazuje najmniej przestępstw gospodarczych, jest województwo opolskie. Zauważalne jest jednak, że z roku na rok liczba tego rodzaju przestępstw rośnie.

W obszarze oszustw gospodarczych w 2024 r. wszczęto 92 527 postępowań przygotowawczych, co stanowi wzrost w stosunku do 2023 r.

o 2 762 sprawy. Ponadto w 2024 r. stwierdzono 132 577 przestępstw, co stanowi wzrost o 2 373 w porównaniu do 2023 r., kiedy to liczba ta wynosiła 130 204. Wychodząc naprzeciw wyzwaniom wynikającym z ulegających ciągłym zmianom sposobów działania sprawców oszustw gospodarczych, Biuro Zwalczania Przeszeczności Ekonomicznej KGP podejmowało działania ukierunkowane na wzmocnienie współpracy z podmiotami sektora bankowego oraz e-commerce. Jedną z inicjatyw było zorganizowanie z Urzędem Komisji Nadzoru Finansowego przedsięwzięcia w obszarze prawa, technologii i analizy kryptoaktywów. Przeszeczstwa gospodarcze powodują znaczne straty w mieniu Skarbu Państwa, dlatego jednym z priorytetów policjantów pionu ekonomicznego jest zabezpieczenie u podejrzanych mienia na poczet przyszłych kar i grzywien.

Rok 2024 był pod tym względem rekordowy. W prowadzonych przez policję sprawach zabezpieczono przedmioty, pojazdy, pieniądze, udziały w spółkach, akcje i nieruchomości o łącznej wartości 3 359 031 618,00 zł, co stanowi ponad 24-proc. wzrost w stosunku do 2023 r., w którym zabezpieczono łącznie 2 701 563 762,00 zł. Na zaakcentowanie zasługuje także wyższa niż w 2023 r. wartość mienia, które zostało odzyskane w zakończonych postępowaniach przygotowawczych. W 2024 r. w efekcie pracy policjantów odzyskano mienie o wartości 274 860 969,00 zł, co stanowi 18-proc. wzrost w stosunku do 2023 r., w którym odzyskano mienie o łącznej wartości 232 306 425,00 zł.

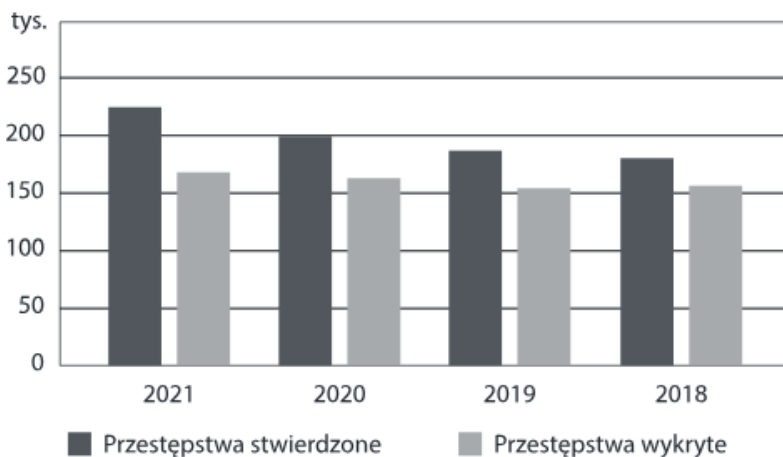
8.7. Wpływ pandemii COVID-19 na przeszeczność gospodarczą w Polsce

Pandemia COVID-19, która wybuchła na przełomie 2019 i 2020 r., wywołała liczne konsekwencje dla różnych dziedzin życia społecznego na całym świecie, w tym dla sfery gospodarczej. W obawie wiele krajów zdecydowało się na wprowadzenie lockdownów, zamrażając tym samym ruch przedsiębiorstw i społeczności. Ograniczenia te spowodowały gwałtowny spadek aktywności gospodarczej. To z kolei skutkowało spadkiem produkcji, świadczenia usług, a tym samym spadkiem zatrudnienia. Firmy, zwłaszcza te z sektorów narażonych

na lockdowny, doświadczały trudności finansowych i niepewności co do przyszłości. Liczne zwolnienia i utrata dochodów stały się powszechnymi wyzwaniami dla przedsiębiorców, kreując idealne warunki dla rozwoju przestępczości gospodarczej.

Na rysunku 4 przedstawiono wpływ pandemii COVID-19 na przestępstwa stwierdzone oraz przestępstwa wykryte.

Rysunek 4. Wpływ pandemii COVID-19 na przestępstwa stwierdzone oraz przestępstwa wykryte

Źródło: W. Ratajczak, W. Turek, *Wpływ sytuacji kryzysowej w gospodarce na przestępczość gospodarczą w Polsce na przykładzie pandemii COVID-19 w latach 2019-2022*, „Zarządzanie Innowacyjne w Gospodarce i Biznesie”, nr 1(38), 2024, s. 109-126.

Przestępczość gospodarcza staje się coraz bardziej istotnym wyzwaniem dla systemu ekonomicznego państwa. Wzrost ten może być efektem adaptacji przestępców do zmieniającego się środowiska gospodarczego, zwłaszcza w kontekście wspomnianej pandemii COVID-19. Odpowiedź policji w postaci wzmocnionych działań śledczych i liczby wszczętych postępowań świadczy o potrzebie skuteczniejszego przeciwdziałania tej

formie przestępczości oraz konieczności dostosowania metod działania organów ścigania do nowych realiów gospodarczych. Również w 2020 r. służby specjalne, takie jak Centralne Biuro Antykorupcyjne (CBA) i Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW), prowadziły intensywne śledztwa w dziedzinie przestępstw gospodarczych. W wyniku tych działań ujawniono liczne przypadki, które skutkowały znacznymi stratami dla Skarbu Państwa, szacowanymi na ponad 20 mld zł. Działania śledcze podjęte przez CBA i ABW przyniosły zauważalne rezultaty, co potwierdza fakt zatrzymania ponad 1100 osób podejrzanych o udział w przestępstwach gospodarczych.

Przestępcy gospodarczy wykorzystali pandemię, aby przeprowadzać różnego rodzaju oszustwa i nielegalne działania. Obserwowano wzrost liczby przypadków cyberprzestępczości, w tym ataków phishingowych, prób włamań do systemów informatycznych oraz fałszerstw internetowych. Ponadto niektóre firmy i jednostki dokonywały fałszerstw dokumentów finansowych w celu ukrycia rzeczywistego stanu finansowego czy uzyskania niezасłużonych korzyści. Wraz z dynamicznym postępowaniem technologicznym przestępcy gospodarczy zaczęli wykorzystywać nowe technologie do planowania, realizacji i ukrywania swoich działań. Cyberprzestępczość stała się nieodłączną częścią przestępczości gospodarczej. W jej obrębie spotyka się ataki hakierskie, kradzieże tożsamości, fałszowanie transakcji elektronicznych i inne formy działalności opartej na technologii¹⁹¹. Prezentowane dane liczbowe o skali popełnianych przestępstw gospodarczych nie są optymistyczne. Ich dynamika jest niestety duża, co oznacza, że bez skutecznych rozwiązań w tym wykorzystania instrumentów audytu śledczego będzie dalej wzrastała. Ograniczenie wzrostu przestępstw gospodarczych będzie wymagało być może zmiany samych regulacji prawnych w zakresie zaostrzenia kar i innych sankcji za popełnione przestępstwa na szkodę państwa i społeczeństwa.

8.8. Podsumowanie

Przestępczość gospodarcza to działania naruszające prawo i normy etyczne, które prowadzą do osiągnięcia nieuczciwych korzyści

¹⁹¹ W. Ratajczak, W. Turek, *op. cit.*, s. 109-126.

majątkowych. Może obejmować różne formy nielegalnej aktywności, od oszustw finansowych, przez fałszowanie dokumentów, po unikanie płacenia podatków. Zjawisko to negatywnie wpływa na gospodarkę, osłabia zaufanie społeczne oraz prowadzi do strat dla przedsiębiorstw i instytucji publicznych. Skuteczne przeciwdziałanie przestępczości gospodarczej wymaga połączenia działań prawnych, organizacyjnych i edukacyjnych.

Rozwój technologiczny znacząco wpływa na charakter przestępczości gospodarczej. Z jednej strony nowoczesne technologie ułatwiają prowadzenie działalności gospodarczej, z drugiej jednak tworzą nowe możliwości dla działań przestępczych. Przykładem mogą być cyberprzestępstwa, takie jak wyłudzenie danych czy ataki hakerskie, które stają się coraz bardziej powszechne i zaawansowane. Technologie umożliwiają także lepsze ukrywanie śladów nielegalnej działalności, na przykład poprzez kryptowaluty czy skomplikowane operacje finansowe realizowane z wykorzystaniem sztucznej inteligencji. Jednocześnie rozwój narzędzi monitorujących i analitycznych pozwala organom ścigania na skuteczniejsze wykrywanie i ściganie przestępczości gospodarczej, co pokazuje, że współczesna technologia działa w obie strony – jako wyzwanie i wsparcie w walce z nielegalnymi działaniami.

Bibliografia

Literatura

1. Delmas-Marty M. (1973). *Droit penal des affaires, Partie general, Politique Penal*, t. Presse Universitaires de France, Paris.
2. Górniok O. (1993). *Koncepcja przestępstw gospodarczych w doktrynie niemieckiej a polityka kryminalna*, „Państwo i Prawo”.
3. Górniok O. (1994). *Przestępczość gospodarcza i jej zwalczanie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
4. Kutera M. (2008). *Rola audytu finansowego w wykrywaniu przestępstw gospodarczych*, Difin, Warszawa.
5. Kutera M. (2009). *Audyt finansowy a przestępstwa gospodarcze*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, nr 105.
6. *Przestępstwo gospodarcze* (2023). [w:] *Encyklopedia Zarządzania*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Przestępstwo_gospodarcze (dostęp: 12.05.2025).

7. Ratajczak W., Turek W. (2024). *Wpływ sytuacji kryzysowej w gospodarce na przestępczość gospodarczą w Polsce na przykładzie pandemii COVID-19 w latach 2019-2022*, „Zarządzanie Innowacyjne w Gospodarce i Biznesie”, nr 1(38).
8. Sutherland E.H. (1949). *White Collar Crime*, Dryden Press, New York.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. 2024 r., poz. 17).

9. Rola audytu śledczego i wybrane metody kryminalistyczne stosowane w jego procesie

9.1. Wprowadzenie

Era szybkiego postępu technologicznego, fuzja technologii i cyfrowej transformacji przemysłu niosą ze sobą również profesjonalizację przestępczości i stopniowy wzrost oszustw w sferze gospodarczej. Wiąże się to tym samym z nieustanną potrzebą adaptacji istniejących narzędzi zwalczania incydentów bezpieczeństwa. Narzędzia te niejednokrotnie łączą ze sobą techniki i taktyki kryminalistyczne z wiedzą z wielu dyscyplin naukowych, w tym o charakterze kontrolnym czy śledczym¹⁹². Dlatego też zasadniczym narzędziem w walce z nadużyciami i zagrożeniami cyberbezpieczeństwa staje się audyt śledczy. Podkreślenia wymaga, że termin „nadużycie” jest znacznie szerszy niż przestępstwo, gdyż pojęcie „nadużycie” odnosi się do systemu gospodarczego, jak też procesu gospodarowania, czyli prowadzenia działalności gospodarczej¹⁹³. Uznaje się, że najczęściej stosowaną definicją nadużyć jest definicja Stowarzyszenia Biegłych ds. Przystępstw i Nadużyć Gospodarczych (*Association of Certified Fraud Examiners – ACFE*), zgodnie z którą nadużycie gospodarcze stanowi każdorazowe celowe działanie albo zaniechanie mające na celu osiągnięcie korzyści przez sprawcę lub poniesienie straty przez ofiarę za pomocą wprowadzenia w błąd¹⁹⁴.

Dla ujawnienia nadużycia stosowana głównie metoda rewizji finansowej zazwyczaj okazuje się niewystarczająca, stąd jak zostało już wskazane, zasadne jest wykorzystanie różnych metod krymina-

¹⁹² J. Dembiński, *Audyt a kryminalistyka*, Centrum Nauk Sądowych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020, s. 232, <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/0c76ba71-2ecc-4204-80f8-d0cdf4512e81/content> (dostęp: 2.03.2025).

¹⁹³ W. Jasiński, *Nadużycia w przedsiębiorstwie: przeciwdziałanie i wykrywanie*, Poltext, Warszawa 2013, s. 15.

¹⁹⁴ M. Szczerbak, *Rola audytu finansowego w wykrywaniu nadużyć gospodarczych*, „Nowoczesne Systemy Zarządzania”, z. 14, nr. 1, 2019, s. 203.

listycznych, co czyni audyt śledczym, zaś czynności podejmowane przez audytora stają się zbliżone do czynności podejmowanych przez śledczego¹⁹⁵.

Celem rozdziału jest próba definicji audytu śledczego, określenie jego celów oraz przedstawienie wybranych kryminalistycznych metod śledczych, które pozwalają na wykrycie nadużycia – w tym poznanie jego istoty, ujawnienie sprawcy, jak też dokonanie analizy i identyfikacji strat poniesionych przez przedsiębiorstwo. Metodą badawczą zastosowaną w opracowaniu jest przegląd i krytyczna analiza literatury przedmiotu, przepisów prawnych, standardów audytu i wnioskowanie.

9.2. Definicja i cele audytu śledczego

Pojęcie „audyt” pochodzi od łacińskiego słowa *audire*, co oznacza „przesłuchiwać, badać, słuchać”. Termin „audytor” etymologicznie oznaczało słuchacza rachunków. Audyt zaś to zespół czynności sprawdzających, diagnostycznych i naprawczych stanowiących swoistą formę nadzoru i kontroli zarządczej zespołem¹⁹⁶.

Szczególnym rodzajem audytu jest audyt śledczy wprowadzany w jednostkach w chwili powzięcia informacji o podejrzeniu popełnienia nadużycia bądź też przestępstwa¹⁹⁷. Audyt śledczy – nazywany również „audytem dochodzeniowym” lub „rachunkowością sądową” obejmuje wiele usług, w języku angielskim określanym mianem *forensic services*¹⁹⁸. W literaturze zamiennie z terminem audyt śledczy stosuje się również pojęcie „rachunkowości śledczej” (ang. *forensic accounting*)¹⁹⁹. Audyt śledczy skupia się na detekcji nadużyć i nieprawidłowości. Jak

¹⁹⁵ A. Kadej, *Wybrane kryminalistyczne metody śledcze – możliwość wykorzystania w audycie śledczym*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, z. 154, 2017, s. 36.

¹⁹⁶ M. Gmytrasiewicz (red.), *Encyklopedia rachunkowości*, Lexis Nexis, Warszawa 2005, s. 90.

¹⁹⁷ M. Gorbaczuk, *Dowody w postępowaniu kontrolnym i ich procesowa waloryzacja*, „KontrolerInfo”, nr 9, 2017, s. 48.

¹⁹⁸ J. Dembiński, *op. cit.*, s. 234.

¹⁹⁹ J. Wiśniewska, *Rola rachunkowości śledczej w ograniczaniu ryzyka występowania nadużyć gospodarczych w przedsiębiorstwach*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów”, z. 154, 2017, s. 76.

wskazuje się w literaturze, może on dotyczyć badania dokumentacji finansowej i dokumentów źródłowych w odniesieniu do fałszowania danych, sprzeniewierzenia majątku czy korupcji, jak też badania powiązań łączących pracowników czy kontrahentów²⁰⁰. Zwraca się uwagę na obszerność usług audytu śledczego zapobiegającym nadużyciom – są to dochodzenia gospodarcze, informatyka śledcza, doradztwo w zakresie *compliance* czy zapobieganie praniu pieniędzy²⁰¹.

Zauważa się, że celem audytu śledczego jest nie tylko uzyskanie informacji o samym fakcie zaistnienia nadużycia lub czynu zabronionego i ustalenie sprawy, ale także wskazanie jego przyczyn, charakteru, okoliczności popełnienia oraz wywołanych skutków. Wskazuje się również na dwie fazy audytu śledczego: wykrywanie i dochodzenie. W fazie pierwotnej – fazie wykrywania – audytor dokonuje wstępnej analizy i weryfikacji potencjalnych nieprawidłowości, gromadzi dokumenty źródłowe, dobiera metody i techniki wykrywania nadużyć i postępstw. W drugim etapie – dochodzenia – bada zebrane dokumenty, sporządza raport lub opinię i przekazuje ją zlecającemu²⁰². Istotne jest zgromadzenie i zabezpieczenie materiału dowodowego, który będzie mógł zostać wykorzystany na potrzeby wewnętrzne jednostki bądź też ma znaczenie dla potencjalnego postępowania karnego²⁰³. Dlatego charakter audytu śledczego zbliżony jest do policyjnej pracy analitycznej i dochodzeniowo-śledczej²⁰⁴.

W kontekście kryminalistycznego charakteru czynności podejmowanych w ramach audytu śledczego celowe staje się określenie zasad postępowania, jakimi powinien się kierować zespół audytu. Choć audytor nie jest funkcjonariuszem publicznym, to prowadzone przez niego wszelkie czynności powinny się opierać na ukształtowanych w ramach

²⁰⁰ Zob. K. Winiarska, *Teoretyczne i praktyczne aspekty audytu wewnętrznego*, Difin, Warszawa 2005, s. 33; A. Skoczylas-Tworek, *Audyty we współczesnej gospodarce rynkowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s. 52-53 i 56, (za:) W. Jasiński, *Wykrywanie przestępstw w przedsiębiorstwach prowadzących działalność gospodarczą w Polsce*, „Przegląd Policyjny”, t. 154, nr 2, 2024, s. 41.

²⁰¹ I. Emerling, *Rola audytu w wykrywaniu nadużyć gospodarczych*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, z. 154, 2017, s. 16.

²⁰² E.I. Szczepankiewicz, *Rewizja finansowa, audyt wewnętrzny a audyt śledczy w wykrywaniu oszustw gospodarczych*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, z. 152, 2016, s. 87-88.

²⁰³ M. Gorbaczuk, *op. cit.*, s. 48.

²⁰⁴ J. Dembinski, *op. cit.*, s. 234.

prawa karnego procesowego zasadach. Zasady te stanowią niejako *state of the art* audytu, a nie wynikające z ustawy obowiązki. Kryminalistyczny charakter działań przejawia się również w inicjowaniu czynności ukierunkowanych na zastosowanie taktyki i techniki kryminalistycznej, a także wykorzystaniu odpowiednich metod właściwych tej dziedzinie²⁰⁵.

9.3. Metody kryminalistyczne stosowane w toku audytu śledczego

Jak zostało już wskazane, współczesna rzeczywistość gospodarcza powoduje, że nadrzędną rolą audytu śledczego jest ujawnienie nadużycia, co wiąże się z potrzebą zebrania w toku audytu śledczego materiałów dowodowych. Stąd też audytor śledczy korzysta z metod kryminalistycznych, do których zaliczyć m.in. należy badanie dokumentów, przesłuchanie, oględziny, ekspertyzy czy analizę kryminalną²⁰⁶. W tym miejscu wskazać należy na różnicę między kryminalistyką a audytem śledczym. Z punktu widzenia kryminalistyki kluczowe jest utrwalenie rezultatów zastosowanych metod, zaś w audycie śledczym istotny jest ich walor wykrywczy – dla audytora bowiem najważniejszym jest to, co może dzięki tym metodom ustalić i jak je zastosować, aby osiągnąć jak najwięcej informacji²⁰⁷.

9.4. Badanie dokumentów

Pojęcie dokumentu występuje zarówno w prawie karnym, prawie cywilnym, jak i prawie administracyjnym. W każdym z tych obszarów spełnia odrębne funkcje. Podczas gdy w obszarze procedury cywilnej czy administracyjnej pojęcie dokumentu wiąże się z nadaniem mu określonej mocy dowodowej, to w procesie karnym dokument traktowany jest jako dowód rzeczowy²⁰⁸. W kryminalistyce natomiast termin

²⁰⁵ *Ibidem*.

²⁰⁶ A. Kadej, *op. cit.*, s. 37.

²⁰⁷ *Ibidem*.

²⁰⁸ Szerszy przegląd definicji zawarty chociażby: P. Ochman, *Spór o pojęcie dokumentu w prawie karnym*, „Prawo i Prokuratura”, nr 1, 2009, s. 20 i nast.; J. Piór-

„dokument” rozumie się jako „każdy rzeczowy środek dowodowy wyróżniający się od innych posiadaniem treści pisemnej jako elementu składowego”²⁰⁹. Słusznie zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 3 czerwca 1996 r. (II KKN 24/96)²¹⁰, że „prawidłowe funkcjonowanie obrotu prawnego wymaga jego sprawności i bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo obrotu prawnego oznacza konieczność zapewnienia mu pewności i wiarygodności poprzez dbałość o zaufanie do dokumentu jako formalnego sposobu stwierdzenia istnienia prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mogącej mieć znaczenie prawne. Z tego też powodu dokument korzysta z ochrony wielu dziedzin prawa, w tym z ochrony karnoprawnej”.

Anetta Kadej²¹¹ wskazuje, że najważniejszą grupę dokumentów, których badaniem zajmuje się audyt śledczy, stanowią dokumenty finansowo-księgowo, zwane dowodami źródłowymi. Występują one zarówno w formie papierowej, jak i elektronicznej. Dokumenty te powinny być sporządzane zgodnie z wytycznymi ustawowymi, regulującymi rodzaj dokumentu, jego formę, niezbędne elementy jak też zasady jego sporządzenia²¹².

Dokumenty sporządzone wbrew regulacjom dotyczącym zasad ich tworzenia uznać należy za dokumenty nieprawidłowe. Z perspektywy audytora śledczego bardziej istotna od formalnej poprawności dokumentu jest jego wiarygodność i rzetelność, rozumiana jako zgodność z rzeczywistym stanem faktycznym. Dokumenty nierzetelne bowiem nie stanowią odzwierciedlenia faktycznego stanu zdarzeń gospodarczych, a są jedynie nośnikiem zafałszowanej lub nieprawdziwej informacji,

kowska-Flieger, *Prawne i społeczne uzasadnienie karalności fałszu dokumentu*, „Studia Iuridica Lublinensia”, nr 1, 2003, s. 145 i nast.

²⁰⁹ Z. Kegel J. Satko, *Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów, obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi, Orzecznictwo Sądu Najwyższego i Sądów Apelacyjnych 1918–2000. Piśmiennictwo*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2002, s. 18.

²¹⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 1996 r., sygn. akt. II KKN24/96, LEX nr 26352.

²¹¹ A. Kadej, *op. cit.*, s. 38.

²¹² Reguły te wynikają m.in. z: ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U.2023.120 t.j. z dnia 2023.01.16), ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (Dz.U.2025.111 t.j. z dnia 2025.01.28), ustawy z 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U.2024.361 t.j. z dnia 2024.03.13).

a tym samym nie stanowią dowodu ujętych w nim transakcji. Rolą audytora jest ocena rzetelności badanych dokumentów finansowo-księgowych i stwierdzenie ewentualnych nadużyć²¹³.

W odniesieniu do fałszu dokumentów wyróżnia się fałsz materialny i intelektualny dokumentu. Fałsz materialny może mieć postać podrobienia lub przerobienia. Jak wskazuje Joanna Piórkowska-Flieger, „Określenie «materialny» wywodzi się stąd, że osoba dopuszczająca się tego czynu oddziałuje w przypadku przerobienia na materię dokumentu, natomiast w razie podrobienia – na inną materię w celu nadania jej pozorów autentycznego dokumentu. Fałsz intelektualny natomiast polega na poświadczeniu przez określone podmioty nieprawdy co do okoliczności mającej znaczenie prawne. W tym przypadku sprawca również oddziałuje na materię dokumentu, jednakże najistotniejszym elementem jest tu element intelektualny, a więc dotyczący zawartości treściowej dokumentu”²¹⁴.

Stąd też dokument nierzetelny może być wynikiem fałszerstwa jako dokument zmieniony, podrobiony lub całkowicie sfabrykowany i powstały w celu upozorowania zaistnienia zdarzenia gospodarczego lub zniekształcenia informacji. Zauważa się, że audyt śledczy skupia swoją uwagę na badaniu autentyczności dokumentów, identyfikacji podpisów i osób fałszujących podpisy, identyfikacji pieczętek oraz identyfikacji dokumentów powielanych i kopiowanych²¹⁵.

Zauważyć trzeba, że dokumenty finansowo-księgowe nie należą do kategorii dokumentów szczególnie zabezpieczonych przed fałszerstwem, a podstawowe dokumenty transakcyjne – faktury – zwykle sporządzane z wykorzystaniem komputerowych systemów fakturujących, nie zawierają podpisów ani pieczęci, co czyni je podatnymi na fałszerstwo²¹⁶.

Do zadań audytora śledczego należy ujawnienie dokumentów sfalszowanych oraz identyfikacja operacji księgowych dokonanych

²¹³ A. Kadej, *op. cit.*, s. 38.

²¹⁴ J. Piórkowska-Flieger, *Falsz dokumentu w polskim prawie karnym*, Zakamycze 2004, el. LEX nr 369142327, rozdział I, podrozdział 1. *Pojęcie i rodzaju fałszu dokumentu*.

²¹⁵ A. Kadej, *op. cit.* s. 39.

²¹⁶ D. Jagiełło, *Statystyczne ujęcie oraz poziom świadomości społecznej w odniesieniu do przestępczości skierowanej przeciwko dokumentom*, [w:] R. Cieśla (red.), *Dokument i jego badania*, Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014, s. 142.

w oparciu o takie dokumenty. Trzeba zwrócić uwagę, że dokumenty często są wyłącznym śladem nadużycia. Dokumenty mogące zostać poddane badaniu metodami kryminalistycznymi to wyłącznie takie, które zawierają weryfikowalne elementy umożliwiające ich ocenę pod kątem autentyczności (podpisy, pieczęcie). Badanie podpisów ma na celu ustalenie autentyczności podpisu²¹⁷. Badanie dokumentu przez audytora śledczego ogranicza się do stwierdzenia autentyczności podpisu – przy czym „W badaniach podpisów należy mieć na uwadze fakt, iż nikt nie potrafi dwa razy podpisać się tak, aby jeden podpis był kopią drugiego. Jeżeli stwierdzi się, że podpisy są autentyczne, to jeden z nich jest sfałszowany albo też stanowi kopię autentycznego podpisu”²¹⁸. W sytuacji ustalenia fałszerstwa możliwości zidentyfikowania jego sprawcy na podstawie metody badania podpisów w toku audytu są znikome²¹⁹.

9.5. Przesłuchanie

Zgodzić się należy, że „głównym celem przesłuchania jest uzyskanie takich informacji o osobach, miejscach, zjawiskach, zdarzeniach, faktach czy stosunkach, które mogą być przydatne dla uzyskania prawdy obiektywnej w konkretnej sprawie”²²⁰. Przeprowadzane w ramach audytu śledczego „przesłuchanie” jest w istocie rozmową, wywiadem z osobami posiadającymi informacje. Pomimo że audytor nie jest związany regułami prawa karnego, to prowadząc tego rodzaju czynności, stosuje te same zasady i techniki jak przy przesłuchaniu²²¹.

Kluczowe dla audytora jest uzyskanie informacji, które pozwolą mu ocenić okoliczności lub przebieg zaistniałych zdarzeń. Dlatego też audytor skrupulatnie dobiera osoby, z którymi przeprowadzi wywiad, tak aby zachować wysoką jakość informacyjną i płynność audytu²²².

²¹⁷ A. Kadej, *op. cit.*, s. 40.

²¹⁸ J. Kasprzak, B. Młodziejowski, W. Kasprzak, *Kryminalistyka. Zarys systemu*, Difin, Warszawa 2015, s. 145.

²¹⁹ A. Kadej, *op. cit.*, s. 40.

²²⁰ J. Kasprzak, B. Młodziejowski, W. Kasprzak, *op. cit.*, s. 282.

²²¹ A. Kadej, *op. cit.*, s. 41.

²²² *Ibidem*.

W tym aspekcie zasadne jest przeprowadzenie wstępnych rozmów lub pozyskanie swobodnych wypowiedzi szerszego grona osób, które to czynności odpowiadają kryminalistycznemu rozpytaniu²²³.

Podczas wywiadu z pracownikami przedsiębiorstwa audytor musi być zaznajomiony także z psychologicznymi aspektami składania wyjaśnień. Aspektem tym poświęcono szereg opracowań naukowych. Ich omówienie wykracza poza tematykę rozdziału, stąd też zostaną jedynie wymienione podstawowe aspekty, do których zaliczyć należy dokonywanie spostrzeżeń, przechowywanie w pamięci (zapamiętywanie/zapominanie) i odtwarzanie (relacjonowanie)²²⁴.

W toku czynności wywiadu audytor śledczy musi zmierzyć się również z oceną wiarygodności złożonych zeznań, która w praktyce sprowadza się do oceny sposobu składania zeznań. Audytor ocenia sposób wypowiedzi, emocje przesłuchiwanego, jego gesty czy mimikę, czyli tzw. symptomy werbalne i behawioralne wypowiedzi, jak też dokonuje oceny treści zeznań mając na względzie zarówno prawa przyrody i zasady logiki, jak też cechy osobowościowe danej osoby – jej wiedzę, inteligencję, ocenę czy ma motyw do wprowadzenia w błąd czy też podania nieprawdy. Audytor zebrane w toku wywiadu informacje konfrontuje z pozostałymi zebranymi dowodami, materiałami i wyjaśnieniami innych osób²²⁵.

Jerzy Dembiński na potrzeby swojej pracy²²⁶ przeprowadził trzy wywiady z praktykami – audytorami śledczymi – reprezentującymi firmy konsultingowe z tzw. grupy BIG4. W swoim artykule wskazał, że wszyscy rozmówcy uznali przesłuchanie za podstawową metodę stosowaną w toku audytu i określili ją jako „*rozmowę wyjaśniającą*”. Poza odpowiednim przygotowaniem, posiadaniem kwalifikacji i pewnych cech osobowościowych rozmówcy podawali, że najważniejszy aspekt stanowi dobrowolność rozmowy: „Najważniejszy punkt – cała rozmowa jest dobrowolna. Dobrowolność należy zapewnić i potwierdzić. Rozmówca może po prostu wstać i wyjść. Rzadko się to zdarza, bo ludzie zdają sobie sprawę, że jeżeli tak zrobią, to grożą im konsekwencje z racji kodeksu pracy”²²⁷. Istotną rolę stanowi także uwzględnienie czasu,

²²³ J. Widacki, *op. cit.*, s. 85.

²²⁴ A. Kadej, *op. cit.*, s. 41-42.

²²⁵ *Ibidem*, s. 43.

²²⁶ J. Dembiński, *op. cit.* s. 236.

²²⁷ *Ibidem*, s. 237.

miejsca i okoliczności, w jakich dana rozmowa będzie się odbywała. Zaznaczono, że dobrą praktyką jest udokumentowanie przebiegu rozmowy w formie notatek, a także obecność przynajmniej dwóch audytorów, którzy w razie potrzeby mogą być świadkami jej przebiegu. Rozwiązanie to ułatwia również obserwację i ocenę zachowania rozmówcy²²⁸.

9.6. Oględziny

W toku pracy audytora śledczego należy również dokonać porównania stanu rzeczywistego z prowadzoną dokumentacją. Niezbędna w tym zakresie jest metoda oględzin, która – analogicznie jak przesłuchanie – jest w rozumieniu prawa karnego czynnością dowodową. Co istotne, w audycie śledczym najważniejszy jest jednak jej wymiar wykrywczy²²⁹.

Oględziny stanowią jedną z podstawowych metod wykorzystywanych w procesie audytu, szczególnie wtedy, gdy jego celem jest weryfikacja fizycznego istnienia określonych składników majątku lub zdarzeń gospodarczych o wymiarze materialnym oraz ocena kompletności, stanu technicznego czy zdatności do użytku. Zastosowanie oględzin jest szczególnie przydatne w sytuacjach, gdy zachodzi potrzeba sprawdzenia, czy dany przedmiot faktycznie istnieje oraz jakie są jego cechy istotne z punktu widzenia oceny przeprowadzonej transakcji czy innego zdarzenia. W przypadku zapasów oględziny mogą przyjąć formę niezapowiedzianego spisu z natury, co zwiększa wiarygodność wyników badania. Należy jednak podkreślić, że skuteczność tej metody jest ściśle uzależniona od upływu czasu, gdyż mogą zachodzić zmiany fizyczne w przedmiocie oględzin – może on ulec zużyciu, przekształceniu lub całkowitej likwidacji. Z tego powodu zbyt późne przeprowadzenie oględzin może uniemożliwić uzyskanie wartościowych informacji, co stanowi jedną z głównych wad tej techniki. Nieodzownym warunkiem skutecznego przeprowadzenia oględzin jest posiadanie informacji umożliwiających właściwą identyfikację badanego obiektu. Znacznie łatwiej zidentyfikować rzeczy oznaczone indywidualnie – takie jak urządzenia elektroniczne opatrzone numerami seryjnymi, nazwą

²²⁸ *Ibidem*.

²²⁹ A. Kadej, *op. cit.*, s. 44.

producenta i modelem. Większym wyzwaniem są natomiast rzeczy jednorodne, oznaczone według cech gatunkowych, takie jak materiały produkcyjne, gdzie identyfikacja opiera się na parametrach ilościowych i ogólnych cechach fizycznych²³⁰.

Podsumowując, należy podkreślić, że oględziny są użytecznym narzędziem w rękach audytora, ale ich efektywność warunkowana jest zarówno dostępnością informacji identyfikacyjnych, jak i odległością czasową ich przeprowadzania od momentu zaistnienia zdarzenia. Z tego też względu powinny być stosowane szybko i świadomie, aby maksymalnie wykorzystać ich potencjał dowodowy.

9.7. Ekspertyza

Metodą śledczą stosowaną przez audytorów jest także ekspertyza, odnosząca się do specjalistycznych badań i opinii wydawanych przez ekspertów w określonej dziedzinie. Choć część ekspertyz stosowana jest wyłącznie w kryminalistyce, np. ekspertyzy daktyloskopijne, osmologiczne, balistyczne, to w audycie śledczym z powodzeniem stosowana jest chociażby ekspertyza informatyczna. Podkreślenia wymaga również, że audytor dysponujący odpowiednią wiedzą, doświadczeniem i narzędziami może samodzielnie przeprowadzić badanie lub skorzystać ze wsparcia specjalisty danej dziedziny²³¹.

9.8. Analiza kryminalna

Pojęcie analizy kryminalnej należy rozumieć jako „poszukiwanie i identyfikacja powiązań między informacjami dotyczącymi przestępstwa lub przestępcy oraz wszelkimi innymi danymi uzyskiwanymi z różnych źródeł i wykorzystanie ich dla celów operacyjnych i procesowych”²³².

Jedną z najważniejszych cech analizy kryminalnej jest wykorzystanie w znacznych ilościach wielowymiarowych danych, odmiennych

²³⁰ *Ibidem*.

²³¹ *Ibidem*, s. 45.

²³² M. Kobylas, M. Hausman, *Analiza kryminalna jako narzędzie wspomagające zwalczanie przestępczości zorganizowanej*, „Policja”, nr 3, 2006, s. 14.

rodzajowo. Wysoki stopień zaawansowania technologicznego analizy powoduje, że możliwa jest do zastosowania wyłącznie pod warunkiem dostępności danych²³³.

W literaturze uznaje się, że istnieje kilka najważniejszych rodzajów analizy kryminalnej: analiza bilingów telefonicznych, analiza powiązań osobowych (powiązań lub sieci społecznych), analiza powiązań kapitałowych, analiza przepływów kapitałowych (analiza zdarzeń), analiza mechanizmów działalności przestępczej oraz analiza wielowymiarowa – łącząca wszystkie powyższe rodzaje²³⁴.

Zwrócić należy uwagę, że o ile audytor śledczy ma dosyć dobry dostęp do informacji i danych, które pochodzą z systemów własnych badanej jednostki, to jednakże jego możliwości pozyskania danych z innych źródeł są znacznie ograniczone. W praktyce ograniczają się do źródeł dostępnych publicznie – danych z Krajowego Rejestru Sądowego, Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej, Krajowego Rejestru Długów, portali społecznościowych i branżowych (Facebook, LinkedIn itp.). Audytor bowiem w odróżnieniu od organów ścigania nie ma możliwości dostępu do baz zewnętrznych, posiadających informacje specjalne²³⁵.

Magdalena Kołdys podkreśla, jak ważna i cenna jest analiza przepływów finansowych na przykładzie przypadku spółki Amber Gold. Podała, że biegłym w tej sprawie została jedna z największych firm audytorskich w Polsce, zaś nad opinią pracowało łącznie 20 ekspertów, a kosztowała ona podatników ok. 950 000 zł. Nie jest to co prawda typowa sprawa, jednakże wskazuje, jak istotne, a zarazem czasochłonne i wymagające specjalistycznej wiedzy jest udowodnienie przemieszczania się środków finansowych²³⁶.

Ostatecznie należy zauważyć, że analiza kryminalna może być traktowana dwojako. Z jednej strony może być przeprowadzona jako czynność wykrywcza (śledcza), zaś z drugiej jako czynność mająca

²³³ A. Kadej, *op. cit.*, s. 45.

²³⁴ P. Chlebowicz, W. Filipkowski, *Analiza kryminalna. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe*, Wydawnictwo LEX Wolter Kluwer Business, Warszawa 2011, s. 44.

²³⁵ A. Kadej, *op. cit.*, s. 46.

²³⁶ M. Kołdys, *Analiz przepływów finansowych jako szczególna technika analizy kryminalnej. Praktyczne wykorzystanie*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Studia i Analizy”, nr 13, 2015, s. 197.

charakter ekspertyzy specjalistycznej, nakierowanej na pozyskanie i zabezpieczenie dowodów oszustwa dla celów dalszych postępowań.

9.9. Podsumowanie

Audyt śledczy stanowi skuteczne narzędzie pozwalające wykryć przestępcze mechanizmy o skomplikowanej strukturze i wielowątkowym charakterze w sektorze prywatnym, jak i publicznym. Istotne jest, że skuteczność audytu w dużej mierze zależy od odpowiednio zaimplementowanych metod kryminalistycznych. Nie sposób nie zauważyć również podobieństw pracy funkcjonariusza i audytora śledczego. W tym aspekcie zwrócić należy także uwagę na możliwość przeprowadzenia w toku audytu śledczego czynności zbliżonych oględzin i badaniom eksperckim. Pozwala to z pełną stanowczością stwierdzić, że dzisiejsza kryminalistyka – choć kojarzona z aparatem państwa i pracą służb – znajduje z powodzeniem zastosowanie również w audycie i kontroli. Audytorzy, przeprowadzając badanie sprawozdań finansowych, oceniają zasadność i trafność decyzji podjętych przez zarząd przedsiębiorstwa. Koncentrują się na obszarach szczególnie narażonych na nadużycia, a także formułują opinię na temat zgodności sprawozdań z obowiązującymi zasadami rachunkowości oraz ich rzetelności.

Powiązania między kryminalistyką a rachunkowością śledczą dają asumpt do tego, aby uznać, *pro futuro*, że częstsze i szersze zastosowanie metod kryminalistycznych przyczyniać się powinno do zwiększenia nakładów – a tym samym – dokładności i dostępności metod kryminalistycznych oraz większej skuteczności w walce z przestępczością gospodarczą. Stawia to także nowe wyzwania rachunkowości w obszarze rozpowszechniania i wdrażania kompetencji związanych z audytem śledczym²³⁷.

²³⁷ J. Wiśniewska, *op. cit.*, s. 90.

Bibliografia

1. Chlebowicz P., Filipkowski W. (2011). *Analiza kryminalna. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe*, Wydawnictwo LEX Wolter Kluwer Business, Warszawa.
2. Dembiński J. (2020). *Audyt a kryminalistyka*, Centrum Nauk Sądowych Uniwersytetu Warszawskiego, <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/0c76ba71-2ecc-4204-80f8-d0cdf4512e81/content> (dostęp: 28.04.2025).
3. Emerling I. (2017). *Rola audytu w wykrywaniu nadużyć gospodarczych*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, nr 154.
4. Gmytrasiewicz M. (red.) (2005). *Encyklopedia rachunkowości*, Lexis Nexis, Warszawa.
5. Gorbaczuk M. (2017). *Dowody w postępowaniu kontrolnym i ich procesowa waloryzacja*, „KontrolerInfo”, nr 9.
6. Jagiełło D. (2014). *Statystyczne ujęcie oraz poziom świadomości społecznej w odniesieniu do przestępczości skierowanej przeciwko dokumentom*, [w:] R. Cieśla (red.), *Dokument i jego badania*, Prace Naukowe WPAiE Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
7. Jasiński W. (2013). *Nadużycia w przedsiębiorstwie: przeciwdziałanie i wykrywanie*, Poltext, Warszawa.
8. Jasiński W. (2024). *Wykrywanie przestępstw w przedsiębiorstwach prowadzących działalność gospodarczą w Polsce*, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie „Przegląd Policyjny”, t. 154, nr 2.
9. Kadej A. (2017). *Wybrane kryminalistyczne metody śledcze – możliwość wykorzystania w audycie śledczym*, „Studia i Prace. Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, nr 154.
10. Kasprzak J., Młodziejowski B., Kasprzak W. (2015). *Kryminalistyka. Zarys systemu*, Difin, Warszawa.
11. Kegel Z., Satko J. (2002). *Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów, obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi. Orzecznictwo Sądu Najwyższego i Sądów Apelacyjnych 1918-2000. Piśmiennictwo*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków.
12. Kobylas M., Hausman M. (2006). *Analiza kryminalna jako narzędzie wspomagające zwalczanie przestępczości zorganizowanej*, Komenda Główna Policji – Biuro Komunikacji Społecznej „Policja”, nr 3.
13. Kołdys M. (2015). *Analiza przepływów finansowych jako szczególna technika analizy kryminalnej. Praktyczne wykorzystanie*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Studia i Analizy”, nr 13

14. Ochman P. (2009). *Spór o pojęcie dokumentu w prawie karnym*, „Prawo i Prokuratura”, nr 1.
15. Piórkowska-Flieger J. (2003). *Prawne i społeczne uzasadnienie karalności fałszu dokumentu*, Wydawnictwo UMCS w Lublinie „Studia Iuridica Lublinensia”, nr 1.
16. Piórkowska-Flieger J. (2004). *Falsz dokumentu w polskim prawie karnym*, Zakamycze, el. LEX nr 369142327.
17. Skoczylas-Tworek A. (2014). *Audyt we współczesnej gospodarce rynkowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
18. Szczepankiewicz E. I. (2016). *Rewizja finansowa, audyt wewnętrzny a audyt śledczy w wykrywaniu oszustw gospodarczych*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, z. 152.
19. Szczerbak M. (2019). *Rola audytu finansowego w wykrywaniu nadużyć gospodarczych*, „Nowoczesne Systemy Zarządzania”, z. 14, nr 1.
20. Wiśniewska J. (2017). *Rola rachunkowości śledczej w ograniczaniu ryzyka występowania nadużyć gospodarczych w przedsiębiorstwach*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, z. 154.
21. Winiarska K. (2005). *Teoretyczne i praktyczne aspekty audytu wewnętrznego*, Difin, Warszawa.

Akty normatywne i orzecznictwo

1. Ustawa z 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (t.j. Dz.U.2024.361) z dnia 2024.03.13.
2. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (t.j. Dz.U.2025.111) z dnia 2025.01.28.
3. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (t.j. Dz.U.2023.120) z dnia 2023.01.16.
4. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 1996 r., sygn. akt. II KKN24/96, LEX nr 26352.

10. Rola audytu śledczego w wykrywaniu nadużyć finansowych w sektorze publicznym

10.1. Wprowadzenie

Nadużycia gospodarcze są nieodłącznym elementem środowiska biznesowego, zarówno w sektorze prywatnym, jak i publicznym. Instytucje publiczne, zarządzające znacznymi środkami pieniężnymi, są wyjątkowo podatne na różnego rodzaju nadużycia, takie jak defraudacja, korupcja czy niegospodarność. Coroczne raporty na temat korupcji i manipulacji finansowych potwierdzają fakt, że jest to globalny problem, który stale rośnie. Rozwój przestępczości gospodarczej wynika m.in. z rozwoju technologii, globalizacji oraz swobodnego przepływu kapitału. Sprawcy, wykorzystując swoją wiedzę i luki prawne, nie tylko doprowadzają do strat materialnych, ale często także do spadku wartości rynkowej przedsiębiorstwa, utraty reputacji lub obniżenia zaufania społecznego.

Szybkie wykrywanie zagrożeń i wdrażanie skutecznych mechanizmów prewencyjnych jest kluczowe, aby ograniczyć to zjawisko. Jednym z najważniejszych narzędzi, które służą do wykrywania nieprawidłowości finansowych, jest audyt śledczy, który pozwala na identyfikację, analizę i eliminację ryzyka nadużyć. W związku z tym rodzą się pytania leżące u podstaw podjętego w opracowaniu problemu badawczego:

P1: Jakimi wyróżniamy rodzaje nadużyć finansowych w instytucjach publicznych?

P2: Jakie są procedury i techniki audytu śledczego, a także narzędzia analityczne, z których korzystają audytorzy?

Rozdział zakończono podsumowaniem, które zawiera najważniejsze wnioski i rekomendacje wynikające z przeprowadzonych analiz.

10.2. Charakterystyka nadużyć finansowych w sektorze publicznym

Nadużycia gospodarcze są szerokim pojęciem, które obejmuje działania sprzeczne z prawem, etyką biznesu i normami społecznymi. W literaturze określane są jako: przestępstwa finansowe, korupcja, oszustwa, nadużycia pracownicze, czy malwersacje. Jednakże stworzenie jednej, uniwersalnej definicji jest utrudnione, ze względu na złożoność i zmienność zjawiska nadużyć gospodarczych. Według Stowarzyszenia Biegłych ds. Przestępstw i Nadużyć Gospodarczych (ACFE) – (*Association of Certified Fraud Exminers*) nadużycie jest celowym działaniem lub zaniechaniem, prowadzącym do korzyści sprawcy lub straty ofiary, często poprzez wprowadzenie w błąd. Inne definicje wskazują na nieetyczne wykorzystanie stanowiska do osiągnięcia korzyści, czy też nieprawidłowości w obrocie gospodarczym w różnych sektorach działalności. Elementem wspólnym wszystkich definicji jest celowe działanie, które skutkuje nielegalnym wzbogaceniem się lub stratą po stronie organizacji czy osób trzecich²³⁸.

Sektor publiczny jest szczególnie podatny na różne formy nadużyć finansowych, które prowadzą nie tylko do poważnych strat ekonomicznych, ale także do osłabienia zaufania obywateli do instytucji państwowych. Jednym z najczęstszych problemów jest zjawisko o złożonym i wielowymiarowym charakterze, które może przybierać zarówno formy nielegalne jak legalne, czyli korupcja. W szerokim ujęciu korupcja oznacza wykorzystywanie władzy, wpływów i pozycji zawodowej do realizacji prywatnych celów kosztem dobra publicznego²³⁹. Istotnym elementem korupcji jest niejawnosc wymiany korzyści, wynikająca z ignorowania norm etycznych i prawnych. Mechanizm ten opiera się na współdziałale strony, która składa propozycję korupcyjną i strony, która ją akceptuje. Korupcja występuje wszędzie tam, gdzie istnieje wyraźne rozgraniczenie interesu publicznego

²³⁸ M. Szczerbak, *Rola audytu finansowego w wykrywaniu nadużyć gospodarczych*, „Nowoczesne Systemy Zarządzania”, nr 14, 2019, s. 203.

²³⁹ J. Przybylska, S. Kańduła, I. Bogucka, *Audyt wewnętrzny narzędziem ułatwiającym zarządzanie organizacją*, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań 2024, s. 80.

i prywatnego, a jednostki decyzyjne przedkładają własne korzyści nad dobro wspólne²⁴⁰.

Kolejnym nadużyciem gospodarczym jest defraudacja środków publicznych. Polega ona na bezprawnym przywłaszczeniu lub sprzeniewierzeniu powierzonych funduszy lub zasobów rzeczowych przez osoby zatrudnione w instytucjach jednostek sektora publicznego. Jest to w pełni świadome i zamierzone nadużycie swojego stanowiska w celu osiągnięcia korzyści majątkowych, podejmowane zarówno przez pracowników szeregowych, jak i osoby zajmujące stanowiska kierownicze. Tego rodzaju działania obejmują nie tylko bezpośrednie przywłaszczenie mienia, ale także umyślne obniżanie należności publicznych w zamian za przyjmowanie łapówek lub innych korzyści majątkowych. Defraudacja może także przyjmować formę kradzieży składników majątkowych przez osoby, które formalnie nie sprawują nad nimi kontroli, lecz mają do nich dostęp w ramach wykonywanej pracy²⁴¹.

Badając kwestię nadużyć gospodarczych w systemie finansów publicznych, należy także wspomnieć o przestępstwach przetargowych. Są to działania mające na celu zakłócenie transparentności i uczciwości postępowań przetargowych lub procedur udzielania zamówień publicznych. Poprzez utrudnianie lub udaremnianie przetargu, prowadzą one do naruszenia interesu publicznego lub szkody dla właściciela mienia czy instytucji organizującej przetarg. Zgodnie z art. 305 Kodeksu karnego²⁴² przestępstwo to może przybierać różne formy, w tym:

- bezpośredniego zakłócania przetargu, np. poprzez fałszowanie ofert,
- manipulowania wynikami przetargu, np. poprzez przekazywanie poufnych informacji lub ukrywanie istotnych okoliczności, które mogłyby mieć wpływ na wynik przetargu,
- działania dla własnej korzyści osobistej lub majątkowej.

Zakłócenia przetargów publicznych naruszają zasady uczciwej konkurencji i gospodarowania mieniem publicznym i są istotnym za-

²⁴⁰ M. Kozłowska, I. Wrześniak, *Administracyjnoprawne regulacje przeciwdziałania korupcji w sektorze zamówień publicznych*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, nr 4101, 2022, s. 934.

²⁴¹ I. Motowilczuk, *Rola kontroli zarządczej w zapobieganiu i wykrywaniu defraudacji w jednostkach sektora publicznego – część I*, „Poradnik Rachunkowości Budżetowej”, nr 4, 2014, s. 4.

²⁴² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 383) – art. 305.

grożeniem dla prawidłowego funkcjonowania instytucji publicznych. Nadużycia finansowe w sektorze publicznym przybierają różne formy, od korupcji po defraudację środków publicznych. Liczne przypadki występujące w naszym otoczeniu pokazują jakie konsekwencje niesie ze sobą brak odpowiedniego nadzoru i kontroli nad finansami publicznymi i uświadamia, jak ważny jest audyt śledczy.

10.3. Procedury, techniki i narzędzia analityczne w usługach audytu śledczego

Pojęcie „audyt” wywodzi się z łacińskiego słowa *audire*, które oznacza „badać” lub „słuchać”²⁴³. Audyt śledczy jest specjalistycznym narzędziem, służącym do wykrywania i zapobiegania przestępstwom oraz oszustwom finansowym. Najczęściej stosowany jest w celach prawnych, np. przy opracowywaniu ekspertyz sądowych. Prowadzony jest przez ekspertów z różnych dziedzin, takich jak rachunkowość, finanse, prawo, kryminalistyka czy psychologia. Do jego przeprowadzenia uprawnieni są m.in. biegli posiadający certyfikat ACFE²⁴⁴ (*The Association of Certified Fraud Examiners*).

Audyt śledczy opiera się na kilku fundamentalnych zasadach, które zapewniają jego skuteczność i rzetelność. Pierwszą z nich jest zasada prawdy materialnej, która nakazuje audytorom dążenie do poznania stanu faktycznego i rzetelnego sprawdzania dowodów. Zasada obiektywizmu oznacza analizę bezstronną, która opiera się na faktach, a nie na subiektywnych ocenach. Z kolei zasada podmiotowości wskazuje, że każda osoba objęta audytem ma prawo do obrony swoich interesów i uczciwego traktowania. Zasada pisemności gwarantuje, że wyniki audytu są odpowiednio udokumentowane, co później umożliwi ich wykorzystanie w postępowaniach prawnych. Do uwzględnienia wszystkich dostępnych informacji oraz całościowego spojrzenia na sprawę zobowiązuje audytorów zasada kompleksowości.

²⁴³ I. Emerling, *Rola audytu w wykrywaniu nadużyć gospodarczych*, „Zeszyty Naukowe Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, nr 154, 2017, s. 14.

²⁴⁴ P. Ostrowska, *Problematyka rachunkowości kreatywnej, agresywnej i audytu śledczego w świetle opinii księgowych*, „Academic Review of Business and Economics”, nr 2, 2022, s. 100.

Natomiast zasada kontrydiktoryjności zapewnia możliwość konfrontacji różnych stanowisk i dowodów, co pozwala na ochronę interesów obu stron zaangażowanych w postępowanie²⁴⁵. Proces audytu składa się z dwóch faz obejmujących konkretne działania, a jego efektem jest zazwyczaj raport, który może trafić do prokuratury lub sądu²⁴⁶. Pośród metod i technik wykorzystywanych w ramach audytu śledczego należy wskazać m.in. techniki odroczonego wartościowania, listy kontrolne, wywiady, ankiety, obserwacje oraz analizę morfologiczną z wykorzystaniem metody teratologicznej, czy też macierzy odkrywczej Molesa. Stosowane metody i techniki nawzajem się uzupełniają i pozwalają na otrzymanie pełnego obrazu badanego podmiotu. To, na jakie metody zdecydują się audytorzy oraz poziom zaawansowania tych metod, zależy głównie od etapu postępowania audytowego. W fazie wykrywania wykorzystywane są np. obserwacje nieuczestniczące, które pozwalają na analizę zjawiska z „dystansu” oraz wywiady niestandardyzowane w celu zrozumienia zachowań kierownictwa oraz pracowników²⁴⁷.

Współcześnie audyt śledczy coraz częściej opiera się na wykorzystaniu nowoczesnych technologii analitycznych, które znacznie zwiększają jego skuteczność. Jednym z kluczowych narzędzi są systemy klasy *Business Intelligence* (BI), które jako zaawansowane narzędzia analityczne umożliwiają zbieranie, przetwarzanie i analizowanie danych, wspierając tym samym podejmowanie decyzji w organizacjach. Obejmują one różnorodne źródła danych, a ich podstawowym elementem są procesy ETL (*Extract-Transform-Load*), czyli ekstrakcja, transformacja i ładowanie danych. Procesy ETL pozwalają na przygotowanie i organizację informacji w hurtowniach danych, które następnie są analizowane przez wykorzystanie metod eksploracji danych, co pozwala na identyfikację ukrytych wzorców i zależności.

Kluczową funkcją systemów BI jest prezentowanie wyników w sposób przystępny dla użytkowników poprzez interaktywne raporty i wizualizacje danych. Systemy BI znajdują zastosowanie w różnych sektorach, od biznesu po administrację publiczną, gdzie pomagają m.in.

²⁴⁵ Z. Dobrowolski, J. Kościelniak, *Audyt śledczy w spółkach Skarbu Państwa i spółkach komunalnych*, Instytut Spraw Publicznych, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2018, s. 7-8.

²⁴⁶ P. Ostrowska, *op. cit.*, s. 100.

²⁴⁷ Z. Dobrowolski, J. Kościelniak, *op. cit.*, s. 35-36.

w optymalizacji procesów. Zastosowanie BI w sektorze publicznym ma na celu usprawnienia zarządzania informacją i zwiększenie przejrzystości działań instytucji. Dzięki temu możliwe jest efektywniejsze monitorowanie jakości usług publicznych oraz lepsze wykorzystanie zasobów²⁴⁸.

Wykrywanie nadużyć gospodarczych, szczególnie w sektorze publicznym, wiąże się z wieloma wyzwaniem i ograniczeniami. Audytorzy często mają bowiem ograniczone możliwości prawne w prowadzeniu dochodzeń oraz nie zawsze mają odpowiednie narzędzia informatyczne do analizy dużych zbiorów danych. Nadużycia często są związane z fałszowaniem dokumentów, czy podwójną księgowością. W sektorze publicznym istnieje duża ilość rozproszonych baz danych, co utrudnia analizę i wykrywanie nieprawidłowości. W niektórych przypadkach audytorzy napotykać także na opór urzędników lub pracowników firm, którzy nie chcą ujawniać informacji. Choć wydaje się, że uzyskanie dowodów w postaci wyjaśnień lub przesłuchania świadków jest nieskomplikowane, należy odpowiednio przygotować strategię takiego wywiadu, aby uzyskać oczekiwane efekty²⁴⁹.

10.4. Studium przypadku – afera respiratorowa w trakcie pandemii COVID-19

Jedna z najbardziej znanych spraw w Polsce, która dotyczyła nadużyć finansowych, miała miejsce podczas pandemii COVID-19. Zakup respiratorów przez Ministerstwo Zdrowia stał się jednym z głównych punktów krytyki wobec zarządzania kryzysowego w Polsce, ukazując poważne luki w procedurach i sposobach wydatkowania środków publicznych. Ministerstwo Zdrowia, kierowane wówczas przez Ł. Szumowskiego, zdecydowało się na zakup 1241 respiratorów za kwotę ok. 200 mln zł od firmy E&K, która należała do handlarza bronią A. Izdebskiego. Firma E&K dostarczyła jedynie 200 respiratorów, a większość z nich była wątpliwej jakości. Mimo braku realizacji zamówienia Ministerstwo miało trudności, aby odzyskać kwotę, która

²⁴⁸ K. Marciniak, M. Owoc, *Systemy klasy business intelligence w jednostkach sektora publicznego – wstępne studium badań*, „Technologie Wiedzy w Zarządzaniu Publicznym”, nr 199, 2014 s. 166-170.

²⁴⁹ Z. Dobrowolski, J. Kościelniak, *op. cit.*, s. 150.

została zapłacona z góry. Dalsze dochodzenie utrudniła śmierć A. Izdebskiego w Albanii w 2022 r.²⁵⁰

Audyt śledczy w kontekście tzw. afery respiratorowej pełnił kluczową funkcję w ujawnieniu poważnych nieprawidłowości, wynikających z przeprowadzonego kontraktu. Poprzez zastosowanie analizy dokumentacji przetargowej oraz umowy, audytorzy byli w stanie wykryć kilka istotnych problemów, które wskazywały na znaczące nieprawidłowości w procesie zakupowym. Szczególną uwagę audytorów zwrócił brak odpowiednich zabezpieczeń prawnych oraz finansowych w umowie zawartej między Ministerstwem Zdrowia a firmą E&K. Ponadto umowa została zawarta z firmą, która nie miała wcześniejszego doświadczenia w dostawach sprzętu medycznego, co powinno wzbudzić wątpliwości, co do wiarygodności kontrahenta. Audytorzy przeprowadzili także szczegółową kontrolę przepływów finansowych, która ukazała nieprawidłowości w zarządzaniu środkami publicznymi, co doprowadziło do konieczności nałożenia kar umownych na firmę E&K za opóźnienia i niewywiązanie się z warunków umowy.

Dzięki przeprowadzonemu audytowi udało się odzyskać część przekazanej zaliczki. Z łącznej kwoty 154 mln zł udało się odzyskać 140 mln zł, co stanowiło znaczną część wydatkowanych środków. W wyniku dalszych działań Najwyższa Izba Kontroli (NIK) złożyła zawiadomienie do prokuratury, wskazując na możliwość popełnienia przestępstwa w związku z nieprawidłowościami przy zakupie respiratorów. Rozpoczęto postępowanie sądowe, mające na celu ustalenie odpowiedzialności za zaniedbania i niewłaściwe rozporządzanie środkami publicznymi. Ta sytuacja doprowadziła także do istotnych zmian proceduralnych. NIK zalecił bowiem Ministerstwu Zdrowia wprowadzenie nowych procedur, które obejmowały m.in.: wprowadzenie bardziej rygorystycznych kontroli i weryfikacji przed podpisaniem umów, szczególnie gdy wiążą się one z dużymi kwotami oraz pilnymi potrzebami, jakimi są różnego rodzaju kryzysy jak pandemia²⁵¹. Afera respiratorowa ujawniła istotne nieprawidłowości w zarządzaniu środ-

²⁵⁰ *Afera respiratorowa. Spółka E&K oddała Ministerstwu Zdrowia blisko 25 mln zł*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Afera-respiratorowa-Spolka-E-K-oddala-Ministerstwu-Zdrowia-blisko-25-mln-zl-8092715.html> (dostęp: 17.03.2025).

²⁵¹ *Wykonanie budżetu państwa w 2020 r. w części 46 – Zdrowie*, „Informacja o wynikach kontroli” KZD.430.003.2021, Nr ewid. 82/2021/P/21/001/KZD, s. 21.

kami publicznymi, podkreślając znaczenie audytu śledczego w wykrywaniu nadużyć. Jego wyniki umożliwiły częściowe odzyskanie funduszy oraz wskazały na potrzebę reform proceduralnych. Choć sprawa obnażyła systemowe zaniedbania, stała się również impulsem do zwiększenia transparentności i efektywności instytucji publicznych.

10.5. Podsumowanie

Audyt śledczy odgrywa kluczową rolę w wykrywaniu i zapobieganiu nadużyciom finansowym w sektorze finansów publicznych. Zastosowanie nowoczesnych metod analizy danych, śledztw księgowych oraz innych technik dochodzeniowych, pozwala audytorom na skuteczne identyfikowanie i wskazywanie osób odpowiedzialnych za szkodę na rzecz instytucji publicznych. Nadużycia finansowe w sektorze publicznym mogą przybierać różne formy, od korupcji i defraudacji po niegospodarne wykorzystywanie środków budżetowych. Przykłady zarówno z Polski, jak i z zagranicy pokazują, że tego typu przestępstwa mają poważne konsekwencje, które nie tylko prowadzą do strat finansowych, ale także do spadku zaufania społecznego do instytucji państwowych.

Analiza przypadku afery respiratorowej w Polsce doskonale obrazuje, jak brak odpowiednich mechanizmów kontroli i nadzoru może prowadzić do niegospodarności i utraty milionów złotych ze środków publicznych. Sprawa ta ukazała również wyzwania, z jakimi mierzą się audytorzy śledczy, jak ograniczony dostęp do dokumentacji, polityczne naciski i trudności w odzyskiwaniu środków. Uwidacznia, jakie są konsekwencje ekonomiczne oraz społeczne, jeżeli nie jest zapewniony skuteczny aparat właściwego nadzoru i kontroli nad wydatkowaniem finansowych środków publicznych. Tego rodzaju skandale finansowe potwierdzają konieczność budowania sprawnego i efektywnego systemu audytu nie tylko w sektorze publicznym, ale także w tych podmiotach które wykorzystują środki publiczne. Podsumowując, skuteczność audytu śledczego w sektorze finansów publicznych zależy od kilku kluczowych czynników. Są to przede wszystkim: niezależność audytorów, dostęp do zaawansowanych narzędzi analitycznych i ścisła współpraca z organami ścigania. Ustawiczne podnoszenie kwalifikacji i umiejętności kadry audytorskiej,

to także jeden z fundamentalnych czynników zwiększających ochronę publicznych środków finansowych. Zwłaszcza w zakresie zastosowań rozwiązań i technologii cyfrowej w usługach audytu. Zwiększenie przejrzystości finansowej instytucji, wprowadzenie bardziej rygorystycznych mechanizmów kontroli oraz efektywne egzekwowanie przepisów prawnych mogą znacząco ograniczyć skalę nadużyć i zwiększyć odpowiedzialność osób zarządzających środkami publicznymi.

Bibliografia

Literatura

1. *Afera respiratorowa. Spółka E&K oddała Ministerstwu Zdrowia blisko 25 mln*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Afera-respiratorowa-Spolka-E-K-oddala-Ministerstwu-Zdrowia-blisko-25-mln-zl-8092715.html> (dostęp: 17.03.2025).
2. Bogucka I., Kańduła S., Przybylska J. (2024). *Audyt wewnętrzny narzędziem ułatwiającym zarządzanie organizacją*, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań.
3. Dobrowolski Z., Kościelniak J. (2018). *Audyt śledczy w spółkach Skarbu Państwa i spółkach komunalnych*, Instytut Spraw Publicznych, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
4. Emerling I. (2017). *Rola audytu w wykrywaniu nadużyć gospodarczych*, „STUDIA I PRACE, Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, nr 154.
5. Kozłowska M., Wrześniak M. (2022). *Administracyjnoprawne regulacje przeciwdziałania korupcji w sektorze zamówień publicznych*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, nr 4101.
6. Marciniak K., Owoc M. (2014). *Systemy klasy business intelligence w jednostkach sektora publicznego – wstępne studium badań*, „Technologie Wiedzy w Zarządzaniu Publicznym”, Studia Ekonomiczne/ Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach”, nr 199, 2014.
7. Motowilczuk I. (2014). *Rola kontroli zarządczej w zapobieganiu i wykrywaniu defraudacji w jednostkach sektora publicznego – część I*, Infor, Platforma Rachunkowości Budżetowej i Prawa Pracy, nr 4.
8. Ostrowska P. (2022). *Problematyka rachunkowości kreatywnej, agresywnej i audytu śledczego w świetle opinii księgowych*, „Academic Review of Business and Economics”, nr 2.

9. Szczerbak M. (2019). *Rola audytu finansowego w wykrywaniu nadużyć gospodarczych*, „Nowoczesne Systemy Zarządzania”, nr 14.
10. Wykonanie budżetu państwa w 2020 r. w części 46 – Zdrowie, „*Informacja o wynikach kontroli*”, KZD.430.003.2021, Nr ewid. 82/2021/P/21/001/KZD.

Akty prawne

1. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 383).

11. Audyt śledczy narzędziem wykrywania nadużyć finansowych – analiza raportów ACFE za lata 2022-2024

11.1. Wprowadzenie

Niewątpliwie jednym z największych form ryzyka współczesnej gospodarki, bez względu na jej sektor, jest zagrożenie wystąpienia nadużyć oraz oszustw gospodarczych. Mimo wieloletnich wysiłków instytucji regulacyjnych oraz organów ścigania problem oszustw finansowych popełnianych przez przedsiębiorstwa pozostaje aktualnym i poważnym zagrożeniem dla stabilności gospodarczej. Wynika to przede wszystkim z nieustannej ewolucji metod ukrywania nadużyć, które przedsiębiorcy, korzystając ze swojej kreatywności, sprytu oraz dogłębnej znajomości przepisów prawnych, potrafią skutecznie dostosowywać do zmieniających się warunków rynkowych i regulacyjnych.

Łuki prawne oraz skomplikowane struktury finansowe sprzyjają stosowaniu coraz bardziej wyrafinowanych technik defraudacji, co utrudnia ich wykrywanie i ściganie. W konsekwencji, mimo rozwijających się narzędzi analitycznych oraz metod śledczych, skala ryzyka związanego z oszustwami finansowymi nie ulega znaczącej redukcji, lecz dostosowuje się do nowych realiów rynkowych i technologicznych. Zgodnie z literaturą przedmiotu w praktyce całkowite wyeliminowanie ryzyka występowania oszustwa w danym przedsięwzięciu jest niemożliwe, chyba że organizacja zdecyduje się na całkowite wycofanie z tego przedsięwzięcia. Dlatego w tej sytuacji kluczowe staje się umiejętne zarządzanie ryzykiem, które pozwala na jego minimalizację i skuteczną kontrolę²⁵².

Współcześnie określaną mianem „językiem biznesu” rachunkowość²⁵³, jako system komunikacji finansowej w przedsiębiorstwach służy przede wszystkim identyfikacji, pomiarowi oraz rejestrowaniu różnorod-

²⁵² A. Nowak, *Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo wystąpienia manipulacji w sprawozdaniach finansowych – przegląd literatury*, „Studia i Prace, Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, nr 152, 2016.

²⁵³ S. Rogozina, *Lingwistyczna ocena języka rachunkowości*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu”, nr 4, 2015, s. 501-512.

nych informacji ekonomicznych w celu ich rzetelnego przedstawienia zainteresowanym stronom. Mimo że jej głównym celem jest zapewnienie transparentności finansowej jednostek gospodarczych, to może stać się również przestrzenią sprzyjającą ukrywaniu nadużyć finansowych. Złożoność regulacji prawnych, a także procesów wewnętrznych stwarza warunki do manipulowania informacją księgową, która w konsekwencji polega na zafałszowaniu rzeczywistej sytuacji finansowej.

Zawód biegłego rewidenta polega na weryfikacji prawidłowości i rzetelności danych zawartych w sprawozdaniach finansowych jednostek gospodarczych. Choć jego głównym celem nie jest wykrywanie oszustw finansowych, zgodnie z zasadami etyki zawodowej, powinien on uwzględniać ryzyko zniekształcenia informacji finansowych – zarówno w wyniku celowych działań, jak i niezamierzonych błędów. W obliczu dynamicznego rozwoju technologii oraz globalnych rynków tematyka oszustw finansowych zyskała na znaczeniu, co doprowadziło do wyodrębnienia nowej specjalistycznej gałęzi audytu – audytu śledczego²⁵⁴.

Według P. Ostrowskiej zadaniem audytu śledczego jest przeciwdziałanie przestępczości gospodarczej, wykorzystując przy tym nie tylko metody stosowane w rewizji finansowej, ale również techniki kryminalistyczne. Celem audytu śledczego nie jest zatem badanie wiarygodności sprawozdań finansowych a wykrycie nieprawidłowości, wykroczeń lub przestępstw. Obszarem badania audytu śledczego są zarówno informacje finansowe oraz niefinansowe²⁵⁵.

11.2. Błąd a oszustwo finansowe

W kontekście badania rocznych sprawozdań finansowych jednostek należy jednak rozgraniczyć pojęcie oszustwa finansowego od błędu księgowego. Zgodnie z opracowaniem Dana M. Guya²⁵⁶ pojęcie błędu

²⁵⁴ Z. Dobrowolski, J. Kościelniak, *Audyt śledczy w spółkach Skarbu Państwa i spółkach komunalnych*, Instytut Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2018, s. 3.

²⁵⁵ P. Ostrowska, *Problematyka rachunkowości kreatywnej, agresywnej i audytu śledczego w świetle opinii księgowych*, „Academic Review of Business and Economics”, t. 2, nr 1, 2022, s. 96–110.

²⁵⁶ D.M. Guy, *Guide to International Standards of Auditing and Related Services 2003*, Practitioners Publishing. Teras, 2002.

odnosi się do niezamierzonych nieprawidłowości w sprawozdaniach finansowych, które wynikają raczej z pominięcia danych księgowych lub nieujawnienia istotnych informacji. Błąd rachunkowy wynika zatem z niewłaściwego zastosowania zasad rachunkowości w zakresie wyceny, prezentacji, klasyfikacji oraz ujawnienia informacji. Spowodowany jest także błędnymi szacunkami księgowymi, wynikającymi z nieprawidłowej interpretacji faktów, przeoczeń lub pomyłek popełnionych na etapie gromadzenia i przetwarzania danych, które ostatecznie ujmowane są w sprawozdaniach finansowych²⁵⁷.

Według literatury przedmiotu pojęcie „oszustwa” nie zostało zdefiniowane w sposób jednoznaczny w przepisach regulujących kwestie badań sprawozdań finansowych²⁵⁸. Pojęcie to jest bardzo szerokie, a jego granice nie zostały do tej pory precyzyjnie zdefiniowane²⁵⁹. Zgodnie z definicją zawartą w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej oszustwo, w odróżnieniu od błędu księgowego, stanowi zamierzoną oraz świadomą manipulację zapisami księgowymi²⁶⁰. Oszustwo finansowe jest zatem zamierzonym i fałszywym przedstawieniem informacji finansowych przez kierownictwo, grono pracowników jednostek lub inne osoby. Manipulacja informacją księgową jest zabiegiem mającym zafałszować informację kierowaną do interesariuszy po to, by uzyskać z tego tytułu pewnie korzyści o różnym charakterze.

11.3. Cel popełniania oszustw finansowych

Manipulacje księgowe w kontekście ukrywania oszustw finansowych mogą przyjmować różne cele, zależnie od intencji osób

²⁵⁷ *Ibidem*.

²⁵⁸ A. Hołda, W. Nowak, *Oszustwa w systemie rachunkowości a ewolucja procedur badania sprawozdań finansowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, nr 13, 2003, s. 116 -130.

²⁵⁹ Standardy dotyczące badania sprawozdań finansowych ustalone przez Międzynarodową Federację Księgowych (*International Federation of Accountants – IFAC*),

²⁶⁰ Standardy dotyczące badania sprawozdań finansowych ustalone przez Międzynarodową Federację Księgowych. Wydanie polskie: https://www.pibr.org.pl/assets/meta/5972,ISA-220_R_PL_fin_draft%20version.pdf (dostęp: 10.04.2025).

dokonujących nadużyć. Według I. Emerling²⁶¹ manipulacje zapisami księgowymi nie dotyczą wyłącznie sytuacji zaniżania zysków, celem obniżenia wysokości świadczeń pieniężnych na rzecz budżetu państwa, ale również ukrywanie słabej sytuacji finansowej, po to, by podwyższyć wartość jednostki w oczach potencjalnych inwestorów. Oprócz nadużyć wiążących się bezpośrednio z manipulacją wynikiem finansowym oraz pozycjami majątkowymi przedsiębiorstw wyróżnić można także cele, które stanowią poważne zagrożenie dla prawidłowego funkcjonowania rynków kapitałowych. Oszustwa finansowe mogą bowiem naruszać prawa grup finansujących działalność przedsiębiorstw, czyli przede wszystkim akcjonariuszy, udziałowców oraz inwestorów, którzy angażują wolne środki pieniężne na dane przedsięwzięcie gospodarcze. Ten rodzaj oszustw stanowi przestępstwo, do którego można przyporządkować odpowiedni przepis prawa karnego. Oznacza to, iż nie każde oszustwo jest przestępstwem w świetle obowiązującego prawa. Zgodnie z klasyfikacją dokonaną przez M. Kuterę istnieją cztery typy przestępstw gospodarczych²⁶²:

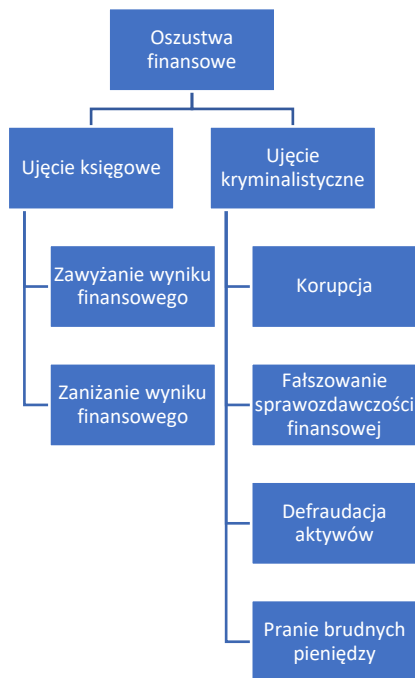
- korupcja (przekupstwo/łapówkarstwo, oszustwo przetargowe);
- fałszowanie sprawozdawczości finansowej (oszustwo kredytowe, oszustwo informacyjne emitentów papierów wartościowych);
- defraudacja aktywów (przestępstwo na szkodę wierzycieli);
- pranie brudnych pieniędzy (pranie pieniędzy).

Na rysunku 5 można zauważyć, iż w uproszczonym modelu oszustwa finansowe dzielą się na te, które związane są bezpośrednio z manipulacją wynikiem finansowym jednostki, ale również z przestępstwami zdefiniowanymi w Kodeksie karnym.

²⁶¹ I. Emerling, *Kształtowanie wyniku finansowego przedsiębiorstwa a oszustwa finansowe*, „Studia Ekonomiczne”, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 253, 2016, s. 5.

²⁶² M. Kutera, *op. cit.*, s. 111.

Rysunek 5. Typy oszustw finansowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Kutera, *Audyt finansowy a przestępstwa gospodarcze*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 49(105), 2009, s. 111.

11.4. Metody wykrywania oszustw finansowych przez audyt śledczy

Głównym celem audytu śledczego jest wykrycie nadużyć finansowych oraz identyfikacja mechanizmów, które umożliwiły ich popełnienie. W przeciwieństwie do tradycyjnego audytu finansowego, który koncentruje się na rzetelności sprawozdań finansowych, audyt śledczy ma na celu wykrycie dowodów oszustwa oraz ich odpowiednią analizę. W tym celu wykorzystuje się różnorodne metody dochodzeniowe, obejmujące zarówno analizę danych liczbowych, jak i ocenę zachowań

osób zaangażowanych w procesy finansowe. W literaturze przedmiotu wymienia się kilka najczęściej spotykanych metod wykrywania oszustw w ramach audytu śledczego²⁶³: badanie dokumentów, oględziny, ekspertyzy oraz analizę kryminalną.

Najważniejszą dokumentacją z punktu widzenia audytu śledczego są dokumenty finansowo-księgowo, które sporządzane są według ściśle określonych zasad uregulowanych przepisami ustawy o rachunkowości oraz licznymi ustawami podatkowymi. Regulacje prawne precyzyjnie wskazują na wymogi formalne, a także zasady sporządzenia dokumentacji, która stanowi podstawę funkcjonowania przedsiębiorstw i organizacji publicznych. Dokumenty tworzone niezgodnie z wymogami prawa należy uznać za nieprawidłowe, niezależnie od tego czy prezentują rzeczywiste zdarzenia gospodarcze, czy też fikcyjne. Z punktu widzenia audytora śledczego istotniejsza jest wiarygodność i rzetelność dokumentacji, czyli możliwość powiązania jej treści ze stanem faktycznym. Nierzetelna dokumentacja nie odzwierciedla rzeczywistego przebiegu zdarzeń gospodarczych, wobec czego stanowi nośnik nieprawdziwej informacji. W terminologii kryminalnej rejestracja fikcyjnych zdarzeń gospodarczych nazywana jest mianem „fałszerstwa” dokumentów.

W ramach audytu śledczego największe znaczenie ma analiza autentyczności dokumentacji, która polega m.in. na identyfikacji podpisów i osób fałszujących podpisy, identyfikacji pieczętek oraz identyfikacji dokumentów powielanych i kopiowanych. Najbardziej podatnymi dokumentami na ryzyko fałszerstwa są dokumenty kasowe, umowy, zlecenia oraz faktury²⁶⁴. Zdarza się, iż analiza dokumentów nie stanowi wystarczającego dowodu na stwierdzenie autentyczności zdarzenia gospodarczego. W niektórych przypadkach najskuteczniejszą metodą okazują się oględziny, czyli skonfrontowanie rzeczywistości z zapisami dokonywanymi w dokumentach. Metoda ta stosowana jest w celu wykrycia nadużyć związanych ze zdarzeniem gospodarczym o wymiarze materialnym. Przykładem takiej transakcji jest przyjęcie środka trwałego, gdyż poprzez oględziny audytor śledczy może stwierdzić, czy środek trwały istnieje, jest kompletny oraz spełnia warunki uregulowane w ustawie o rachunkowości. Niezbędnym warunkiem

²⁶³ A. Kadej, *Wybrane kryminalistyczne metody śledcze – możliwość wykorzystania w audycie śledczym*, „Zeszyt Naukowy SGH”, nr 154, 2017, s. 37-47.

²⁶⁴ *Ibidem*, s. 40.

do przeprowadzenia skutecznych oględzin jest posiadanie wystarczającej wiedzy umożliwiających prawidłową identyfikację przedmiotu oględzin – w tym przypadku audytor śledczy korzystać może z dokumentacji wewnętrznej, ale również pomocy specjalistów.

Z uwagi na różnorodność branż audytor wewnętrzny nie jest w stanie posiadać wyspecjalizowanej wiedzy na każdy rodzaj transakcji rejestrowanej przez przedsiębiorstwo. Problem ten adresowany jest przez metodę ekspertyzy, czyli proces badania zakończony opinią wydaną przez specjalistę w danej dziedzinie. W praktyce audytor śledczy korzysta z ekspertyz z wielu dziedzin: psychologii, ekonomii, nauk ścisłych, medycyny itp. Ten katalog jest bardziej rozbudowany. Decyzja o skorzystaniu z eksperta z danej dziedziny podyktowana jest rozległym zakresem badań audytora śledczego. Zwracanie się z wnioskiem o przygotowanie ekspertyzy jest przejawem dbałości o jakość usług audytora, jak również odpowiedzialność za wyrażanie swojej opinii/rekomendacji. Szczególnie w dobie rozwoju świata cyfrowego identyfikowanie słabych punktów w systemach informatycznych, gdzie istnieje duże pole do nadłożyc finansowych będzie istniała potrzeba korzystania z ekspertów z zakresu cyberbezpieczeństwa oraz informatyków w głównej mierze specjalizujących się w informatyce śledczej lub zabezpieczeniu cennych zasobów informacyjnych, w tym danych przetwarzanych w systemie rachunkowości.

W ramach audytu śledczego wykorzystuje się także metody analizy kryminalnej, której celem jest identyfikacja wielowymiarowej (różnej rodzajowo i ilościowo) informacji wskazującej na przestępstwo. Wśród technik analizy kryminalnej literatura przedmiotu wymienia m.in. analizę billingów telefonicznych, powiązań osobowych, powiązań i przepływów kapitałowych, mechanizmów działalności przestępczej itd.²⁶⁵. Aspektem utrudniającym analizę kryminalną jest fakt, iż audytor śledczy nie jest organem ścigania, zatem nie posiada dostępu do szeregu danych uznawanych za poufne. Oznacza to, iż analiza ta opierać musi się na danych publicznie dostępnych. Na podstawie dostępnych danych audytor śledczy przeprowadza analizę systemową (skupioną na identyfikacji słabych punktów przedsiębiorstwa, które narażone są na nadużycia), benchmarking (porównanie danych z różnych okresów

²⁶⁵ P. Chlebowicz, W. Filipowski, *Analiza kryminalna. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 44.

lub różnych jednostek organizacyjnych), analizę wskaźnikową oraz modelowanie matematyczne²⁶⁶.

Podsumowując, audyt śledczy koncentruje się na wykrywaniu nadużyć finansowych oraz ustaleniu, jakie mechanizmy umożliwiły ich wystąpienie. W przeciwieństwie do tradycyjnego audytu jego celem nie jest ocena rzetelności sprawozdań, lecz identyfikacja dowodów przestępstw i innych dysfunkcji finansowych. W tym celu wykorzystuje się metody takie jak analiza dokumentów, oględziny, ekspertyzy specjalistyczne czy analiza kryminalna. Szczególną uwagę zwraca się na autentyczność dokumentów księgowych oraz możliwość ich powiązania z rzeczywistymi zdarzeniami. Audytorzy, działając często bez dostępu do danych poufnych, opierają się na informacjach publicznych i wsparciu innych ekspertów, by rzetelnie ocenić sytuację i wskazać obszary narażone na oszustwa. Współpraca ze specjalistami z zakresu informatyki śledczej czy prawników specjalizujących się w procedurach cyberprzestępstw ma tu wymierne znaczenie. Równie niezbędna staje się korelacja z ekspertami od zapobiegania przestępstwom związanych z „nową technologią” czy „e-przestępczości” (*e-crime*).

11.5. Wnioski z analizy raportów Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) za lata 2022-2024

Analiza statystyk dotyczących oszustw finansowych stanowi kluczowy element oceny skuteczności metod wykrywania nadużyć oraz zmian w sposobach ich popełniania. Raporty publikowane przez *Association of Certified Fraud Examiners* (ACFE) dostarczają kompleksowych danych na temat skali, charakteru oraz ewolucji oszustw finansowych w skali globalnej. W niniejszym podrozdziale przedstawiona zostanie analiza kluczowych różnic pomiędzy danymi zawartymi w obu raportach, ze szczególnym uwzględnieniem wzrostu lub spadku liczby przypadków oszustw, zmiany w najczęściej stosowanych mechanizmach nadużyć oraz skuteczności narzędzi wykorzystywanych do ich wykrywania. Celem tej analizy jest określenie kierunków, w jakich rozwija się pro-

²⁶⁶ W. Jasiński, *Wykrywanie przestępstw w przedsiębiorstwach prowadzących działalność gospodarczą w Polsce*, „Artykuły Naukowe APwSz” 2019, s. 33.

blem oszustw finansowych, oraz wskazanie najistotniejszych wyzwań, przed którymi stoją zarówno instytucje finansowe, jak i organy ścigania w walce z nadużyciami.

Zgodnie z raportem ACFE z 2022 r. w 133 krajach zidentyfikowano 2110 przypadków nadużyć finansowych, które łącznie spowodowały straty w wysokości 3,6 mld dol. W 2024 r. liczba wykrytych oszustw spadła o 189 przypadków, a łączna kwota strat wyniosła 3,1 mld dol., czyli o 500 mln mniej niż dwa lata wcześniej. Mimo tego średnia strata na jeden przypadek nadużycia pozostała na zbliżonym poziomie i wynosiła ok. 1,7 mln dol. W obu analizowanych latach najczęściej występującymi rodzajami oszustw były nadużycia związane z defraudacją aktywów i środków publicznych (2022 r. – 86%, 2024 r. – 8%) oraz oszustwa w sprawozdawczości finansowej (2022 r. – 89%, 2024 r. – 5%). Należy podkreślić, że to właśnie oszustwa związane z manipulacją sprawozdań finansowych generują największe straty, przewyższając skutki defraudacji aktywów. Dodatkowo, zarówno w 2022, jak i w 2024 r. ok. 50% przypadków nadużyć miało związek z korupcją, co wskazuje na utrzymującą się skalę tego problemu w sektorze finansowym.

Badania wskazują, że w obu analizowanych okresach ok. 42-43% oszustw zostało wykrytych dzięki zgłoszeniom pochodzącym z bliskiego otoczenia firm. Ponad połowa tych sygnałów pochodziła od pracowników przedsiębiorstw, natomiast ok. jedna trzecia od klientów i dostawców. Najczęściej wykorzystywanymi kanałami zgłaszania nadużyć były wiadomości e-mail oraz rozmowy telefoniczne. Co istotne, tendencja ta pozostała niezmienna w badanym okresie, co podkreśla kluczową rolę czujności osób powiązanych z organizacją w procesie wykrywania oszustw finansowych.

Analizowane raporty wskazują branże, które poniosły największe straty w wyniku nadużyć finansowych. W 2022 r. najwyższe medianowe straty odnotowano w sektorze nieruchomości (435 tys. dol.), handlu hurtowego (400 tys. dol.), transportu (250 tys. dol.) oraz budownictwa (200 tys. dol.). Natomiast w 2024 r. najbardziej dotkniętą branżą okazał się sektor górniczy, w którym mediana strat wyniosła 550 tys. dol., a następnie handel hurtowy (361 tys. dol.), przetwórstwo (267 tys. dol.) i budownictwo (250 tys. dol.). Warto zauważyć, że w obu analizowanych latach najwyższe straty finansowe odnotowano w przedsiębiorstwach o najmniejszej liczbie zatrudnionych. Struktura organizacyjna firm

wskazuje, że nadużyć najczęściej dopuszczali się właściciele przedsiębiorstw, co podkreśla znaczenie nadzoru nad kadrami zarządzającą. Najbardziej narażonymi na oszustwa działami były sprzedaż, księgowość oraz działalność operacyjna, co wynika z ich bezpośredniego kontaktu z finansami firmy i możliwością manipulacji danymi księgowymi.

Zgodnie z raportem²⁶⁷ z 2022 r. po wykryciu nadużyć 61% sprawców zostało zwolnionych przez pracodawców. W 2024 r. odsetek ten wzrósł do 68%, co wskazuje na coraz bardziej rygorystyczne podejście przedsiębiorstw do pracowników dopuszczających się oszustw. W 2022 r. 58% wszystkich przypadków nadużyć zostało zgłoszonych odpowiednim organom państwowym, a w 66% z nich sprawcy ponieśli konsekwencje prawne. W 2024 r. zgłoszono nieco mniej, bo 57% spraw, jednak skuteczność organów ścigania wzrosła – aż 72% z nich zakończyło się ukaraniem sprawców. Dane te sugerują, że mimo nieznacznego spadku liczby zgłoszeń instytucje państwowe coraz skuteczniej egzekwują odpowiedzialność za popełnione oszustwa, co może stanowić istotny czynnik odstrasżający dla potencjalnych sprawców. To z pewnością dobra informacja, lecz trzeba mieć świadomość, że wraz z dynamicznym rozwojem technologii cyfrowych niewątpliwie będzie pojawiać się ryzyko związane z przestępstwami z płaszczyzny cyberprzestrzeni (np. przestępstwa z nielegalnym wykorzystaniem komputera lub sieci teleinformatycznych). Do rozpoznawania tego rodzaju zagrożeń niewątpliwie będą potrzebne specjalistyczna wiedza, kompetencje i umiejętności identyfikacji przestępstw komputerowych. Stąd też istnieje obecnie nagląca potrzeba podnoszenia kwalifikacji i świadomości przez audytorów jak również biegłych rewidentów w zakresie identyfikacji tego rodzaju ryzyka a następnie projektowaniu i budowaniu skutecznych procedur-systemów ochrony przed postępującą coraz szybciej cyberprzestępczością.

11.6. Podsumowanie

Audyty śledcze odgrywa strategiczną rolę w wykrywaniu oszustw finansowych, które stanowią poważne zagrożenie nie tylko dla stabilno-

²⁶⁷ *The Association of Certified Fraud Examiners* (2022), *Occupational Fraud 2022, A Report to the Nations*, <https://www.acfe.com/fraud-resources/report-to-the-nations-archive> (dostęp: 12.04.2025).

ści gospodarki, ale także kultury życia społecznego. Błąd księgowy to niezamierzone działanie wynikające z przeoczeń, pomyłek lub niewłaściwej interpretacji danych, natomiast oszustwo to celowe fałszowanie informacji w celu osiągnięcia korzyści. Celem takich manipulacji może być zarówno unikanie płacenia podatków, jak i poprawa wizerunku firmy wobec inwestorów. Oszustwa finansowe mogą naruszać prawo i stanowić poważne zagrożenie dla rynku kapitałowego.

W opracowaniu przywołano podstawową klasyfikację przestępstw gospodarczych, obejmującą m.in. fałszowanie dokumentów, defraudację i pranie pieniędzy. Wykrywaniem takich nielegalnych poczynań zajmuje się audyt śledczy, który różni się od tradycyjnego audytu finansowego w szczególności zakresem prac, przedmiotem badań, a także samym celem jego usług. Dodać trzeba, że duże znaczenie przypisuje się ocenie autentyczności dokumentacji księgowej i jej zgodności z rzeczywistością. Audytorzy śledczy często posiłkują się pomocą różnych ekspertów, np. z dziedziny informatyki śledczej. Ich praca opiera się głównie na dostępnych publicznie danych, co wymaga dużej dokładności i wiedzy z różnych dziedzin.

Analiza raportów ACFE za 2022 i 2024 r. wskazuje, że mimo spadku liczby wykrytych przypadków oszustw oraz ogólnych strat finansowych problem nadal pozostaje bardzo istotny. Kluczowym źródłem wykrywania oszustw i przypadków korupcji są w dużej mierze zgłoszenia pracowników oraz osób powiązanych z organizacją. Audyt śledczy, wykorzystując zaawansowane technologie cyfrowe oraz inne metody analizy dokumentów, oględzin i ekspertyz, stanowi merytoryczne narzędzie w walce z finansowymi nadużyciami.

Bibliografia

1. Chlebowicz P., Filipowski W. (2011). *Analiza kryminalna. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe*, Wolters Kluwer, Warszawa.
2. Dobrowolski Z., Kościelniak J. (2018). *Audyt śledczy w spółkach Skarbu Państwa i spółkach komunalnych*, Instytut Spraw Publicznych, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Kraków.
3. Emerling I. (2016). *Kształtowanie wyniku finansowego przedsiębiorstwa a oszustwa finansowe*, Studia Ekonomiczne, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 253.

4. Guy D.M. (2003). *Guide to International Standards of Auditing and Related Services* Practitioners Publishing, Texas.
5. Hołda A., Nowak W. (2003). *Oszustwa w systemie rachunkowości a ewolucja procedur badania sprawozdań finansowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 13(69).
6. Jasiński W. (2019). *Wykrywanie przestępstw w przedsiębiorstwach prowadzących działalność gospodarczą w Polsce*, „Artykuły Naukowe APwSz”.
7. Kadej A. (2017). *Wybrane kryminalistyczne metody śledcze – możliwość wykorzystania w audycie śledczym*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, nr 154.
8. Kutera, M. (2009). *Audyt finansowy a przestępstwa gospodarcze*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 49(105).
9. Nowak A. (2016). *Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo wystąpienia manipulacji w sprawozdaniach finansowych – przegląd literatury*, „Studia i Prace, Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, nr 152.
10. Ostrowska P. (2022). *Problematyka rachunkowości kreatywnej, agresywnej i audytu śledczego w świetle opinii księgowych*, „Academic Review of Business and Economics”, t. 2, nr 1.
11. Rogozina S. (2015). *Lingwistyczna ocena języka rachunkowości*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu”, nr 4.
12. *Standardy dotyczące badania sprawozdań finansowych ustalone przez Międzynarodową Federację Księgowych* (International Federation of Accountants – IFAC).
13. *The Association of Certified Fraud Examiners* (2022). *Occupational Fraud 2022, A Report to the nations*.
14. *The Association of Certified Fraud Examiners* (2024). *Occupational Fraud 2024, A Report to the nations*.

Część 3.

Techniki, kompetencje i etyka audytora śledczego

Katarzyna Cięciwa – *Rola whistleblowerów (sygnalistów) w audycie śledczym*

Marta Józwik – *Rola kompetencji miękkich w pracy audytora śledczego*

Aneta Kowalczyk – *Kompetencje i umiejętności audytora śledczego – co odróżnia go od audytora finansowego?*

Natalia Nowaczek – *Analiza zjawiska prania pieniędzy: etapy procesu techniki i wpływ na gospodarkę*

Ewelina Mietelska – *Wpływ stresu i presji organizacyjnej na ryzyko nadużyć – ujęcie psychologiczne i audytowe*

12. Rola whistleblowerów (sygnalistów) w audycie śledczym

12.1. Wprowadzenie

W 2001 r. światem wstrząsnęła informacja dotycząca oszustwa finansowego jednej z największych spółek z branży energetycznej – Enronu. Przez lata spółka ta uważana była za jedną z najszybciej rozwijających się firm, jednak jej upadek trwał niewiele ponad rok, co w dużej mierze przypisywane jest sygnaliście, który zaalarmował prasę o działaniach firmy. Nie jest to oczywiście jedyny przypadek oszustw finansowych wykrytych dzięki whistleblowerom, jednak ukazuje on, jak wielką mogą mieć oni rolę w tym aspekcie. W wielu przypadkach, oszustwa czy nieprawidłowości są trudne do wykrycia przez ograny kontrolne lub audytorów, ponieważ dowody często ukrywane są w skomplikowanych strukturach organizacyjnych.

Celem niniejszego rozdziału jest analiza roli sygnalistów (*whistleblowerów*) w audycie śledczym, ich wpływu na wykrywanie przestępstw gospodarczych oraz wyzwań, które napotykają. W rozdziale zostaną omówione:

- definicja sygnalisty i jego rola w audycie śledczym;
- przykłady znanych spraw ujawnionych dzięki whistleblowerom;
- mechanizmy ochrony sygnalistów;
- problemy etyczne i praktyczne związane z whistleblowingiem.

Zagadnienia te pozwolą lepiej zrozumieć znaczenie sygnalistów w wykrywaniu nadużyć finansowych, a także przybliżą zarówno korzyści, jak i wyzwania wynikające z ich działalności.

12.2. Kim jest sygnalista i jaka jest jego rola?

Do roku 2024 większość publikacji naukowych dochodziło do jednoznacznej opinii, że nie istnieje jedna definicja sygnalisty (*whistlebopera*). W 1972 r. Ralph Nader określił sygnalistę jako mężczyznę lub kobietę, którzy wierzą, że interes publiczny przewyższa interes organi-

zacji, dla której pracują i „gwizdzą” (należy przez to rozumieć, że dają sygnał, informują), że organizacja zaangażowana jest w oszukańczą, skorumpowaną lub nielegalną działalność²⁶⁸. W 1985 r., Near i Miceli zmodyfikowali definicję sygnalisty, skupiając się mniej na przesłankach etycznych danego aktu, ale bardziej na aspekcie potrzeby „rozwiązania” problemu, definiując whistleblowing jako ujawnienie przez członków organizacji (obecnych lub byłych) nielegalnych, niemoralnych lub niezgodnych z prawem praktyk wykonywanych pod kontrolą ich pracodawców, osobom lub organizacjom, które mogą być w stanie podjąć odpowiednie działania²⁶⁹. Nowoczesne podejście do czynności whistleblowingu i roli sygnalistów opiera się na podziale między tymi dwoma definicjami. Whistleblowing określa się mianem systemu, którego celem jest przede wszystkim zdobycie rzetelnych informacji, a także służący do wykrycia nieprawidłowości i eliminacji zagrożeń²⁷⁰. Z kolei sygnalista oznacza osobę, która w jakikolwiek sposób powiązana jest z daną sytuacją, również osoby z firmy posiadające jakieś informacje o nieprawidłowościach w firmie²⁷¹.

Obecnie, ze względu na zarówno tłumaczenie, jak i niefortunną rolę, którą obejmują sygnaliści, definicja ta jest kojarzona pejoratywnie i często traktowana zamiennie ze słowami „donosiciel” lub „kapuś”. Nie są to jednak określenia tożsame. Podstawową różnicę stanowi motyw, który kieruje człowiekiem zgłaszającym nieprawidłowości. W idealnym świecie sygnalista zawsze będzie działał w imieniu interesu publicznego oraz dobrej wiary, natomiast donosiciel będzie pracował wyłącznie w interesie własnym²⁷². Niestety, jest to zagadnienie bardziej skomplikowane i zostanie omówione w dalszej części opracowania dotyczącej etycznych wyzwań związanych z whistleblowingiem.

Zauważyć można, że niezależnie od daty każda z definicji whistleblowingu ma pewne wspólne cechy. Po pierwsze, mowa jest o czynności

²⁶⁸ R. Nader, P.J. Petkas, K. Blackwell, *Whistle Blowing: The Report of the Conference on Professional Responsibility*, Grossman Publishers, New York 1972, s. 7.

²⁶⁹ J.P. Near, M.P. Miceli, *Blowing the Whistle: The Organizational and Legal Implications for Companies and Employees*, Lexington Books, New York 1992, s. 4.

²⁷⁰ *Whistleblowing, sygnalista – co to, kto to i o co właściwie chodzi?* <https://www.abd-group.pl/whistleblowing-sygnalista-co-to-kto-to-i-o-co-wlasciwie-chodzi/> (dostęp: 15.03.2025).

²⁷¹ *Ibidem*.

²⁷² *Ibidem*.

zgłoszenia nieprawidłowości (ujęte tutaj bardzo ogólnie, gdyż mogą to być zarówno wykroczenia, jak i przestępstwa) do odpowiednich jednostek (tutaj można je uznać za odpowiednie służby, prasę lub firmy audytorskie). Po drugie, jest tutaj obecny aspekt moralny, jako że wszystkie definicje w większym lub mniejszym stopniu nawiązują do „wyższego interesu” za jaki uznaje się np. interes publiczny. Rola sygnalistów opiera się przede wszystkim na zasygnalizowaniu (stąd też nazwa), że w danej firmie odbywają się jakieś niezgodne z prawem czynności, o których nie wie większość społeczeństwa.

W 2024 r. weszła w życie ustawa o ochronie sygnalistów, która jednoznacznie wskazuje czym dokładnie jest naruszenie (art. 3 Ustawy z dnia 14 czerwca 2024 r. o ochronie sygnalistów), ale również, kim jest sygnalista (art. 4 Ustawy z dnia 14 czerwca 2024 r. o ochronie sygnalistów)²⁷³. Warto zwrócić uwagę, że nawet w Ustawie zakres definicji „sygnalisty” jest zbiorem otwartym, co oznacza, że nie określono w niej wszystkich możliwych przypadków tej roli.

12.3. Sygnaliści a nadużycia finansowe

Według badania przeprowadzonego w Polsce w 2015 r. w kraju dochodziło do wielokrotnych przypadków whistleblowingu, których powaga rozpościerała się pomiędzy nadużyciami pracowniczymi aż po poważne przestępstwa²⁷⁴. Bardzo częstym powodem, dla którego służby do tego oddelegowane nie są w stanie odkryć pewnych nieprawidłowości w firmach, jest ludzka natura. Można tutaj wspomnieć chociażby o tzw. spirali nadużyć – rozpoczynając od małych „grzeszków” (mowa tutaj może być o „przymknięciu oka”, zignorowaniu pewnych informacji itd.), a w dalszym rozrachunku rozwijając się do poważnych przestępstw²⁷⁵.

Sygnaliści bardzo rzadko sięgają do radykalnych środków od samego początku. Najczęściej wykorzystywaną metodą radzenia sobie z zastałą sytuacją jest rozmowa z ich bezpośrednim przełożonym i dopiero kiedy

²⁷³ Ustawa z dnia 14 czerwca 2024 r. o ochronie sygnalistów (Dz.U. 2024 poz. 928).

²⁷⁴ A. Kobylińska, M. Folta, *Sygnaliści – ludzie, którzy nie potrafią milczeć. Doświadczenia osób ujawniających nieprawidłowości w instytucjach i firmach w Polsce*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2015, s. 22.

²⁷⁵ *Ibidem*, s. 24.

ta nie przyniesie oczekiwanych rezultatów, decydują się oni na zebranie materiałów w inny (często bardzo kontrowersyjny) sposób²⁷⁶. Jedną z największych kontrowersji, które wyszły na jaw dzięki sygnaliście, jest sprawa Enronu. Enron był jednym z największych upadków w historii amerykańskiego kapitalizmu handlowego i wywarł ogromny wpływ na rynki finansowe, powodując poważne straty wśród banków, firm ubezpieczeniowych oraz funduszy emerytalnych, które zainwestowały bezpośrednio w tę spółkę. Straty ponieśli również mniejsi i więksi inwestorzy indywidualni. Upadek Enronu nieoficjalnie przypisuje się na sierpień 2001 r. Był to m.in. miesiąc, w którym ze swojej funkcji zrezygnował Jeff Skilling – CEO Enronu – tłumacząc się „prywatnymi problemami”²⁷⁷. Był to również moment, kiedy Sherron Watkins (wiceprezydent Enronu) zdecydowała się pełnić funkcję sygnalisty i napisać anonimowy list zawierający subtelną troskę o księgowość firmy. Informacja ta dostarczona została do innego CEO firmy – Kennetha Lay’a, co spowodowało przeprowadzenie śledztwa wewnątrz firmy, a w efekcie spowodowało bankructwo Enronu. W efekcie w 2002 r. w Stanach Zjednoczonych uchwalona została ustawa Sarbanes-Oxley Act of 2002, której podstawowym zadaniem było wyeliminowanie nadużyć w nadzorze właścicielskim nad zarządzającymi spółkami giełdowymi. Na podstawie tego skandalu powstało wiele książek, a także film *Enron: The Smartest Guys in the Room*²⁷⁸.

W wyniku upadku Enronu stracono 60 mln dol. zainwestowanych przez akcjonariuszy, zlikwidowano 4,5 tys. miejsc pracy, a oszczędności tysięcy pracowników i emerytów zostały utracone. Ochrona planów oszczędnościowych na emeryturę nie jest jednak jedyną reformą, jaką skandal ten postawił w centrum debaty publicznej. W przypadku Enronu firma Arthur Andersen – ówczesna jedna z „wielkiej piątki” firm audytorskich – odgrywała kluczową rolę. Wielu jej pracowników było stale oddelegowanych do pracy w siedzibie Enronu, a opinie wydawane przez Andersen posłużyły do nadania pozorów legalności transakcjom z udziałem tzw. jednostek specjalnego przeznaczenia (*Special Purpose*

²⁷⁶ *Ibidem*, s. 28.

²⁷⁷ P.M. Healy, K.G. Palepu, *The Fall of Enron*, „Journal of Economic Perspective” 2003, s. 4.

²⁷⁸ *Enron, The Smartest Guys in the Room* (film), reż. A. Gibney, 2929 Productions, USA 2005.

Entities)²⁷⁹. W 1999 r. Enron zapłacił firmie Arthur Andersen 25 mln dol. za usługi audytorskie oraz dodatkowe 23 mln dol. za doradztwo. Co więcej, według zeznań samego Andersena „znaczna, lecz nieokreślona liczba” dokumentów i plików elektronicznych powiązanych z Enronem została zniszczona²⁸⁰.

Kolejną wielką aferą odkrytą dzięki sygnalistom jest „Volkswagen Dieselgate” (w skrócie nazywane „Dieselgate” lub “Emissionsgate”), w którym stwierdzono, że firma zainstalowała oprogramowanie w pojazdach z silnikiem Diesla w celu oszukiwania testów emisji spalin. Skandal ten wybuchł we wrześniu 2015 r., kiedy to Volkswagen ogłosił akcję przywoławczą obejmującą prawie 500 tys. pojazdów w Stanach Zjednoczonych²⁸¹.

Firma potwierdziła, że na całym świecie 11 mln pojazdów zostało wyposażonych w tzw. *defeat device* – oprogramowanie, które rozpoznawało warunki testowe w laboratorium i tymczasowo ograniczało emisję spalin, by spełnić normy środowiskowe. W rzeczywistości w normalnych warunkach jazdy emisje były nawet kilkanaście razy wyższe od dopuszczalnych²⁸². Mimo że skandal miał zasięg globalny, jego wpływ był największy w Europie, gdzie pojazdy z silnikami Diesla stanowiły ok. 41% całkowitego rynku samochodowego²⁸³.

Pod względem liczby pojazdów z nielegalnym oprogramowaniem największe straty poniosły²⁸⁴:

- Niemcy – ok. 2,8 mln samochodów,
- Wielka Brytania – ok. 1,2 mln,
- Francja – ok. 984 tys.,
- USA – 500 tys.,

²⁷⁹ E.S. Moncarz et al., *The Rise and Collapse of Enron: Financial Innovation, Errors and Lessons*, UNAM, Meksyk 2006, s. 28-29.

²⁸⁰ *Ibidem*, s. 29.

²⁸¹ J.C. Jung, *Volkswagen's Diesel Emissions Scandal*, „Thunderbird International Business Review”, 2017 s. 2.

²⁸² Y. Bernard et al., *Catching defeat devices: How systematic vehicle testing can determine the presence of suspicious emissions control strategies*, ICCT, Washington 2019, s. 7.

²⁸³ F. Kayakiran, B. Lehane, *VW crisis signals shift for Europe's diesel focused oil industry*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2015-09-28/vw-crisis-signals-shift-for-europe-s-diesel-focused-oil-industry> (dostęp: 18.03.2025).

²⁸⁴ J.C. Jung, *op. cit.* s. 4.

W świetle tych danych widoczne jest, że skandal najbardziej dotknął rynek europejski – zarówno ze względu na skalę, jak i wcześniejsze działania polityczne faworyzujące technologie Diesla. W związku z aferą VW poniósł nie tylko olbrzymie straty finansowe (ostateczne koszty oszacowano na ponad 30 mld dol.), ale także utracił reputację i zaufanie konsumentów na całym świecie. Jednym ze znaczących sygnalistów był Stuart Johnson, szef biura inżynierii i ochrony środowiska VW. Johnson był jedną z pierwszych osób w firmie, które zgłosiły stosowanie urządzeń obniżających sprawność, zaprojektowanych w celu obejścia przepisów dotyczących emisji spalin²⁸⁵. Wiele źródeł sugeruje, że Stuart wiedział o tej sytuacji na długo przed zdecydowaniem się na ujawnienie tej kwestii²⁸⁶. Choć oczywiście oficjalna wersja, dlaczego zwlekał on tak długo pozostaje nieznana, można podejrzewać, że kierowały nim typowe obawy, których doświadczają sygnaliści i które zostały szerzej opisane w rozdziale czwartym.

Choć skala nadużyć finansowych (i nie tylko) jest ogromna, to przytoczyć można pewne dane, które lepiej obrazują wielkość problemu. Zgodnie z badaniem dostępnym na stronie PwC typowe nadużycie powoduje straty ponad 8 tys. dol. miesięcznie, a ponad 50% wszystkich informacji zostało uzyskanych dzięki zgłoszeniom sygnalistów²⁸⁷.

12.4. Mechanizmy ochrony sygnalistów

Przed wprowadzeniem ustawy o ochronie sygnalistów, poprzez zgłaszanie nieprawidłowości w firmie osoby, które decydowały na takie rozwiązanie najczęściej ryzykowały własnym stanowiskiem. Pracodawcy nie chcieli mieć w firmie kogoś, kto gotowy był „zdradzić” sekrety firmy, więc wypłynięcie danych często kończyło się zwolnieniem. Powołując się na dane zebrane przez Kobylińską, można zauważyć,

²⁸⁵ L.P. Vellequette, *VW diesel whistleblower identified in book*, <https://www.autone.ws.com/article/20170421/COPY/304219969/vw-diesel-whistleblower-identified-in-book/> (dostęp: 18.03.2025).

²⁸⁶ K. Loudenslager, *The Volkswagen Emissions Scandal: An Ethics Case Study*, University Virginia, Wirginia 2020, s. 6.

²⁸⁷ PwC, *Usługi śledcze i zarządzanie ryzykiem nadużyć*, <https://www.pwc.pl/pl/uslugi/forensic.html> (dostęp: 25.03.2025).

że w najmniej skrajnych przypadkach sygnaliści zaobserwowali wyraźne zmiany w zachowaniach swoich przełożonych oraz innych pracowników²⁸⁸. Między innymi dlatego tak istotne jest, żeby sygnaliści mieli określone prawa i obowiązki, które by ich chroniły, ale ograniczały równocześnie ilość i prawdopodobieństwo fałszywych zgłoszeń.

Na poziomie międzynarodowym kluczowym instrumentem jest dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1937, która zobowiązuje wszystkie państwa członkowskie UE do ustanowienia solidnych systemów ochrony sygnalistów. Dyrektywa ta określa jasne zasady, takie jak poufność, brak działań odwetowych i dostępne mechanizmy zgłaszania nieprawidłowości²⁸⁹. W odpowiedzi Polska przyjęła ustawę o ochronie sygnalistów, obowiązującą od 25 września 2024 r., co czyni ją jedną z nowszych ustaw w kraju. Zakres tej ustawy obejmuje m.in. zasady i środki ochrony sygnalistów, zasady ustalania wewnętrznych procedur zgłaszania informacji, a także zasady organów publicznych związanych ze zgłaszaniem informacji i odejmowaniem działań następczych²⁹⁰.

Jednym z głównych ustaleń ww. ustawy jest zakaz działań odwetowych w stosunku do sygnalisty (ale również grożenia lub próby podjęcia takich działań). Można przeczytać w Ustawie, że osoba, która takie działania podejmuje, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do 2 lat. Nie jest to oczywiście jednostronna ustawa, jako że określa ona również kary dla sygnalisty, który zgłasza fałszywe nadużycia, podlega jednakowym karom, jak osoby działające w odwecie. Zgodnie z polską ustawą osoby, które zgłaszają naruszenia prawa są chronione, jeśli „mają uzasadnione podstawy sądzić, że informacja będąca przedmiotem zgłoszenia lub ujawnienia publicznego jest prawdziwa w chwili dokonywania zgłoszenia lub ujawnienia publicznego i że stanowi informację o naruszeniu prawa”²⁹¹. Zgłaszanie może odbywać się za pośrednictwem kanałów wewnętrznych, które są procedurami ustanowionymi przez pracodawcę; kanałów zewnętrznych, skierowanych

²⁸⁸ A. Kobylińska, M. Folta, *op. cit.*, s. 31.

²⁸⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1937 z dnia 23 października 2019 r. w sprawie ochrony osób zgłaszających naruszenia prawa Unii.

²⁹⁰ Ustawa z dnia 14 czerwca 2024 r. o ochronie sygnalistów (Dz. U. 2024, poz. 928), art. 1.

²⁹¹ *Ibidem*, art. 6, art. 11, art. 55-57.

do właściwych organów publicznych, takich jak Rzecznik Praw Obywatelskich lub instytucje nadzorcze; lub, jeśli spełnione są określone kryteria (np. ryzyko odwetu, beczynność władz), poprzez publiczne ujawnienie, takie jak informowanie mediów. Organizacje zatrudniające co najmniej 50 pracowników są prawnie zobowiązane do ustanowienia poufnych, bezpiecznych i przejrzystych wewnętrznych systemów zgłaszania nieprawidłowości²⁹². Wewnętrzne procedury zgłaszania muszą być sformalizowane na piśmie i powinny zawierać następujące elementy²⁹³:

- wyznaczenie odpowiedzialnych jednostek lub osób: wyznaczenie wewnętrznej jednostki lub osoby albo zewnętrznego podmiotu upoważnionego przez organizację do przyjmowania i obsługi zgłoszeń o nieprawidłowościach;
- kanały raportowania: zapewnienie jasnych metod przesyłania raportów, w tym adresów fizycznych lub kontaktów e-mail, w celu zapewnienia dostępności i poufności;
- bezstronne działania następcze: wyznaczenie bezstronnej jednostki wewnętrznej lub osoby, która będzie weryfikować zgłoszenia, komunikować się z sygnalistami i podejmować niezbędne działania, zachowując bezstronność w całym procesie;
- potwierdzenie i informacja zwrotna: potwierdzenie otrzymania zgłoszenia w ciągu siedmiu dni i przekazanie informacji zwrotnej na temat podjętych działań w ciągu trzech miesięcy, chyba że osoba zgłaszająca nieprawidłowości nie podała adresu kontaktowego;
- anonimowe zgłoszenia: podejmowanie decyzji o akceptowaniu anonimowych zgłoszeń i określanie procedur postępowania z takimi zgłoszeniami;
- zgodność z przepisami o ochronie danych: zapewnienie zgodności przetwarzania danych osobowych w ramach systemu zgłaszania z ogólnym rozporządzeniem o ochronie danych (RODO), w tym zapewnienie poufności tożsamości sygnalisty.

Patrząc na zmiany wprowadzone w celu ochrony sygnalistów, jasne wydaje się, że do tej pory sygnaliści, zgłaszając nieprawidłowości w firmach, nie mieli możliwości nic zyskać, ale mogli wiele stracić. Pojawia się stąd pytanie: jakie wyzwania stały i dalej stoją przed sygnalistami?

²⁹² *Ibidem*, art. 23-24, art. 30, art. 51.

²⁹³ *Ibidem*, art. 24-29.

12.5. Etyczne i praktyczne wyzwania związane z whistleblowingiem

Jak zostało już wcześniej wspomniane, rola sygnalistów jest najczęściej postrzegana pejoratywnie. Dzieje się tak m.in. z powodu narzuconych społecznych norm moralnych oraz często kwestionowanej „etyki” whistleblowingu. Niejednokrotnie pomimo ogólnego zrozumienia i uznania działania pracownika za „uniwersalnie dobre” staje się on kimś, kto gotowy jest „sprzedać” informacje wewnętrzne firmy. Z tego też powodu pierwszym i najważniejszym dylematem moralnym, przed którym staje przyszły sygnalista, jest lojalność wobec pracodawcy i firmy a odpowiedzialność społeczna.

W Kodeksie pracy można wyczytać, że jednym ze szczególnych obowiązków pracownika jest „dbać o dobro zakładu pracy, chronić jego mienie oraz zachować w tajemnicy informacje, których ujawnienie mogłoby narazić pracodawcę na szkodę”²⁹⁴. Przed wprowadzeniem ustawy o ochronie sygnalistów ten artykuł prawa stanowił największy dylemat sygnalisty. Zachowanie w tajemnicy informacji wiązało się z „przymknięciem oka” na nieścisłości oraz wykroczenia popełnianie w firmie, a z kolei ujawnienie ich, często odczytywano, jako złamanie obowiązków pracownika, mimo że z prawnego punktu widzenia nie było to naruszeniem prawa.

Na szczęście obecnie sygnalista jest możliwie dobrze zabezpieczony prawnie. Nie jest to oczywiście obrona absolutna, jako że niejednokrotnie odczucia społeczeństwa różnią się od oficjalnych wytycznych prawnych. Jednak należy zaznaczyć, że ustawa o obronie sygnalistów jest ustawą nową, co może oznaczać, że będzie w najbliższym czasie aktualizowana, aby jak najlepiej dostosować jej zawartość do realiów sytuacji sygnalistów w firmie.

Choć whistleblowing jest istotnym narzędziem wspierającym przejrzystość organizacyjną, nie jest wolny od ryzyka nadużyć. Jednym z najczęściej wskazywanych problemów jest możliwość zgłoszeń motywowanych pobudkami osobistymi, np. chęcią odwetu, konfliktami interpersonalnymi czy walką o wpływy w strukturze organizacyjnej.

²⁹⁴ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 277) – art. 100 § 2 pkt 4.

Takie przypadki fałszywych zgłoszeń mogą prowadzić do poważnych konsekwencji – od naruszenia reputacji osób niewinnych, przez zakłócenie atmosfery pracy, aż po błędne decyzje kadrowe lub prawne²⁹⁵.

Szczególnie niebezpieczne są sytuacje, w których systemy whistleblowingowe są wdrażane bez odpowiednich procedur weryfikacji zgłoszeń. Brak wstępnej oceny wiarygodności informacji oraz tożsamości zgłaszającego może skutkować instrumentalnym wykorzystaniem mechanizmu sygnalisty. Jak zauważa EY Polska, skuteczny system zarządzania zgłoszeniami wymaga nie tylko zapewnienia anonimowości, ale również zaawansowanych narzędzi oceny ryzyka nadużycia – w tym m.in. analizy spójności zgłoszenia z dowodami, historii wcześniejszych zgłoszeń tej osoby czy kontekstu organizacyjnego²⁹⁶. Dlatego tak ważne jest, aby systemy zgłaszania były oparte na transparentnych, sprawiedliwych procedurach i wspierane przez kompetentny zespół audytorów śledczych, którzy potrafią oddzielić informacje prawdziwe od celowo wprowadzających w błąd.

Audytorzy śledczy odgrywają kluczową rolę w całym procesie zarządzania zgłoszeniami od sygnalistów. Ich głównym zadaniem jest niezależna i obiektywna ocena napływających informacji oraz przeprowadzenie odpowiednich działań wyjaśniających. To oni odpowiadają za ustalenie czy zgłoszenie ma uzasadnienie, jakie niesie ryzyko oraz jakie kroki należy podjąć w reakcji na potencjalne nieprawidłowości²⁹⁷. W praktyce oznacza to konieczność zachowania wysokich standardów etycznych, analitycznych i komunikacyjnych w pracy audytora.

Niezależność audytorów jest szczególnie istotna z punktu widzenia rzetelności dochodzeń. Jak zaznacza Transparency International, sygnaliści są bardziej skłonni zgłaszać nadużycia, gdy wiedzą, że zgłoszenia są weryfikowane przez osoby spoza struktur kierowniczych, a cały proces przebiega w sposób poufny i bezstronny²⁹⁸. Brak takiego

²⁹⁵ R. Sroka, *Zgłaszanie nadużyć w przedsiębiorstwach (whistleblowing) – aspekt etyczny, prawny i zarządczy*, „Etyka”, nr 58(2), <https://doi.org/10.14394/etyka.947>.

²⁹⁶ EY Polska, *Zarządzanie ryzykiem nadużyć*, https://www.ey.com/pl_pl/services/forensic-integrity-services (dostęp: 1.04.2025).

²⁹⁷ *Ibidem*.

²⁹⁸ Transparency International, *EU member states need to enhance their whistleblower protection laws*, <https://www.transparency.org/en/news/eu-member-states-need-to-enhance-their-whistleblower-protection-laws> (dostęp: 1.04.2025).

zaufania może prowadzić do zaniechania zgłoszeń lub przenoszenia spraw do przestrzeni publicznej, co z kolei niesie poważne ryzyko reputacyjne dla organizacji. Dobre praktyki w tym zakresie obejmują m.in. powierzenie przyjmowania i analizowania zgłoszeń specjalnie przeszkolonym osobom lub zespołom compliance, często wspieranym przez wewnętrzny dział audytu. Rola audytora nie ogranicza się jednak wyłącznie do sprawdzania prawdziwości zgłoszeń – ważne jest także umiejętne zarządzanie komunikacją z sygnalistą, udzielanie informacji zwrotnej oraz dbałość o jego ochronę. Brak przejrzystości lub opóźnienia w działaniach mogą skutkować utratą zaufania do całego systemu. Co więcej, audytorzy śledczy pełnią także funkcję prewencyjną i edukacyjną – organizując szkolenia z zakresu etyki, mechanizmów whistleblowingowych i przeciwdziałania nadużyciom. Budowanie kultury organizacyjnej opartej na przejrzystości i odpowiedzialności zmniejsza liczbę przypadków nadużyć, a jednocześnie zwiększa gotowość pracowników do zgłaszania nieprawidłowości. Ich aktywność wpływa więc nie tylko na reagowanie, ale także na zapobieganie ryzyku.

Na koniec warto zaznaczyć, że skuteczność pracy audytorów śledczych zależy nie tylko od ich niezależności, ale też od kompetencji i zasobów, jakimi dysponują. Profesjonalny audytor musi posiadać wiedzę z zakresu finansów, prawa, psychologii śledczej oraz komunikacji wewnętrznej. Tylko wtedy możliwe jest skuteczne przeprowadzenie dochodzenia i zaproponowanie działań naprawczych, które realnie ograniczą szkody dla organizacji²⁹⁹.

12.6. Podsumowanie

Rola whistleblowerów w audycie śledczym jest nie do przecenienia, szczególnie w kontekście coraz bardziej złożonych i zakamuflowanych mechanizmów nadużyć gospodarczych. Sygnaliści stanowią niejednokrotnie pierwszy i kluczowy punkt dostępu do informacji o nieprawidłowościach, które bez ich zaangażowania pozostałyby ukryte przed organami ścigania, audytorami czy opinią publiczną. Przypadki takie jak Enron czy Dieselgate pokazały, że odwaga jednostki może dopro-

²⁹⁹ EITT, *Co to jest audyt śledczy?* <https://eitt.pl/slownik/audyt-sledczy/#narzedzia-i-techniki-stosowane-w-audycie-sledczym> (dostęp: 1.04.2025).

wadzić do ujawnienia afer o międzynarodowym zasięgu. Wprowadzenie ustawy o ochronie sygnalistów w 2024 r. w Polsce, a wcześniej unijnej dyrektywy 2019/1937, stanowiło istotny krok w kierunku stworzenia bezpiecznego środowiska dla osób zgłaszających nieprawidłowości. Mimo tego wyzwania pozostają – zwłaszcza w zakresie społecznego odbioru roli sygnalisty, ochrony przed odwetem oraz zagrożenia fałszywymi zgłoszeniami. Właśnie dlatego niezbędne są rzetelne i skuteczne procedury weryfikacji informacji, których centralnym elementem jest praca audytorów śledczych.

Audytorzy pełnią nie tylko funkcję kontrolną, ale i prewencyjną – ucząc, wspierając systemy compliance oraz wzmacniając kulturę etyczną w organizacji. Ich niezależność, kompetencje i umiejętność właściwej oceny sygnałów pozwalają na oddzielenie zgłoszeń w dobrej wierze od potencjalnych nadużyć. Z tego względu inwestowanie w rozwój funkcji audytu śledczego powinno być priorytetem każdej organizacji dbającej o transparentność i bezpieczeństwo swojej działalności. Podsumowując, skuteczny system whistleblowingu nie może istnieć bez wzajemnie wspierających się elementów: odwagi sygnalistów, ochrony prawnej ich działań oraz profesjonalizmu audytorów. Tylko wtedy możliwe będzie nie tylko ujawnianie, ale również zapobieganie nadużyciom – z korzyścią dla organizacji, społeczeństwa i rynku jako całości.

Bibliografia

Literatura

1. Bernard Y. et al. (2019). *Catching defeat devices: How systematic vehicle testing can determine the presence of suspicious emissions control strategies*, ICCT, Washington.
2. EITT, *Co to jest audyt śledczy?* <https://eitt.pl/sloownik/audyt-sledczy/#narzedzia-i-techniki-stosowane-w-audycie-sledczym>.
3. *Enron: The Smartest Guys in the Room* [film], reż. A. Gibney, 2929 Productions, USA 2005.
4. EY Polska, *Zarządzanie ryzykiem nadużyć*, https://www.ey.com/pl_pl/services/forensic-integrity-services
5. Healy P.M., Palepu K.G. (2003). *The Fall of Enron*, „Journal of Economic Perspectives”.

6. Jung J.C. (2017). *Volkswagen's Diesel Emissions Scandal*, Thunderbird International Business Review, Kansas.
7. Kayakaran F., Lehane B., *VW crisis signals shift for Europe's diesel focused oil industry*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2015-09-28/vw-crisis-signals-shift-for-europe-s-diesel-focused-oil-industry> (dostęp: 2.04.2025).
8. Kobylińska A., Folta M. (2015). *Sygnaliści – ludzie, którzy nie potrafią milczeć. Doświadczenia osób ujawniających nieprawidłowości w instytucjach i firmach w Polsce*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
9. Loudenslager, K. (2020). *The Volkswagen Emissions Scandal: An Ethics Case Study*, Uniwersytet Wirginii, Wirginia.
10. Moncarz, E.S. et al. (2006). *The Rise and Collapse of Enron: Financial Innovation, Errors and Lessons*, UNAM, Meksyk.
11. Nader R., Petkas P.J., Blackwell K. (1972). *Whistle Blowing: The Report of the Conference on Professional Responsibility*, Grossman Publishers, New York.
12. Near J.P., Miceli M.P. (1992). *Blowing the Whistle: The Organizational and Legal Implications for Companies and Employees*, Lexington Books, New York.
13. PwC, *Usługi śledcze i zarządzanie ryzykiem nadużyć*, <https://www.pwc.pl/pl/uslugi/forensic.html>
14. Sroka R., *Zgłaszanie nadużyć w przedsiębiorstwach (whistleblowing) – aspekty etyczny, prawny i zarządczy*, „Etyka”, nr 58(2), <https://doi.org/10.14394/etyka.947>.
15. Transparency International, *EU member states need to enhance their whistleblower protection laws*, <https://www.transparency.org/en/news/eu-member-states-need-to-enhance-their-whistleblower-protection-laws> (dostęp: 1.04.2025).
16. Vellequette L.P., *VW diesel whistleblower identified in book*, <https://www.autonews.com/article/20170421/COPY/304219969/vw-diesel-whistleblower-identified-in-book/>
17. *Whistleblowing, sygnalista – co to, kto to i o co właściwie chodzi?*, <https://www.abd-group.pl/whistleblowing-sygnalista-co-to-kto-to-i-o-co-wlasciwie-chodzi/> (dostęp: 2.04.2025).

Akty prawne

1. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 277).
2. Ustawa z dnia 14 czerwca 2024 r. o ochronie sygnalistów (Dz.U. 2024 poz. 928).

3. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1937 z dnia 23 października 2019 r. w sprawie ochrony osób zgłaszających naruszenia prawa Unii.

13. Rola kompetencji miękkich w pracy audytora śledczego

13.1. Wprowadzenie

W świecie ciągle zmieniających się procesów i systemów zachowanie ich przejrzystości i rzetelności nie należy do najłatwiejszych zadań. Dzisiejsza rzeczywistość, choć zaawansowana technologicznie i gospodarczo, ma również swoją ciemną stronę związaną z nadużyciami w zarówno globalnych korporacjach, jak i w mniejszych przedsiębiorstwach. Dlatego tak istotną rolę w łańcuchu kontroli odgrywa audyt śledczy – badanie prowadzone w celu zidentyfikowania i analizy nieprawidłowości w organizacjach. Audyt finansowy przeprowadzony przez biegłego rewidenta lub audyt wewnętrzny, choć potrafią wiele powiedzieć o sytuacji spółki, nie powinny być wykorzystywane stricte do wykrywania przestępczości gospodarczej. Wynika to głównie z ich ograniczeń formalnych i metodologicznych, ale również z braku odpowiednich kompetencji osób wykonujących to badanie. Kompetencji, które nie są konieczne do pracy biegłego rewidenta, ale są niezbędne do wykonania zawodu audytora śledczego. Istotna będzie tutaj znajomość prawa gospodarczego oraz karnego, ważną rolę odgrywa również wiedza z zakresu psychologii i kryminalistyki. Są to umiejętności techniczne – niezwykle ważne, lecz w kontekście dobrze przeprowadzonego audytu nie można zapomnieć też o istotności kompetencji miękkich w pracy audytorów śledczych.

Przeprowadzane badania w dużej mierze opierają się na podejmowaniu decyzji, które nie są prostym zadaniem. Etyczne wybory dokonywane przez każdego człowieka mają swoje uzasadnienie w wychowaniu, ludziach w bliskim otoczeniu jednostki, jej rodzinie, edukacji a nawet w środowisku pracy. Według niektórych filozofów dobro i zło poznają się w sposób podświadomy, tak jak rozpoznaje się kolory a za źródło tej intuicji uznają oni „pamięć doświadczeń ewolucyjnych dziedziczną po przodkach” i „mniej trwałą pamięć doświadczeń socjalizacji, akumulowanych w różnych strukturach mózgowych od chwili urodzenia”³⁰⁰.

³⁰⁰ R.Z. Morawski, *Etyczne aspekty działalności badawczej w naukach empirycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.

Jednak choć zazwyczaj człowiek potrafi intuicyjnie odróżnić to, co dobre, od tego, co złe, to często brak mu zrozumienia, dlaczego coś jest niemoralne lub nieetyczne. Zrozumienie natury etyki, połączone z podstawowym zrozumieniem, dlaczego nieetyczne zachowanie powstaje pozwala zrozumieć również jakie kwestie decydują w przypadku dokonywania świadomych nadużyć w organizacjach przez ich członków lub kadrę kierowniczą.

Ostatecznie zachowanie etyczne leży po stronie jednostki, lecz konsekwencje takiego zachowania w szczególności te podjęte w sposób nieetyczny – dotyczą wielu. Rozwinięty pakiet umiejętności miękkich pozwala audytorowi śledczemu trafnie określić ryzyko i podejść do badania kompleksowo, nie skupiając się tylko na danych finansowych, ale również na motywacjach i psychologicznych pobudkach pracowników i pracodawców badanych spółek.

13.2. Definicja oszustw o charakterze gospodarczym w MSRF 240

Pomyłki zdarzają się każdemu. Choć obecnie bardzo często w pracy korzysta się z narzędzi sztucznej inteligencji, pracownicy to ludzie, którym zdarzają się błędy i niedopatrzienia. Audyt finansowy służy wykryciu tych materialnych pomyłek, które mogłyby istotnie wpłynąć na zniekształcenie sprawozdania finansowego i w konsekwencji zakłamać rzeczywisty obraz ekonomiczny i finansowy badanej jednostki. Jednak to wciąż tylko pomyłki i przypadkowe błędy popełnione z różnych mniej lub bardziej istotnych przyczyn, które audytor powinien sprawdzić i zaproponować usprawnienia pomagające zapobiec takim sytuacjom w przyszłości. Co jednak w przypadku, gdy sytuacja, która realnie wpłynęła i zakłamała obraz jednostki była celowa, a ślady jej wystąpienia zostały zatarte?

Międzynarodowy Standard Rewizji Finansowej 240 „Odpowiedzialność biegłego rewidenta, podczas badania sprawozdań finansowych, dotycząca oszustw” wprowadza rozróżnienie pomiędzy błędem a oszustwem właśnie w postaci elementu celowości. Cechą odróżniającą oszustwo od błędu jest to, czy działania, w wyniku których powstało zniekształcenie sprawozdań finansowych, są zamierzone czy niezamierzone.

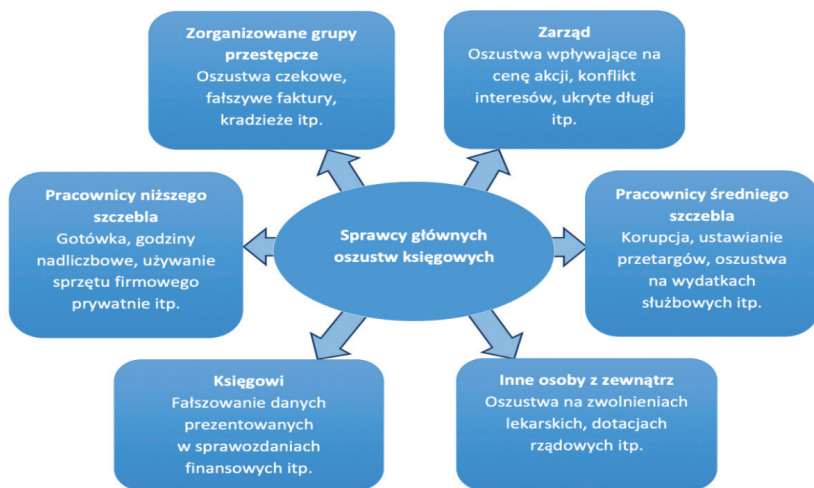
mierzone³⁰¹. Według tego standardu dla biegłego rewidenta podczas badania ważne są dwa przypadki oszustw: zniekształcenie polegające na oszukańczej sprawozdawczości finansowej i zniekształcenia wynikające z zawłaszczenia majątku. Niezależnie od tego, czy w spółce doszło do oszustwa związanego z oszukańczą sprawozdawczością, czy z zawłaszczeniem majątku, jest to związane z występowaniem motywów, nacisków czy sprzyjających okoliczności.

Jeśli chodzi o fałszowanie sprawozdań finansowych, główną motywacją jest tutaj poprawa wizerunku przedsiębiorstwa na tle konkurencji. Podstawowym źródłem finansowania wielu spółek są wpływy od inwestorów, którzy w swoich strategiach dbają przede wszystkim o rentowność swoich portfeli inwestycyjnych i wkładają swój kapitał w przedsiębiorstwa, które w przyszłości mają zapewnić im zyski. Pogarszająca się sytuacja spółki, a co za tym idzie – gorsze wyniki finansowe są sygnałem dla rynku, że w przedsiębiorstwie nie jest stabilnie. Chęć zapobiegnięcia ujawnienia tego rodzaju informacji może być wystarczającą motywacją do podjęcia działań w celu zakłamania rzeczywistego obrazu jednostki. Motywem do popełnienia czynu nieetycznego mogą być również egoistyczne pobudki związane np. z chęcią wzbogacenia się jednostki. Jak wspomina literatura, nadużycia i oszustwa gospodarcze popełniane są przez: kadrę zarządzającą, pracowników niższego szczebla oraz osoby z zewnątrz przedsiębiorstwa. Według badań 85% oszustw i nadużyć popełnianych jest przez pracowników danego przedsiębiorstwa z czego 55% przez managerów średniego i wyższego szczebla³⁰².

³⁰¹ Międzynarodowy Standard Rewizji Finansowej (MSRF) 240 „Obowiązki biegłego rewidenta związane z oszustwami przy badaniu sprawozdań finansowych”, Krajowa Izba Biegłych Rewidentów, Warszawa 2016.

³⁰² H. Zielińska, *Główne determinanty oszustw księgowych*, Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Sączu, Nowy Sącz 2022 s. 157.

Rysunek 6. Główne grupy sprawców oszustw gospodarczych

Źródło: H. Zielińska, Główne determinanty oszustw księgowych, Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Sączu, Nowy Sącz 2022, s. 158.

Rysunek 6 przedstawia, jakich nadużyć najczęściej dokonują poszczególne grupy osób. Należy jednak zaznaczyć, że do obowiązków biegłego rewidenta nie należy orzekanie w rozumieniu prawa, czy oszustwo rzeczywiście miało miejsce. Celem biegłego rewidenta według MSRF 240 są:

- zidentyfikowanie i ocena ryzyka istotnego zniekształcenia sprawozdań finansowych spowodowanego oszustwem;
- uzyskanie wystarczających i odpowiednich dowodów badania na temat oszacowanego ryzyka istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem, poprzez zaprojektowanie i zastosowanie właściwej reakcji;
- właściwa reakcja na wykryte lub domniemane oszustwo zidentyfikowane podczas badania³⁰³.

³⁰³ Międzynarodowy Standard Rewizji Finansowej (MSRF) 240 „Obowiązki biegłego rewidenta związane z oszustwami przy badaniu sprawozdań finansowych”, Krajowa Izba Biegłych Rewidentów, Warszawa 2016.

Faktem jest, że bez umiejętności technicznych, znajomości procedur i szeroko pojętej wiedzy z zakresu finansów i rachunkowości nie byłoby możliwe zrealizowane wymienionych celów przez audytora. Jednak to również nieoczywiste cechy, jak umiejętność prowadzenia rozmów, podejmowania decyzji, otwartość, które składają się na umiejętności miękkie, mogą mieć znaczący wpływ na powodzenie badania i efektywność w zidentyfikowaniu oszustw gospodarczych.

13.3. Definicja kompetencji miękkich i ich znaczenie w pracy audytora śledczego

Termin kompetencji miękkich jest często w literaturze utożsamiany z pojęciem inteligencji emocjonalnej. Również z coraz większym zainteresowaniem termin ten jest poruszany w kontekście zarządzania współczesnymi przedsiębiorstwami. Inteligencja emocjonalna jest jednym z najważniejszych czynników, które definiują relacje międzyludzkie. W skład kompetencji miękkich wchodzi m.in.: zdolności komunikacyjne, umiejętności językowe, nawyki osobiste, empatia poznawcza lub emocjonalna oraz zdolności przywódcze. Inteligencja emocjonalna połączona z wysoką kulturą osobistą i profesjonalizmem audytorów odgrywa bardzo ważną rolę w sukcesie badania audytowego. Wiele mówi się o tym, że komunikacja jest podstawą każdej relacji. Odnosi się to również do relacji zawodowych. Audytor, który potrafi w sposób dopasowany do konkretnych odbiorców komunikować się i przedstawiać swoje prośby i zalecenia, jest kluczowym elementem badania.

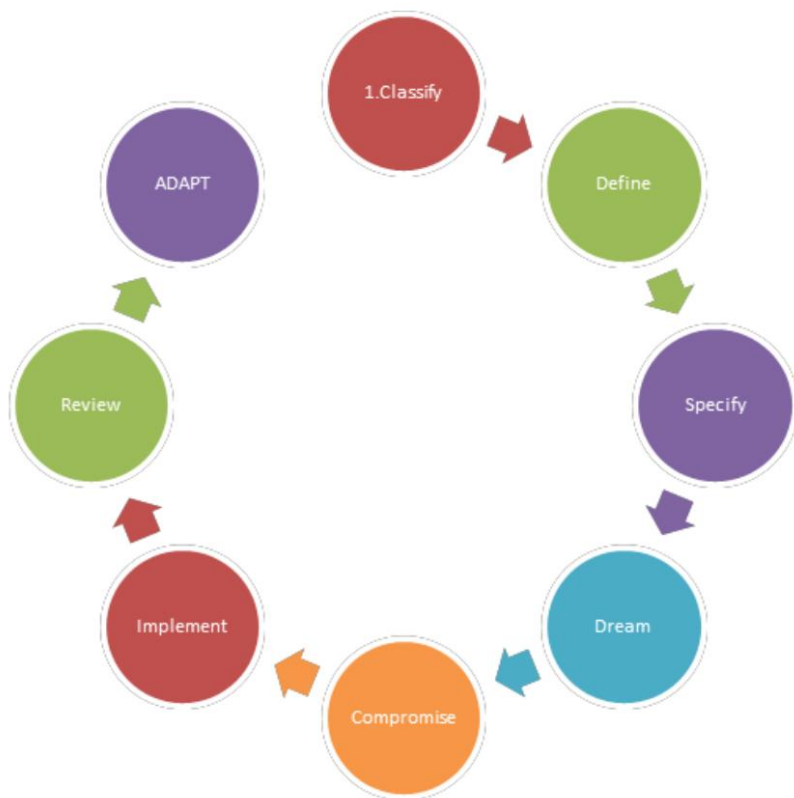
Obecnie większość ludzi prowadzi stresujący tryb życia i doświadcza częstego przebodźcowania czynnikami zewnętrznymi. Choć może wydawać się, że kluczem do efektywnie przeprowadzonego badania będą tylko jasno postawione oczekiwania i terminowe dostarczenie dokumentacji, to bardzo często okazuje się, że to rozmowa, otwartość i chęć zrozumienia drugiej strony stanowią podstawę, dzięki której po pierwsze audytor uzyskuje kluczowe informacje a po drugie ma możliwość faktycznego zagłębienia się w procesy klienta z jego perspektywy, a co za tym idzie wykrycie nieścisłości w procesach i naru-

szeń, Organizacje, które dbają o rozwój swoich pracowników w zakresie rozwijania ich umiejętności miękkich, odnoszą zazwyczaj większe sukcesy. Szkolenia w zakresie umiejętności takich jak sumienność, komunikacja, zarządzanie zasobami ludzkimi czy krytyczne myślenie może korzystnie wpłynąć na efektywność organizacji. Jak wspomniano we wstępie, praca audytora to bardzo częste podejmowanie decyzji, które są kluczowe dla postępu badania.

Decyzje związane z określeniem materialności, obszarów ryzyka czy wyboru próby do badania są tymi, o których zazwyczaj myślimy, zastanawiając się nad terminem decyzyjności podczas badania audytowego. Są to oczywiście kluczowe obszary, które wymagają dużej ilości pracy i zaangażowania, jednak nie można zapomnieć, że jak całe życie ludzkie jest sumą wyborów, tak również w pracy przeciętny człowiek podejmuje kilkanaście, kilkadziesiąt decyzji dziennie, które choć wydają się niepozorne, mają ogromny wpływ na to, jak przebiegnie rozmowa, spotkanie a w konsekwencji całe badanie audytowe. Proces podejmowania decyzji jest uważany za proces poznawczy skutkujący wyborem działania spośród kilku alternatywnych możliwości. Podejmowanie decyzji to proces identyfikowania i wybierania alternatyw w oparciu o wartości i preferencje decydenta³⁰⁴, na które, jak wspomniano wcześniej, wpływ mają właśnie umiejętności miękkie. Ważną rolę w podejmowaniu decyzji odgrywa audyt. Jego rekomendacje mogą bowiem powodować wprowadzanie ewentualnych korekt w tym procesie. Funkcja diagnostyczna audytu wspomaga proces decyzyjny. Na rysunku 7 ukazano ośmiostopniowy proces, który towarzyszy ludziom przy podejmowaniu decyzji.

³⁰⁴ J. Cederblom, D.W. Paulsen, *Critical Reasoning: Understanding and criticizing arguments and theories*. Thomson Wadsworth, Belmont, CA, 2006.

Rysunek 7. Osiem kroków w podejmowaniu decyzji

Źródło: M. Nadziakiewicz, *The Role of Soft Skills in Decision Making by Auditors*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie”, z. 94, 2016, s. 155.

Logiczne podejmowanie decyzji to istotna część wszystkich zawodów opartych na nauce, w których specjaliści stosują swoją wiedzę w danej dziedzinie, aby podejmować świadome decyzje. W przypadku audytorów podejmowanie decyzji wiąże się z wyborem odpowiedniego rozwiązania w warunkach często niesprzyjających. Badania nad podejmowaniem decyzji pokazują, że w sytuacjach z większą presją czasu,

wyższymi stawkami lub zwiększoną niejednoznacznością audytorzy mogą stosować intuicyjne podejmowanie decyzji zamiast podejść strukturalnych³⁰⁵ co dodatkowo pokazuje, jak istotne jest, aby etyczność i moralność audytorów była na bardzo wysokim poziomie, by nawet pod presją i naciskami byli w stanie podjąć decyzję, która w efekcie zapewni najlepsze rozwiązanie.

13.4. Kluczowe umiejętności miękkie w pracy audytora śledczego

Praca audytora często kojarzona jest z godzinami spędzonymi przy komputerze, analizując sprawozdania finansowe, zapisy księgowe czy przeprowadzając różnego rodzaju kalkulacje. Jest to oczywiście zgodne z rzeczywistością, jednak bardzo istotną częścią pracy każdego audytora jest również praca z ludźmi – zarówno w zespole audytowym, jak i przede wszystkim z klientem. Każdy dzień może postawić przed audytorem inne wyzwania. Jednego dnia istotne jest, żeby dobrze zaplanować pracę w zespole, rozdzielić zadania i zarządzić grupą osób. Kolejnego dnia na spotkaniu z małym lub nieprzyjemnym klientem istotna będzie cierpliwość i dostosowanie odpowiedniego i indywidualnego podejścia do jednostki. Natomiast w momencie, w którym audytowany próbuje coś ukryć, zataić czy po raz kolejny zrzuci odpowiedzialność, kluczowa jest stanowczość i umiejętność odmowy. Za najważniejsze umiejętności miękkie w pracy audytora śledczego można uznać:

- Komunikację interpersonalną kluczową zarówno jeśli chodzi o komunikację ustną, jak i pisemną. Umiejętność zadawania odpowiednich pytań, aktywnego słuchania, a nawet odczytywania mowy ciała może pomóc audytorowi w osiągnięciu zamierzonych celów.
- Myślenie krytyczne i zdolność rozwiązywania problemów również są bardzo przydatną umiejętnością w identyfikowaniu oszustw i nadużyć gospodarczych. Analiza kluczowych informacji oraz identyfikowanie luk informacyjnych oraz nieścisłości w dokumentacji są niezbędne przy prowadzonych audytach śledczych³⁰⁶.

³⁰⁵ M. Nadziakiewicz, *op. cit.*, s. 153.

³⁰⁶ T.W. Singleton, G.J. Bologna, R.J. Lindquist, A.J. Singleton, *Fraud Auditing and Forensic Accounting*. Hoboken, John Wiley & Sons, New Jersey, 2006.

- Etykę i asertywność, które w przypadku pracy pod naciskiem lub w przypadku konfliktu interesów pomagają audytorowi zachować niezależność oraz dokonać etycznego osądu.
- Pracę zespołową i umiejętność współpracy – badania audytowe są w znacznej większości prowadzone zespołowo, co wprowadza konieczność współpracy pomiędzy członkami zespołu audytowego, dzieleniem się pozyskanych informacji, jak również wspólnym podejmowaniem decyzji.

Można więc stwierdzić, że audytor śledczy powinien być swojego rodzaju hybrydą posiadającą znakomite umiejętności techniczne, wiedzę kryminalistyczną, prawną i psychologiczną, jak również wysoce rozwiniętą inteligencję emocjonalną pozytywnie wpływającą na relacje międzyludzkie.

13.5. Podsumowanie

Nadużycia i oszustwa gospodarcze w przedsiębiorstwach dokonywane przez kadrę kierowniczą, pracowników, a niekiedy i osoby z zewnątrz są bardzo często skrupulatnie planowane i misternie ukrywane, a ślady starannie zacierane. Według raportu *Association of Certified Fraud Examiners. Occupational Fraud 2022: A Report to the Nations* najwięcej sprawców – aż 66% – zajmuje stanowiska managerskie lub kierownicze³⁰⁷, co dowodzi, że w znaczącej większości przypadków są to osoby wykształcone i obyte zarówno, jeśli chodzi np. o wiedzę finansową i procedury audytowe.

Wiedzą, jak zatrzeć ślady i zataić informację. Brak specjalistycznej wiedzy biegłych rewidentów i audytorów wewnętrznych na temat oszustw i nadużyć oraz procedury przeprowadzanej podczas badania, w wielu przypadkach nie pozwala na wykrycie i ujawnienie oszustw i nadużyć gospodarczych. Dlatego tak ważna jest rola audytora śledczego, którego kompetencje – zarówno te techniczne, jak i te miękkie – umożliwiają dogłębniejszą analizę spółki pod kontem oszustw gospodarczych i efektywniejsze identyfikowanie nadużyć oraz ich sprawców.

³⁰⁷ *Association of Certified Fraud Examiners*, „Occupational Fraud 2022: A Report to the Nations”, ACFE, Austin 2022, s. 43.

Bibliografia

1. Association of Certified Fraud Examiners (2022). *Occupational Fraud 2022: A Report to the Nations*. Austin, TX: ACFE.
2. Cederblom J., Paulsen D.W. (2006). *Critical Reasoning: Understanding and Criticizing Arguments and Theories*. Thomson Wadsworth, Belmont, CA,
3. Międzynarodowy Standard Rewizji Finansowej 240 (2016) *Obowiązki biegłego rewidenta związane z oszustwami przy badaniu sprawozdań finansowych*, Krajowa Izba Biegłych Rewidentów, Warszawa.
4. Morawski R.Z. (2011). *Etyczne aspekty działalności badawczej w naukach empirycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
5. Nadziakiewicz M. (2016). *The Role of Soft Skills in Decision Making by Auditors*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria: Organizacja i Zarządzanie”, z. 94.
6. Singleton T.W., Bologna G.J., Lindquist R.J., Singleton A.J. (2006), *Fraud Auditing and Forensic Accounting*, John Wiley & Sons, Hoboken, NJ.
7. Zielińska H. (2022). *Główne determinanty oszustw księgowych*, Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Sączu, Nowy Sącz.

14. Kompetencje i umiejętności audytora śledczego – co odróżnia go od audytora finansowego?

14.1. Wprowadzenie

Oszustwa finansowe stanowią niezgodne z prawem oraz sprzeczne z zasadami etyki, nieuczciwe działania, mające na celu osiągnięcie nienależnych korzyści majątkowych. Mogą one przybierać różne formy, a wykrywaniem i zapobieganiem ich w zależności od stopnia zaawansowania i szkodliwości zajmuje się audyt finansowy (*financial audit*) lub audyt śledczy (*forensic audit*). Nierealne jest całkowite wyeliminowanie nadużyć i oszustw finansowych z obrotu gospodarczego. Coraz trudniej osiągalne jest uzyskanie wiarygodności finansowej ze względu na rosnącą złożoność transakcji oraz innych zdarzeń gospodarczych stanowiących podstawę dla funkcjonowania przedsiębiorstwa.

Dlatego też istotne jest ograniczenie i minimalizacja występujących nieprawidłowości. Audyt jako pojęcie ogólne jest mechanizmem niezależnej oceny procesów, działań lub systemu jednostki³⁰⁸. Wspólny cel audytu stanowi niezależna weryfikacja, czy jednostka przestrzega przepisów prawa i procedur wewnętrznych, w tym także przyjętych zasad (polityki) rachunkowości.

14.2. Istota i pojęcie audytu finansowego oraz audytu śledczego

Przedmiotem audytu finansowego są rozumiane w szerokim znaczeniu informacje finansowe, a jego zadaniem jest obiektywne i niezależne ustalenie rzetelności tych informacji. Dzieli się na audyt wewnętrzny

³⁰⁸ *Czym jest audyt – rodzaje, metody i cele jego przeprowadzania*, <https://www.puw.pl/pl/strefa-wiedzy/czym-jest-audit-rodzaje-metody-i-cele-jego-przeprowadzania> (dostęp: 27.04.2025).

oraz audyt zewnętrzny. Pierwszy polega na sprawowaniu czynności wewnętrznej jednostki, służących niezależnej ocenie działań operacyjnych³⁰⁹. Jest działalnością obiektywną, wspierającą ministra sprawującego nadzór nad działem administracji lub kierownika jednostki w realizacji celów, zadań i procesów. Dzieje się to poprzez regularne czynności doradcze, sprawdzające, a także kontrolę decyzji osób zarządzających, po to, aby, stwierdzić, czy są one odpowiednio dopasowane i skuteczne³¹⁰. Audytorem wewnętrznym jest osoba zatrudniona w szeregach jednostki. Zapewnia kontrolę wewnętrzną i pełni funkcje doradcze dla kadry zarządzającej³¹¹. Z audytem zewnętrznym wiąże się proces badania sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta, czyli osobę nie powiązaną z organizacją. Badanie sprawozdania finansowego wpływa korzystnie na obraz jednostki, ponieważ uwiarygadnia złożone do KRS sprawozdanie finansowe, a także samo przedsiębiorstwo. Zwiększa także zaufanie do jednostki gospodarczej odbiorców systemu rachunkowości. Wpływa korzystnie ze względu na poprawę jakości prezentowanych danych w sprawozdaniu finansowym.

Audyt śledczy to działalność służąca wykrywaniu i zapobieganiu oszustwom finansowym jakimi są przestępstwa gospodarcze. Zakresem tego audytu objęte są działania polegające na wykrywaniu nadużyć i nieuczciwych zachowań, ujawnianiu nieprawidłowości na rynkach finansowych, detekcja wykorzystywania informacji poufnych, które najczęściej powodują konflikt interesów. Zakres tego rodzaju audytu jest znacznie szerszy niż w przypadku audytu finansowego, ponieważ jego działania istotnie wykraczają poza kwestie związane z rachunkowością. Audyt śledczy inaczej zwany dochodzeniowym podejmuje swoje działania w momencie otrzymania sygnałów od pracowników, otrzymania wyników audytu wewnętrznego lub zewnętrznego.

Nieprawidłowości najczęściej występują już na początkowym etapie tworzenia dokumentów finansowych a także w momencie przygotowy-

³⁰⁹ H. Żukowska, W. Janik, *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, s. 116-117.

³¹⁰ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2024 poz. 1530, art. 272).

³¹¹ M. Folcik, *Audyt wewnętrzny – geneza, podstawy działania i organizacja*, „Kwartalnik redagowany przy współpracy Krajowej Rady Biegłych Rewidentów”, nr 4, 2025, s. 68.

wania sprawozdania finansowego jednostki³¹². Podejrzenia dotyczące nieprawidłowości i zaobserwowanych anomalii danych finansowych są zazwyczaj podstawą do wszczęcia postępowania audytu dochodzeniowego. Wymaga on również od audytora wysokich kompetencji z zakresu finansów i rachunkowości, prawa zwłaszcza podatkowego, a także technik i metod z płaszczyzny dochodzeń śledczych. Wykorzystywany jest do celów prawnych i dzieli się na dwie fazy, jakimi są wykrywanie oraz dochodzenie. Ma przeciwdziałać przestępczości finansowej, a w szczególności ujawnianiu zjawisk korupcji, defraudacji, prania pieniędzy, oszustw przetargowych i innych rodzajów nielegalnych działań – przestępstw unormowanych w Kodeksie karnym.

14.3. Cechy wyróżniające audytora śledczego na tle audytora finansowego

Audyt jest ważnym elementem dla funkcjonowania każdej organizacji. W zależności od celu, przedmiotu badania i obszaru działania wyróżnia się wiele specjalizacji w zakresie audytu. Mimo wspólnego celu oceny zgodności badanych obszarów działalności, każdy z nich posługuje się różnymi metodami działania³¹³. Jedną z nich jest audyt śledczy, którym zajmuje się audytor śledczy i tak jak audytor finansowy jest zawodem zaufania publicznego. Pojęcia audytor śledczy i finansowy jednak nie można używać zamiennie, ponieważ pełnią one różne funkcje. Tabela 2 przedstawia w sposób ramowy porównanie zawodu audytora śledczego i audytora finansowego – biegłego rewidenta z przedmiotem, którego w przeważającej mierze są usługi rewizji finansowej (audytu finansowego).

³¹² M. Kołtun, *Audyt śledczy jako identyfikacja ryzyka nadużyć*, <https://securityinpractice.eu/wp-content/uploads/2023/09/Audyt-sledczy-jako-identyfikacja-ryzyka-naduzyc>, s. 2 (dostęp: 27.04.2025).

³¹³ Akademia Leona Koźmińskiego, *Audyt wewnętrzny – cele, rodzaje i znaczenie audytu*, <https://www.kozminski.edu.pl/pl/review/audyt-wewnetrzny-cele-rodzaje-i-znaczenie-audytu> (dostęp: 27.04.2025).

Tabela 2. Porównanie zawodu audytora śledczego i audytora finansowego

	Audytor śledczy	Audytor finansowy (zewnętrzny)
Cel zawodu	Identyfikuje i dokumentuje nieprawidłowości w działaniu podmiotu gospodarczego, określa skalę nieprawidłowości z uwzględnieniem ich wpływu	Oceni wiarygodność i prawidłowość sprawozdania finansowego oraz potwierdza, że dane finansowe przedstawiają rzetelnie i jasno sytuację majątkową oraz finansową jednostki
Zakres podejmowanych działań	Identyfikacja słabych punktów w jednostce, gromadzenie dowodów, dochodzenie, wsparcie w postępowaniach sądowych	Weryfikacja danych finansowych, badanie ksiąg rachunkowych, ocena zgodności z obowiązującymi przepisami prawa i zasadami rachunkowości
Odbiorcy badania audytowego	Wewnętrzni – kierownictwo i zarząd, zewnętrzni – organizacja zlecająca audyt śledczy, banki i inne instytucje finansowe, organy ścigania, sądy	Wewnętrzni – kierownictwo i zarząd, zewnętrzni – instytucje finansowe, inwestorzy
Wymagana wiedza specjalistyczna	Finanse i rachunkowość, prawo, psychologia, kryminalistyka,	Finanse i rachunkowość, prawo
Częstotliwość pracy	Weryfikacja po wykryciu nieprawidłowości lub nadużycia – sposób reaktywny	Weryfikacja cykliczna, regularna – sposób proaktywny (umowa podpisywana z góry na dwa lata)
Metody pracy	Analiza dokumentów zarówno finansowych jak i niefinansowych, danych z systemów informatycznych, wywiady, przesłuchania	Dogłębna analiza danych finansowych w oparciu o Ustawę o rachunkowości oraz Międzynarodowe Standardy Rachunkowości i Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej

	Audytor śledczy	Audytor finansowy (zewnętrzny)
Efekt pracy	Raport/sprawozdanie z audytu śledczego	Opinia, której integralną częścią jest raport z badania sprawozdania finansowego
Certyfikaty i kwalifikacje	CFE (<i>Certified Fraud Examiner</i>), certyfikat Audytora Śledczego II Stopnia PIKW	Biegły rewident. ACCA (<i>Association of Chartered Certified Accountants</i>), CPA (<i>Certified Public Accountant</i>), CIA (<i>Certified Internal Auditor</i>)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <https://eitt.pl/baza-wiedzy/audyt-sledczy-co-to-jest-jak-dziala/> (dostęp: 27.04.2025).

Z tabeli wynika, że audyt śledczy różni się od audytu finansowego wieloma elementami, w szczególności zakresem podejmowanych działań, częstotliwością pracy i jej metodami. Jedną z najistotniejszych cech odróżniających audytora śledczego od finansowego jest to, że audytor śledczy współpracuje z szeregiem organów stojących na straży litery prawa. Audytor finansowy może podejrzewać, że doszło do oszustwa, a w innych przypadkach może je wykryć, jednak to audytor śledczy jest odpowiedzialny za formalne zbadanie sprawy i ujawnienie oszustw zgodnie z przepisami prawa. Audytor śledczy specjalizuje się w wykrywaniu oszustw finansowych i przestępstw gospodarczych. Analizuje przy tym nie tylko dokumenty finansowe i niefinansowe, ale także zachowania ludzkie czy motywy ich działań. W związku z tym ważna jest wiedza specjalistyczna z zakresu psychologii oraz nauk społecznych i kryminologii. Audytor finansowy nie skupia się na motywach i czynnikach ludzkich.

Przedmiotem jego badania są przede wszystkim dane zaprezentowane w sprawozdaniu finansowym. Audyt finansowy przeprowadzany przez biegłego rewidenta nie może zostać bezpośrednio wykorzystany do identyfikowania i wrywania przestępczości gospodarczej. Ograniczenie to wynika z kilku barier i braku specjalistycznych kompetencji

w obszarze prawa karnego, kryminalistyki i psychologii³¹⁴. Istnieją także inne powody, które wykraczają poza sferę wiedzy, umiejętności i kompetencji. Niewątpliwie istotne znaczenie w świadczeniu tego rodzaju usług mają cechy osobowościowe, takie jak sumienność, otwartość, motywacja i poczucie misji, jaką audyt ma spełnić wobec zleceniodawcy usług i społeczeństwa.

14.4. Narzędzia i techniki stosowane w audycie śledczym oraz audycie finansowym

Zadania stawiane przed audytorem śledczym pozwalają potocznie uznać, że jest on wielozadaniowcem, ponieważ łączy rozległą wiedzę z zakresu prawa podatkowego, rachunkowości, kryminologii, a także nierzadko z dziedziny psychologii. Cechują go ogromna spostrzegawczość, dociekliwość, detektywistyczne oraz indywidualne podejście do każdej sprawy. Zarówno w audycie śledczym, jak i finansowym stosuje się szereg narzędzi i technik, dzięki którym wykrywane są nieprawidłowości i identyfikowane różnego rodzaju patologie i oszustwa finansowe.

Niektóre metody i narzędzia audytorów pokrywają się, chociaż te dotyczące audytu śledczego zazwyczaj są bardziej zaawansowane i wymagają szerszego spojrzenia na sprawę. Metody audytora śledczego dzielą się na dwie fazy, czyli na wykrywanie i dochodzenie. Wykrywanie oznacza przeprowadzanie dogłębnych analiz zaistniałych nieprawidłowości, zidentyfikowanie osób biorących udział w procederze oszustwa i ustalenie ich tożsamości, oszacowanie i ocena strat, określenie sposobów ich zrekomensowania i naprawienia a także działania prewencyjne podejmowane, aby zapobiegać podobnym zdarzeniom w przyszłości. Głównym celem dochodzenia jest ujawnienie faktów, zebranie dowodów, przygotowanie odpowiednich raportów i ekspertyz stanowiących podstawę wszczęcia środków prawnych lub procesu sądowego.

³¹⁴ E.I. Szczepankiewicz, *Rewizja finansowa, audyt wewnętrzny a audyt śledczy w wykrywaniu oszustw gospodarczych*, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań 2016, s. 74.

Do wykrywania anomalii i schematów w dużych zbiorach danych służy *data analytics* i *data mining*³¹⁵. Nauki zajmujące się identyfikowaniem wzorców i wydobywaniem przydatnych informacji z dużych zbiorów danych. Obecnie nawet sztuczna inteligencja automatyzuje procesy i potrafi zidentyfikować wzorce, które są trudne do zauważenia dla człowieka. Informacje mogą być wykorzystywane do oceny zarówno ustrukturyzowanych, jak i nieustrukturyzowanych danych w celu zidentyfikowania nowych informacji i faktów. Narzędziami służącymi do analizy danych są np. ACL, IDEA, Power BI, Python (np. pandas), SQL a także Data Snipper – platforma wspierająca automatyzację pracy audytorskiej w Excelu. W technikach dochodzeniowych audytor śledczy stosuje przesłuchania i wywiady z pracownikami mogącymi mieć wiedzę o sprawie. Obserwuje nagrania z monitoringu i analizuje opinie ekspertów, ankiety, zewnętrzną korespondencję e-mail oraz wewnętrzną pomiędzy pracownikami³¹⁶. Innym narzędziem pracy jest również analiza dysków twardych – odzyskiwanie i analiza usuniętych wcześniej danych. Analizuje informacje pozyskane od spółki, a także medialne.

Audytor śledczy podobnie jak audytor finansowy analizuje rachunki bankowe i wszelkie transfery, w których udział biorą podejrzone lub okrągłe kwoty. Ważnym etapem pracy audytorów jest również ustalenie beneficjentów rzeczywistych oraz zweryfikowanie systemu kontroli wewnętrznej w jednostce. Im słabszy system kontroli, tym większe ryzyko błędu w jednostce. Audyt śledczy dodatkowo bada autentyczność dokumentów, tj. faktur, umów, dokumentacji kadrowej. Katalog dokumentów objętych badaniem przez audytora śledczego jest bardzo szeroki. Z pewnością nie koncentruje się jedynie na dokumentach z obszarów finansowych, księgowych czy profili działania podmiotu. Niejednokrotnie w celu zapewnienia jakości swoich usług i realizacji założonego celu audytu – przedmiotem jego zainteresowania są także inne dokumenty i materiały uzupełniające zakres badania. Jego zakres badania wykracza poza standardowy przegląd sprawozdań finansowych

³¹⁵ R. Niechciał, *Data mining a AI – Jak AI znajduje wzorce w danych*, <https://vestigio.agency/pl/artificial-intelligence/data-mining-a-ai-jak-sztuczna-inteligencja-znajduje-wzorce-w-danych/> (dostęp: 27.04.2025).

³¹⁶ Z. Dobrowolski, J. Kościelniak, *Audyt śledczy w spółkach Skarbu Państwa i spółkach komunalnych*, Instytut Spraw Publicznych, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2018, s. 35.

– chodzi w nim o znalezienie konkretnych nieprawidłowości, oszustw czy nadużyć finansowych.

Audyty finansowe skupiają się na testach zgodności, na weryfikacji, czy procedury i kontrola wewnętrzna działają zgodnie z przyjętymi zasadami (polityką) rachunkowości. Audytor analizuje wskaźniki finansowe oraz strukturę poszczególnych pozycji w bilansie i rachunku zysków i strat. Swoje badania opiera w głównej mierze na wysyłaniu zapytań i potwierdzeń na przygotowanym wcześniej wzorze: do sald bankowych, rozrachunków, w szczególności do pracowników z działu księgowości oraz niejednokrotnie radców prawnych. Jego działanie opiera się głównie na losie – na próbkowaniu oraz na analizie dokumentacji stałej. Audytor co roku uczestniczy w przeprowadzanej inwentaryzacji produktów, półproduktów i towarów oraz raz na pięć lat w inwentaryzacji środków trwałych jednostce. W uschematyzowaniu pracy pomagają przygotowane listy kontrolne (*check-listy*). Im precyzyjniej zostają one przygotowane, tym większa jest pewność o jakości i kompletności badanego zagadnienia.

Audytorzy – zarówno specjalizujący się w audycie finansowym, jak i śledczym – w swojej codziennej pracy również korzystają z podobnych narzędzi i technik, mimo różnic w zakresie swoich działań. Wspólnym narzędziem pracy obu rodzajów audytów jest praca z arkuszem kalkulacyjnym Excel, IDEA, Power BI, analiza dokumentów w formie papierowej i uzgadnianie danych wraz z urealnianiem sald rozrachunków. Obaj przeprowadzają wywiady wewnątrz jednostki, jednak audytor finansowy ogranicza się do rozmów w znacznie okrojonym zakresie – z kierownictwem jednostki, rzadziej z pracownikami. Do kierownictwa jednostki i biur rachunkowych przesyłane są ankiety mające za zadanie przybliżyć audytorowi schemat obiegu informacji i dokumentów w jednostce. Zarówno audytor śledczy, jak i finansowy analizuje ryzyka i luki w zakresie systemu kontroli wewnętrznej. To ważna czynność, która jest istotnym elementem metodyki każdego rodzaju audytu. Identyfikacja słabych punktów w systemie kontroli wewnętrznej pozwala zaplanować szczegółowe badania. Nacisk na jakość i skuteczność systemów kontroli wewnętrznej powinien być przedmiotem zainteresowania szczególnie w tych jednostkach, gdzie zgłaszane są podejrzenia w utracie aktywów czy nieprawidłowościach w procesie inwentaryzacji.

Ogólnie uwaga nowoczesnych menadżerów w podmiotach gospodarczych czy publicznych ukierunkowana jest na umiejętne zarządzanie ryzykiem co silnie skorelowane zostaje z przewidywaniem zaistniałych negatywnych zjawisk. Presja utraty reputacji czy negatywne związki z klientami, dostawcami powoduje, że zarządy spółek muszą szybko reagować, aby przeciwdziałać skutkom wadliwych mechanizmów kontroli wewnętrznej. Do stworzenia dokumentacji i zebrania danych używany jest program CaseWare lub TeamMate, a dokumentacja jest przechowywana przez co najmniej 8 lat od daty zamknięcia akt badania, czyli daty wydania opinii.

14.5. Znaczenie audytu śledczego na przykładzie afery GetBack

Audyt śledczy jako dość innowacyjny rodzaj audytu coraz bardziej odgrywa kluczową rolę w ograniczaniu powszechności występowania przestępstw gospodarczych oraz niegospodarności i sprzeniewierzeniu majątku jednostki. Od popularnego postępowania realizowanego przez standardowy audyt wewnętrzny odróżnia go wykorzystywanie specyficznych technik śledczych. Generalnie obszarem działania audytu śledczego jest wykrywanie, badanie i analiza oszustw finansowych (przestępstw) gospodarczych i innych patologii oraz aberracji o podłożu korupcyjnym. W szczególności do kompetencji audytu śledczego należy wykrywanie:

- defraudacji i korupcji,
- łapówkarstwa,
- zawłaszczenia lub sprzeniewierzenia aktywów,
- manipulowania sprawozdaniem finansowym,
- prania pieniędzy,
- piramidy finansowej,
- przestępczości białych kołnierzyków,
- oszustw podatkowych,
- wycieków informacji, np. w ramach zмовy przetargowej wraz z naruszeniem własności intelektualnej oraz tajemnicy handlowej (działanie na szkodę jednostki)

- ukrywania kluczowych informacji dla spółki i zмовy kierownictwa,
- cyberprzestępczości³¹⁷.

W działalności firm ten katalog może ulegać rozszerzeniu, co wynika z istoty audytu śledczego. Jako specjalista od identyfikacji przyczyn oszustw i określenia ich rozmiarów niejednokrotnie wykracza poza standardowe ramy przeglądu funkcjonowania wdrożonych procedur w jednostce. Raport z audytu śledczego jest podstawą w postępowaniach dyscyplinarnych, cywilnych i sądowych. Jedną z najgłośniejszych i wielowątkowych afer gospodarczych ostatnich lat była afera GetBack. W ramach prowadzonych postępowań na terenie całego kraju przesłuchano niemal 4500 świadków, a wartość zabezpieczonego mienia przekroczyła 250 mln zł³¹⁸. GetBack S.A. (obecnie Capitea S.A.) była wiodącą na rynku firmą zarządzającą wierzytelnościami sekurytyzowanymi w Polsce. Przedmiotem działalności spółki jest nabywanie portfeli wierzytelności, pochodzących z nieterminowo płaconych kredytów i pożyczek a także z nieterminowo płaconych świadczeń za usługi telekomunikacyjne³¹⁹. W 2018 r. ujawniono, że spółka przez długi czas manipulowała sprawozdaniami finansowymi, zaciągała zobowiązania bez pokrycia i wprowadzała w błąd inwestorów – szczególnie osoby fizyczne, którym sprzedawała obligacje korporacyjne. Spółka podawała do publicznej wiadomości fałszywe informacje m.in. o prowadzonych negocjacjach z PKO BP, a także Polskim Funduszu Rozwoju, które nigdy w rzeczywistości nie miały miejsca a same informacje zostały natychmiast zdementowane³²⁰.

Po ujawnieniu nieprawidłowości zarząd został zawieszony, a nadzór nad firmą przejęły instytucje państwowe i wierzyciele. Zlecono audyt śledczy, który miał zidentyfikować i oszacować skalę nieprawidłowości, wskazać osoby odpowiedzialne – wewnątrz firmy oraz podmioty zewnętrzne, udokumentować zebrane informacje poprzez zabezpieczenie dowodów, a także przygotować rekomendacje, które

³¹⁷ Biuro Anti-fraud, *Audyt śledczy*, <https://anti-fraud.pl/> (dostęp: 27.04.2025).

³¹⁸ Komunikat dotyczący śledztw związanych z tzw. „afere GetBack”, <https://www.gov.pl/web/pr-warszawa/komunikat-dotyczacy-sledztw-zwiazanych-z-tzw-afere-getback> (dostęp: 27.04.2025).

³¹⁹ Capitea S.A., <https://pl.wikipedia.org/wiki/Capitea> (dostęp 27.04.2025).

³²⁰ Business Insider, *Afera GetBack*, <https://businessinsider.com.pl/afere-getback> (dostęp: 27.04.2025).

pomogłyby ochronić majątek oraz zabezpieczyć interes wierzycieli³²¹. Audyt śledczy wykazał szereg nieprawidłowości – w celu poprawy kondycji spółki GetBack manipulował wartością portfeli wierzytelności, zawyżając wyniki finansowe poprzez transakcje zawierane z podmiotami powiązanymi, nienależącymi do grupy kapitałowej, a także wyprowadzał pieniądze ze spółki.

Po ujawnieniu problemów z płynnością okazało się, że spółka nie jest w stanie wywiązać się ze zobowiązań wobec inwestorów. Zarząd z premedytacją ukrywał realny stan finansów spółki przed inwestorami, Komisją Nadzoru Finansowego oraz audytorami. Dowody z audytu śledczego zostały przekazane prokuraturze, umożliwiając postawienie zarzutów byłemu prezesowi GetBack. Materiały stały się podstawą roszczeń cywilnych wobec instytucji finansowych. Pokazały luki w nadzorze KNF oraz w praktykach audytorów finansowych. Afera GetBack ma długofalowy wpływ na rozwój procesu audytu finansowego poprzez zaostrzenie wymagań i podniesienie standardów zawodu.

14.6. Podsumowanie

W obliczu wyzwań współczesnego świata rośnie świadomość znaczenia audytu śledczego, a także rozwijają się procedury dotyczące przeprowadzenia audytu finansowego. Wykrywanie przestępstw gospodarczych jest znacznie bardziej skomplikowanym procesem, a poprzez utajniony charakter działania oszustów, rozpoznanie ich jest możliwe dopiero w momencie otrzymania sygnałów od osób powiązanych z jednostką lub trzecich, które zauważą pewne anomalie w danych finansowych (sygnaliści). Profesjonalny audyt jest podstawowym źródłem informacji o sytuacji majątkowo-finansowej w jednostce, potwierdzający rzetelność informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym.

Wraz ze wzrostem wartości majątku, rośnie ryzyko wystąpienia malwersacji finansowych. Dzięki kompetencjom i umiejętnościom audytora badania przeprowadzane zarówno przez audyt śledczy, jak i audyt finansowy powinny prowadzić do wykluczania błędów i za-

³²¹ B. Godusławski, *GetBack – dowód rynkowego oszustwa*, <https://forsal.pl/artykuly/1313288,getback-dowod-rynkowego-oszustwa> (dostęp: 27.04.2025).

pobiegania wystąpienia ryzyka nadużyć. Wraz z rosnącym rozwojem technologii cyfrowej, w tym pojawiającym się ryzyku malwersacji finansowej – przywłaszczenia w sposób nielegalny aktywów spółki – przy jednocześnie kryzysem systemów kontroli wewnętrznej niewątpliwie będzie wzrastać popyt na usługi audytorów śledczych.

Bibliografia

Literatura

1. Dobrowolski Z., Kościelniak J. (2018). *Audyt śledczy w spółkach Skarbu Państwa i spółkach komunalnych*, Instytut Spraw Publicznych UJ, Kraków.
2. Folcik M. (n.d.). *Audyt wewnętrzny – geneza, podstawy działania i organizacja*. *Kwartalnik redagowany przy współpracy Krajowej Rady Biegłych Rewidentów* (4), 68.
3. Szczepankiewicz E.I. (2016). *Rewizja finansowa, audyt wewnętrzny a audyt śledczy w wykrywaniu oszustw gospodarczych*, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań.
4. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, Dz.U. 2024 poz. 1530.
5. Żukowska H., Janik W. (2012). *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo KUL, Lublin.

Źródła internetowe

1. Akademia Leona Koźmińskiego, *Audyt wewnętrzny – cele, rodzaje i znaczenie audytu*, <https://www.kozminski.edu.pl/pl/review/audyt-wewnetrzny-cele-rodzaje-i-znaczenie-audytu> (dostęp: 27.04.2025).
2. *Audyt śledczy*, <https://eitt.pl/baza-wiedzy/audyt-sledczy-co-to-jest-jak-dziala/> (dostęp: 27.04.2025)
3. Biuro Anti-fraud. „Audyt śledczy”, <https://anti-fraud.pl/> (dostęp: 27.04.2025).
4. Business Insider. „Afera GetBack”, <https://businessinsider.com.pl/afera-getback> (dostęp: 27.04.2025).
5. Capitea S.A. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Capitea> (dostęp: 27.04.2025)
6. Czym jest audyt – rodzaje, metody i cele jego przeprowadzania. <https://www.puw.pl/pl/strefa-wiedzy/czym-jest-audit-rodzaje-metody-i-cele-je-go-przeprowadzania> (dostęp: 27.04.2025).

7. Godusławski B., *GetBack – dowód rynkowego oszustwa*, <https://forsal.pl/artykuly/1313288,getback-dowod-rynkowego-oszustwa> (dostęp: 27.04.2025).
8. Kołtun M. *Audyt śledczy jako identyfikacja ryzyka nadużyć*, <https://securityinpractice.eu/wp-content/uploads/2023/09/Audyt-sledczy-jako-identyfikacja-ryzyka-naduzyc>, s. 2 (dostęp: 27.04.2025).
9. Komunikat dotyczący śledztw związanych z tzw. aferą GetBack, <https://www.gov.pl/web/pr-warszawa/komunikat-dotyczacy-sledztw-zwiazanych-z-tzw-afera-getback> (dostęp: 27.04.2025).
10. Niechciał R. *Data mining a AI – Jak AI znajduje wzorce w danych*, <https://vestigio.agency/pl/artificial-intelligence/data-mining-a-ai-jak-sztuczna-inteligencja-znajduje-wzorce-w-danych/> (dostęp: 27.04.2025).

15. Analiza zjawiska prania pieniędzy: etapy procesu, techniki i wpływ na gospodarkę

15.1. Wprowadzenie

Pranie brudnych pieniędzy to proces, który pozwala ukryć przestępcze pochodzenie pieniędzy, aby mogły być legalnie wykorzystane w gospodarce. Proceder ten ma poważne konsekwencje dla stabilności finansowej i gospodarczej. Negatywnie wpływa również na reputację instytucji finansowych oraz zmniejsza atrakcyjność kraju dla inwestorów. Zjawisko to pojawiło się na początku XX w., a w Polsce stało się bardziej widoczne pod koniec lat 80., gdy rozwijał się rynek finansowy. W pracy omówione zostaną trzy kluczowe etapy prania pieniędzy: lokowanie, maskowanie i integracja, które pozwalają na ukrycie przestępczego pochodzenia środków. Każdy z tych etapów wiąże się z różnymi technikami, mającymi na celu utrudnienie identyfikacji źródła pochodzenia pieniędzy. Zostaną również przedstawione skutki tego procederu dla gospodarki, takie jak destabilizacja rynków finansowych, wzrost korupcji oraz wspieranie działalności przestępczej. Dodatkowo, praca zaprezentuje metody identyfikacji oraz przeciwdziałania praniu pieniędzy, z naciskiem na procedury AM (*Anti-Money Laundering*), które stanowią istotne narzędzie w walce z tym problemem.

Przedstawione zostaną także wyzwania, jakie stoją przed organami ścigania oraz instytucjami finansowymi. Skuteczne wykrywanie i zapobieganie praniu pieniędzy wymaga współpracy wielu podmiotów. Ważne jest także, aby odpowiednie procedury były skutecznie wdrażane i monitorowane. Nowoczesne technologie, takie jak analiza danych i sztuczna inteligencja, stają się niezbędnym wsparciem w identyfikacji i zwalczaniu prania pieniędzy, jednak ich efektywne wykorzystanie wymaga ciągłego rozwoju oraz współpracy między instytucjami.

15.2. Definicja prania brudnych pieniędzy, geneza oraz wpływ na gospodarkę

Pranie brudnych pieniędzy to proces, który polega na zatarciu przestępczego pochodzenia zdobytych pieniędzy, tak by mogły legalnie funkcjonować w systemie finansowym. Tego typu środki mogą pochodzić z różnych nielegalnych działań, takich jak:

- prowadzenie działalności bez zgłoszenia do urzędu skarbowego,
- nielegalny hazard,
- przemyt narkotyków bądź broni,
- kradzieże,
- przestępstwa celne czy unikanie opodatkowania.

W celu zatarcia śladów pochodzenia takich środków przestępcy często posługują się skomplikowanymi operacjami finansowymi, fikcyjnymi firmami lub inwestycjami, które umożliwiają im wprowadzenie nielegalnych pieniędzy do legalnego obrotu³²².

Zjawisko prania brudnych pieniędzy zaczęło pojawiać się w latach 20. XX w. w Stanach Zjednoczonych. Zorganizowane grupy przestępcze, takie jak gangi Ala Capone, zaczęły opracowywać sposoby ukrywania nielegalnego pochodzenia swoich dochodów. Meyer Lansky po zatrzymaniu Al Capone postanowił zalegalizować swoje nielegalnie zarobione pieniądze. W tym celu wykorzystał raje podatkowe i banki, które umożliwiały anonimowość. Lansky wymyślił sposób na „pranie” pieniędzy, polegający na tym, że współpracujące z nim banki pozornie udzielały mu pożyczek. W rzeczywistości jednak pieniądze zarobione z przestępstw były ukrywane i legalizowane przez te operacje. Dzięki temu Lansky mógł unikać podatków i wprowadzać nielegalne środki do legalnego obiegu finansowego³²³. Pranie brudnych pieniędzy w Polsce zaczęło się pojawiać pod koniec lat 80. XX w. W tym okresie w kraju rozwijał się rynek finansowy, a nowe technologie informacyjne zaczęły być wykorzystywane przez banki i organy skarbowe. Jednocześnie wzrastała rola szarej strefy,

³²² K. Lewandowska, *Zjawisko prania brudnych pieniędzy* „Finanse i Prawo Finansowe”, nr 4(16), 2017, s. 60-61.

³²³ A. Kowalewska, J.A. Konopka, *Pranie brudnych pieniędzy*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2018, s. 18.

co sprzyjało rozwojowi przestępstw związanych z legalizowaniem nielegalnych dochodów³²⁴.

Proceder ten ma poważne konsekwencje dla gospodarki, gdyż prowadzi do osłabienia instytucji finansowych oraz destabilizacji całego sektora. Taka sytuacja negatywnie wpływa na reputację kraju na arenie międzynarodowej, a także na jego atrakcyjność dla inwestorów. Kraje z wysokim ryzykiem prania pieniędzy odstraszały inwestorów, uchodzą za niepewne i niestabilne. Ponadto, pranie pieniędzy powoduje zakłócenia na rynkach finansowych, wpływając na ceny towarów, usług i nieruchomości. Może także sprzyjać wzrostowi korupcji i rozwojowi przestępczości zorganizowanej, w tym przemytu narkotyków, broni czy fałszowania pieniędzy. W efekcie pranie brudnych pieniędzy sprzyja rozwojowi szarej strefy, w której gromadzone są środki z nielegalnych źródeł³²⁵. Problem ten stanowi przedmiot ciągłego zainteresowania służb skarbowych i policji. Aktywną rolę w ograniczaniu tego procederu przypisuje się funkcji audytu finansowego i audytu śledczego.

15.3. Główne etapy prania pieniędzy

Pranie pieniędzy to złożony i wieloetapowy proces, którego celem jest ukrycie nielegalnego pochodzenia środków finansowych. Aby osiągnąć ten cel, osoby dokonujące prania pieniędzy stosują szereg technik i metod, by środki finansowe wyglądały na pochodzące z legalnych źródeł. Proces ten zwykle przebiega w trzech następujących po sobie etapach: lokowania, maskowania oraz integracji. Każdy z nich wiąże się z różnymi technikami, które mają na celu ukrycie prawdziwego źródła pieniędzy.

Lokowanie polega na wprowadzeniu środków do legalnego obrotu finansowego i zatarciu śladów przestępstwa. Jest to moment, w którym gotówka pochodząca bezpośrednio z przestępstwa trafia po raz pierwszy do obiegu gospodarczego. Dla przestępców jest to jeden z najtrudniejszych i najbardziej ryzykownych etapów, ponieważ zazwyczaj posługują się dużymi ilościami gotówki. Banki i instytucje

³²⁴ Ł. Chmielniak, *Pranie pieniędzy raport 2014*, https://bialekolnierzyki.com.pl/wp-content/uploads/2014/12/Pranie_Pieniedzy_RAPORT_2014.pdf (dostęp: 12.04.2025).

³²⁵ K. Lewandowska, *op. cit.*, s. 68.

finansowe są natomiast zobowiązane do monitorowania podejrzanych transakcji tego typu³²⁶. W praktyce lokowanie odbywa się za pomocą różnych metod, takich jak:

- rozdrabnianie wpłat (Smurfing) – wiele osób wpłaca niewielkie sumy na różne konta, by uniknąć wykrycia przez instytucje finansowe;
- wymiana walut (Refining) – wymiana pieniędzy w kantorach w sposób, który nie jest rejestrowany na większą skalę;
- dzielenie wpłat (Structuring) – duża suma jest dzielona na mniejsze części, aby nie przekroczyć limitów monitorowanych przez banki;
- transakcje kantorowe – przeprowadzanie transakcji wymiany waluty, by zamaskować źródło pieniędzy;
- fikcyjne rachunki – tworzenie fałszywych kont bankowych do przeprowadzania transakcji w celu ukrycia nielegalnych funduszy;
- wymiana zużytych banknotów – wymiana starych banknotów na nowe w celu ukrycia ich nielegalnego pochodzenia;
- zamiana banknotów – wymiana mniejszych nominałów na większe, by zmylić system finansowy.

Po skutecznym ulokowaniu środków kolejnym krokiem w procesie prania pieniędzy jest maskowanie. Etap ten ma na celu utrudnienie określenia prawdziwego źródła pochodzenia środków finansowych. W tej fazie przestępcy dokonują szeregu skomplikowanych operacji, które mają zmylić organy ścigania i instytucje finansowe. Charakterystyczne dla tego etapu jest przeprowadzanie bardzo dużej liczby transakcji, często bez wyraźnego uzasadnienia ekonomicznego. Środki finansowe zmieniają wielokrotnie swoją formę, a przestępcy chętnie korzystają z elektronicznych metod przekazywania pieniędzy, co dodatkowo utrudnia ich śledzenie. Wśród typowych metod maskowania można wymienić tzw. skrzynkę rozdzielczą, zakup aktywów takich jak papiery wartościowe, a także dokonywanie transferów zagranicznych. „Skrzynka rozdzielcza” – polega na tym, że na jedno konto trafiają niewielkie wpłaty z różnych źródeł (czasem z jednego), które nie przekraczają limitów wymagających rejestracji. Gdy na rachunku zgromadzi się odpowiednia kwota, pieniądze są przesyłane elektronicznie na inne konto lub kilka kont. Inną metodą jest zakup aktywów, takich jak np.

³²⁶ J. Sawicka, E. Marcinkowska, A. Stronczek, *Ujawnianie przestępstw prania pieniędzy przez pracowników zawodów księgowych*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr. 345, 2017, s. 88- 89.

papiery wartościowe, co pozwala na dalsze ukrycie pochodzenia środków. Przestępcy inwestują w instrumenty finansowe, które mogą łatwo sprzedać lub przenieść na inne osoby, zachowując przy tym pozory legalnej działalności. Dzięki temu trudniej jest prześledzić faktyczny przepływ pieniędzy i powiązać je z przestępczym źródłem.

Często wykorzystywaną metodą są również transfery transgraniczne. Mogą one przybierać różne formy. Jedną z nich jest fizyczny przewóz gotówki przez „cash couriers”. Pieniądze są wtedy ukrywane w częściach samochodów lub w specjalnych pasach przymocowanych do ciała. Innym sposobem są przelewy bankowe. Przestępcy wykorzystują w tym celu konta osób prywatnych lub firm, na które trafiają drobne kwoty. Następnie środki są przesyłane dalej – często do krajów uznawanych za raje podatkowe. Kolejnym sposobem przesyłania pieniędzy jest korzystanie z firm zajmujących się przekazami gotówki, takich jak Western Union. Metodę tę często wybierają cudzoziemcy, którzy chcą odesłać do swojego kraju pieniądze zarobione w Polsce, również te pochodzące z nieformalnych źródeł. W wielu z tych krajów przepisy dotyczące identyfikacji nadawcy i odbiorcy są mniej restrykcyjne, co ułatwia transfer środków.

Przestępcy często wykorzystują handel wartościowymi przedmiotami, takimi jak złoto, kamienie szlachetne, biżuteria czy dzieła sztuki, do maskowania pochodzenia pieniędzy. Tego rodzaju transakcje umożliwiają ukrycie nielegalnych środków, ponieważ przedmioty te można łatwo sprzedać lub wymienić na inne aktywa.

Podsumowując, celem drugiego etapu prania pieniędzy jest przywrócenie środków do legalnego obiegu gospodarczego. Należy jednak zauważyć, że przestępcy mogą wykorzystać oczyszczone pieniądze już po pierwszym etapie do finansowania nielegalnych działań³²⁷.

Ostatnim etapem prania pieniędzy jest integracja, nazywana też legitymizacją. Jej celem jest nadanie legalnego, a przede wszystkim prawnego uzasadnienia dla posiadania wcześniej wypranych środków. W praktyce integracja może przybierać różne formy. Jednym ze sposobów jest udzielenie sobie kredytu. Przestępcy zaciągają pożyczkę w kontrolowanej przez siebie firmie, a spłacają ją pieniędzmi pocho-

³²⁷ D. Chodziński, *Pranie pieniędzy jako jedna z form działania zorganizowanych grup przestępczych*, [w:] *Materiały dydaktyczne*, Wydawnictwo Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, 2012 r., s. 9-10.

dzącymi z przestępstw. W ten sposób nadają im pozory legalności. Podobnie działa zawieranie umów z ukrytym źródłem finansowania – umowa wskazuje legalnych kontrahentów, ale prawdziwe pieniądze pochodzą z nieujawnionych źródeł.

Kolejną techniką jest inwestowanie w zadłużone firmy – środki o nielegalnym pochodzeniu są wykorzystywane do wsparcia przedsiębiorstw w trudnej sytuacji finansowej. W ten sposób można nie tylko uzyskać potencjalnie legalny zysk, ale też skutecznie zamaskować pochodzenie kapitału. Popularne są także fałszywe transakcje handlowe, które mają na celu jedynie formalne udokumentowanie przepływu pieniędzy, bez rzeczywistego świadczenia usług czy dostarczania towarów. Z kolei pokrywanie kar umownych i odszkodowań to metoda, w której sztucznie generowane koszty są opłacane pieniędzmi z nielegalnych źródeł, co pozwala wprowadzić je do legalnego obrotu. Sam termin „integracja” sugeruje, że w tej fazie pieniądze pochodzące z przestępstw stają się formalnie nierozróżnialne od legalnych dochodów. Oznacza to zakończenie procesu prania i możliwość swobodnego wykorzystywania tych środków w gospodarce³²⁸.

15.4. Metody identyfikacji i przeciwdziałania praniu pieniędzy

Jednym z wyzwań współczesnych systemów prawnych jest skuteczne wykrywanie przestępstw gospodarczych. Wykrycie prania pieniędzy jest trudne, jednak zarówno w Polsce, jak i w innych państwach wyróżnia się dwa podstawowe modele jego detekcji i ścigania. Pierwszy model działania rozpoczyna się od wykrycia przestępstwa źródłowego, czyli tzw. czynu bazowego. Może to być np. przestępstwo skarbowe, korupcyjne, narkotykowe czy gospodarcze, które wygenerowało nielegalny dochód. Po jego ustaleniu organy ścigania przystępują do analizy majątku sprawcy, by zidentyfikować elementy jego aktywów, które mogą pochodzić właśnie z tego przestępstwa. Następnie, oprócz zarzutów dotyczących czynu bazowego, stawia się sprawcy dodatkowe zarzuty z art. 299 Kodeksu karnego, czyli właśnie prania pieniędzy. W tym modelu istotną rolę odgrywa Generalny Inspektor Informacji

³²⁸ M. Mazur, *Pranie pieniędzy – ujęcie kryminologiczne*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych”, r. X, 2006, s. 139.

Finansowej oraz tzw. instytucje obowiązane, które pomagają w identyfikacji nielegalnych środków. Często konieczne jest również wsparcie biegłego z zakresu rachunkowości, który potrafi wskazać konkretne składniki majątku pochodzące z przestępstwa.

Model drugi ma odwrotną kolejność działania. Tu inicjatywa nie wychodzi od organów ścigania, lecz od instytucji obowiązanych, czyli np. banków, firm księgowych, biegłych rewidentów czy doradców podatkowych. Na podstawie obowiązkowych procedur monitorujących, takich jak zasada „Poznaj swojego klienta” oraz systemów kontroli transakcji, wykrywane są podejrzane operacje finansowe. Może to być np. seria przelewów bez uzasadnienia ekonomicznego, nagłe zmiany w strukturze majątku klienta lub nietypowe operacje gotówkowe. W przypadku zidentyfikowania podejrzenia instytucja przekazuje stosowne informacje do Generalnego Inspektora Informacji Finansowej. Inspektor analizuje je, a następnie – jeśli uzna, że podejrzenie jest uzasadnione – przekazuje sprawę do prokuratury. W tym modelu trudność polega na tym, że w momencie przekazania zawiadomienia nie zawsze wiadomo, jaki czyn zabroniony był źródłem nielegalnych pieniędzy. Dlatego śledztwo musi dopiero ustalić, z jakiego rodzaju działalności przestępczej pochodziły podejrzane środki. Drugi model jest więc bardziej skomplikowany dowodowo. Prokuratura, zanim postawi zarzuty, musi ustalić konkretny czyn bazowy, który pozwoli powiązać podejrzane transakcje z przestępstwem. Wymaga to często współpracy z ekspertami z zakresu rachunkowości, analizy finansowej i ekonomii, a także tworzenia wyspecjalizowanych zespołów w ramach prokuratury czy jednostek ścigania³²⁹.

W walce z praniem pieniędzy ważne są konkretne działania, które muszą podejmować instytucje finansowe. Dotyczy to m.in. banków, firm doradczych czy biur rachunkowych. Każda z tych instytucji musi wdrożyć procedury AML (ang. *Anti-Money Laundering*), czyli przeciwdziałania praniu pieniędzy. Dzięki tym procedurom możliwe jest wykrywanie i zgłaszanie podejrzanych działań klientów.

Jednym z podstawowych obowiązków instytucji jest zbieranie i analiza danych. Chodzi tu o informacje o klientach i ich transakcjach. Pomaga to wychwycić podejrzane schematy zachowań. Jeżeli nie da

³²⁹ M. Kaczmarski, *Przeciw praniu pieniędzy – potrzeba kolonizacji wiedzy z obszaru rachunkowości*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2023, s. 355.

się ustalić źródła pochodzenia pieniędzy, może to oznaczać, że są one nielegalne.

Ważnym momentem jest także identyfikacja klienta. Obowiązek ten pojawia się, gdy transakcja przekracza 15 tys. euro – jednorazowo lub w kilku częściach. Proces identyfikacji przebiega w kilku etapach. Najpierw zbiera się dane osobowe, takie jak imię, nazwisko i PESEL. Następnie dane są sprawdzane w dostępnych bazach. Na końcu instytucja podejmuje decyzję o rozpoczęciu lub odmowie współpracy. Częścią tego procesu jest zasada KYC (Know Your Customer), czyli „Poznaj swojego klienta”. To zestaw działań, które pozwalają lepiej poznać klienta przed nawiązaniem relacji. Instytucja musi poznać tożsamość klienta, źródło jego środków oraz cel, w jakim chce założyć konto. Takie podejście umożliwi wczesne wykrywanie prób prania pieniędzy.

W instytucjach finansowych działają też specjalne działy AML. To tam trafiają wszystkie informacje o podejrzanych transakcjach. Pracownicy tych działów analizują dane i w razie potrzeby informują odpowiednie organy. Działy AML muszą być niezależne i działać zgodnie z przepisami, bez wpływu z zewnątrz.

Wszystkie instytucje finansowe mają też obowiązek regularnie szkolić swoich pracowników. Szkolenia AML pomagają rozpoznać nieprawidłowości i uczą, jak działać zgodnie z prawem. Dzięki temu pracownicy są lepiej przygotowani do reagowania na próby prania pieniędzy.

Instytucje muszą także regularnie oceniać ryzyko prania pieniędzy, szczególnie w branżach bardziej narażonych na takie praktyki, jak kantory czy kasyna. Skutecznie wdrożone procedury AML pomagają chronić nie tylko same instytucje, ale również cały system finansowy przed przestępczością gospodarczą³³⁰.

Audyt zewnętrzny, przeprowadzany przez niezależnych specjalistów, ma kluczowe znaczenie w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy. Audytorzy oceniają, jak instytucja przestrzega przepisów prawa i wdraża odpowiednie procedury przeciwdziałania praniu pieniędzy. Podczas audytu analizowane są dokumenty, procedury oraz ryzyko związane z działalnością firmy, co pozwala wykryć słabe punkty w systemie.

Audyt wewnętrzny przygotowuje również instytucję na ewentualne kontrole ze strony organów nadzoru, takich jak Generalny Inspektor

³³⁰ K. Kluczewski, *Pranie brudnych pieniędzy – ewolucja, konsekwencje oraz metody przeciwdziałania*, „Bezpieczny Bank”, nr 2 (95), 2024, s. 99-101.

Informacji Finansowej czy Komisja Nadzoru Finansowego. Dzięki temu instytucja może lepiej przygotować się do kontroli, unikając ewentualnych sankcji. W ramach audytu szczególna uwaga poświęcana jest także tworzeniu systemu wewnętrznej kontroli, który minimalizuje ryzyko prania pieniędzy. Audyt pomaga również opracować skuteczne zasady zarządzania tym ryzykiem, co wpływa na bezpieczeństwo finansowe instytucji i pozytywnie postrzeganą odpowiedzialność³³¹.

Skuteczne wykrywanie prania pieniędzy wymaga współpracy różnych instytucji, które odpowiedzialne są za identyfikację podejrzanych transakcji oraz analizę źródeł nielegalnych środków. Kluczową rolę w tym procesie odgrywają procedury AML, działania instytucji finansowych oraz audyt zewnętrzny, który pozwala na wykrycie słabości systemu i odpowiednie przygotowanie do kontroli ze strony organów nadzoru.

15.5. Pranie pieniędzy w erze cyfrowej – wyzwania i możliwości technologiczne

W erze cyfrowej, wraz z dynamicznym rozwojem technologii informatycznych i finansowych, pranie pieniędzy zyskało nowe oblicze. Cyfryzacja stworzyła zarówno nowe narzędzia dla przestępców, jak i skuteczne metody przeciwdziałaniu temu procederowi. Z jednej strony technologia umożliwia anonimowe i szybkie transfery środków, co utrudnia ich śledzenie. Z drugiej strony, pozwala na rozwój nowoczesnych systemów monitoringu i analizy danych. Dzięki temu działania przeciwko praniu pieniędzy stają się bardziej skuteczne.

Jednym z największych wyzwań jest rosnąca popularność kryptowalut, które zrewolucjonizowały sposób przesyłania pieniędzy na całym świecie. Waluty cyfrowe to środki obrotu istniejące wyłącznie w formie

³³¹ K. Wasilewska, *Audyt procedur przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy (AML) dla instytucji obowiązanych – na czym polega i dlaczego warto go przeprowadzić?* Kancelaria Prawna RPMS, 2022 r., *Audyt procedur przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy (AML) dla instytucji obowiązanych – na czym polega i dlaczego warto go przeprowadzić?* – Kancelaria RPMS <https://rpms.pl/audyt-aml-dla-instytucji-obowiazanych-na-czym-polega-i-dlaczego-warto-go-przeprowadzic/> (dostęp: 2.05.2025).

elektronicznej, które nie są emitowane ani kontrolowane przez żadne instytucje państwowe. Przykładem jest bitcoin – jedna z najbardziej znanych kryptowalut, oparta na technologii peer-to-peer. Dzięki niej użytkownicy mogą przysyłać środki bez udziału banków czy innych tradycyjnych pośredników finansowych. Choć tego typu rozwiązania niosą ze sobą wiele zalet – takich jak szybkość transakcji czy dostępność na całym świecie – to jednocześnie stwarzają poważne zagrożenia, zwłaszcza w kontekście prania pieniędzy. Zdecentralizowany i międzynarodowy charakter kryptowalut utrudnia identyfikację stron transakcji, co czyni je atrakcyjnym narzędziem dla osób chcących ukryć pochodzenie nielegalnych środków. Przestępcy często dzielą środki na mniejsze kwoty i rozsyłają je pomiędzy wiele cyfrowych portfeli, co staje się trudne do prześledzenia. Mimo że niektóre kraje wprowadzają obowiązki związane z identyfikacją klientów wobec podmiotów operujących kryptowalutami, to w wielu jurysdykcjach nadzór nad tym rynkiem wciąż jest niewystarczający.

Na dodatkowe zagrożenia wpływa także różnorodność cyfrowych aktywów. Oprócz klasycznych kryptowalut istnieją też wirtualne dobra, np. przedmioty w grach czy waluty wykorzystywane w platformach internetowych, które również mogą zyskać realną wartość. Przestępcy potrafią kupować takie aktywa za nielegalne środki, a następnie sprzedawać je lub przekazywać innym osobom, pozornie legalizując pochodzenie pieniędzy. Choć pojedyncze transakcje zwykle nie opiewają na duże kwoty, to ich masowy charakter i trudność w monitorowaniu stanowią realne wyzwanie dla organów ścigania³³². Nowoczesne technologie oferują również narzędzia wspierające walkę z praniem pieniędzy, takie jak sztuczną inteligencję czy Big Data.

AI odgrywa coraz większą rolę w przeciwdziałaniu przestępstwom finansowym, w tym praniu pieniędzy. Tradycyjne systemy wykrywania opierają się na stałych regułach, działają dopiero wtedy, gdy transakcja spełni konkretne warunki. To coraz częściej okazuje się niewystarczające. Nowe formy oszustw są bardziej złożone i trudne do przewidzenia. AI działa inaczej, analizuje ogromne ilości danych, uczy się wzorców i wykrywa anomalie, które mogą świadczyć o oszu-

³³² J. Wróblewski, Cz.B. Martysz, *Kryptowaluty a finansowanie przestępczości i pranie pieniędzy*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie Kolegium Zarządzania i Finansów, „Zeszyt Naukowy”, nr 193/2023 s. 203-206.

stwie. Robi to w czasie rzeczywistym – w ułamku sekundy. Systemy oparte na AI stale się rozwijają. Im więcej danych przetwarzają, tym lepiej działają. Dzięki temu potrafią szybko reagować na nowe zagrożenia. Z rozwiązań opartych na AI korzystają już takie firmy jak Stripe, Visa, Mastercard, PayPal czy PKO Bank Polski. Dzięki nim możliwe jest szybkie wychwytywanie nietypowych transakcji przy jednoczesnym ograniczeniu liczby fałszywych alarmów. To nie tylko zwiększa bezpieczeństwo klientów, ale też usprawnia codzienne funkcjonowanie instytucji finansowych. Mimo ogromnych możliwości, jakie daje sztuczna inteligencja, jej skuteczne wdrożenie wciąż wymaga odpowiednich kompetencji, zaplecza technologicznego i czujności ze strony człowieka³³³.

Współczesne metody przeciwdziałania praniu pieniędzy coraz częściej opierają się na analizie danych typu Big Data. Termin ten odnosi się do bardzo dużych, zróżnicowanych i szybko napływających zbiorów informacji, które pochodzą z różnych źródeł, takich jak nagrania z kamer, dane z urządzeń pomiarowych, czy interakcje klientów z systemami finansowymi. Kluczowymi cechami Big Data są: ogromna objętość danych, ich szybkie gromadzenie oraz różnorodność formatów i struktur.

Tradycyjne techniki analityczne, bazujące na ograniczonych próbkach lub agregatach danych, nie zawsze pozwalają na skuteczne wykrycie skomplikowanych wzorców przestępczych. Wykorzystanie Big Data umożliwia natomiast analizę praktycznie wszystkich dostępnych informacji, co zwiększa szanse na wczesne zidentyfikowanie ryzyka i potencjalnych zagrożeń. Dzięki temu możliwe jest m.in. wykrywanie ukrytych powiązań pomiędzy podejrzanymi transakcjami czy identyfikowanie grup przestępczych na podstawie ich cyfrowych śladów.

Połączenie Big Data z technikami sztucznej inteligencji daje duże możliwości optymalizacji procesów monitoringu. Systemy te uczą się rozpoznawać wzorce oraz wykrywać anomalie w czasie rzeczywistym, co pomaga w szybkim reagowaniu na próby prania pieniędzy, jednocześnie ograniczając liczbę fałszywych alarmów. Takie rozwiązania są już wdrażane przez instytucje finansowe i firmy technologiczne, co

³³³ *Jak sztuczna inteligencja pomaga walczyć z oszustwami finansowymi*, <https://autopay.pl/baza-wiedzy/blog/fintech/jak-sztuczna-inteligencja-pomaga-walczyć-z-oszustwami-finansowymi> (dostęp: 16.06.2025).

przekłada się na zwiększenie skuteczności działań przeciwdziałających przestępczości finansowej³³⁴.

Rozwój cyfryzacji niesie ze sobą zarówno nowe zagrożenia, jak i szanse na skuteczniejsze przeciwdziałanie przestępczości finansowej. Wykorzystanie zaawansowanych technologii – od analizy danych po sztuczną inteligencję – staje się elementem walki z praniem pieniędzy. Kluczowe znaczenie ma nie tylko technologia, ale także odpowiedzialność instytucji i gotowość do reagowania na zmieniające się mechanizmy nadużyć.

15.6. Podsumowanie

Pranie brudnych pieniędzy to proces, w którym osoby pozyskujące środki w sposób nielegalny starają się wprowadzić je do legalnego obiegu finansowego. Celem tego działania jest ukrycie prawdziwego źródła pochodzenia pieniędzy. Proces ten składa się z trzech głównych etapów. Pierwszy etap to wprowadzenie nielegalnych pieniędzy do systemu finansowego. Może to odbywać się poprzez wpłaty do banków, zakup nieruchomości lub inwestycje. Drugi etap to maskowanie źródła tych funduszy. Polega na przeprowadzaniu serii transakcji, które mają na celu zamaskowanie pierwotnego pochodzenia pieniędzy. Ostatni etap to integracja, czyli moment, w którym „oczyszczone” środki są wprowadzane do legalnej gospodarki. W ten sposób zyskują możliwość swobodnego wykorzystania.

Pranie pieniędzy stanowi poważne zagrożenie dla gospodarki. Może prowadzić do destabilizacji rynku finansowego, wspierać działalność przestępczą i obniżać zaufanie do instytucji finansowych. W odpowiedzi na ten problem wiele krajów wprowadziło przepisy, które nakładają obowiązki na banki i inne instytucje finansowe. Są one zobowiązane do monitorowania i zgłaszania podejrzanych transakcji. Ważną rolę odgrywają tu również audyty, czyli dokładne kontrole finansowe. Dzięki nim można sprawdzić, czy firmy i instytucje stosują się do przepisów oraz czy nie występują podejrzane dzia-

³³⁴ R. Ładysz, M. Kiedrowicz, G. Bliźniuk, *Przetwarzanie i analiza zasobów typu Big Data w przeciwdziałaniu przestępstwom finansowym*, Wojskowa Akademia Techniczna, Warszawa 2019, s. 70-73.

łania. Audyt pomaga szybko wykryć nieprawidłowości i zapobiegać dalszym nadużyciom. W dobie dynamicznego rozwoju technologii cyfrowych nowoczesne narzędzia, takie jak analiza Big Data czy sztuczna inteligencja, stają się nieodzownym wsparciem w wykrywaniu i przeciwdziałaniu praniu pieniędzy, pozwalając na skuteczniejsze monitorowanie i identyfikację podejrzanych transakcji. Walka z praniem pieniędzy to trudne zadanie, które wymaga współpracy wielu państw i instytucji. Tylko dzięki wspólnym działaniom można skutecznie ograniczyć ten problem.

Bibliografia

1. Chmielniak Ł., *Pranie pieniędzy raport 2014*, Chmielniak adwokaci we współpracy z Kroll On track,
2. Chodziński D. (2012). *Pranie pieniędzy jako jedna z form działania zorganizowanych grup przestępczych, Materiały dydaktyczne*, Wydawnictwo Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, Legionowo.
3. Kaczmarek M. (2023). *Przeciw praniu pieniędzy – potrzeba kolonizacji wiedzy z obszaru rachunkowości*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa.
4. Kluczewski K. (2024). *Pranie brudnych pieniędzy – ewolucja, konsekwencje oraz metody przeciwdziałania*, „Bezpieczny Bank”, nr 2 (95).
5. Kowalewska A., Konopka J.A. (2018). *Pranie brudnych pieniędzy*, „Kortowski Przegląd Prawniczy”.
6. Lewandowska K. (2017). *Zjawisko prania brudnych pieniędzy*, „Finanse i Prawo Finansowe”, nr 4(16),
7. Ładysz R., Kiedrowicz M., Bliźniuk G. (2019). *Przetwarzanie i analiza zasobów typu Big Data w przeciwdziałaniu przestępstwom finansowym*, Wojskowa Akademia Techniczna, Warszawa.
8. Mazur M. (2006). *Pranie pieniędzy – ujęcie kryminologiczne*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych”, r. X.
9. Sawicka J., Marcinkowska E., Stronczek A. (2017). *Ujawnianie przestępstw prania pieniędzy przez pracowników zawodów księgowych*, „Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 345.
10. Wasilewska K. (2022). *Audyt procedur przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy (AML) dla instytucji obowiązanych – na czym polega i dlaczego warto go przeprowadzić?* Kancelaria Prawna RPMS. <https://rpms.pl/>

audyt-aml-dla-instytucji-obowiazanych-na-czym-polega-i-dlaczego-warto-go-przeprowadzic/ (dostęp: 2.05.2025).

11. Wróblewski J., Martysz Cz.B. (2023). *Kryptowaluty a finansowanie przestępczości i pranie pieniędzy*, „Zeszyt Naukowy Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Kolegium Zarządzania i Finansów”, nr 193.

16. Wpływ stresu i presji organizacyjnej na ryzyko nadużyć – ujęcie psychologiczne i audytowe

16.1. Wprowadzenie

Współczesne organizacje funkcjonują w dynamicznym i coraz bardziej konkurencyjnym środowisku, co nieuchronnie wiąże się z presją na osiąganie wyników, efektywność i zgodność z regulacjami. W tym kontekście rośnie znaczenie zagadnień związanych ze stresem zawodowym oraz presją organizacyjną, które mogą wpływać na decyzje pracowników w sposób zagrażający etycznym i prawnym standardom. Dane z raportu ADP „People at Work 2024” pokazują, że codzienny stres odczuwa 17,1% pracujących w Polsce, co stanowi spadek z 22% w 2022 r.³³⁵ Mimo tej poprawy Polska nadal plasuje się powyżej światowej średniej.

W ostatnich latach debaty o nadużyciach pracowniczych i korporacyjnych zdominowały przekaz medialny – od afery Dieselgate po regularne komunikaty ACFE o stratach sięgających 5% globalnych przychodów firm rocznie. Jednocześnie badania psychologiczne i audytowe coraz wyraźniej wskazują na wspólny mianownik wielu skandali: chroniczny stres i presję organizacyjną. Celem niniejszej części opracowania jest analiza wpływu stresu i presji organizacyjnej na ryzyko nadużyć z perspektywy psychologicznej oraz audytowej. Opracowanie opiera się na założeniu, że istnieje istotny związek między presją wywieraną na jednostkę w miejscu pracy a skłonnością do podejmowania działań sprzecznych z zasadami etycznymi i przepisami prawa.

16.2. Stres i presja organizacyjna – definicje i źródła

Stres można zdefiniować jako reakcję organizmu na bodźce zewnętrzne, które zakłócają jego równowagę. Według Hansa Selyego

³³⁵ ADP, People at Work 2024: A Global Workforce View, ADP Research Institute, Warszawa 2024, s. 6.

stres to niespecyficzna reakcja organizmu na każde stawiane mu żądanie³³⁶ – podkreśla biologiczne podłoże reakcji walcz-lub-uciekaj. Richard Lazarus podkreślał rolę subiektywnej oceny sytuacji stresowej – nie sam bodziec, lecz sposób jego postrzegania decyduje o tym, czy wywoła on stres³³⁷.

Stres ma różne rodzaje stresu. Eustres to stres mobilizujący, krótkotrwały, wiązany z poczuciem wyzwania, może poprawiać innowacyjność i motywację. Dystres jest stresem długotrwałym, przekraczającym zdolności adaptacyjne, obniża funkcje poznawcze (uwagę, pamięć roboczą), podnosi impulsywność oraz skłonność do ryzyka.

Presja organizacyjna może przybierać różne formy – od wymagań przełożonych, przez wysokie cele sprzedażowe, po kulturę organizacyjną promującą wyniki za wszelką cenę. Ta ostatnia gloryfikuje osiągnięcia, a bagatelizuje proces. Stres uzależniony jest też od specyfiki branży np. bankowość, sprzedaż B2C, gdzie klient ostateczny jest dość często najbardziej roszczeniowym klientem, czy sprzedaż B2B, gdzie wysokie targety sprzedażowe często odbiegają od możliwości popytowych rynku. Badania Lewickiej (2022) wykazały, że w sektorach sprzedażowych i finansowych poziom odczuwanej presji jest statystycznie wyższy niż w administracji publicznej³³⁸. Kluczowymi źródłami stresu są ścisłe terminy realizacji zadań, często nierealne deadline’y „na wczoraj”, konflikty między wartościami osobistymi a organizacyjnymi, brak wsparcia społecznego w pracy oraz obawy przed negatywnymi konsekwencjami (np. zwolnieniem), czy niestabilność regulacyjna w zakresie zmian przepisów prawa.

16.3. Psychologiczne mechanizmy wpływu stresu na ryzyko nadużyć

Zgodnie z teorią trójkąta nadużyć autorstwa Donalda Cresseya trzy czynniki muszą współwystępować, aby doszło do nadużycia: presja,

³³⁶ H. Selye, *The Stress of Life*, McGraw-Hill, Nowy Jork 1976, s. 15.

³³⁷ R.S. Lazarus, S. Folkman, *Stress, Appraisal, and Coping*, Springer, Nowy Jork 1984, s. 19.

³³⁸ A. Lewicka, *Psychospołeczne uwarunkowania stresu w pracy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2022, s. 87.

okazja i racjonalizacja³³⁹. Stres i presja organizacyjna odpowiadają za pierwszy element – presję, która popycha jednostki do zachowań nieetycznych. Okazja polegająca na lukach kontrolnych czy błędnym rozdzieleniu obowiązków, po czym następuje racjonalizacja „zasługuję na to” czy np. „to tylko pożyczka”.

Badania laboratoryjne i organizacyjne pokazują, że pod wpływem wysokiego kortyzolu:

- spada hamowanie poznawcze → łatwiej „przymknąć oko” na skutki uboczne³⁴⁰,
- zawęża się pole uwagi → koncentracja na natychmiastowej redukcji stresora (np. wyniku kwartalnym) kosztem długofalowych konsekwencji etycznych.

Stres wpływa na funkcje poznawcze, obniżając zdolność do podejmowania racjonalnych decyzji i ocen moralnych. W warunkach chronicznego stresu ludzie częściej sięgają po mechanizmy obronne, takie jak wyparcie czy racjonalizacja. Wyparcie polegające na ignorowaniu sygnałów ostrzegawczych a racjonalizacja polegająca na tworzeniu „morza uzasadnień” („wszyscy tak robią”). Mechanizmem obronnym jest również minimalizacja winy, porównując wartość szkody w porównaniu z korzyściami. Przykładem może być pracownik, który przekracza swoje uprawnienia finansowe, usprawiedliwiając to „pożyczką” z firmy, którą odda, gdy jego sytuacja się poprawi.

16.4. Kultura organizacyjna i etyka jako czynniki moderujące

Kultura organizacyjna odgrywa kluczową rolę w moderowaniu wpływu stresu na ryzyko nadużyć. Organizacje promujące przejrzystość, otwartą komunikację i etyczne przywództwo wykazują mniejszą podatność na tego rodzaju ryzyka. Tam, gdzie dyrektorzy mówią otwarcie o porażkach, pracownicy rzadziej ukrywają błędy.

Kultura „zero błędów”, w której błędy są karane, a nie analizowane, sprzyja ukrywaniu problemów i nasileniu presji. Przeciwnie – kultura

³³⁹ D.R. Cresssey, *Other People's Money*, Patterson Smith, Montclair 1973, s. 30.

³⁴⁰ M.H. Bazerman, A.E. Tenbrunsel, *Blind Spots*, Princeton UP, Princeton 2011, s. 54.

oparta na zaufaniu, uczeniu się i wsparciu zachęca do zgłaszania nieprawidłowości i przeciwdziała nadużyciom. Podejście learning-oriented, z nagradzaniem whistleblowingu, koreluje z mniejszą liczbą incydentów etycznych. Polską ilustracją jest ustawa o ochronie sygnalistów z dnia 25 września 2024 r., która wymusza bezpieczne kanały raportowania³⁴¹.

16.5. Ujęcie audytowe: jak audyt postrzega i identyfikuje ryzyko nadużyć wynikających z presji?

Audyt wewnętrzny ma za zadanie nie tylko identyfikować nadużycia, ale również oceniać środowisko, które może im sprzyjać. Standardy IIA oraz wytyczne COSO wskazują, że audytor powinien analizować nie tylko procedury, ale też elementy kultury organizacyjnej i zachowania pracowników. W audycie dużą rolę odgrywają tzw. miękkie wskaźniki (*soft indicators*), takie jak wysoka rotacja kadr, brak zgłoszeń whistleblowingowych, zmiany w nastrojach pracowniczych. Narzędzia audytowe, takie jak:

- wywiady behawioralne, czyli ocena postrzeganej presji,
- analiza anomalii w danych np. nadmierne korekty, anulacje transakcji,
- mapy ryzyka powiązane z macierzą stresorów, czyli np. deadline vs. złożoność zadania,

mogą pomóc w wychwyceniu symptomów presji, która może prowadzić do nadużyć.

Istotne jest nieignorowanie tzw. red flags, czyli wczesnych symptomów, które nie są jeszcze dowodami nadużycia, ale mogą świadczyć o podwyższonym ryzyku nieetycznych lub nielegalnych zachowań. Ich identyfikacja jest jednym z kluczowych elementów prewencyjnej działalności audytowej oraz zarządzania ryzykiem. W wielu przypadkach, takich jak Enron, Wirecard czy GetBack, *red flags* były obecne na długo przed ujawnieniem kryzysu, ale zostały zignorowane lub błędnie zinterpretowane. Raport PwC (2024) wskazuje, że 47% firm na świecie doświadczyło co najmniej jednego istotnego zdarzenia oszu-

³⁴¹ Ustawa z 25 września 2024 r. o ochronie sygnalistów (Dz.U. 2024 poz. 2180).

stwa w ciągu ostatnich 24 miesięcy, a *red flags* pojawiały się zazwyczaj rok wcześniej³⁴².

16.6. Przykłady przypadków i najnowsze dane empiryczne

W tabeli 3 przedstawiono przykłady przypadków i najnowsze dane empiryczne dotyczące wybranych afer.

Tabela 3. Studia przypadków, czyli lekcja historii z najświeższych afer

Afera	Główna presja	Okazja	Racjonalizacja	Wynik
Enron (2001)	Wyniki giełdowe, analitycy z Wall St.	Skomplikowane SPV, słaby nadzór	„Innowacyjne rachunkowość”	Bankructwo, Sarbanes-Oxley
Volkswagen (Dieselgate, 2015)	Czas i koszt osiągnięcia limitów emisji	Luki w testach, algorytm cheat	„Wszyscy tak robią”	30 mld € kar, spadek reputacji
Wells Fargo (2002-2016, nawrót 2025)	Agresywne KPI cross-sellingu	Dostęp do systemów klienta	„Tylko konta, nie szkoda”	3 mld \$ kar, nadzór Fed
Polskie SOE (2024)	Zmiana władz, weryfikacja kontraktów	Luki w procedurach zakupowych	„Tak działało od lat”	„Audity otwarcia”, rosnące zwolnienia

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych spółek oraz ACFE (2024).

Przykład Enronu pokazuje, jak presja na wyniki finansowe i manipulacja rachunkowością doprowadziły do systemowego oszustwa.

³⁴² PwC, *Global Economic Crime and Fraud Survey 2024*, <https://pwc.com> (dostęp: 6.07.2025).

W przypadku Volkswagena (Dieselgate) inżynierowie działali pod silną presją czasu i oczekiwani zarządu, co doprowadziło do manipulacji wynikami testów emisji. Wells Fargo zaś to przykład, gdzie cele sprzedażowe były tak wyśrubowane, że pracownicy zakładali konta klientom bez ich wiedzy. Na gruncie polskim głośne były przypadki nadużyć w sektorze publicznym, gdzie niejasne procedury i brak nadzoru sprzyjały zachowaniom nieetycznym. W bankowości presja sprzedażowa również bywała powodem nieuczciwych praktyk w relacjach z klientami.

Najnowsze dane empiryczne z lat 2023-2025 ukazują:

- ACFE Report to the Nations 2024: 86% fraudsterów wykazywało symptomy presji finansowej lub służbowej. Średnia strata przy oszustwach księgowych wzrosła do 769 000 USD, czyli 12% r/r³⁴³,
- Badanie SAGE 2025: sprzedawcy pod presją 2-krotnie częściej stosowali „ethically gray tactics” niż grupa kontrolna, co przekładało się na 14% wyższy wskaźnik odpływu klientów.

16.7. Narzędzie wspomagające pracę audytora śledczego

Stres i presja organizacyjna są realnymi czynnikami ryzyka nadużyć. Ich wpływ można ograniczać poprzez budowanie organizacyjnej odporności – zarówno w aspekcie psychologicznym (wsparcie, szkolenia, komunikacja), jak i audytowym (monitoring, analiza kultury, whistleblowing). Na poziomie strategicznym warto przemyśleć re-design KPI: mniej wskaźników ilościowych, więcej jakościowych np. NPS, retencja klienta. Bufory czasowe w harmonogramach projektów np. według zasady Pareto, której głównym założeniem jest, że 20% działań przynosi 80% efektów. Istotną rekomendacją w tym zakresie jest również cykliczny audyt kultury (min. co 2 lata) z anonimowymi ankietami stresu zawodowego.

Narzędzia operacyjne takie jak:

- Program zarządzania stresem – szkolenia z uważności, mentoring.
- Whistleblowing 2.0 – wielokanałowy, przyjazny UX (mobile app).

³⁴³ ACFE, *Occupational Fraud 2024: Report to the Nations*, <https://acfe.com> (dostęp: 6.07.2025).

- Dashboard „Presja vs. Kontrole” dla zarządu: krzyżuje mierniki wykorzystania urlopów, nadgodzin i rotacji z danymi finansowo-kontrolnymi.

Rolą audytora może być Culture Walkthrough polegające na np. tygodniowych obserwacjach pracowników i atmosfery w miejscu pracy. Dzięki takiej analizie będzie można łatwiej zidentyfikować miejsca i momenty największej presji psychicznej i organizacyjnej, zbierać miękkie dane o kulturze pracy, zachowaniach interpersonalnych i stosunku do procedur, oraz wychwycić sygnały alarmowe (*red flags*), których nie widać w raportach – np. mikrozarządzanie, wybuchy emocjonalne, „praca po cichu” czy ironiczne komentarze o etyce.

Drugim wartym wykorzystania narzędziem jest heat-map presji, czyli wizualizacja obszarów o najwyższym skumulowanym stresorze takich jak:

- wysokie cele kwartalne (KPI),
- zbliżające się terminy,
- duża rotacja pracowników,
- system premiowy powiązany z rankingiem,
- konflikty wartości (np. sprzedaż „na siłę”).

Narzędzie to pozwoli zobaczyć i zrozumieć, które miejsca w organizacji są najbardziej narażone na ryzyko wypalenia, błędów, nadużyć lub obniżonej etyki. Pozwoli na wsparcie w decyzjach kadry zarządzającej w zakresie alokacji zasobów, rotacji liderów, wprowadzenia szkoleń czy wsparcia psychologicznego. Diagnoza takich obszarów może polegać na zbieraniu danych ilościowych i jakościowych: np. liczba nadgodzin, liczba zgłoszeń do HR, spóźnienia w raportowaniu, absencje, skargi klientów, poziom premii. Dane są przetwarzane i wizualizowane na mapie cieplnej (*heat-map*) – kolory od zielonego (niskie ryzyko) do czerwonego (bardzo wysokie). Mapę aktualizuje się np. co miesiąc lub po zakończeniu dużych kampanii (np. zamknięcie kwartału, rekrutacje, zmiany regulacyjne).

Trzecim narzędziem mogącym wspomóc audytora są alerty behawioralne wykrywająca anomalie w systemach CRM/ER, czyli system informatyczny wspierany przez sztuczną inteligencję, który analizuje nietypowe wzorce zachowań w systemach operacyjnych, np. CRM (zarządzanie klientami), ERP (zarządzanie zasobami), HRIS (kadry), finansach lub logistyce. Może on pozwolić wychwycić potencjalne

nadużycia zanim nastąpi szkoda, poprzez analizę nietypowych schematów pracy lub decyzji, rozpoznać, czy pewne działania nie są objawem stresu, presji lub nieetycznych praktyk.

System analizuje dane behawioralne użytkowników takie jak:

- logowania poza godzinami pracy (np. 23:57),
- seria działań bez przerwy (np. 40 faktur wystawionych w 10 minut),
- wielokrotne anulowanie operacji i ponawianie ich,
- zmiany danych klienta w piątki po południu,
- ukryte pola „notatki” zawierające nienaturalny język (tekst jest przetwarzany pod kątem emocji/stresu/usprawiedliwień).

Rekomendacje obejmują również szkolenie kadry zarządzającej z zakresu zarządzania stresem i etyki, wdrażanie systemów zgłaszania nieprawidłowości, regularne audyty kultury organizacyjnej oraz wzmacnianie wartości etycznych poprzez przykład.

16.8. Podsumowanie

Stres i presja organizacyjna nie muszą prowadzić do nadużyć, ale w połączeniu z lukami kontrolnymi i słabą kulturą etyczną stają się zapalnikiem. Organizacje, które świadomie projektują cele, promują otwartość i regularnie audytują „miękkie” wskaźniki, ograniczają ryzyko wielomilionowych strat i utraty reputacji. Najnowsze regulacje (ochrona sygnalistów), rosnąca dostępność narzędzi analityki behawioralnej oraz dobre praktyki przywódcze tworzą fundament, aby biznes był zarówno skuteczny, jak i etyczny.

Bibliografia

1. ADP (2024). *People at Work 2024: A Global Workforce View*. ADP Research Institute, Warszawa.
2. ACFE (2024). *Occupational Fraud 2024: Report to the Nations*. <https://acfe.com> (dostęp: 6.07.2025).
3. Bazerman M.H., Tenbrunsel A. E. (2011). *Blind Spots: Why We Fail to Do What's Right and What to Do About It*, Princeton UP, Princeton.
4. Cressey D.R. (1973). *Other People's Money: A Study in the Social Psychology of Embezzlement*. Patterson Smith, Montclair.

5. COSO (2016). *Fraud Risk Management Guide*. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, Durham.
6. Institute of Internal Auditors. (2017). *International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing*. IIA, Lake Mary.
7. Kahneman D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*, Farrar, Straus and Giroux, Nowy Jork.
8. Lazarus R.S., Folkman S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*, Springer, Nowy Jork.
9. Lewicka A. (2022). *Psychospołeczne uwarunkowania stresu w pracy*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
10. PwC. (2024). *Global Economic Crime and Fraud Survey 2024*. <https://pwc.com> (dostęp: 6.07.2025).
11. Selye H. (1976). *The Stress of Life*, McGraw-Hill, Nowy Jork.
12. Volkswagen AG. (2015). *Annual Report 2015*. <https://volkswagen-ag.com> (dostęp: 6.07.2025).

Zakończenie

Żyjemy w czasach, w których zarządzanie organizacjami podlega dynamicznym zmianom. Tempo tych zmian jest w dużej mierze wynikiem wdrażania zaawansowanych rozwiązań technologicznych, które mają wpływ na funkcjonowanie organizacji na każdym jej szczeblu. Z jednej strony rozwój cyfryzacji przynosi wiele korzyści. Przyczynia się do wzrostu jakości świadczonych usług i produktów, zwiększa szybkość podejmowania decyzji oraz obniża koszty działalności. Z drugiej jednak strony, należy pamiętać, że nowoczesne technologie niosą także poważne zagrożenia. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na aplikacje szpiegujące, które służą do nieautoryzowanego gromadzenia danych i informacji firmowych, często bez wiedzy i zgody zarządu firmy. Takie oprogramowanie stanowi poważne zagrożenie dla poufności i bezpieczeństwa informacji strategicznych przedsiębiorstwa.

Co więcej, współczesne technologie cyfrowe mogą być wykorzystywane do identyfikowania luk w systemach kontroli wewnętrznej, co stwarza poważne ryzyko popełniania skomplikowanych przestępstw finansowych. Takie posunięcia mogą prowadzić do znacznych strat finansowych, a także naruszenia reputacji firmy. Dlatego organizacje muszą nie tylko inwestować w innowacyjne rozwiązania technologiczne, ale także zadbać o odpowiednie zabezpieczenia i rozwijać świadomość cyfrową na wszystkich poziomach zarządzania organizacji.

Zapobieganie rosnącej liczbie nadużyć finansowych oraz coraz częstszemu przypadkowi korupcji i malwersacji może być skutecznie wspierane przez działalność audytu wewnętrznego, a w szczególności przez jego wyspecjalizowaną odmianę – audyt śledczy. Coraz częściej staje się on nieodzownym narzędziem w procesie identyfikacji ryzyka nadużyć i oszustw. Przeprowadzone badania jednoznacznie pokazują, jak istotną rolę odgrywa współczesny audyt śledczy, zwłaszcza w dobie rosnącej ilości generowanych danych oraz powszechnej cyfryzacji procesów zarządzania. W realizacji usług tego rodzaju audytu kluczowe znaczenie mają technologie Big Data oraz sztuczna inteligencja. Należy jednak pamiętać, że skuteczne prowadzenie audytu śledczego wymaga połączenia specjalistycznej wiedzy z zakresu informatyki śledczej z wiedzą z dziedziny rachunkowości finansowej. Umiejętne

wykorzystanie tych kompetencji w praktyce pozwala osiągnąć znaczące rezultaty, umożliwi skuteczną identyfikację ryzyka oraz efektywne przeciwdziałanie przestępczości gospodarczej.

Pozwoli to na lepsze zarządzanie technologiami AI oraz efektywniejsze wykorzystanie czasu audytorów, co w konsekwencji przełoży się na wyższą skuteczność prowadzonych audytów. Inwestowanie w nowe technologie nie pozostanie bez wpływu na efektywność mechanizmów kontroli wewnętrznej. Badania wskazują, że audyt dochodzeniowy staje się dynamicznie rozwijającą się gałęzią audytów finansowych. Jest on oferowany przez wiele największych firm audytorskich, które specjalizują się w identyfikacji ryzyka oszustw finansowych, wykorzystując do tego celu narzędzie MindBridge.

Implementacja AI i innych nowoczesnych technologii cyfrowych w audycie śledczym z czasem stanie się nieodzownym narzędziem wykorzystywanym nie tylko w czynnościach audytorskich, ale także w różnych obszarach zarządzania organizacją. Można spodziewać się znaczącego wzrostu roli AI przede wszystkim w praktyce rewizji finansowej. Wykorzystanie potencjału sztucznej inteligencji będzie jednak wymagało od audytorów śledczych odpowiedzialnego podejścia, a przestrzeganie norm etycznych pozostanie kluczowe dla utrzymania zaufania i profesjonalizmu.

Przeprowadzone analizy nie wyczerpują w pełni omawianej problematyki, lecz stanowią inspirację i punkt wyjścia do dalszych badań w obszarze oszustw finansowych oraz roli audytu śledczego w ochronie interesów organizacji. Należy pamiętać, że znaczenie audytu śledczego będzie stale rosło, a jego misja obejmie ochronę interesów finansowych zarówno podmiotów gospodarczych, jak i instytucji sektora publicznego. W obliczu coraz bardziej zaawansowanych metod wyłudzeń środków finansowych niezbędna będzie synergia audytu śledczego z innymi instytucjami oraz biegłymi rewidentami, w celu identyfikacji potencjalnych ryzyk oszustw. Konieczne stanie się również zaangażowanie specjalistów z obszaru IT, aby zwiększyć skuteczność technik wykrywania oraz wzmocnić ochronę przed cyberprzestępczością.

Podsumowując, współczesny audyt śledczy powinien być wykorzystywany jako kluczowe narzędzie wczesnego ostrzegania i wykrywania anomalii w systemie kontroli wewnętrznej, przyjmując formę działań *ex ante*, a nie tradycyjnej kontroli opartej głównie na analizie zdarzeń przeszłych.

Spis rysunków

Rysunek 1. Trójkąt oszustw Cresseya.....	36
Rysunek 2. Typy przestępstw gospodarczych według M. Kutera	121
Rysunek 3. Przestępstwa gospodarcze stwierdzone przez policję w Polsce w 2023 r.	126
Rysunek 4. Wpływ pandemii COVID-19 na przestępstwa stwierdzone oraz przestępstwa wykryte	128
Rysunek 5. Typy oszustw finansowych	161
Rysunek 6. Główne grupy sprawców oszustw gospodarczych.....	188
Rysunek 7. Osiem kroków w podejmowaniu decyzji.....	191

Spis tabel

Tabela 1. Liczba przestępstw gospodarczych w Polsce w latach 2020-2023	125
Tabela 2. Porównanie zawodu audytora śledczego i audytora finansowego.....	198
Tabela 3. Studia przypadków, czyli lekcja historii z najświeższych afer.....	227

Zjawisko nadużyć finansowych w podmiotach gospodarczych i instytucjach publicznych stanowi wciąż aktualne i złożone wyzwanie dla współczesnych organizacji. Postępująca cyfryzacja, rozwój transakcji bezgotówkowych oraz coraz bardziej zaawansowane technologie informatyczne tworzą sprzyjające warunki do powstawania nowych form przestępczości gospodarczej. Jednocześnie utrudniają ich skuteczne wykrywanie i ograniczanie.

Książka pt. *Audyt śledczy jako narzędzie przeciwdziałania nadużyciom finansowym w organizacjach* stanowi wieloaspektowe opracowanie naukowe poświęcone roli audytu śledczego w identyfikacji, analizie i przeciwdziałaniu oszustwom finansowym. Autorzy przedstawiają audyt śledczy (audyt dochodzeniowy) jako istotny element systemu kontroli wewnętrznej, narzędzie wspierające procesy decyzyjne a także mechanizm wzmacniający kulturę etyczną organizacji. Monografia składa się z trzech części tematycznych:

- *Technologie i innowacje cyfrowe w audycie śledczym,*
- *Funkcje i zastosowania audytu śledczego w wykrywaniu nadużyć finansowych,*
- *Techniki, kompetencje i etyka audytora śledczego.*

Z uwagi na deficyt publikacji tego typu na polskim rynku wydawniczym, książka może stanowić cenne źródło wiedzy zarówno dla środowiska akademickiego, jak i praktyków zajmujących się audytem, kontrolą, finansami oraz bezpieczeństwem gospodarczym. Może być również wykorzystywana w procesie dydaktycznym na kierunkach takich jak audyt finansowy, rachunkowość, ekonomia i finanse, prawo czy kryminologia, a także w ramach szkoleń i aplikacji zawodowych.

ISBN 978-83-68668-07-0

DOI 10.48226/978-83-68668-07-0